

auro

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (SELAV)

invento

primavera 2026

número 16

ESTVDIS

QUAN TROBEM PER PRIMERA VEGADA DOCUMENTAT EL TERME *PROVENÇALS*? -05-

Joan Gispert

COMUNITAT DE COMUNITAT: L'EXPERIÈNCIA DE LA BIBLIOTECA GABRIEL GARCIA MÀRQUEZ -15-

Neus Castellano

EL HIMÓ DE CAN TRÀVIT D'HORTA I LA SEVA VINCULACIÓ AMB SANT MARTÍ -25-

Joan Florensa

ELS BOMBERI A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS -33-

Pere González i Joan Pedreny

LA COLLA DEL SAFRÀ I LES SEVES DERIVACIONS -39-

Xavier Soler Àvila

GENT MARTINENCA

PARLEM AMB JOSÉ MANILLA SOBRE LOS EXPATS -53-

SUMARIS AURO INVENTO

TALLER D'HISTÒRIA

PER UN VOCABULARI BÀSIC SOBRE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ -59-

GENT VERNEDENCA

JAUME FONT MARÍ-MARTÍ, UN INFILTRAT A L'AUDITORIÀ DE GUERRA EL 1940 -69-

Núria Font i Ferré

PUBLICACIONS

REVISTA *ICÀRIA* / "LA CAIXA". UNA HISTÒRIA MAI NO EXPLICADA / REVISTA *EL POU* -80-

DOCUMENTS

DOTZE DIES A BARCELONA -81-

Carlos Ossorio Gallardo

PATRIMONI

CAN RIERA PARELLADA DELS TARONGERS -84-

Apropat

EXPOSICIONS

DARWIN BOTÀNIC -85-

TENY I RAUXA, NOTICIA DE L'ARQUITECTURA CATALANA -85-

EN LÍNIA

CENTRE D'ESTUDIS IGNAZI IGLÉSIES -86-

ANTIC MUNICIPI

LA PELLÍCULA QUE JOSEP MARIA HUERTAS CLAYBERIA VA RODAR AL GUINARDÒ EL 1958 -87-

Jaume Fabre

TEXTS BÀSICS

DE "LA BARCELONA DE PORCIOLEI" A "LA BARCELONA DE MARAGALL" -97-

LA VERNEDA INDUSTRIAL

AVANÇ propers sumaris

◆
*El camí de La Verneda,
número a número*

◆
◆
*Edificis emblemàtics de
La Verneda de Sant Martí*

◆
◆
*Grup de Teatre Alisos,
pioners de l'escena
vernedenca*

◆
◆
*La ciudad de Barcelona
durante la Edad Media. De
los orígenes a la formación de
un sistema urbano*

◆
◆
Els inicis de La Caixa

◆
◆
El diari "El Diluvio"

◆
◆
*50 anys de les Jornades
Catalanes de la Dona*

◆
◆
La salut a Barcelona

◆
◆
*Escultures:
"Línia de la Verneda"*

EDITA

SOCIETAT D'ESTVDIS DE
LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
(SELAV)

WEB

altzadiako.wordpress.com

CORREU ELECTRÒNIC

lavernedadesantmartiSE@gmail.com

CONSELL EDITORIAL

José-Ángel Borlán; César Aguado;
Ester Riera; Pilar de Diego;
Joan Gispert; Josep Manera;
Josep Maria Sarabia; Maxi Martos;
Jacoba Castillo; Teresa Prats;
Jordi Salas; Antònia Pascual

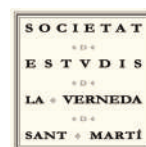
CONTACTE auro invento

auroinvento@hotmail.com

EDICIÓ DIGITAL

auro invento no s'identifica
necessàriament amb les opinions
expressades en els articles publicats
i respecta la llibertat d'expressió dels
qui els escriuen.
La publicació és totalment gratuïta.

ISSN 3081-166X

Inscrita al Registre d'Associacions
amb el número 5.005

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Membre de la Coordinadora de
Centres d'Estudis de Parla Catalana

SOCIETAT d'estudis

ARA, LA RÀDIO

La SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (SELAV) centra la seva activitat divulgativa de la història del barri en les xerrades, els itineraris històrics, el taller d'història i la publicació quadrimestral del butlletí **auro invento**. Les xerrades de cada dilluns al Centre Cívic Sant Martí i trimestralment a la biblioteca Gabriel García Márquez volen apropar al veïnat múltiples aspectes de la societat i la història de La Verneda de Sant Martí. Els itineraris temàtics es dirigeixen a un públic obert, no necessàriament vernedenc, i fomenten el coneixement dels indrets més interessants del barri. El taller d'història —els dijous en la versió Inicial, i els divendres en l'Avançat— cobreixen l'afany de conèixer i investigar de part del veïnat. Per definició, un taller d'història és aquell que fomenta que els mateixos veïns i veïnes escriguin la història del seu entorn.

Finalment, aquest butlletí vol que qualsevol qui estigui interessat en la història del barri, la del districte de Sant Martí, la de l'antic poble de Sant Martí de Provençals o la de Barcelona, tingui al seu abast una publicació amb temes propers i atractius. I també serveix de vehicle per donar a conèixer les recerques de la SELAV i del seu taller d'història.

L'apartat audiovisual sempre ha estat una activitat poc desenvolupada de l'entitat. Tenim un canal de Youtube a on pengem algunes produccions pròpies o d'interès general (com les dues versions, la de 1988 i la de 2025, del "Romanço de Sant Martí de Provençals", de Jaume Arnella). També hem col·laborat en algunes produccions del programa d'història de la ciutat "Va passar aquí" de Barcelona Televisió.

Moment de la gravació dels programes de ràdio per membres del Taller d'Història del Barri a Ràdio Maconda

Ara, aprofitant l'existència de Ràdio Maconda, la ràdio comunitària de Biblioteques de Barcelona, a la García Márquez, hem col·laborat amb ella i començat a gravar programes de ràdio —ara en diuen pòdcasts— de temàtica vernedenca. La biblioteca ja n'havia produït dos, dins el seu programa "V.O. Barcelona", dedicats a l'escultura *El Mur* de la plaça de la Palmera i a la masia Ca l'Arnó.

Sota el nom de "Miscel·lanea Vernedensis", el Taller d'Història del Barri ja ha gravat quatre programes —es poden sentir a [www.ivoox.com/podcast-placa-sant-marti-](http://www.ivoox.com/podcast-placa-sant-marti-miscel·lanea-vernedensis_sq_f13134667_1.html)

Aprofitant l'existència de Ràdio Maconda, la ràdio comunitària de Biblioteques de Barcelona, a la García Márquez, hem col·laborat amb ella i començat a gravar programes de ràdio —ara en diuen pòdcasts— de temàtica vernedenca

miscel·lanea-vernedensis_sq_f13134667_1.html— que parlen del polígon d'habitatges Parera; del Club La Tanguilla; del teixit industrial vernedenc; i dels carrers, places i jardins amb nom de dona. Estan en preparació els dedicats a la conducció d'aigua de la Damm del carrer Guipúscoa; les fonts vernedenques; La Perona; les associacions de dones; i un llarg etcètera.

JORNADA DELS CENTRES D'ESTUDIS LOCALS BARCELONINS

La cinquena Jornada de Recerca Històrica als Barris de Barcelona tindrà lloc a Sant Andreu de Palomar el pròxim dissabte 13 de juny. S'ha triat la temàtica "Arquitectura i Urbanisme", aprofitant que Barcelona és la Capital Europea de l'Arquitectura. Com a novetat, l'organització de l'esdeveniment anirà a càrrec de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, de la qual forma part la SELAV. Fins ara, la cita s'havia celebrat cada dos anys, a El Born-Centre de Cultura i Memòria, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona. Hem proposat participar en la Jornada amb el tema "Els plans populars a la metròpoli dels setanta. El cas del Pla Popular de la Verneda Alta". Un testimoni de l'activisme veïnal dels anys setanta a La Verneda de Sant Martí.

Final de la ruta "Bars i Restaurants a La Verneda de Sant Martí", celebrada sota una intensa pluja el 14 març de 2026

Xerrada sobre els "50 anys de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona", amb la presència de Marina Subirats i Marta Catalán

NOVA RUTA

Del catàleg d'itineraris temàtics pel barri, n'hi ha tres que són els més programats: el nucli antic; els bars i restaurants; i els vint-i-dos carrers, places i jardins amb nom de dona. Aquest darrer es repeteix cada març, acompanyat d'una exposició al carrer de cartells col·locats als punts de parada de la ruta. No fa massa ens vam plantejar que, donat que som l'únic barri de Barcelona que és paritari en el seu nomenclàtor, podríem muntar una nova ruta que recorregués els vint-i-cinc carrers dedicats a personatges masculins. Dit i fet, els pròxims dies 23 de maig i 6 de juny, estrenarem aquest nou passeig, tot explicant qui hi ha darrere cada nom de carrer.

VA PASSAR AQUÍ

El programa de Barcelona Televisió *Va passar aquí* ha gravat tres nous programes amb l'assessorament de la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ. El primer es refereix a l'Ateneu Llibertari de La Verneda, una entitat històrica del barri que tenia la seva seu al carrer Julián Besteiro. Dos antics membres —Josep Serra i Jorge López— han col·laborat explicant què va representar l'Ateneu per al moviment anarquista barceloní. Un altre programa presenta la *Guia y Plano de San Martín de Provensals*, una publicació de 1888 on es retrata minuciosament l'antic poble independent de Barcelona. Finalment, Juan Giraldo, col·laborador habitual d'aquest butlletí, introdueix el món de l'espiritisme i la maçoneria en el Sant Martí de Provençals del segle XIX, fent especial incidència en l'editor Joan Torrents. Betevé emet i penja els nous programes al voltant de finals del mes de juny.

VOCABULARIS

El present número del butlletí **auro invento** dedica la seva secció Texts Bàsics a dues publicacions que intentaren reflectir la realitat de la ciutat de Barcelona a través de sengles vocabularis bàsics: un, al número especial de la revista *CAU* de 1973 sobre "La Barcelona de Porcíoles"; l'altre,

un número especial de la revista *La Veu del Carrer* de 1992 dedicat a "La Barcelona de Maragall". En la nostra secció dedicada a difondre els treballs del Taller d'Història del Barri, exposem una proposta sobre el que podria ser un esborrany per fixar un vocabulari bàsic per conèixer La Verneda de Sant Martí.

DE DOCUMENTS, GENEALOGIES I BIBLIOTEQUES

El primer article del sumari d'aquest **auro invento** desvetlla un fet conegut, però no reconegut: sempre que es parla del primer document que cita el terme *Provençals* s'afirma que és un de l'any 989. Joan Gispert ja fa anys que defensa que hi ha un d'anterior, del 986. I aquí ho demostra.

El programa de Barcelona Televisió *Va passar aquí* ha gravat tres nous programes amb l'assessorament de la SELAV: sobre l'Ateneu Llibertari de la Verneda; la Guia de San Martín de Provensals de 1888, i sobre la maçoneria al Sant Martí de Provençals del segle XIX

Quatre anys després de la inauguració de la biblioteca Gabriel García Márquez, la seva directora, Neus Castellano, ens fa un estat de la qüestió i defineix la biblioteca com una "comunitat de comunitats". Per la seva part, Joan Florensa escriu una nova entrega de la història de les masies del nostre barri. Aquesta vegada, sobre la relació genealògica entre la famosa masia de Can Travi —Can Tràvit, segons els hortencs— i Ramon Oliva, que dona nom a la masia que hi havia a carrer que porta el seu nom. ❖❖❖

estudis

Joan Gispert i Ricardo

QUAN TROBEM PER PRIMERA VEGADA DOCUMENTAT EL TERME PROVENÇALS?

ANÀLISI HISTÒRICA I DIPLOMÀTICA DEL PERGAMÍ
ACA, BORRELL II, NÚMERO 35

No és la primera vegada que en aquest butlletí ens acostem a la documentació medieval de Sant Martí de Provençals, específicament als primers documents que demostren l'existència del nostre terme fa ja més de mil anys. Tot plegat, de quan els comtats catalans comencen a caminar sols a finals del segle X després de les falconades d'Al-Mansur, i de quan s'inicia el procés de feudalització de la societat.

En el número zero d'**auro invento** (1) vàrem presentar una revisió de l'article que publicàrem originalment l'any 1989 a la revista *Finestrelles* de Sant Andreu de Palomar (2). El vam titular *Sobre els orígens medievals de Sant Martí de Provençals. Comentari bibliogràfic*, i es tracta d'una revisió del que la historiografia havia debatut des de finals del segle XIX sobre els primers temps documentats del Provençals medieval, de cap a finals del segle X i al llarg del segle XI.

Una lectura d'aquest comentari bibliogràfic, encara que sigui en diagonal, ens pot ajudar en la contextualització històrica del document que analitzarem a continuació.

El Taller d'Història del Barri tampoc no ha deixat de banda l'estudi dels documents d'època medieval i ha realitzat algunes sessions formatives per conèixer com eren i com s'anàlitzaven els pergamins de finals de segle X, quan el nostre terme apareix per primera vegada en la documentació. A tal efecte,

Joan Gispert i Ricardo, vernedenc, llicenciat en Història, especialitat en història medieval, i investigador del procés de feudalització de la societat catalana en els segles XI i XII. Pel que fa a La Verneda de Sant Martí i la seva història, està centrant els seus esforços per donar a conèixer nous tipus de fonts per al seu estudi.

podeu donar una ullada a l'article que es va publicar en el número 1 del butlletí, que feia un repàs d'aquestes activitats i com es van portar a terme, titulat *Pràctiques de Paleografia i Diplomàtica* (3).

En el present estudi volem mostrar-vos l'anàlisi històrica i diplomàtica d'un pergamí. I no és un pergamí qualsevol. És el pergamí que documenta la menció més antiga del terme *Provençals*, del qual prové el nom del nostre territori, Provençals.

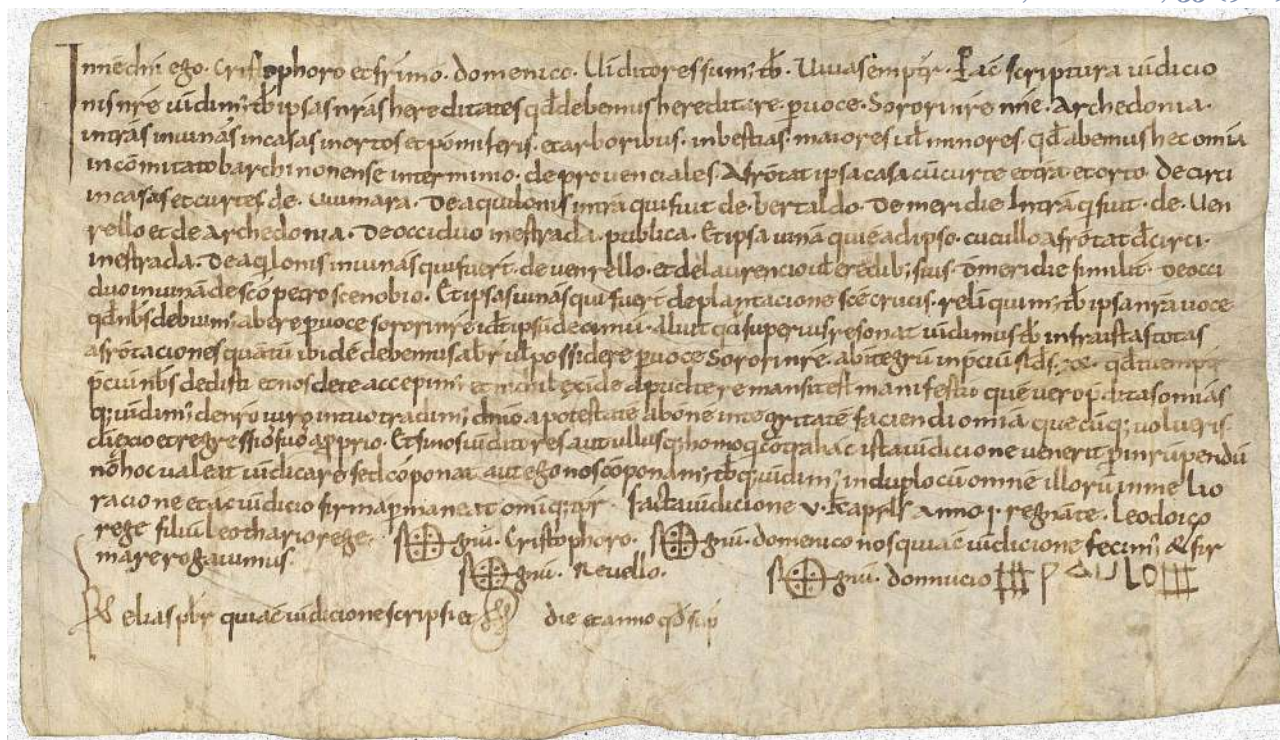
No pretén ser un estudi exhaustiu, però sí que ens ha de donar la pauta de com ha de ser una anàlisi paleogràfica i diplomàtica d'un document llatí medieval.

Primer de tot, veurem el document i ens imaginarem com deu de ser en la realitat, i ja us ho puc dir, una preciositat, que fa por només tocar-lo per si d'alguna manera el podem malmetre. Afortunadament, avui dia, i gràcies als avenços tecnològics, podem treballar amb aquest tipus de documentació sense haver de manipular els originals. Fa pocs mesos l'Arxiu de la Corona d'Aragó va digitalitzar part del seu fons documental, i dintre d'aquesta digitalització es troben aquests documents primerencs que fan referència a Provençals.

En segon lloc, farem una transcripció del text, al que seguirà una traducció del mateix, més o menys adaptada al català actual.

Per finalitzar, passarem al cos de l'article, que serà el comentari històric, paleogràfic i diplomàtic del document. Serà entretingut, ja ho veureu.

Va, anem per feina.

Cristòfol i Domènec venen unes heretats que varen pertànyer a la seva germana Archedònia a Vivas, pel preu de vint sous. Aquestes heretats estan situades al comtat de Barcelona, al terme de Provençals.

ACA, Pergamins, Borrell II, 35. 28 de març de 986 (V Kalendas aprilis anno I regnante Leodoico rege, filium Leothario rege)

Digit.: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/13050332>

Edició: UDINA, Frederic.- *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos.* Barcelona, CSIC, 1951. Pàgs. 386-387

TRANSCRIPCIÓ

In nomine Domine, ego Cristophoro et fratri meo Domenico vinditores sumus tibi Vivas, emptor. Per anc scriptura vindicio/nis nostre, vindimus tibi ipsas nostras hereditates quod debemus hereditare per voce sorori nostre nomine Archedonia, / in terras, in vineas, in casas, in ortos et pomiferis et arboribus, in bestias maiores vel minores, quod abemus hec omnia / in commitato barchinonense, in terminio de Provinciales. Afrontat ipsa casa cum curte et terra et orta, de circi / in casas et curtes de Wimara, de aquilonis in terra qui fuit de Bertaldo, de meridie in terra que fuit de Ven-/rello et de Archedonia, de occiduo in strada publica. Et ipsa vinea qui est ad ipso cucullo,

afrontat de circi / in estrada, de aquilonis in vineas qui fuerit de Venrello et de Laurencio vel eredibus suis, de meridie similiter, de occi-/duo in vinea de Sancto Petro scenobio. Et ipsas vineas qui fuerit de plantacione Sancte Crucis, relinquimus tibi ipsa nostra voce / quod nobis debemus abere per voce sorori nostre, id est ipsum decimum. Aliut quod superius ressonat vindimus tibi infra istas totes / afrontaciones quantum ibidem debemus abere vel possidere per voce sorori nostre, ab integrum in precium solidos XX quod tu emptor / pecuni nobis dedisti et nos de te accepimus et nichil exinde apud te remansit est manifestio quem vero predites omnia / que vindimus de nostro iuro in tuo tradimi dominio a potestatem ab omne integritatem faciendi omnia quecumque volueris / cum exio et regressiorum suorum suo a proprio. Et si nos vinditores aut ullusque homo que contra han cista vindicione venerit pro inrumpendum / no hoc valeat vindicare sed componat aut ego nos componamus tibi quod vindimus in duplo cum cum omnem illorum in melio-/racione, et ac vindicio firma permaneat omniquetempore.

Facta vindicione V Kalendas aprilis anno I regnante Leodoico / rege, filium Leothario rege.

Si(+)gnum Cristophoro, Si(+)gnum Domenico, nos qui anc vindicione fecimus et fir-/mare rogavimus.

Si(+)gnum Revello. Si(+)gnum Donnucio. Paulo(+) (+) Elias, presbiter, qui anc vindicione scripsi et subscripsi die et anno quod supra.

TRADUCCIÓ ADAPTADA

En nom del Senyor, jo, Cristòfol, i el meu germà Domènec, som els venedors i tu, Vivas, el comprador. Per aquesta nostra escriptura de venda et venem tots els nostres drets hereditaris que hem de rebre per dret de la nostra germana, anomenada Archedònia. Aquesta herència està formada per terres, per vinyes, per cases, per horts i per pomeres i d'altres arbres fruiters, i per bestiar major i menor. I tot això ho tenim al comtat de Barcelona, al territori de Provençals.

La dita casa amb la seva cort, terra i hort, afronta a l'est amb les cases i corts de Wimara; al nord, amb la terra que fou de Bertald; al sud, amb la terra que fou de Venrell i d'Archedònia; i a l'oest, amb el camí públic. I la vinya que és al turó afronta a l'est amb el camí; al nord, amb les vinyes que foren de Venrell i de Llorenç i els seus hereus; al sud igualment; i a l'oest, amb la vinya del monestir de Sant Pere. I les vinyes que foren de la plantació de la Santa Creu—els drets que ens pertocuen per la nostra germana—te'ls cedim, incloent-hi el delme que se'ns deu per dret d'ella.

Tot això que s'ha dit més amunt t'ho venem dintre de tots aquests afrontaments, tant com hem de tenir o posseir-hi per dret de la nostra germana, íntegrament, pel preu de vint sous, que tu, comprador, ens has donat en diners i que nosaltres hem rebut de tu, sense que ens hagi quedat res pendent. I realment et lliurem tot allò que venem, del nostre dret al teu domini i potestat, amb plena facultat perquè en facis tot allò que vulguis, amb totes les seves sortides i retorns com a cosa pròpia teva.

I si nosaltres, els venedors, o qualsevol altra persona vingués contra aquesta venda per trencarla, no hi tingui cap valor la seva reclamació, sinó que pagui, o nosaltres et pagarem a tu, el doble del que t'hem venut, amb totes les seves millores. I que aquesta venda romangui ferma per sempre. Feta aquesta carta de compravenda la cinquena calenda d'abril del primer any del regnat del rei Lluís, fill del rei Lotari (28 de març de 986). Si(+)gna Cristòfor, Si(+)gna Domènec. Nosaltres, qui aquesta venda fem i confirmem amb la signatura.

Si(+)gna Revell, Si(+)gna Donnuci, Signatura de Pau (signat pel mateix Pau)

(+) Elies, prevere, qui aquesta compravenda ha escrit i subscript en la data que es diu més amunt.

Mapa dels comtats catalans (segle X)

COMENTARI HISTÒRIC, PALEOGRÀFIC I DIPLOMÀTIC DEL DOCUMENT

Context històric i jurídic general

La primera menció documental d'un topònim ha estat tradicionalment considerada un element rellevant en la reconstrucció històrica d'un territori.

Una part significativa dels estudis sobre Provençals, seguint a Francesc Carreras i Candi (4), que havia pres la dada de Francesc de Bofarull i Sans (5), havia acceptat un document de l'any 989 com el que contenia la primera menció del topònim *Provinciales*. Aquesta interpretació ha estat reproduïda per nombrosos autors posteriors, com ara Morera i Soler (6), sense una verificació directa de les fonts originals. També Freixa ho reproduïx, quan segueix en el seu discurs a Morera i Soler (7).

Ja l'any 1951, però, Udina i Martorell demostrava que Bofarull s'havia equivocat en atribuir al document de 989 la primera menció de Provençals. En el seu estudi sobre l'Arxiu Comtal el que analitzava, entre d'altres, diversos documents datats entre 986 i 993 i que feien referència al nostre terme, va assenyalar explícitament la incorrecció de la cronologia acceptada fins aleshores (8).

Malgrat això, aquesta aportació fonamental d'Udina no va ésser incorporada de manera sistemàtica a la historiografia posterior sobre Sant Martí i Provençals. De fet, en la *Línia de la Verneda*, per exemple, l'escultura que recorre tota la rambla de Guipúscoa, es manté aquest error.

Però, val a dir que sigui una o sigui una altra la data del primer document que menciona un terme, en el nostre cas Provençals, no deixa de ser una mera anècdota i una prova de l'atzar en la trobada de testimonis i vestigis històrics. El que s'ha d'analitzar és el període en què aquests documents apareixen, potser un uns anys abans i un altre uns anys després, però responent, en conjunt, a unes circumstàncies determinades.

Per què han aparegut aquests documents a finals del segle X i no en un altre moment? Quines foren les circumstàncies que es van donar perquè això succeís? Intentarem d'explicar-ho encara que no hi entrarem a fons, deixant-ho per a un altre debat o una altra anàlisi que aquí no ens pertoca de fer.

El document de 986 que analitzem, el primer en que es documenta el terme *Provençiales* i que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, constitueix una font de primer ordre per a l'estudi del territori de Provençals a la fi del segle X. La seva anàlisi permet no només avançar la cronologia de la primera menció del topònim, sinó també comprendre les dinàmiques de la propietat de terres i la seva transmissió, així com la reconstrucció i ampliació patrimonial per part d'algunes famílies en aquest període.

El document de 986 que analitzem, el primer en que es documenta el terme *Provençiales* i que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, constitueix una font de primer ordre per a l'estudi del territori de Provençals a la fi del segle X

La conservació desigual del patrimoni documental planteja interrogants fonamentals sobre els mecanismes de transmissió de la memòria escrita (9). En el cas de Provençals, resulta especialment rellevant el fet que l'arxiu familiar dels Vivas, integrat a l'Arxiu Comtal de la casa de Barcelona, s'hagi conservat de manera pràcticament intacta. Com és que va arribar a formar part de l'Arxiu Comtal?

Un element clau per entendre l'augment de la documentació de tipus jurídic als comtats catalans a partir de la fi del segle X és l'atac d'Al-Mansur sobre Barcelona l'any 985 i les conseqüències que va tenir sobre el territori i la societat. Aquest episodi va comportar destruccions generalitzades, la fugida o captivitat d'una part de la població i la pèrdua de nombrosos arxius eclesiàstics i particulars (10).

La destrucció documental causada per l'assalt d'Al-Mansur obligà tant l'Església com els propietaris laics a provar novament drets que anteriorment ja estaven documentats, fet que explica la proliferació de documents de compravenda, confirmacions de drets i restauració de béns en les dècades posteriors a l'assalt.

La societat dels comtats catalans de l'Alta Edat Mitja-

na es caracteritza per una forta continuïtat de la tradició visigòtica. Malgrat la desaparició del regne visigot arran de la conquesta islàmica del segle VIII, moltes de les seves institucions i pràctiques jurídiques van perviure als territoris cristians de la Marca Hispànica dels francs.

En l'àmbit jurídic, el *Liber Iudiciorum* o Llibre dels Jutges (11) continuà vigent als comtats catalans durant els segles IX, X i XI. Aquesta continuïtat diferencià el territori català d'altres àrees sota influència del dret carolingi i contribuï a una estabilitat institucional que culminaria, al segle XII, amb la redacció dels Usatges de Barcelona.

Pel que fa a l'escriptura, l'ús de la lletra visigòtica en documents notariais i diplomàtics durant els segles IX i X evidencia la persistència de formes culturals heretades, abans de la progressiva introducció de la minúscula carolina. (12)

El document de 986 presenta un interès addicional pel fet que el comprador és Vivas, personatge cabdal de la història de Provençals i més que probable propietari de l'església de Sant Martí. Entre finals del segle X i finals del segle XI aquesta família protagonitzà un procés continu d'adquisició de terres i drets dins del terme de Provençals.

Pierre Bonnassie, en el marc de la seva recerca doctoral sobre el procés de feudalització dels comtats catalans, advertí el volum excepcional de pergamins relatius a aquesta família en l'Arxiu Comtal i hi dedicà un estudi específic (13). A partir d'aquesta documentació, demostrà que l'origen de la fortuna familiar es remuntava a l'avi Llorenç, un llaurador que, per mitjà d'un tipus de contracte agrari, la *complantatio*, accedí a la propietat de diverses terres i vinyes.

Els seus descendents aprofitaren una conjuntura econòmica favorable per engrandir el patrimoni familiar i establir relacions amb els estaments més elevats de la societat barcelonina, fins a esdevenir figures dominants del nucli de Provençals i de la mateixa ciutat de Barcelona.

L'evolució de la família Vivas s'inscriu en un context de creixement econòmic generalitzat a l'Occident medieval a la fi del segle X. Els progressos agrícoles, especialment el desenvolupament de l'horticultura i l'expansió de la viticultura gràcies a millores en la irrigació, incrementaren la productivitat agrària.

Signes especials

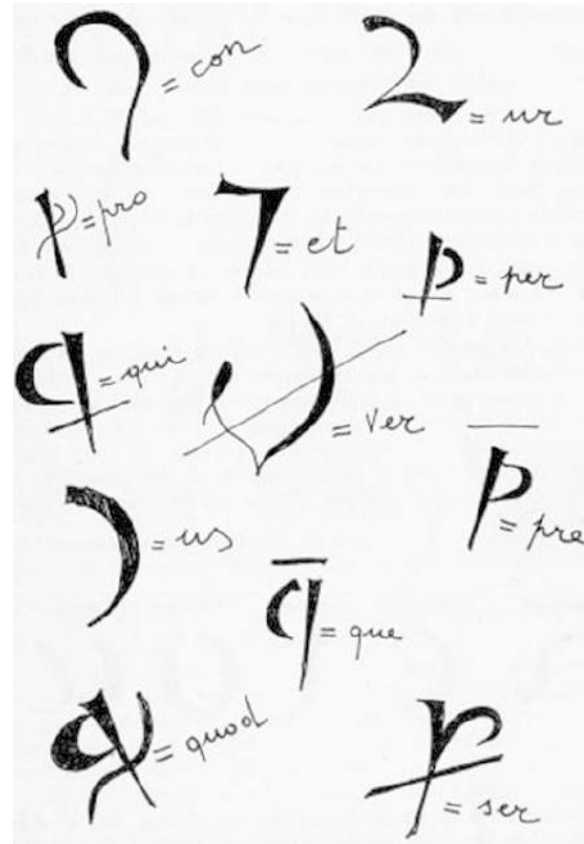
Els terrenys de Provençals, de sòl al·luvial, lleuger i fèrtil, eren especialment aptes per a aquests cultius, fet que explica tant l'acumulació patrimonial com l'elevada mobilitat social documentada en aquest període.

L'estudi de la família Vivas, en el context del creixement econòmic generalitzat de la fi del segle X, confirma l'existència d'un procés d'ascens social vinculat al món rural i a l'expansió agrària.

Aquest cas contribueix a una millor comprensió de les transformacions socials i econòmiques del Pla de Barcelona i, en un sentit més ampli, del procés de formació de la societat catalana medieval.

COMENTARI PALEOGRÀFIC

No ens estendrem massa en el comentari paleogràfic per no avorrir gaire als lectors no acostumats a aquest tipus d'estudis. Donarem només quatre pinzellades sobre les característiques de la lletra carolina, i mostrarem quines són les lletres més característiques, així com els nexes i abreviatures més comunes.

A la Catalunya dels segles IX i X es feia servir la lletra visigòtica, fins que la influència del regne franc a la Marca Hispànica, conformada pels comtats catalans, va imposar l'ús de la carolina

A la Catalunya dels segles IX i X es feia servir la lletra visigòtica, fins que la influència del regne franc a la Marca Hispànica, conformada pels comtats catalans, va imposar l'ús de la carolina, un tipus de lletra més senzilla i de traç ràpid, que afavoria la feina dels escriptors. (14)

L'escriptura carolina es caracteritza per les seves lletres minúscules arrodonides que romanen gairebé sempre aïllades. També, les paraules fan la impressió de no estar separades entre si, cosa que a vegades dificulta la lectura i la comprensió dels textos.

Alguns enllaços i nexes presents en aquesta escriptura són els derivats de les formes cursives *ct*, *et*, *nt*, *rt* i *st*. Mentre, l'abreujament de paraules es fa a través de línies o petites ratlles que marquen l'existència d'una contracció.

La puntuació, encara que present en algunes ocasions, no és la mateixa que fem servir avui dia. Amb una mica de pràctica no representa cap problema per a la persona interessada a llegir aquests documents. Penseu que la majoria dels documents segueixen uns formularis concebuts en les escriva-

nies comtals i dels monestirs, i són tots molt semblants. Quan has llegit uns quants documents d'un mateix tipus de lletra comences a fer-ho amb certa agilitat i ja no et sembla tan difícil.

Morfologia de les lletres

Comentarem, molt per sobre, les lletres més característiques de l'alfabet. La resta de lletres la podeu veure en el quadre annex i comparar-les amb les del document. Com veieu, les lletres isolades són molt semblants a com les coneixem avui dia. Les dificultats per a llegir-les són unes altres.

La *T*, a diferència de com la coneixem avui dia, que és allargada, no sobresurt mai de la caixa d'escriptura i la *S* és allargada, arribant a confondre's amb la *F*.

Observeu, però, i això és característic de la lletra carolina, la unió de la *S* i de la *T*. És l'única ocasió en que la lletra *T* sobrepassa la caixa d'escriptura.

No hi ha cap diferència entre la *U* i la *V*. La *J* no existeix.

Nexes

El nexes de lletres més comú i fàcil de visualitzar és el *ST* (veieu el quadre annex). Ho podeu veure en el començament del nostre document, a la primera línia, en la paraula *Cristophoro*.

Un altre que apareix en el nostre document és el nexa *CT*. Ho podeu veure a línia quinze, en la paraula *facta*.

Abreviatures

Les més comunes són per contracció (amb ratlla al damunt que indica que hi ha la contracció), en la que falten lletres del mig de la paraula.

nne:	nomine
qd:	quod
dni:	domini
tra:	terra
fri:	fratri
nbs:	nobis
mo:	meo
ul:	vel
tb:	tibi
cuq:	cumque

Signes especials

La funció dels signes especials, com el de les abreviatures, és la d'estalviar espai i temps. L'estalvi del temps el veiem clarament, era per anar més de pressa i s'utilitzen signes en casos molt concrets, de paraules o formes molt usuals, que tots els escriptors coneixen (recordeu que la majoria de la població no sap llegir. Per tant, no és per facilitar la lectura dels documents). En el cas de l'estalvi de l'espai ja no ho veiem tan clar des de la nostra mirada del segle XXI. Però penseu que els pedaços de pergami que es feien servir per escriure no eren pas fàcils d'aconseguir, per la qual cosa s'intentava d'estalviar espai per aprofitar al màxim els pergamins de què es disposava.

Exemples de signes més comuns:

	et
	con / cum (al final de paraula: us)
	per
	pro

En el document també apareix la conjunció *et* en la seva forma abreujada, com apareix moltes vegades avui dia en l'àmbit gràfic anglosaxó: *&* (veieu al final de la línia setze quan diu: *fecimus et fit*).

Dels signes més habituals i que veiem en el quadre, apareixen en el document, per exemple:

A la primera línia, *sumus*, amb la forma final d'us que

veiem al quadre, i *Per*, amb la ratlla que creua la P. A la cinquena línia, *que*, amb la Q creuada amb una ratlla. A la novena, *debiumus*, amb la forma final d'us que ja hem vist. A la línia tretze, *proprio*, amb el pro creuat per una ratlla curvada. I a la línia quinze, per finalitzar, *omnique*, que abreuja per contracció *omni*, i el *que* el fa amb la Q a la que segueix com un punt i coma.

Suport i instrument

El suport del document és pergami escrit amb tinta i el seu estat de conservació és prou bo. Es pot llegir sense dificultat, i l'escrivà no ha efectuat cap tipus d'esmena, la qual cosa ens fa pensar en la seva habilitat o experiència professional.

El pergami s'obté de la pell d'alguns animals, sobre-tot d'ovelles i també de cabres. Ovelles joves, com els corders, i cabres joves, com els cabrits. Després d'un procés de deshidratació i estirament de la dermis s'obté el pergami, que era molt apreciat per la seva resistència i la seva durabilitat.

Tipologia diplomàtica

Ens trobem davant d'un document jurídic privat d'època altmedieval, concretament una escriptura de venda o compra-venda, redactada en llatí medieval.

L'escriptura de venda o compravenda és un contracte en el que una persona s'obliga a transmetre a una altra el domini d'una cosa, i aquesta segona persona es compromet a lliurar o lliura a la primera una quantitat fixa en diners prèviament estipulada i que constitueix el seu preu. Per tant, la compravenda és un contracte consensuat, i n'hi ha prou amb el consentiment dels contractants.

Es transmet el domini total de la cosa, amb les penalitzacions corresponents i que s'estipulen al document si alguna de les persones trenca el contracte signat.

Lingüísticament, el text presenta un llatí vulgaritzat i una sintaxi senzilla, característica de la documentació notarial dels segles X i XI. Amb tot, el lèxic jurídic és estable i formulari, fet que assegura la claredat legal del document.

ANÀLISI INTERNA DEL DOCUMENT

El document segueix els formularis dels escriptors de l'època, i que podríem veure a cadascun dels pergamins que fan referència a la nostra vila en aquests anys. El text segueix l'estructura diplomàtica habitual: invocació inicial, identificació de les parts, cos dispositiu, i protocol final amb data, signatures i testimonis.

Protocol inicial

Invocació

In nomine Domine,

La invocació pot ser simbòlica o verbal. En el cas de la simbòlica o monogramàtica l'escrivà fa servir un crismó, normalment una creu o algun altre signe religiós. En l'explícita o verbal, que és el cas del nostre document, s'utilitza una frase que invoca normalment al Senyor, que serà qui guiarà als actors del document en la bona disposició de, en aquest cas, l'acte jurídic.

Fixeu-vos com en la invocació, el començament del text, la I inicial de *In nomine Domini*, és una lletra més treballada que les de la resta del document. És l'encapçalament del mateix.

Intitulació

ego Cristophoro et fratri meo Domenico vinditores sumus

Se'ns diu clarament qui és la persona que emet el document. En el nostre cas només se'ns diu que els emissors són Cristòfol i el seu germà Domènec.

Sempre va després de la invocació i abans de la destinació i la salutació, si existeix.

Si l'emissor fos una dona, per exemple, se'ns diria posant darrere del seu nom el terme *femina* o *uxor* de tal home, indicant-nos de qui és l'esposa. Si l'emissor tingués algun càrrec eclesiàstic o a la cort es remarcaria. Això ho veiem al final del document: quan signa el notari que es diu *Elias, presbiter* (Elies, prevere).

Destinació

tibi Vivas, emptor.

Se'ns diu a qui va dirigit el document, en aquest a cas a Vivas, que és el comprador.

Lingüísticament, el text presenta un llatí vulgaritzat i una sintaxi senzilla, característica de la documentació notarial dels segles X i XI

Disposició

Objecte del document (venda)

Per anc scriptura vindicio/nis nostre, vindimus tibi ipsas nostras hereditates quod debemus hereditare per voce sorori nostre nomine Archedonia, / in terras, in vineas, in casas, in ortos et pomiferis et arboribus, in bestias maiores vel minores, quod abemus hec omnia / in commitato barchinonense, in terminio de Provençiales. Afrontat ipsa casa cum curte et terra et orta, de circi / in casas et curtes de Wimara, de aquilonis in terra qui fuit de Bertaldo, de meridie in terra que fuit de Ven-/rello et de Archedonia, de

occiduo in strada publica. Et ipsa vinea qui est ad ipso cucullo, afrontat de circi / in estrada, de aquilonis in vineas qui fuerit de Venrello et de Laurencio vel eredibus suis, de meridie similiter, de occi-/duo in vinea de Sancto Petro scenobio. Et ipsas vineas qui fuerit de plantacione Sancte Crucis, relinquimus tibi ipsa nostra voce / quod nobis debemus abere per voce sorori nostre, id est ipsum decimum

El contingut del document mostra una venda plena i definitiva de diversos béns immobles i mobles: terres, vinyes, cases, horts, arbres fruiters i bestiar, tots degudament situats mitjançant una descripció detallada de les afrontacions, sistema essencial per identificar les propietats abans de l'existència dels límits cadastrals. Fixeu-vos en la manera de referenciar els punts cardinals o l'orientació de les diferents afrontacions de les terres i de les vinyes. Poden fer servir els punts cardinals o bé indicar-lo per l'origen dels vents.

Específicament, en el nostre document, per indicar l'est ens diu *de circi*, que és el vent cerç. És curiós perquè, realment, el cerç és un vent del nord o nord-oest, però en molta documentació catalana d'aquella època es feia servir per designar l'est o l'orient. Per indicar-nos el nord ens diu *de aquilonis*, el vent del nord. En altres documents podem trobar que ens parla de la part septentrional, però no és molt habitual. Per indicar-nos el sud el document ens posa *de meridie*, que és la forma més habitual en la que apareix en la documentació. Finalment, per indicar l'oest el document ens posa *de occiduo*, que també és la forma més habitual que apareix en la documentació.

En altres documents similars a aquest, en els que es venen o permuten terres o vinyes, ens podem arribar a trobar les mesures del terreny, la qual cosa és molt interessant per arribar a saber, si més no comparativament, el valor real d'aquests béns immobles.

Destaquen les referències a camins públics, antics propietaris i institucions eclesiàstiques, com el monestir de Sant Pere. Aquestes referències, extretes de la documentació a gran escala, ens poden permetre copsar quina era la composició de les terres d'un territori, si hi havia moltes propietats de l'Església, d'uns mateixos propietaris, etc. I, fins i tot, en alguns casos, podem entendre que la venda es fa per necessitat davant un gran tenedor de terres, com passa en alguns documents del segle XI de la família Vivas, que es fan amb la propietat d'alguna vinya en què la majoria de les afrontacions ja són immobles de la seva propietat.

L'origen dels béns venuts prové d'una herència rebuda per via de la seva germana Archedònia, fet que s'explicita per reforçar la legitimitat de la propietat. Aquest detall és habitual en la documentació del segle XI, on cal justificar jurídicament la possessió prèvia.

Archedonia pot haver mort quan Barcelona va ser atacada per Al-Mansur, però resulta poc probable perquè segurament se'ns diria explícitament. Si hagués estat feta captiva també se'ns diria.

Disposicions: Preu i transmissió ple domini

Aliud quod superius ressonat vindimus tibi infra istas totes / afrontaciones quantum ibidem debemus abere vel possidere per voce sorori nostre, ab integrum in precium solidos XX quod tu emptor / pecuni nobis dedisti et nos de te accepimus et nichil exinde apud te remansit est manifestio quem vero predites omnia / que vindimus de nostro iuro in tuo tradimi dominio a potestatem ab omne integritatem faciendi omnia quecumque volueris / cum exio et regressiorum suorum suo a proprio

El preu de la venda és de 20 sous, que el venedor declara haver rebut íntegrament. A partir d'aquest moment, el domini és transferit completament al comprador, amb dret d'ús, entrada i sortida (*exio et regressio*), fórmula jurídica pròpia de la tradició visigòtic-romana encara vigent.

Archedonia pot haver mort quan Barcelona va ser atacada per Al-Mansur, però resulta poc probable perquè segurament se'ns diria explícitament. Si hagués estat feta captiva també se'ns diria

Però com saber si una terra o una vinya és cara o no? O com saber si el venedor ha fet un bon negoci, o bé el comprador té escanyat al venedor per les necessitats d'aquest? Un dels historiadors que ha estudiat aquests temes ha estat en Gaspar Feliu, que ha analitzat el creixement econòmic de la ciutat de Barcelona i és un gran coneixedor de l'economia monetària catalana. A més, entre d'altres, ha analitzat amb profunditat —és la seva tesi doctoral— la formació del domini territorial de la Seu de Barcelona. **(15)**

Podem arribar a bons resultats comparant escriptures de compravenda de terres perquè, com hem dit, en alguns casos se'ns donen les mesures de les terres i de les vinyes, i això ens facilita conèixer la seva valoració.

Clàusules de garantia i defensa (evicció)

Et si nos vinditores aut ullusque homo que contra han cista vindicione venerit pro inrumpendum / no hoc valeat vindicare sed componat aut ego nos componamus tibi quod vindimus in duplo cum cum omnem illorum inmelio-/racione,

El document inclou una clàusula penal que estableix una multa del doble del valor en cas d'incompliment del contracte o de que algú anés en contra del mateix, garantint així la fermesa de l'acte.

Sanció o corroboració

et ac vindicio firma permaneat omnique tempore

Aquesta clàusula apareix sempre en els documents medievals de transmissió de qualsevol tipus de bé. Que el contracte que estan signant les parts sigui per sempre i que ningú no el pugui trencar.

Protocol final (Escatocol)

Esriptura i data

Datació cronològica: dia de l'any pel sistema romà i la de l'any per la cronologia dels reis francs, que és l'habitual en els comtats catalans de l'època. En el nostre document:

Facta vindicione V Kalendas aprilis anno I regnante Leodoico rege, filium Leothario rege.

Podem veure les taules que adjuntem per determinar, tant l'any d'un document, seguint la cronologia dels reis francs, com la data —dia i mes—, seguint el calendari romà.

Subscriptors i signatures

Les signatures dels que han fet i confirmen el document, que són:

Els venedors,

Sig(+)num Cristophoro, Sig(+)num Domenico, nos qui anc vindicione fecimus et et fir-/mare rogavimus.

Els testimonis,

Sig(+)num Revello. Sig(+)num Donnucio. Paulo(+)

L'escrivà que confirma haver escrit el document i que li dona garantia jurídica,

(+) Elias, presbiter, qui anc vindicione scripsi et subscripsi die et anno quod supra

La validació es reforça amb els signes de creu dels atorgants i dels testimonis, així com amb la presència d'un prevere-escrivà, Elias, que declara haver redactat el document en la data que s'ha dit.

CONCLUSIONS

En conjunt, aquest pergami és una font de gran valor per comprendre la societat rural de l'entorn de Barcelona, les formes de propietat de la terra i la pràctica jurídica al comtat de Barcelona a finals del segle X, en un moment de consolidació del poder local i d'intens ús de l'escriptura com a instrument de seguretat jurídica.

L'anàlisi històrica, paleogràfica i diplomàtica del nostre pergami permet establir que l'any 986 constitueix, amb la documentació conservada actualment, la primera menció coneguda del terme Provençals. Aquesta constatació no només corregeix una tradició historiogràfica arrelada des de finals del segle XIX, que situava erròniament aquesta primera referència l'any 989, sinó que posa de manifest la necessitat d'una revisió crítica constant de les fonts originals i de les atribucions cronològiques acceptades.

Més enllà de la qüestió estrictament toponímica, el document es revela com una font de primer ordre per comprendre la dinàmica territorial, social i econòmica del Pla de Barcelona a la fi del segle X. La descripció detallada dels béns venuts, les afrontacions i les clàusules jurídiques permeten reconstruir un paisatge agrari densament explotat, amb una presència significativa de vinya, horta i petites explotacions, així com una xarxa de camins i propietats que denoten una ocupació del territori plenament consolidada.

El protagonisme de la família Vivas en aquesta i altres operacions confirma el paper d'alguns grups familiars d'origen rural en els processos d'acumulació patrimonial i ascens social que caracteritzen el moment. Aquest cas concret s'inscriu plenament en el context de creixement econòmic i transformació social posterior a l'atac d'Al-Mansur del 985, un episodi que, paradoxalment, contribuï a la proliferació documental mitjançant la necessitat de reafirmar drets i propietats. També va servir com a punt d'inflexió per a la historiografia posterior, significat per a molts l'inici de la independència dels comtats catalans i del sorgiment de Catalunya com a entitat pròpia i diferenciada de la resta de comtats i territoris de la Península Ibèrica.

Des del punt de vista jurídic i diplomàtic, el pergami reflecteix la continuïtat del dret visigòtic als comtats catalans, tant en les fórmules contractuals com en les clàusules de garantia i transmissió plena del domini. Així mateix, l'ús d'un llatí vulgaritzat però jurídicament precís, juntament amb una escriptura carolina encara primerenca, situa el document en un moment de transició cultural, especialment rellevant per a l'estudi de la pràctica notarial altmedieval.

Finalment, aquest estudi posa en relleu que la importància del document no rau únicament en el fet de ser la primera menció escrita de Provençals, sinó en el que ens permet comprendre sobre el procés de formació del territori, les relacions de poder, la gestió de la propietat i la construcció de la memòria escrita en la societat catalana del segle X. En aquest sentit, el pergami de 986 esdevé una peça clau per aprofundir en la història medieval de Sant Martí de Provençals i, alhora, un exemple paradigmàtic del valor de la documentació diplomàtica per a la recerca històrica.

DATAÇIÓ DOCUMENTS MEdIEVALS. CALENDARI ROMÀ

Les calendes

La calenda correspon al dia 1 de cada mes. Quan hi ha un número precedint la paraula kalenda vol dir el nombre de dies abans de les calendes, o sigui abans del dia 1 del mes. És a dir, sempre serà el mes anterior al citat en el document.

Fórmula: al nombre de dies del mes (o sigui del mes anterior al que diu el document) sempre s'hi suma 2 i es resta el nombre de calendes que hi ha al document.

Exemple: 11 de les calendes de febrer serà: $31+2-11=22$. El document és del dia 22 de gener.

En el document que hem analitzat la data és *V Kalendas aprilis*. Per tant 31 dies de març, que és el nombre de dies del mes anterior, + 2 – 5 Calendes = 28 de març.

Les nones

Són el dia 5 dels mesos de gener, febrer, abril, juny, agost, setembre, novembre i desembre, i el dia 7 dels mesos de març, maig, juliol i octubre.

Fórmula: Per calcular el dia que corresponen en el calendari actual cal partir del dia 5 o 7 (segons el mes) +1 - nombre de nones que consta en el document.

Exemple: 4 de les nones d'abril : $5+1-4 = 2$ d'abril.

Els idus

Són el dia 13 dels mesos de gener, febrer, abril, juny, agost, setembre, novembre i desembre, i el dia 15 dels mesos de març, maig, juliol i octubre.

Fórmula: Per calcular el dia que corresponen en el calendari actual cal partir del dia 13 o 15 (segons el mes) +1 - nombre d'idus que consta en el document.

Exemple: 4 dels idus de juny : $13+1-4 = 10$ de juny

NOTES

(1) GISPERT i RICARDO, Joan, "Sobre els orígens medievals de Sant Martí de Provençals. Comentari bibliogràfic". a *Auro Invento*, núm. 0, desembre de 2020. Pàgs. 5-14.

(2) GISPERT i RICARDO, Joan, "Els estudis d'època medieval sobre Sant Martí de Provençals: Comentari bibliogràfic", a *Finestrelles*, núm. 1. Sant Andreu de Palomar - Barcelona, Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, 1989. Pàgs. 133-150. Podeu consultar la versió digital a Racó. Revistes Catalanes amb Accés Obert (www.raco.cat)

(3) Taller d'Història de la Societat d'Estudis de la Verneda de Sant Martí, "Pràctiques de Paleografia i Diplomàtica", a *Auro Invento*, núm. 1, març de 2021. Pàgs. 47-49.

(4) CARRERAS I CANDI, Francesc, *Geografia General de Catalunya*. Barcelona, Albert Martín, s.d. 6 vols. Vol. I: *La ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1916. Pàgs. 1019-1038.

Podeu llegir l'article sencer al nostre butlletí *Auro Invento*, núm. 2, juny de 2021, Pàgs. 91-102.

(5) BOFARULL i SANS, Francisco, "Orígenes del pueblo de San Martín de Provençals". A *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1893 (Leída en febrero de 1889) Podeu llegir l'article sencer al nostre butlletí *Auro Invento*, núm. 1, març de 2021. Pàgs. 88-96.

(6) Original no publicat, dipositat a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals. Vegeu MORERA i SOLER, Joan, *Notes per a la història de Sant Martí de Provensals*. 1918. Podeu llegir-lo al nostre butlletí *Auro Invento*, núm. 5, juny de 2022. Pàgs 5-39.

(7) FREIXA i GIRALT, Josep, *Recull de dades per a una història de Sant Martí de Provençals*. Barcelona, Foment Martinenc, 1982. Podeu consultar-lo al nostre butlletí *Auro Invento*, núm. 6, desembre de 2022. Pàgs. 69-94; i núm. 7, primavera 2023. Pàgs. 71-102.

(8) UDINA i MARTORELL, F., *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*. Barcelona, CSIC, 1951. Especialment, pàgs. 386-387.

(9) Vegeu, per exemple, SABATÉ, Flocel, *La dissort de la documentació medieval catalana*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor, Episodis de la història, 364, 2019.

(10) Vegeu, per exemple, CATALÀ i ROCA, Pere, *El dia que Barcelona va morir (6 juliol 985; Al-Mansur)*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor, Episodis de la història, 256, 1984.

BALLESTÍN, Xavier, *Almansor i la destrucció de Barcelona*. Barcelona, Editorial Base, 2015.

Si voleu llegir una versió novel·lada dels fets, veure CALPENA, Enric, *El dia que Barcelona va morir*. Barcelona, Rosa dels Vents, 2018.

(11) Si voleu consultar una edició del Llibre del Jutges en català, vegeu BELLÉS, Joan (Ed.), *Llibre dels Judicis. Traducció catalana moderna del Liber iudiciorum*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Dept. de Justícia, 2008. Texts Jurídics Catalans. Lleis i Costums 1/2.

El podeu consultar en línia a <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48016.pdf>

(12) Per tal de veure aquesta continuació de l'ús del dret visigòtic a Catalunya, així com n'era d'important el document escrit, vegeu les obres de Michel Zimmermann. Uns exemples, potser els més importants:

ZIMMERMANN, Michel, *Ecrire et lire en Catalogne (IXe-XIIe siècle)*. Madrid, Casa de Velázquez, 2003. (2 Vols.)

ZIMMERMANN, Michel, "L'usage du droit visigothique en Cata-

CRONOLOGIA SEGONS EL REGNAT DELS REIS FRANCS

Aplicat al nostre document de 986

LOTARI (10 de setembre de 954 al 2 de març de 986)

Cronologia	984	985	986
10-IX / 31-XII	31	32	33
1-I / 9-IX	30	31	32

LLUÍS V, El neguitós (2 de març de 986 al 21 de maig de 987)

Cronologia	986	987
2-III / 31-XII	1	2
1-I / 1-III		1

HUG I, El Gran (3 de juliol de 987 al 24 d'octubre de 996)

Cronologia	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996
3-VII / 31-XII	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-I / 2-VII	1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Per tant, el nostre document que és del dia 28 de març, de l'any 1 en que regnava Lluís, fill de Lotari, es correspon a l'any 986.

logne du IXe au XIIe siècle: approches d'une signification culturelle". A *Mélanges de la Casa de Velázquez*, Année 1973, núm. 9. Pàgs. 233-281.

Es pot consultar en línia a Persée: https://www.persee.fr/doc/casa_0076-230x_1973_num_9_1_1078

(13) BONNASSIE, Pierre, "Une famille de la campagne barcelonaise et ses activités économiques aux alentours de l'An Mil". A *Annals du Midi*, T. LXXVI, 1964. Pàgs. 261-302.

Es pot consultar en línia a Persée: https://www.persee.fr/doc/anami_0003-4398_1964_num_76_68_4503

Aquest any 2026, des de la SELAV mirarem de traduir aquest important article i publicar-lo al nostre butlletí.

(14) Pel que fa a la societat catalana, és imprescindible la lectura de la tesi de Bonnassie. Vegeu BONNASSIE, Pierre, *Catalunya mil anys enrere (segles X-XI)*. Barcelona, Edicions 62, 1979, 2 vols.

(15) FELIU I MONTFORT, Gaspar, *La formación del dominio territorial de la sede de Barcelona (800-1010)*. Resumen de la tesis presentada para aspirar al grado de doctor en Filosofía y Letras. Barcelona, Univ. de Barcelona: Secretariado de Publicaciones, 1975.

També, per exemple, FELIU i MONTFORT, Gaspar, "Las ventas con pago en moneda en el condado de Barcelona hasta el año 1010", a *Cuadernos de Historia económica de Cataluña*, tom V, 1971. pàgs. 9-41. ❖❖❖

Neus Castellano Tudela

COMUNITAT DE COMUNITATS: L'EXPERIÈNCIA DE LA BIBLIOTECA GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ DE BARCELONA

BIBLIOTECA PÚBLICA i COHESIÓ SOCIAL

Les definicions del concepte de cohesió social són tan diverses com nobles són els seus fonaments. Les més comunes són: la qualitat de vida en societat a partir de la solidaritat i la lleialtat entre les seues gents, la vinculació dels membres d'una col·lectivitat entre ells mateixos i com a grup, o la capacitat d'una societat d'assegurar el bé de tots els seus membres minimitzant les diferències i evitant la marginalització.

Qualsevol d'aquestes definicions es pot aplicar a una biblioteca pública tal com l'entendem hui dia. Això és, un actiu imprescindible de cohesió social i de treball comunitari amb tots els agents socials, educatius i culturals del seu entorn. Utilitzant la terminologia del sociòleg estatunidenc Eric Klinenberg (1), una biblioteca pública és una infraestructura social, entesa aquesta com un espai tangible on les persones mantenen una interacció directa i presencial i estableixen vincles que enforteixen el sistema. A més, aquests espais de vincle asseguren, segons el Manifest sobre Biblioteques Públiques 2022 de la Federació Internacional d'Associacions de Bibliotecaris de la Unesco (2), un "... accés universal a la informació i permetre que tots els individus facen un ús significatiu d'ella. Ofereixen un espai accessible al públic per a la producció de coneixement, l'intercanvi d'informació i cultura, i la promoció de la participació ciutadana."

Els principals documents de gestió que marquen les línies d'acció de les biblioteques públiques a la ciutat de Barcelona insisteixen, seguint al Manifest de la IFLA-UNESCO, a situar aquesta idea en el centre de la planificació bibliotecària. D'aquesta manera, el Pla Director de Biblioteques de Barcelona, alineat amb el marc conceptual del Pla de Drets Culturals de Barcelona "Fem cultura" (3) i amb els ODS de

l'Agenda 2030, desenvolupa els seus àmbits de treball en les quatre línies d'acció següents:

- Dret d'accés a la informació i a la generació de coneixement. Garantir l'accés públic, gratuït i universal a la informació de qualitat. Potenciar també la creació i generació de coneixement apostant per la interacció amb el món digital i, al mateix temps, reforçant el paper socialitzador de les biblioteques.
- Dret a la lectura, l'escriptura i l'expressió oral. Oferir programació i formació en aquestes tres competències que permeten al ciutadà aprendre a pensar de manera crítica i lliure i a construir-se una identitat com a persona.
- Dret a l'educació, a la formació contínua i a l'alfabetització cultural. Dret a la participació artística. El vincle entre les biblioteques públiques i el sistema educatiu és fonamental a l'hora de desenvolupar tots els processos d'aprenentatge al llarg de la vida.
- Dret d'equitat en l'accés a la cultura i el coneixement i en la participació cultural. Les biblioteques públiques tenen la responsabilitat de garantir el dret a la participació en la vida cultural de la comunitat dels col·lectius minoritaris i invisibilitzats. Aquesta responsabilitat, igualment, s'ha d'exercir de manera inclusiva i des del respecte a la diversitat.

Emmarcada en aquest model de planificació, la biblioteca Gabriel García Márquez aspira a ser un "... servei cultural de proximitat de promoció de la lectura i del coneixement, garantint el dret d'accés a la informació i a l'ús de les tecnologies, donant suport a la formació contínua al llarg de la vida, i possibilitant la cohesió social i el desenvolupament de les persones amb igualtat d'oportunitats a través de la participació i de les pràctiques culturals i creatives" (4).

LA BIBLIOTECA GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Abans de relacionar les diferents comunitats que interaccionen diàriament amb la nostra biblioteca, convé exposar algunes idees sobre l'edifici i sobre el territori en el

Neus Castellano Tudela, directora de la
biblioteca Gabriel García Márquez.

qual està enclavat, ja que tots dos aspectes són claus en el desenvolupament de l'activitat comunitària de la Gabriel García Márquez.

La biblioteca Gabriel García Márquez, inaugurada el vint-i-huit de maig de 2022, és la biblioteca número quaranta de les quaranta-una que conformen la xarxa de biblioteques públiques de la ciutat de Barcelona. És la tercera biblioteca en superfície més gran de la ciutat, amb 3.429 metres quadrats útils i també la que actua com a biblioteca central del Districte de Sant Martí. Completen el servei bibliotecari del districte altres cinc biblioteques de les anomenades “de proximitat”: Camp de l'Arpa-Caterina Albert, El Clot-Josep Benet, Poblenou-Manuel Arranz, Ramon d'Alòs-Moner i Xavier Benguerel. Les biblioteques de Sant Martí són l'equipament sociocultural més freqüentat per la ciutadania del Districte amb prop de 910.000 visitants durant el proppassat 2024, la qual cosa les situa en el doble de visites que les rebudes pel Museu del Disseny i el Museu de Ciències Naturals junts, tots dos en la mateixa demarcació administrativa. D'aquest total de visitants, 405.000 ho van ser de la biblioteca Gabriel García Márquez.

Un quart de segle després de la posada en marxa del Consorci de Biblioteques de Barcelona —la institució que administra la xarxa de biblioteques públiques de la ciutat—, la Gabriel García Márquez es va convertir en la primera biblioteca de Catalunya i d'Espanya a rebre el premi mundial a millor biblioteca pública 2023 atorgat per la IFLA, la Federació Internacional d'Associacions i Institucions Bibliotecàries. Un dels aspectes més valorats pel jurat d'aquest premi, més enllà de l'espectacularitat de l'edifici i dels aspectes tecnològics o de sostenibilitat, és com la biblioteca es vincula amb l'entorn, amb el teixit social, cultural i educatiu del territori. Des del Pla de Biblioteques que va donar origen al Consorci de Biblioteques de Barcelona a la fi del segle XX fins al Pla Director 2030 que ens guia actualment, el principal objectiu d'aquesta xarxa ha sigut el d'arrelar el servei bibliotecari en cadascun dels barris de la ciutat sobre els quals s'ha desplegat el nostre mapa de biblioteques. Així doncs, és en el marc d'aquesta trajectòria en el qual hem d'inserir aquest reconeixement internacional.

Abans i després d'aquest prestigiós premi bibliotecari, hi ha hagut uns altres que han reconegut la singularitat de l'edifici i la seua materialitat. Cal destacar, entre aquests, el Ciutat de Barcelona d'Arquitectura 2022, el Premi FAD d'Arquitectura 2023 o el Premi Mies van der Rohe 2024 d'Arquitectures Emergents de la Unió Europea. Aquesta acumulació infreqüent de premis i reconeixements a una biblioteca pública ha causat un impacte mediàtic significatiu. Servisquen com a exemple el repunt de seguidors de la xarxa social Instagram (dels 2.500 que hi havia a principis d'agost de 2023

als 12.800 de novembre de 2025) o el fet que la Gabriel García Márquez és la biblioteca de la xarxa de Barcelona que més carnets de nous usuaris expedeix cada any (més de 6.300 durant el 2024). L'exposició mediàtica ha suposat un inconvenient puntual en alguna ocasió, però ha resultat molt positiva per a reactivar el relat de la importància de les biblioteques en la societat actual i també per a augmentar els recursos de la García Márquez i permetre més hores de servei —la biblioteca obre de dilluns a diumenge—. Però, sobretot, aquesta agitació ha vingut a omplir d'orgull els veïns del barri de La Verneda de Sant Martí que han batejat a la seua biblioteca amb l'afectuós sobrenom de “el Guggenheim de La Verneda”.

Aquesta agitació ha vingut a omplir d'orgull els veïns del barri de La Verneda de Sant Martí que han batejat a la seua biblioteca amb l'afectuós sobrenom de “el Guggenheim de La Verneda”

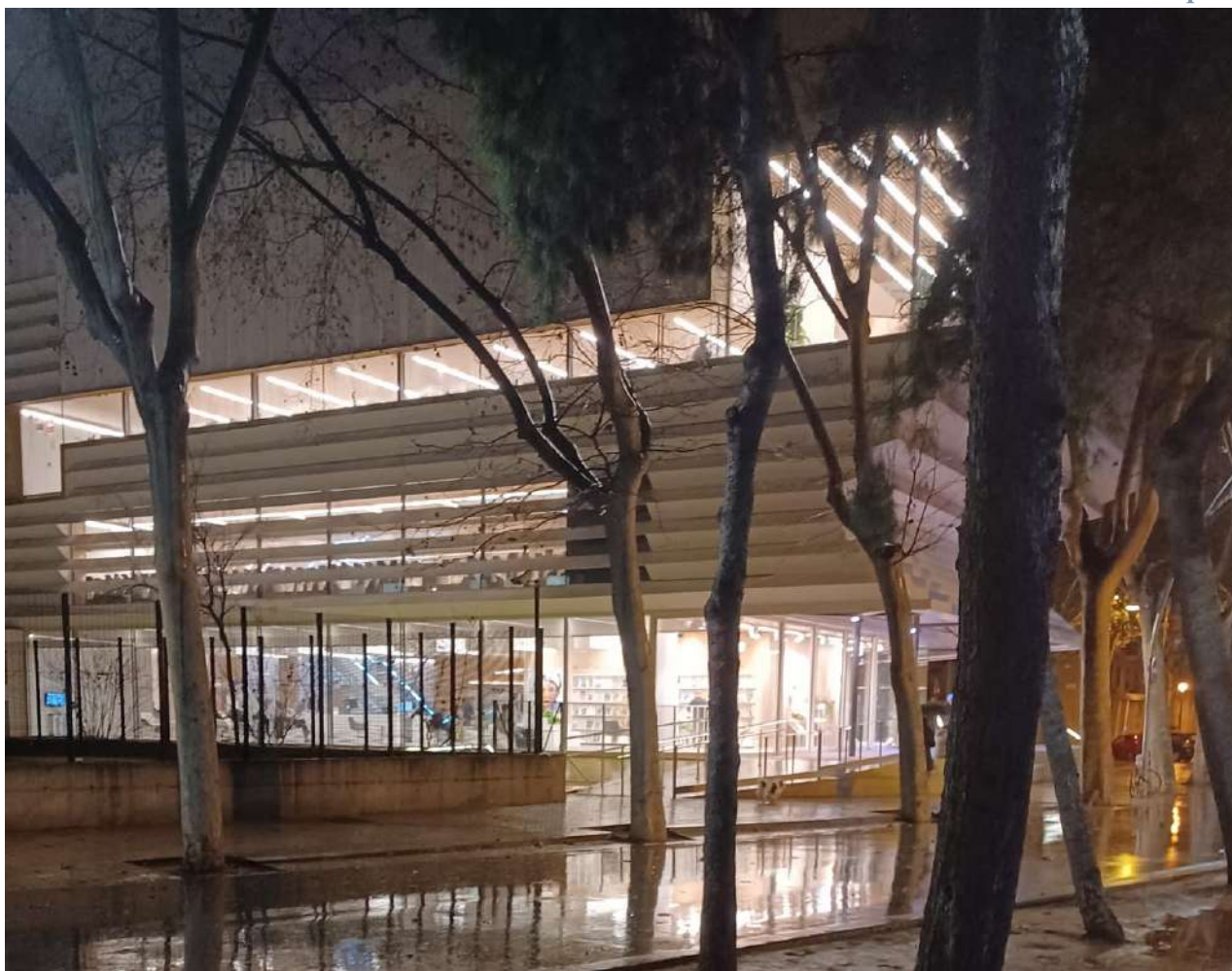
Organització de la biblioteca: edifici, col·lecció, serveis i recursos humans

Edifici

La biblioteca Gabriel García Márquez s'alça sobre un solar en xamfrà prenent la forma simulada d'una pila de llibres vistos pel costat del tall de les fulles. És d'estructura de fusta vista amb tancaments de vidre i de panells metàl·lics que representen les pàgines dels llibres. Aquesta successió de panells es veu interrompuda per quatre grans finestrals afrontats estratègicament cap a les copes dels arbres que emboliquen l'edifici. És obra dels arquitectes Elena Orte i Guillermo Sevillano, de l'estudi SUMA Arquitectura.

Els 3.429 metres quadrats útils de l'edifici es distribueixen en sis plantes que trauen el cap a una escala central de circulació que connecta tots els espais de la biblioteca. El programa arquitectònic es desenvolupa com una col·lecció d'espais interconnectats gràcies a l'absència de portes de separació entre ells. L'objectiu, segons expliquen els arquitectes del projecte, és el de propiciar un “ús ecosistèmic” (5) dels espais, això és que cada usuari trobe el seu racó. Per a aconseguir-ho, els espais de la biblioteca són el més oberts i el menys definits possibles, a més de comptar amb un mobiliari fàcilment intercanviable entre ells. La idea que sustenta aquesta distribució dels espais és la del “tercer lloc” referit com un espai d'interacció social que no és ni el privat de la llar ni el

Vista exterior nocturna de la Biblioteca Gabriel García Márquez

públic del treball. En aquest lloc acollidor, d'estar “com a casa”, cada usuari pot desenvolupar el seu propi “ecosistema”. D'aquesta manera, la biblioteca es converteix en una suma d'ecosistemes i, per consegüent, en un lloc on tothom té cabuda.

La materialització d'aquest concepte de “tercer lloc” ha fet de la Gabriel García Márquez una biblioteca diferent de la resta de biblioteques de la xarxa en tres aspectes fonamentals: la interconnexió dels espais a la qual ja s'ha fet referència, l'alt percentatge de mobiliari informal distribuït per la majoria de plantes de la biblioteca i la reducció de l'altura de les prestatgeries que permet la visió de conjunt de l'espai des de qualsevol punt de la biblioteca, així com una major connexió visual amb l'exterior i els arbres que envolten l'edifici.

El mobiliari informal és el que no està format pel tàndem taula-cadira que la majoria d'usuaris esperen trobar en una biblioteca. En el cas de la García Márquez està integrat per butaques, pufs, balancins, coixins, catifes i una hamaca d'inspiració Carib que ret homenatge a la terra natal del Nobel colombià i que s'ha convertit en el símbol d'aquest canvi de paradigma mobiliari. La proporció d'aquesta mena de mobiliari és de més d'un terç del mobiliari total de la biblioteca.

L'ús d'aquests espais interconnectats i d'aquesta mena de mobiliari informal afavoreix la socialització i, en conseqüència, afecta el silenci que es pressuposa en una biblioteca de concepció més clàssica. El model del “tercer lloc” aplicat a la biblioteca pública representa un altre canvi important pel que concerneix el tractament del silenci. En aquest sentit, és important la reflexió de José Pablo Gallo-León —especialista en innovació en espais bibliotecaris— quan adverteix que han de ser compatibles els usos individuals i els col·lectius a la biblioteca, el silenci i l'activitat comunitària. Aquest equi-libri és condició indispensable perquè la biblioteca siga considerada un espai per a tota la comunitat (6). Seguint aquest plantejament, podem afirmar que l'activitat sociocultural i comunitària de la Gabriel García Márquez estan garantides, així com l'ús individual i callat en l'Espai de Silenci que la biblioteca va obrir el mes de gener del 2024.

Col·lecció

El fons de la biblioteca està compost per més de 47.000 documents. D'aquests, un total de quaranta mil tenen cabuda a les sales en lliure accés i la resta fins a deu mil en els dipò-

sits del soterrani. La disposició dels documents es fa preferentment sobre prestatgeries d'altura menor a l'habitual en biblioteques. El motiu, a més de dotar de major amplitud visual als espais tal com s'ha comentat amb anterioritat, és el de multiplicar la superfície disponible sobre la qual realitzar exposicions de documents de manera atractiva i còmoda per als usuaris.

La biblioteca Gabriel García Márquez està especialitzada en literatura llatinoamericana entre la qual destaca, òbviament, l'obra del Nobel colombià. Vinculada a aquesta especialització literària es desenvolupa gran part de la programació de la biblioteca. Tornarem sobre aquesta programació més endavant, quan ens ocupem de l'estreta relació de la biblioteca amb la comunitat llatinoamericana de Barcelona.

Un racó especial de l'àrea de còmic infantil i juvenil de la biblioteca està dedicat al coneixement i difusió de l'obra de Francisco Ibáñez, dibuixant de còmic i veí del barri, mort el juliol de 2023

Un altre fons destacat de la biblioteca és el dedicat al famós dibuixant de còmic espanyol Francisco Ibáñez, veí del barri i mort el juliol de 2023. A ell està dedicat un racó especial de l'àrea de còmic infantil i juvenil de la biblioteca amb la pràctica totalitat de la seua obra. La biblioteca també ofereix activitats dedicades al coneixement i difusió de l'obra de Francisco Ibáñez, entre les quals destaquen una visita escolar monogràfica sobre la seua figura i els seus personatges, un club de lectura juvenil dels seus àlbums més famosos i la celebració anual, juntament amb la seua família i el seu segell editorial, d'un "Dia Ibáñez" que té per objectiu aprofundir en diferents aspectes de la producció d'aquest autor.

Serveis

La biblioteca Gabriel García Márquez participa del catàleg únic de serveis presencials i digitals que Biblioteques de Barcelona desplega en la totalitat dels seus equipaments. No obstant això, la nostra biblioteca compta amb dos nous serveis que ens han permès ampliar i desenvolupar projectes seguint les principals línies d'acció del Pla Director de Biblioteques 2030: promoció de la lectura i l'expressió oral, educació, inclusió i cohesió social. Aquests nous serveis són la ràdio comunitària Ràdio Maconda i l'Espai Sensorial de l'àrea infantil de la García Márquez.

Ràdio Maconda, la ràdio comunitària de les biblioteques de Barcelona, és un espai participatiu impulsat pel personal de la García Márquez i d'altres biblioteques de la xarxa amb un triple objectiu. El primer és el de convertir-se en una eina dinàmica de difusió i prescripció lectora a l'abast del personal i dels usuaris de les biblioteques de Barcelona. D'altra banda, té el propòsit d'acollir, acompanyar i desenvolupar projectes radiofònics per a i amb la comunitat. Finalment, el tercer objectiu és el de treballar l'expressió escrita i oral amb la comunitat educativa de Sant Martí a través del projecte Ràdio Aula Maconda sobre el qual tornarem més endavant.

L'Espai Sensorial, dissenyat especialment per a l'estimulació dels sentits, l'aprenentatge, l'exploració i el benestar emocional, està dotat amb dispositius i materials que combinen la interacció entre el so, la llum i la vibració. L'objectiu que persegueix —en la línia de treball per la inclusió social del nostre Pla Director— és el de satisfer les necessitats comunicatives, cognitives i sensorials de les persones neurodivergents.

El projecte de l'espai sensorial de la biblioteca Gabriel García Márquez es desenvolupa en dos àmbits d'actuació:

- Accessibilitat terapèutica, oferint l'espai per a la realització de sessions de regulació sensorial individuals o grupals acompanyades d'un integrador social, terapeuta ocupacional, professional sanitari o familiar responsable de l'usuari o usuaris que reben el servei.
- Accessibilitat literària, adaptant experiències de dinamització lectora a una versió inclusiva que té en compte els desordres sensorials que dificulten l'accés i la comprensió lectora. D'aquesta manera, transformem aquestes dinàmiques en experiències de promoció lectora expandides i vivencials que integrem en l'agenda cultural de la biblioteca.

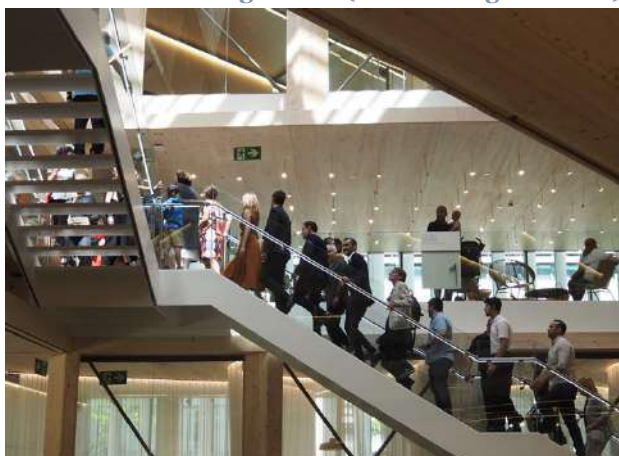
Aquest projecte gaudeix d'un gran acolliment per part dels col·lectius de persones neurodivergents i amb capacitats diverses del districte de Sant Martí, ja que amb aquesta iniciativa transformem la biblioteca en un espai adaptat i accessible i exercim un paper fonamental en la promoció del benestar i l'accés a l'oci cultural d'aquelles persones que habitualment estan excloses d'aquest àmbit.

Recursos Humans

L'equip humà de la biblioteca Gabriel García Márquez està format actualment per vint-i-una persones:

- 1 directora bibliotecària
- 5 bibliotecaris i bibliotecàries
- 12 tècniques i tècnics auxiliars
- 3 persones de suport que tenen funcions de consergeria

Interior de la biblioteca, el dia de la seva inauguració (28 de maig de 2022)

Aquest equip atén les 63 hores d'obertura de la biblioteca, de dilluns a diumenge. La dotació actual de l'equip és fruit de l'ampliació de l'horari de la biblioteca el maig del 2024, quan es va prendre la decisió d'obrir els diumenges al matí, causada tant per la demanda dels veïns com per l'elevat nombre d'usuaris dels serveis i les activitats de la biblioteca.

En aquest punt, és fonamental destacar com la motivació, la capacitat de treball i l'experiència de l'equip de la García Márquez han contribuït a l'èxit de l'activitat diària de la biblioteca i dels projectes duts a terme fins al moment. A la il·lusió de posar en marxa un projecte nou s'han sumat els reconeixements nacionals i internacionals, la resposta massiva de veïns i usuaris i l'aprenentatge de noves maneres de treballar sobre una base important d'experiència acumulada. Però, malgrat aquesta experiència, hem hagut de "desaprendre" mètodes habituals de treball i aprendre noves maneres condicionades principalment per la nova concepció relacional dels espais de la biblioteca i, sobretot, perquè l'usuari s'ha convertit en un agent actiu i cocreador segons el model de biblioteca pública que promou el nostre Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030. Hem incorporat de manera activa en la planificació de la programació de la García Márquez a l'usuari que, de manera individual o col·lectiva, ens ha presentat projectes d'activitats que ja figuren en la programació de continuïtat de la biblioteca, com detallarem més endavant.

En definitiva, hem adoptat la metodologia de treball de l'aprendre fent, gestionant també la incertesa i el fracàs i avançant en el procés juntament amb les comunitats amb les quals interacciona la biblioteca. Aquesta metodologia rep el nom de *design thinking* i "persegueix estimular la cooperació i la creativitat trencant amb idees preconcebudes, posant les persones en el centre del procés, no tant amb la visió d'una investigació de mercat sinó amb la mirada d'un etnògraf, que observa i participa de la comunitat que investiga" (7).

La relació amb l'entorn

Com ja s'ha esmentat anteriorment, un dels aspectes que més va valorar el jurat del premi internacional a millor

biblioteca pública 2023 va ser el de la interacció de la Gabriel García Márquez amb l'entorn i la cultura local, la connexió social i el compromís amb l'aprenentatge. Abans d'identificar alguns dels projectes que desenvolupem de manera comunitària, convé presentar succintament les condicions socioeconòmiques (8) del territori en el qual està situada la nostra biblioteca.

Els barris als quals atén directament la biblioteca Gabriel García Márquez són els de Sant Martí de Provençals i La Verneda i La Pau amb un total de 58.143 habitants, la qual cosa suposa un 23 per cent de la població total del Districte de Sant Martí que supera, al seu torn, els 252.000 residents. Això converteix Sant Martí en el segon districte més poblat dels deu de la ciutat de Barcelona després del de L'Eixample. Sent un districte tan poblat, i també dels primers en superfície, les diferències entre els barris més castigats i alguns pocs de rendes mitjanes-altes són molt significatives. No obstant això, la situació generalitzada és la d'un territori desfavorit: el nivell de renda és inferior a la mitjana de la ciu-

És fonamental destacar com la motivació, la capacitat de treball i l'experiència de l'equip de la García Márquez han contribuït a l'èxit de l'activitat diària de la biblioteca i dels projectes duts a terme fins al moment

tat i el dels estudis universitaris també està per davall, mentre que la taxa d'atur registrada entre la població de setze a seixanta-quatre anys supera la mitjana de Barcelona. L'atur de llarga duració també és el més alt de la ciutat. Finalment, l'Enquesta Sociodemogràfica de Barcelona 2024 aporta un indicador rellevant en la línia de les dades mostrades: el Districte de Sant Martí encapçala el percentatge de persones que declaren dificultats econòmiques en el pagament de l'habitatge.

Respecte a l'origen de la població dels barris que conformen l'entorn de la García Márquez, estem davant un territori format a partir de successius períodes migratoris. Des dels seus inicis, a mitjan anys cinquanta del segle XX, els barris de Sant Martí de Provençals i de La Verneda i La Pau han sigut terra d'assentament de la població immigrant del centre i del sud d'Espanya. Des de principis del segle XXI, també ho són dels migrants que han arribat de països de l'est i del sud d'Europa i de la resta de continents, especialment de Lla-

tinoamèrica, Àfrica o Àsia. Prop del dotze i mig per cent de la població estrangera d'aquests barris és d'origen extraeuropeu; al capdavant d'aquest percentatge se situa la comunitat llatinoamericana seguida de la xinesa.

És en aquest context en el qual cal situar la notable vida associativa d'aquest territori, fruit de l'esperit cooperatiu dels seus habitants i de les seues lluites per la dignificació d'aquests barris. Les greus mancances d'uns edificis d'habitatges construïts amb molta pressa i poca consideració, van ajudar a forjar en els anys setanta del passat segle un extens moviment veïnal que continua bé actiu. També són nombroses i tenen el seu origen en eixa època les entitats culturals, esportives i cooperatives que es mantenen vives. D'altra banda, les necessitats d'alfabetització de la població que arribava a Sant Martí fa més de cinquanta anys van estimular igualment la construcció dels primers equipaments culturals del territori. El primer servei de biblioteca pública s'emmarca en aquest moviment. En aquest sentit, la Gabriel García Márquez és hereua directa de la petita biblioteca de Sant Martí de Provençals, que va tancar les seues portes el trenta-u de desembre de 2021 després de cinquanta-quatre anys de treball en pro del creixement cultural personal i col·lectiu dels veïns i les veïnes del seu entorn.

COMUNITAT DE COMUNITATS

Una vegada definida la biblioteca pública com a infraestructura de cohesió social, descrites les característiques de l'entorn de la Gabriel García Márquez i emmarcat el seu programa arquitectònic en el concepte de "tercer lloc" o espai relacional i transversal de primer ordre, és el moment de referir com hem convertit tota aquesta energia social i comunitària en el combustible que alimenta el pla d'actuació de la nostra biblioteca.

La majoria dels programes i projectes de la biblioteca Gabriel García Márquez estan participats pels nostres usuaris que, de manera individual o col·lectiva, interaccionen diàriament amb l'equip de la biblioteca per a convertir-se en un important agent actiu de la nostra programació. Després de tres anys i mig de trajectòria, resulta impossible enumerar els projectes i activitats fruit del treball, puntual o sistemàtic, que la García Márquez duu a terme amb les més de huitanta institucions i entitats de caràcter sociocultural, educatiu, sanitari o assistencial del seu entorn. És per això que el nostre projecte de biblioteca només es pot explicar a partir de la interacció amb les diferents comunitats. Són elles les que, d'alguna manera, "creen" la biblioteca i alhora es transformen amb ella en una relació bidireccional, participant de la gran comunitat de comunitats en la qual s'ha convertit la Gabriel García Márquez.

Finalment, convé recordar que el fil conductor a través

del qual se sumen totes aquestes comunitats al projecte de la biblioteca és la promoció de la lectura i la democratització de l'accés al coneixement com a eina de transformació i de cohesió social.

La comunitat educativa

Més enllà de les nombroses visites escolars que realitzem a la biblioteca per a totes les escoles i instituts d'educació secundària i de batxillerat del territori, el treball amb la comunitat educativa és el més consolidat de tots els projectes comunitaris que desenvolupa la García Márquez. A més de l'objectiu fundacional de la biblioteca pública que acabem d'invocar —garantir la promoció lectora i l'accés lliure i universal al coneixement—, el nostre Pla Director de Biblioteques 2030 ens confereix "... una responsabilitat implícita en l'educació, tant des del propi equipament com des del treball en xarxa amb el conjunt de centres educatius..." (9).

La Gabriel García Márquez és hereua directa de la xicoteta biblioteca de Sant Martí de Provençals, que va tancar les seues portes el trenta-u de desembre de 2021 després de cinquanta-quatre anys de treball en pro del creixement cultural personal i col·lectiu dels veïns i les veïnes del seu entorn

El projecte més important que desenvolupa la biblioteca Gabriel García Márquez en aquesta línia és el de Ràdio Aula Maconda, coparticipat amb el Centre de Recursos Pedagògics del Districte de Sant Martí i que convoca cada any a deu centres educatius del territori. Ràdio Aula Maconda és una escola de radi per a xiquets i joves de 10 a 18 anys que consisteix en una formació pràctica en l'estudi de Ràdio Maconda i que continua a les aules gràcies a les "maletes radiofòniques" que el Centre de Recursos Pedagògics proporciona a les escoles participants. El programa es desenvolupa entre gener i finals de maig, moment en què els alumnes tornen a l'estudi de Ràdio Maconda a presentar el pòdcast que han treballat durant el curs en una matinal radiofònica en la qual participen els deu centres junts.

Alguns dels objectius específics del projecte Ràdio Aula Maconda són: relacionar-se amb la pròpia veu (l'oralitat,

Ràdio Aula Maconda

juntament amb la promoció de la lectura i de l'escriptura, és una de les principals línies d'acció del Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030), formar als alumnes en la lluita contra les *fake news*, assimilar els fonaments bàsics de la locució, aprendre a redactar un petit guió per a locutar, crear pòdcasts de qualitat o conèixer els oficis de la ràdio. A més de treballar l'oralitat, la comprensió lectora, la imaginació o la creativitat, els xiquets i joves que passen per Ràdio Aula Maconda contribueixen al coneixement i reconeixement de la realitat social i multicultural del seu entorn a través de les temàtiques que trien per a desenvolupar en els seus pòdcasts: la guerra, la condició migrant de la majoria de les seues famílies, les *fake news* o l'embaràs adolescent són alguns exemples.

Ràdio Aula Maconda també ha servit per a repensar la relació dels alumnes amb alguns formats literaris que estaven massa ancorats en el passat. És el cas del certamen literari dels Jocs Florals que la comunitat educativa organitza en el Districte de Sant Martí. El pas de les escoles per Ràdio Maconda ha canviat l'organització i l'estructura d'aquest concurs literari, que ha passat de ser un acte rígid i antiquat a ser un programa de ràdio on els alumnes guanyadors comparteixen el seu text mitjançant un pòdcast que transcendeix el moment puntual d'una cerimònia institucional i efímera.

També s'ha donat el cas de projectes autònoms que han sorgit a partir del pas dels alumnes per la formació de Ràdio Aula Maconda. És el cas del pòdcast "Passem a l'acció" que forma part de les Plataformes IMCITIZEN, un projecte impulsat pel Grup d'Educació en Valors de la Universitat de Barcelona i finançat per la Unió Europea que fomenta la identitat de ciutadania democràtica dels xiquets i xiquetes com a membres actius i compromesos amb el seu municipi. Del Districte de Sant Martí han participat en aquest projecte trenta alumnes de les escoles Els Porxos i La Pau que van triar l'estudi de Ràdio Maconda per a presentar la seua plataforma i cridar a la participació veïnal en el projecte.

Després de tres edicions entre 2023 i 2025, les xifres de Ràdio Aula Maconda han sigut les que segueixen: vint-i-

nou centres participants, 598 alumnes, 78 hores de formació en l'estudi, vint-i-nou pòdcasts publicats i tres matinals que sumen més de deu hores de ràdio en directe.

Però el compromís de Biblioteques de Barcelona de treball conjunt amb la comunitat educativa no es limita solament a l'àmbit de l'educació obligatòria. També desenvolupem projectes que parteixen de la idea de la biblioteca pública com a centre de formació i creixement personal al llarg de la vida. En aquest sentit, des de la biblioteca Gabriel García Márquez contribuïm al programa que Biblioteques de Barcelona desenvolupa amb els Centres de Formació d'Adults per a acostar la lectura, l'anàlisi i la reflexió sobre el llegit a les persones adultes que estan cursant les assignatures de llengua castellana i catalana en aquests centres formatius. Les sessions consisteixen a llegir les novel·les proposades, analitzar l'argument i els personatges i poder redactar una mínima anàlisi crítica del text. L'última sessió es duu a terme en l'estudi de Ràdio Maconda, quan els alumnes lligen en veu alta la seua crítica sobre l'obra llegida i aquesta queda gra-

A més de treballar l'oralitat, la comprensió lectora, la imaginació o la creativitat, els xiquets i joves que passen per Ràdio Aula Maconda contribueixen al coneixement i reconeixement de la realitat social i multicultural del seu entorn

vada en forma de pòdcast. Aquesta acció connecta plenament amb una de les principals línies d'acció del Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030: el dret a la lectura, l'escriptura i l'expressió oral.

La comunitat social

Per a les biblioteques de Barcelona, el treball conjunt amb els múltiples agents socials de l'entorn ha sigut fonamental en el procés d'arrelament dels nostres serveis en els diferents barris de la ciutat. La labor de la majoria de les biblioteques públiques de Barcelona en l'àmbit de la cohesió social és, probablement, la que més nombrosos i més diversos companys de viatge ens proporciona. En el cas de la Gabriel García Márquez, més de la meitat de les huitanta institucions i entitats amb les quals treballem amb una certa regularitat provenen de les àrees assistencials, socio-sanitàries, ocupacionals, de cultura i oci o d'inclusió social dels barris de Sant Martí de Provençals i La Verneda i La Pau.

La primera presa de contacte dels usuaris d'aquests col·lectius amb la biblioteca és a través de les visites informatives que realitzem per a donar la benvinguda a aquests nous usuaris que, per una idea probablement massa reduccionista del que és una biblioteca, es creuen exclosos dels seus serveis. Aquesta primera visita genèrica, que explica els espais, els serveis i les activitats de la Gabriel García Márquez, ha sigut la porta d'entrada a sessions més específiques i a projectes de continuïtat amb les institucions i entitats referides. Els

El cas més notable és el de la Societat d'Estudis de La Verneda de Sant Martí (SELAV), amb la qual programem un cicle de coneixement històric dels nostres barris

projectes que hem teixit a partir d'aquestes visites els agrupem en cinc grans grups: Salut, Ocupacional, Joves, Majors i tercera edat i, finalment, "Nouvinguts". Sota aquest últim epígraf, s'agrupa el gruix de les visites, grups de conversa i sessions de lectura fàcil que reuneixen els nous veïns i veïnes migrants que estan aprenent català i castellà en el Consorci de Normalització Lingüística de Sant Martí, en els Centres de Formació d'Adults del barri o en la seu que l'Escola Oficial d'Idiomes de Barcelona té en el barri de La Pau. Un altre paquet important és el de les visites de l'epígraf "Ocupacional", que adaptem per a persones que s'incorporen al mercat laboral des de programes d'inclusió social. Finalment, l'etiqueta "Salut" inclou l'àrea que més accions de continuïtat ha generat: des de la participació de la biblioteca en la Taula de Salut del barri a la programació que hem desenvolupat per al projecte "Al barri ens cuidem", dirigit a millorar la salut física i emocional dels nostres majors i a lluitar contra el fenomen de la soledat no desitjada. La participació de la biblioteca en aquest projecte consisteix, actualment, en un taller d'escriptura com a eina d'autoco-neixement.

La comunitat veïnal

A les múltiples entitats socials, culturals i associatives que, com véiem més amunt, han contribuït a la realització sociocultural dels barris de Sant Martí i de La Verneda i La Pau, cal sumar l'important rol que juguen dos equipaments culturals de primer ordre amb els quals la biblioteca manté una estreta relació. La biblioteca Gabriel García Márquez equidista uns 150 metres d'aquestes altres dues infraestructures socioculturals importants del territori: el Centre Cívic Sant Martí i l'Auditori Sant Martí. Els tres equipaments pivotem

sobre els tres mateixos eixos —cultural, educatiu i social— formant un triangle que ens situa sobre cadascun dels vèrtexs de la nova plaça de Carmen Balcells.

La biblioteca manté una llarga tradició de programació compartida amb el Centre Cívic, facilitada pel fet d'haver compartit instal·lacions durant quasi quaranta anys. Aquesta programació conjunta també és participada per entitats culturals del territori. El cas més notable és el de la Societat d'Estudis de La Verneda de Sant Martí (SELAV), amb la qual programem un cicle de coneixement històric dels nostres barris que es materialitza en dos tipus de conferències mensuals: "La Verneda de Sant Martí, pam a pam", que tenen lloc cada dilluns en les instal·lacions del Centre Cívic i "Història general de la Verneda de Sant Martí" que es duen a terme a la sala d'actes de la biblioteca amb periodicitat mensual. Actualment, la SELAV també prepara el seu primer programa de ràdio en l'estudi de Ràdio Maconda. El treball que realitzem amb la SELAV és, probablement, el millor exemple de programació cocreada entre la García Márquez i les entitats del territori. Aquestes conferències tenen un gran acolliment entre la població adulta, serveixen d'aparador a les diferents entitats convidades (de cultura popular, esportives, migrants...) i situen a la biblioteca com un agent actiu en la construcció del relat compartit dels nostres barris que ajuda, d'aquesta manera, a la cohesió social.

La comunitat llatinoamericana

En els tres anys i mig de funcionament de la biblioteca Gabriel García Márquez, la comunitat llatinoamericana ha situat la nostra biblioteca dins del seu imaginari com un lloc de referència de la seua cultura a Barcelona. Aquesta comunitat, com hem apuntat més amunt, és la que encapçala en número la població estrangera dels barris de Sant Martí de Provençals i de La Verneda i La Pau, però també és majoritària respecte al total de la ciutat. En conseqüència, el treball de la biblioteca amb aquesta comunitat és, des del principi, fructífer i de gran repercussió tant en els nostres barris com a Barcelona en general.

Prèviament al desenvolupament de projectes i activitats concretes amb la comunitat llatinoamericana de la ciutat, Biblioteques de Barcelona i Casa Àfrica Catalunya van impulsar aquesta relació formalitzant un conveni de col·laboració que va desembocar, el mes de juny de 2022, en el Festival de Literatura Llatinoamericana KM Àfrica, a penes dues setmanes després d'inaugurada la biblioteca Gabriel García Márquez. Quatre edicions després, aquest festival coorganitzat per les dues institucions, s'ha convertit en el referent a Catalunya de les noves veus de la literatura llatinoamericana.

D'aquest context, doncs, han sorgit la majoria de contactes amb els quals hem desplegat programes i activitats

Presentació del KM Amèrica 2025

des de la comunitat llatina per als usuaris i lectors de la biblioteca. En el camp de la lectura i l'escriptura, destaquem ací dos projectes de tallers de creació literària que ja són part de la programació estable de la biblioteca: "Las que no hicieron el boom" i "Las musas de vacaciones". El primer, liderat per l'escriptora argentina Fernanda García Lao, reivindica a les grans escriptores llatinoamericanes del segle XX ignorades pel fenomen literari del "boom" dels anys seixanta i setanta. "Les muses de vacances", a càrrec de l'escriptor colombià Luis Luna Maldonado, és un taller de creació literària per a joves que va finalitzar la seua primera edició amb la publicació d'un llibre a càrrec dels joves autors amb els relats sorgits del taller. Aquest és, probablement, el millor exemple de l'usuari actiu i creador de continguts que persegueix el Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030: "Generar espais d'escriptura. Erigir la biblioteca en comunitat de persones lectores crítiques, capaç d'acompanyar i enfortir a la ciutadania per a transformar-la en comunitat escriptora, capaç de crear continguts variats, inclusivament, literaris o informatius arrelats a les seues comunitats i al seu territori" (10).

Altres projectes sorgits de l'estreta relació de la biblioteca amb la comunitat llatinoamericana posen l'èmfasi en altres arts, principalment en la música. El principal exemple en aquest àmbit és "El Vaivé", un festival musical de xicotet format organitzat des de la biblioteca Gabriel García Márquez durant els mesos de juliol i agost amb una periodicitat setmanal. Aquest cicle musical, que reuneix veus i melodies que van i venen creuant l'oceà Atlàntic, reuneix músics i intèrprets llatinoamericans que venen a Barcelona a tocar o que estan de pas per la ciutat camí d'altres festivals europeus.

Finalment, des del costat institucional, també s'han dut a terme diverses activitats amb el Consolat de Colòmbia a Barcelona i amb l'Ambaixada de Colòmbia a Espanya, principalment centrades en la figura de Gabriel García Márquez i les efemèrides lligades a la seua vida i la seua obra. També s'ha iniciat recentment un club de lectura en llengua portuguesa coorganitzat amb l'Institut Guimarães Rosa vinculat al Consolat General del Brasil a Barcelona.

La comunitat del llibre

Les biblioteques ens trobem al final de la cadena de valor del llibre, després de les llibreries i just abans del moment

en el qual el lector es queda tot sol amb el llibre. No obstant això, en la García Márquez també mantenim diferents projectes amb editors, llibreters, autors, traductors, etc., a través dels quals donem visibilitat a la resta de baules d'aquesta cadena. Els llibreters són els nostres aliats naturals —cobreixen la venda d'exemplars en totes les presentacions de llibres que se celebren a la biblioteca—, i a ells els dediquem un pòdcast anual en Ràdio Maconda: "Bitxos rars contra Sant Jordi". En aquest programa convidem a dos o tres llibreters i llibreres de Barcelona que, conduïts pel professor i director de l'Escola de Llibreria de la Universitat de Barcelona Lluís Agustí, ens recomanen dos o tres llibres cadascun que no seran novetat durant la campanya de Sant Jordi perquè comparteixen la condició d'estar editats fa més d'una dècada. Amb el mateix esperit d'intemporalitat que travessa la producció de tots els programes de Ràdio Maconda, elaborem dos pòdcasts més:

Biblioteques de Barcelona i Casa Amèrica Catalunya van formalitzar un conveni de col·laboració que va desembocar, el mes de juny de 2022, en el Festival de Literatura Llatinoamericana KM Amèrica

"Contrallum", que presenta la trajectòria i el catàleg de xicotets segells editorials catalans i "L'aparador intempestiu" on dialoguem amb autors i autores que visiten la García Márquez o altres biblioteques de Barcelona sobre l'itinerari lector que els va conduir a l'escriptura.

La biblioteca Gabriel García Márquez també alberga jornades de reflexió sobre la indústria editorial com "Farelibri", de l'Institut Italià de Cultura de Barcelona i la Scuola del Libro de Roma o "Els oficis del llibre". Aquesta última, una jornada anual organitzada per Biblioteques de Barcelona i Traïmoia Cultural, té per objectiu oferir un espai de contacte entre els joves de 18 a 35 anys que tenen interès professional en el sector literari i els professionals d'aquest mateix sector.

La comunitat lectora. Conclusions

La comunitat més gran i heterogènia amb la qual treballam el personal bibliotecari és la de la suma dels centenars de lectors individuals que cada dia entren a la Gabriel García Márquez moguts per l'estudi, la curiositat, la necessitat de connectar-se o la de desconnectar, la participació en qualsevol de les nostres activitats o clubs de lectura, la serendipia o la possibilitat de créixer cognitiva i emocionalment. En aquesta comunitat conviu l'usuari que mai deixarà de fer un ús indi-

vidual de la biblioteca i el que ve buscant compartir lectures, inquietuds, idees. Però tots dos comparteixen el mateix espai, un dels pocs espais físics i mentals que queden en la nostra societat on s'activa un temps que no és el del consum. En paraules de la professora Chiara Faggiolani, la biblioteca és un "oasi de desacceleració" **(11)** a la meitat del temps quantitatiu i ofegat pel present que vivim, un lloc de temps reconquerit, un espai de proximitat social, cultural i intergeneracional, de coneixement i de reconeixement que ha de situar en el seu centre la formació d'éssers humans.

La biblioteca no és una escola, però segons Klinenberg és "... la institució amb major responsabilitat a l'hora d'animar a la gent a aprendre" **(12)**. No és un centre cívic, però s'ha convertit en una possibilitat de lloc, sense restriccions de cap mena, on exercir els drets democràtics que es practiquen cada vegada amb més freqüència fora dels entorns polítics formals **(13)**. La biblioteca no és un centre de salut, però és un antídot eficaç contra la soledat no desitjada.

Al novembre de 2023, la revista *Biblioteche oggi* dedicava la seua portada i un article extens a la biblioteca Gabriel García Márquez **(14)**. Ho signava l'arquitecte especialitzat en biblioteques Marco Muscogiuri i el començava defensant la idea que la biblioteca pública ha substituït a la plaça tradicional, que ha perdut el seu rol d'espai de socialització i de trobada que havia tingut en el passat. Potser és aquesta una millor definició per a la biblioteca pública del segle XXI que la de "palau del poble", perquè el palau té una mica de reverència i de verticalitat, mentre que la plaça és igualitària, horitzontal, àgora de debat, soc d'intercanvi i basar d'idees. Tot això és, ara mateix, la biblioteca Gabriel García Márquez, una de les places públiques més animades de Barcelona.

NOTES

(1) KLINENBERG, Eric (2021). *Palacios del pueblo. Políticas para una sociedad más igualitaria*. Capità Swing.

(2) Manifest IFLA-UNESCO sobre biblioteques públiques 2022 (2022).

<https://fesabid.org/jeid23/wp-content/uploads/2023/06/manifiesto-ifla-unesco-sobre-bibliotecas-publicas-2022.pdf>

(3) Les polítiques culturals que situen al ciutadà i als valors d'inclusió, participació i justícia social en el centre de la seua planificació, van arrancar l'any 2021 amb el Pla de Drets Culturals de Barcelona "Fem Cultura". Li han seguit en el temps el Pla Director de Biblioteques de Barcelona (2023), el Pla Cultura 311+ de Drets Culturals de la Diputació de Barcelona (2024) i el Pla de Drets Culturals del Ministeri de Cultura del Govern d'Espanya (2025).

(4) Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030: Dret a la lectura, a l'accés a la informació i al coneixement. Foment de les pràctiques creatives i de la participació comunitària: Mesura de govern #9 (2023). Consorci de Biblioteques de Barcelona.

<https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/132229/1/biblioteques%20de%20Barcelona%20-%20Plan%20Director%202030.pdf>

(5) SEVILLANO, Guillermo; ORTE, Elena (2017). "Nuevos ecosis-temas en la biblioteca del siglo XXI. Investigación i propuestas para la futura Biblioteca Gabriel García Márquez de Barcelona". *BiD: textos universitarios de biblioteconomía i documentación*, 38.

<https://bid.ub.edu/es/38/sevillano.htm>

(6) GALLO-LEÓN, José Pablo (2019). "Crítica y ratificación del modelo del tercer lugar para las bibliotecas". *Anuario ThinkEPI*, 13, 1-9.

<https://thinkepi.scimagoepi.com/index.php/thinkepi/article/view/thinkepi.2019.e13b01/43167>

La biblioteca és la institució amb major responsabilitat a l'hora d'animar a la gent a aprendre

(7) BURGUILLOS, Ferran (2016). "Design thinking for libraries: pensa el futur de la biblioteca com el faria un dissenyador". *Anuari ThinkEPI*, 10, 109-112.

<https://thinkepi.scimagoepi.com/index.php/thinkepi/article/view/thinkepi.2016.19/30530>

(8) Totes les dades socioeconòmiques d'aquest apartat provenen del portal de dades estadístiques de l'Ajuntament de Barcelona:

<https://portaldades.ajuntament.barcelona.cat/es>

(9) Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030..., p.36.

(10) Pla Director de Biblioteques de Barcelona 2030..., p. 49.

(11) FAGGIOLANI, Chiara (2024). "Imparare il futuro. Il potere della lettura e delle biblioteche per coltivare l'umanità". En *Biblioteche e nuove forme della lettura. Dal ruolo strategico della literacy alle trasformazioni in attonel l'ecosistema digitale* (pàg. 199-213). Editrice Bibliografica.

(12) KLINENBERG, Eric (2021). *Palacios del pueblo...*, p.138.

(13) OYARZUN SARDI, Gonzalo (2021). *La biblioteca imaginada: jardín para sembrar comunidades*. Biblioteca Nacional del Perú.

(14) MUSCOGIURI, Marco (2023). "Una 'casa de lectura' per la comunitat local". *Biblioteche oggi*, 41, (8), 3-11.

<http://www.bibliotecheoggi.it/rivista/article/view/1625> ❖ ❖ ❖

Joan Florensa

ELS SIMÓ DE CAN TRÀVIT D'HORTA I LA SEVA VINCULACIÓ AMB SANT MARTÍ I EL MÓN DE LA JARDINERIA

Res millor per començar aquest paper que acudir a la Viquipèdia i, això, perquè ens proporciona una explicació sobre el mas hortenc de Can Tràvit Vell, d'on eren masovers els Simó, que trobo que està prou bé. Diu: "Can Travi Vell és una masia situada a l'avinguda de Vidal i Barraquer, al barri de la Vall d'Hebron de Barcelona. Es tracta d'una construcció del segle XVI i, als nostres dies, es troba catalogada com a bé amb elements d'interès (categoria C). A la segona meitat del segle XVIII, el baró de Maldà s'hi refereix com la "casa de les Garrigones" dins el seu dietari *Calaix de sastre* i és que llavors n'eren els amos els Garrigó, una família procedent de Catalunya Nord que havia decidit emigrar arran de l'annexió d'aquest territori a França. El 1839, la masia va ser adquirida per Josep de Travy i de Casanova (1810-1867), d'una família d'origen genovès amb grans propietats a Cerdanya, que li donà el nom actual.

"La casa va arribar a un estat de gran deteriorament a causa de les vicissituds per les quals va haver de passar. Així, durant la Guerra una bomba destinada als grans dipòsits d'aigua de la finca, aleshores plens d'oli i gasolina, va caure al pati i va derruir parcialment l'edifici i, el 1975, l'explosió d'una bombona de butà va ensorrar una part de l'església, els cellers, els cups, la cuina i el menjador.

"Fins als anys vuitanta del segle XX, les terres varen ser treballades pels masovers, els Simó, una branca dels quals és la propietària de la propera masia de Can Travi Nou. El conreu principal era el de la verdura.

"La finca va ser expropiada amb motiu de la construcció de l'enllaç del Túnel de la Rovira amb la Ronda de Dalt (actual avinguda de l'Estatut de Catalunya) i, posteriorment, l'Ajuntament de Barcelona va restaurar el que quedava de la

masia i hi afegí un edifici de nova planta, conjunt que ara constitueix la seu de la Guàrdia Urbana al Districte."

Voldria apuntar una cosa abans de continuar. El mas, com acabem de llegir, era dels Travy, emperò en aquest treball em serviré de la forma *a Can Tràvit* a l'hora de referir-m'hi i és que així, amb la *-t*epitètica que havia caracteritzat la nostra parla, és com encara se'n diu a Horta. Això aclarit, anem als Simó tot fent, si us sembla, també un cop d'ull als seus antecessors.

Així, a través dels comentaris que el baró de Maldà incorpora al seu *Calaix de sastre* aquell any sabem que, el 1796, els masovers de Can Tràvit Vell eren la família que formaven en Pere Saleta (vingut de Catalunya Nord), la seva dona (de qui desconeixem el nom) i els nois de tots dos, que es deien Mariàngela, Eulàlia, Pere, Ramon i Joan-Anton.

Alexandre Galí, a la seva delectable obra *El Col·legi de la Bona Vida (del «Calaix de sastre»)* (1954), refereix (pàg. 150) que "el nom de Garrigó [pel qual, com hem vist, era conegut el mas de Can Tràvit] actualment el duu una altra casa de Santa Eulàlia una mica més avall del Sitjar, que en temps de N'Amat se'n deia —i així ell l'anomena— Can Sentmanat. Sembla que van fer el trasllat del nom els actuals masovers d'aquesta última casa, que ho havien estat, feia algunes generacions, de la vella casa de les Garrigones, avui, com hem dit, anomenada Can Travi Vell". Doncs el cas és que aquests successors dels Saleta com a masovers de Can Tràvit que, en acabat, varen passar a Can Sentmanat es deien Campmany. Els autors del llibre *Les masies de Sant Andreu de Palomar* (2014) ens ho donen a conèixer al capítol que, dins aquest, dediquen a Can Garrigó de Santa Eulàlia i és que, a partir d'informació facilitada pel senyor Andreu Campmany Reinoso, hi han pogut incloure un seguit de notícies relatives a aquesta família, entre elles que el "Garrigó" que va entrar de masover a Can Sentmanat, als anys trenta del segle XIX, responia al nom de Joan Campmany. Per cert, que, al parcel·lari corresponent al conegut mapa del terme de Sant Martí de Pedro Moreno, de 1871, veiem que precisament un Joan Campmany (a) "Garrigó" tenia una peça de terra d'unes quatre mujades arran de la Riera d'Horta, a garbí de la Casa Cremada.

Joan Florensa Jaumandreu, historiador i arqueòleg. Porta publicats set llibres i més de dos-cents articles. Té així mateix altres sis monografies pendents de veure la llum, entre les quals les titulades *Camins martinencs* i *Horta, qm o*.

Can Travi Vell

LA GENEALOGIA DELS SIMÓ

I passem ja als Simó. Desideri Díez i Quijano, al seu clàssic estudi *Les masies d'Horta* (1986), afirma que "els masovers actuals són ja la setena generació dels Simó que treballen la terra de Can Travi". S'entén que li ho va dir el qui va ser l'últim dels masovers del mas, en Juanito Simó Camps (1929-?), i, en canvi, la senyora Mercè Simó Simó m'informava que son oncle Lluís Simó Carbonell, oncle també de l'anterior, comentava que, amb la seva, eren cinc les generacions de Simó que s'havien mantingut al capdavant de la masoveria de Can Tràvit. En tot cas, entre allò que, nou anys enrera, varen tenir l'amabilitat de reportar-me aquesta persona, la seva mare, senyora Antònia Simó Torelló, i el matrimoni format pels també hortencs Joan Puigbò Puigferrat i Dolors Ribata-llada Simó i allò altre que he aconseguit indagar fruit de la investigació als arxius i l'hemeroteca, us puc passar a exposar l'evolució dels Simó a partir dels avis cinquens d'en Juanito i quadravis d'en Lluís.

I és que l'expedient corresponent al matrimoni celebrat el 1793 entre els hortencs Francesc Simó Fusté (+ d 1831) i Maria Magrans Marí (+ d 1832) ens aporta la dada que els pares d'ell eren els cònjuges aleshores vivents Joan Simó i Teresa Fusté. La senyora Mercè Simó té notícia que en Francesc Simó va testar el 1811, però ho va fer davant el rector d'Horta i, per tant, no ens ha arribat l'escriptura corresponent i no sabem quants de fills va tenir. Sí coneixem la identitat de l'hereu, en Narcís Simó Magrans (1809-1889), que, el 1831, es va casar amb la també hortenca Josepa Morros Estapé (c 1812-c 1873), filla de Josep (+ d 1832) i Maria (+ d 1831). En Narcís és qui en una data compresa entre 1864 i 1880 va aixecar més vora la Clota el mas que seria conegut per a Can

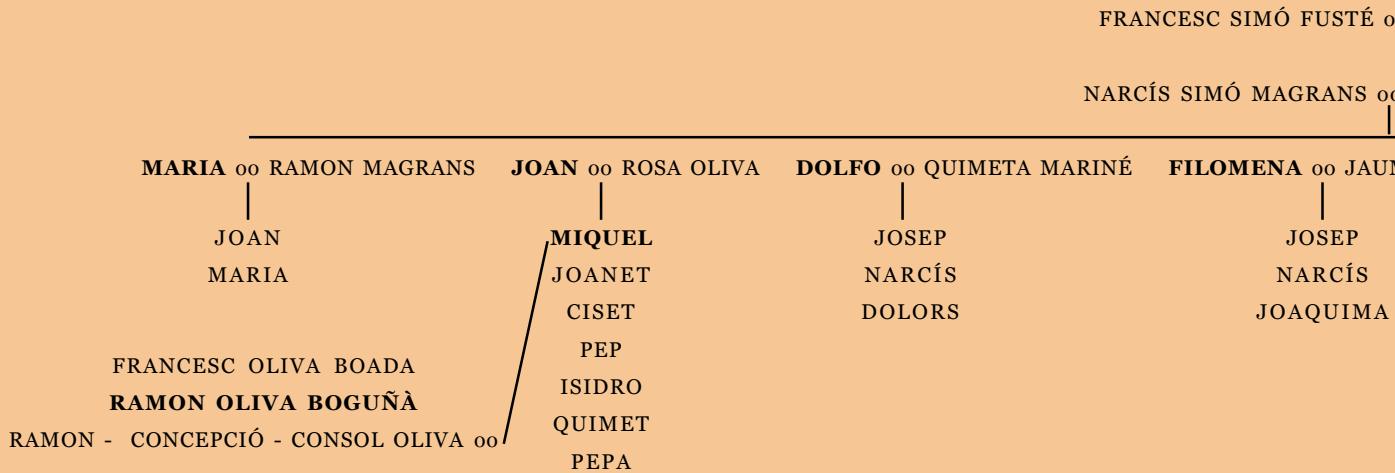
Tràvit Nou. Ell i la dona varen tenir set fills, de nom Maria, Joan, Dolfo, Filomena, Francisco, Treseta i Dolors.

De la Maria Simó Morros (1832-1913), la senyora Mercè em va fer a saber que es va casar, el 1856, amb el també hortenc Ramon Magrans Garriga (1830-1905), bosquetà, fill de Sebastià i Gertrudis —això va ser mitjançant dispensa matrimonial, perquè els rebesavis d'ella Francesc Magrans i Esperança Yglésias eren besavis d'ell—, i que, amb aquest xicot, va tenir els nois de nom Joan i Maria.

En Joan Simó Morros (1834-1899) es va casar, el 1861, amb la també hortenca Rosa Oliva Llonch (1833-1909), filla de Francesc i Marianna (i tia de la Rosita de Ca n'Oliva de Santa Eulàlia), i, amb ella, va tenir set plançons, de nom Miquel, Joanet, Ciset, Pep, Isidro, Quimet i Pepa. Com a hereu que era, en Joan va succeir son pare, en Narcís, a la masoveria de Can Tràvit i, quan en un determinat moment l'hi va reemplaçar el seu propi hereu, en Miquel, ell i la dona, la Rosa, varen passar a Can Tràvit Nou.

En Dolfo Simó Morros (1837-1910) es va casar, el 1861,

ARBRE GENEALÒGIC DE LA F

Can Travi Nou

amb la Quimeta Mariné Cuyàs del Bosch (1843-a 1910), que era la petita de les noies d'en Josep Mariné Baliarda i la segona dona d'aquest, la Joaquina Cuyàs del Bosch Barrera, i germana, per tant, de qui va ser l'últim hereu de Can Mariné d'Horta, l'Hermenegild Mariné Cuyàs del Bosch. Segons la senyora Mercè, aquest matrimoni va tenir els fills de nom Josep (1862-1940), Narcís (1865-1925) i Dolors (1871-a 1925). En Narcís Simó Mariné, que tenia una empresa de jardineria amb oficina al número 127 de la rambla de Catalunya, va presidir el Foment de l'Horticultura, embrió de l'actual Gremi de Jardineria de Catalunya.

De la Filomena Simó Morros (1843-1917), em va informar la senyora Mercè que es va casar, el 1863, amb el també hortenc Jaume Bonet Bernet (1831-a 1917), rajoler, fill de Pere i Maria, i que, amb ell, va tenir els nois de nom Josep, Narcís i Joaquina.

En Francisco Simó Morros (1847-1927), la seva dona, la Teresa Samsó Garriga (1853-1931), amb qui s'havia casat el 1880, i la prole de tots dos eren la gent del mas martinenc de Can Juriol, on s'estaven i tenien instal·lada l'empresa familiar, dedicada a la jardineria. Segons la senyora Mercè, en Francisco ja havia format societat amb el pare, en Narcís, per dedicar-se a la jardineria i, en acabat, en constituïria una altra amb son nebot Miquel Simó Oliva, la qual tenia les terres a l'espai de l'actual plaça de les Glòries i al mencionat mas de Can Juriol. Precisament, oncle i nebot varen redimir el cens d'aquesta última propietat el 1906. No obstant, cap a 1918 es varen separar per donar principi, respectivament, a les empreses Francesc Simó i Fills, amb seu a Can Juriol (mas que passaria a ser conegut per a Can Simó) i Miquel Simó i C.

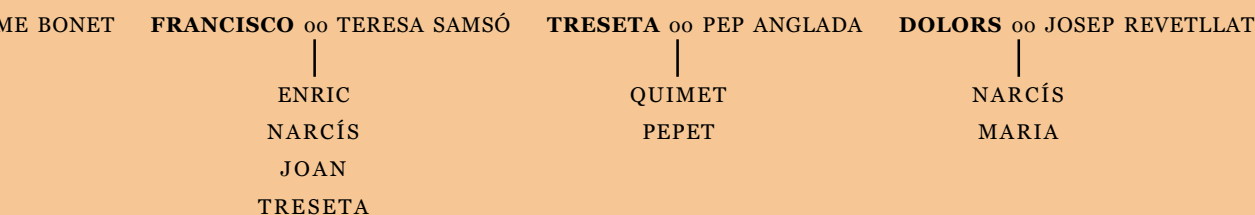
C. Oliva, radicada a Ca n'Oliva, també de Sant Martí. Els fills que en Francisco va tenir amb la dona, la Teresa, varen ser l'Enric (1882-1961), que desconec si es va casar, mentre que allò que sí que em consta és que va ser president del Foment de l'Horticultura i un dels fundadors del partit Liga de Actuación Constitucional; en Narcís (1885-1957), que, el 1939, es va casar amb la Francisca Murcia Mansilla; en Joan (1886-d 1961), que es va casar, el 1913, amb la Conxita Magrans Samsó, que era filla d'en Joan Magrans Simó (el xicot de la Maria Simó Morros i en Ramon Magrans Garriga) i la Concepció Samsó Garriga (una de les germanes de la Teresa Samsó Garriga), i la Treseta (+ d 1961), que es va casar, el 1927, amb en Joan Bou Cruzell.

La Treseta Simó Morros (1848-1930) es va casar, el 1868, amb l'andreuenc Pep Anglada Batista (1842-1904), fill de Pau i Teresa, i aquests eren els qui tenien la fleca del número 7 de l'hortenca Baixada del Mercat. Un establiment, aquest, que passaria a ser conegut per a Ca la Treseta quan, a la mort del marit, fos la Treseta Simó qui, ajudada dels nois

FAMÍLIA SIMÓ AL SEGLE XIX

o MARIA MAGRANS MARÍ

o JOSEPA MORROS ESTAPÉ

oo = matrimoni

Ca n' Oliva, al costat del camí de la Verneda
(anys 60, ANC)

de tots dos, en Quimet i en Pepet, s'hi posés al capdavant. I, això, fins que, cap a 1920, l'Andreu Carrió el va comprar i el va convertir en el que havia de ser el tan popular Forn Nou.

De la Dolors Simó Morros (1849-1929), la senyora Mercè em va reportar que es va casar, el 1871, amb el també hortenc Josep Revetllat Piera (1842-1912), sabater que era el fill mascle dels esposos Josep Revetllat Solanich, figura de relleu a l'Horta de mitjan segle XIX en tant que va ser alcalde i jutge de pau del poble, i Maria Piera. A la senyora Mercè li consta que en Josep i la Dolors, que varen fixar la seva residència al número 263 del carrer del Dos de Maig, varen tenir els nois de nom Narcís (1870-?) i Maria (1873-?), però aquests els devien premorir, perquè a l'esquela de la Dolors els únics que figuren com a fills seus són l'Elvira i en Josep Revetllat Simó,

La propietat martinenca que seria coneguda per a Ca n'Oliva, de nou mujades i un xic més d'extensió, queia al Camí de la Verneda, en concret entre el Camp de la Mata, que era del saboner de la Sagrera Josep Barangé, i la Casa Llargà, que era dels Martí. Va néixer de l'agrupament que en Ramon Oliva pare va fer de quatre peces de terra que havia anat adquirint

casats, respectivament, amb en Josep Novell Vilarasau (el 1903) i la Concepció Fosch Mas (el 1916). En Josep Revetllat i la Concepció Fosch serien pares de dos xicots, l'un de nom Bonaventura i, l'altre, Alfred, el segon dels quals ha estat l'autor de novel·les del Far West i policiaques conegut pel pseudònim de Riswing Dane. Tornant als avis, en Josep i la Dolors, afegir que últimament s'estaven al número 18 del barceloní carrer del Regomir, on ell continuava fent de sabater.

L'hereu d'en Joan Simó Morros i la Rosa Oliva Llonch, en Miquel Simó Oliva (1863-1935), es va casar, el 1909, amb la Consol Oliva Rabella (1874-d 1935), que la senyora Mercè em deia que era una dona culta i amb distinció. No varen tenir família. Ell, en Miquel, ja hem vist que va crear amb l'oncle Francisco l'empresa de jardineria Francesc i Miquel Simó i que, cap a 1918, se'n va separar per formar aquella altra que es va dir Miquel Simó i C. C. Oliva, amb seu a Ca n'Oliva, de Sant Martí. Emperò posem-nos en antecedents de com va anar tot plegat.

RAMON OLIVA

I, per fer-ho, comencem pel principi. Deia que en Miquel Simó es va casar amb la Consol Oliva. Doncs el cas és que aquesta era filla d'una de les figures més destacades dins l'àmbit de la jardineria catalana i estatal del moment, l'andreuenc de naixença Ramon Oliva Boguñà (1840-1906). Aquest era un dels nois engendrats per en Francesc Oliva Boada, pagès que anava a jornal, i la Maria Boguñà Mayol, que era néta d'en Pau Boguñà Gordi, un fadrister de Can Xandri. Mossèn Cla-pés, al vuitè volum de les seves *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar* (1931), reporta això sobre en Ramon Oliva: "Fill d'una pobra família com era, fou en son art protegit eficaçment per Don Ferran Puig [l'industrial i polític Ferran Puig Gibert, avi dels germans Ferran i Romà Fabra i Puig, també fabricants i que han donat nom a la rambla i el passeig andreuencs] a fi que pogués arribar a cap son desig d'ésser jardiner. Així ho logrà i ben prompte era nomenat jardiner del Rei. El Municipi el posà al capdavant dels serveis d'aquest ram. Ell fou qui projectà i organitzà el Parc de Barcelona quan el Govern cedí a la ciutat la Ciutadella, la qual trasbalsà del tot i en féu els jardins públics que tan admirats són per nacionals i estrangers. (...) En aquell temps, no podia pas comptar amb auxiliars capaços i instruïts. Hagué de crear-los. Treballadors modestíssims els transformà en homes útils en aquell art i després els orientava en la seva obra ideal i en feia uns plasmadors del seu pensament, millor dit, de les seves creacions fantasioses en el ram neòfit de la jardineria barcelonina."

En Ramon Oliva es va casar, en data i lloc que no he aconseguit esbrinar, amb la Maria Rabella Mestres (1847-1903), que era filla dels papiolencs instal·lats a Barcelona Pau Rabella Amigó, taverner del carrer de la Lleona, i Rosa Mestres Mayol, i, amb ella, que arribessin a adults, va tenir tres plançons: la Consol (Gràcia, 1874-d 1935), que, com sabem, s'emmaridaria amb en Miquel Simó; la Concepció (Barcelona, 1877-?), de qui no dispo de informació, i en Ramon (Barcelona, 1883-?), que prendria per muller, el 1910, la Tomasa Figueras Nicolás.

Ramon Oliva Boguñà (1840-1906)

La propietat martinenca que seria coneguda per a Ca n'Oliva, de nou mujades i un xic més d'extensió, queia al Camí de la Verneda, en concret entre el Camp de la Mata, que era del saboner de la Sagrera Josep Barangé, i la Casa Llarga, que era dels Martí. Va néixer de l'agrupament que en Ramon Oliva pare va fer de quatre peces de terra que havia anat adquirint i que eren una de campa (tal vegada, taulat, com consta el 1853) de dues mujades que el seu mecenes, el senyor Ferran Puig, li havia venut el 1874 i tres de regadiu que antany n'havien format una de sola i feien una mujada i 9,5 mundines la primera que va comprar, una mujada, 3 quartes i 2,75 mundines la segona i tres mujades i tres mundines la tercera, venudes, aquestes, per l'amo de Can Riera, en Josep-Ramon Riera Planas, el 1877, el 1883 i el 1889 respectivament. Quan testaria, en Ramon Oliva pare deixaria la finca a parts iguals als fills i, la direcció del viver que hi va crear, al noi: "Prelego por iguales partes á mis nombrados tres hijos, Ramón, Consuelo y Concepción, todos los terrenos, edificios y plantaciones que constituyen el establecimiento de Horticultura de mi propiedad, sito hoy en término municipal de esta Ciudad, antes de San Martín de Provencals, bajo las condiciones siguientes: Dicho establecimiento deberá ser administrado y dirigida su explotación por mi hijo, Ramón, y de los productos que se obtengan percibirá dicho mi hijo dos partes, y las otras dos restantes, mis hijas, Consuelo y Concepción, á razón de una cuarta parte cada una de ellas."

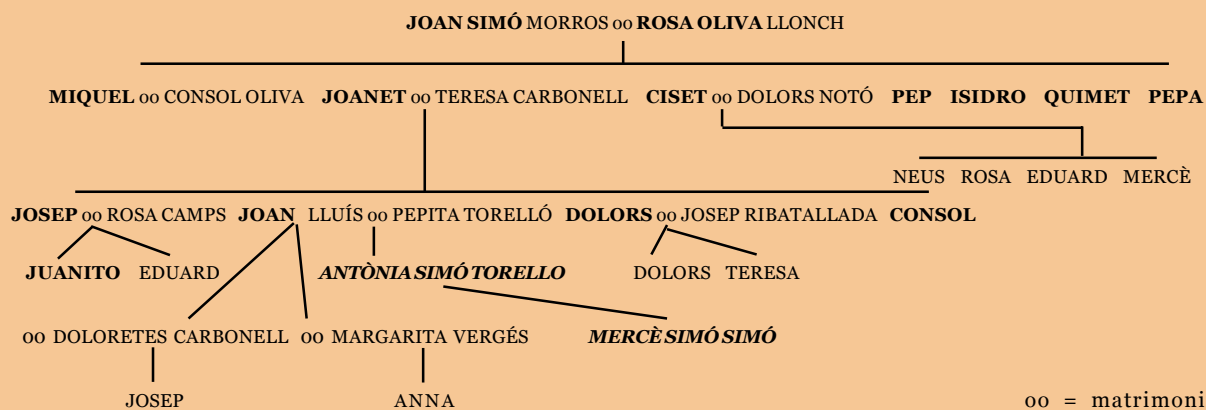
Cap a 1918 en Francisco Simó Morros i son nebot Miquel Simó Oliva varen desfer la seva unió comercial per formar l'un l'empresa Francesc Simó i Fills i, l'altre, Miquel Simó i C. C. Oliva

Precisament, a l'inventari post mortem que aquests varen fer dels béns del pare, trobem una descripció de Ca n'Oliva que resulta de gran interès, sobretot perquè es tracta d'una heretat que no ha arribat als nostres dies i de la qual poc sabem. Aquesta és la descripció: "Toda aquella finca con sus construcciones, tierras, árboles, arbustos y plantas, con el uso y derecho de riego de la Acequia Condal y demás derechos, usos, pertenencias y servidumbres, de cabida total nueve mojadadas, una mundina y dos picotines, (...) sita en San Martín de Provencals, término municipal de esta Ciudad, cercada en su mayor parte con matorral y arbustos, y en la parte restante, especialmente en el linde del camino de la Verneda,

por donde tiene su entrada, con pared; la puerta de entrada es de hierro, no tiene numeración y se halla situada cercana al vértice de Poniente de los que forman los lindes de la finca, y entrando, previo un kiosco portería y una avenida de cedros, se llega al edificio principal en la parte Norte, de espalda al camino de la Verneda, [que] se compone de bajos y un piso cubierto de terrado, existiendo además en este una habitación; siguiendo por el linde de Norte á partir de la casa-habitación, existen además un grande invernáculo, con sus distintas dependencias y estufas, y un cuerpo de edificio destinado á cuadra, cochera y almacén, y por último, al frente de estas dependencias, una noria de hierro; (...)"

Deia més amunt que calculo que va ser cap a 1918 que en Francisco Simó Morros i son nebot Miquel Simó Oliva varen desfer la seva unió comercial per formar l'un l'empresa Francesc Simó i Fills i, l'altre, Miquel Simó i C. C. Oliva. La meva suposició ve del fet que a l'edició de 1918 dels Anuaris Riera figura encara la societat Francesc i Miquel Simó, mentre que a la de 1919 ja trobem "Simó é Hijos (Francisco)" i "Simó y C. C. Oliva (Miguel)". Això coincideix amb un canvi d'ubicació i és que oncle i nebot havien vist com se'ls expropiava el viver amb motiu de la construcció de la plaça de les Glòries i ara sengles noves empreses arrencaven amb seu a Ca n'Oliva. Així mateix, aquí es passaria a estar com a mínim el nebot, en Miquel, ja que consta que és on va finir (anteriorment, havia viscut amb la dona i la germana d'aquesta a Can Tràvit Nou, que, com hem vist, també havia estat la llar dels pares). Als diferents números dels anys vint i trenta del butlletí del Foment de l'Horticultura, veiem, d'una banda, com en Miquel s'anuncia amb el nom comercial de "Miguel Simó" i prou i, de l'altra,

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA SIMÓ AL SEGLE XX

que, després de 1931, data de l'òbit de la Teresa Samsó Garriga, els seus fills, que amb ella havien format la societat Viuda i Fills de Francesc Simó, deixen de ser mencionats. En canvi, podem apreciar com a les publicacions del Ministeri d'Agricultura aparegudes a les dècades dels quaranta i els cinquanta, com igualment als anuaris i guies industrials i comercials dels mateixos anys, figura Fills de Francesc Simó amb l'adreça de carrer de la Verneda, número 180. El que no sé és què va passar arran del decés d'en Miquel Simó, si la seva societat va ser mantinguda per la viuda i la cunyada o si va ser heretada pels cosins.

I no voldria deixar de parlar de Ca n'Oliva sense fer menció dels seus masovers, en Pasqual Cantó i la dona, la Maria Muniente, que eren germanes amb la jove de Cal Verro, la Pepita. Els germans Cantó eren en Pepet, que era el gran i es va casar amb la Rosita Garròs, de Can Nando i tia del meu amic l'Antònio Sabadell de Can Co de la Mina; en Pasqual, que era el del mig i, com dic, masover de Ca n'Oliva, i en Tonet de Can Sebastià Roig, el petit, que ha estat una altra de les principals fonts a les quals vàreig acudir per poder elaborar el llibre *Camins martinencs*, encara inèdit.

ELS SIMÓ DEL SEGLE XX

Tornant als Simó, suposo que les seves inquietuds empresarials devien apartar en Miquel Simó Oliva de la masoveria de Can Tràvit i el cas és que qui va agafar les regnes d'aquesta responsabilitat va ser el seu germà Joanet (1864-1934). Aquest es va casar, el 1894, amb la Teresa Carbonell Pont (1866-1961), la gran de les noies d'en Lluís i la Dolores de Can Carbonell de Sant Martí, i, amb ella, va tenir els fills de nom Josep, Joan, Lluís, Dolores i Consol (aquesta última va morir a un any).

En Ciset Simó Oliva (1867-d 1942) es va casar, el 1894, amb la Dolores Notó Pagès (el Clot, 1873-1934), amb qui va tenir, pel cap baix, quatre plançons: la Neus (1895-1958), persona amb discapacitat, la Rosa (1898-1899), l'Eduard (1900-1989) i la Mercè (1909-1917). A les edicions de la primeria del segle XX dels Anuaris Riera, llegim: "Simó (Narciso), establecimiento de arboricultura y floricultura, viveros en S. M. de Provencals, Granja Experimental, 7.-G" i, en

Les seves inquietuds empresarials devien apartar en Miquel Simó Oliva de la masoveria de Can Tràvit i el cas és que qui va agafar les regnes d'aquesta responsabilitat va ser el seu germà Joanet

una relació d'establiments d'horticultura, jardineria i arboricultura que publica el Ministeri de Foment a la "Gaceta de Madrid" del 25 de març de 1911, també figura el d'en Narcís, que hi consta amb l'adreça de "calle de la Granja". En tot cas, els Simó-Notó varen decidir en un moment donat de mitjan dècada dels vint marxar a Tiana. Així, si als números dels primers anys vint del "Boletín Oficial del Fomento de la Horticultura" encara s'anuncia en Narcís com a "Narcís Simó Oliva, horticultor. Coello [=Londres] (prop de la Granja)", al d'agost de 1929 ja ho fa com a "Narciso Simó Oliva, horticultor. Riera San Jordi, Tiana". I al municipi tianenc, l'hereu, l'Eduard, s'obriria camí com a polític i, al reconvertir l'explota-

ció familiar en una moderna granja de porcs, també com a ramader porcí, sent conegut al poble per "en Simó dels Porcs". Ell mateix explica a la primera part del seu article "Set anys de cria i engreix de porcs", publicada al número 1 de 1928 de la revista "Agricultura i Ramaderia", que havia començat a tenir porcs l'any 1920.

En Pep Simó Oliva (1870-1917) devia compartir amb els seus dos germans solters com ell, l'Isidro (1871-1932) i en Quimet (1879-1955), que sí consta que la varen exercir, la gerència de Colmados Simó, Alemany, Pi i Cia., S. en C., empresa que va néixer, cap a 1924, de la fusió de Colmados Simó, S. en C. (amb la central a Gran de Gràcia, 54, antic Colmado Arumí, i sucursal a Avinyó, 16, antic Colmado Sant Jaume) i Alemany i Pi, S. en C. (propietaris del colmado de Can Viladrosa, al número 75 del passeig de Gràcia). Finalment, de la Pepa Simó Oliva (1876-1904) tan sols conec que va morir, soltera, a Can Tràvit.

En Josep Simó Carbonell (1895-1979) va succeir el pare al capdavant de la masoveria de Can Tràvit. Es va casar, el 1927, amb la també hortenca Rosa Camps Ribó (c 1900-1983), la noia d'en Joan i l'Antònia de Can Regira de la Clota, i, amb ella, va tenir els fills de nom Juanito (1929) i Eduard (1936). Portava les terres de la Torre Llobeta, que ja havia agafat son pare, i la senyora Mercè em va reportar que va heretar a Can Tràvit Nou de l'oncle Miquel Simó Oliva.

En Joan Simó Carbonell (1898-1953) també es va dedicar a la jardineria i, segons els anuncis apareguts als butlletins del Foment de l'Horticultura, estava especialitzat en el cultiu de la rosa. Es va casar en primeres noces, el 1927, amb la Dolores Carbonell Isern (1909-1929), el pare de la qual, l'Antònio Carbonell Pascual, era de Vilanova i la Geltrú i, la mare, la Mercè Isern Cardó, d'Horta, de la família dels masovers de Can Sitjà. Amb aquesta primera dona, va tenir el noi de nom Josep, que seria el pare de la meva informadora senyora Mercè i que, a vint mesos, va perdre la mare, raó per la qual va ser afillat pels avis Joanet i Teresa de Can Tràvit. La segona muller d'en Joan Simó Carbonell va ser la Margarita Vergés Arola (1912-1947), amb qui es va casar el 1930. Era, aquesta, de Figueres i va morir jove, havent-li donat una noia, de nom Anna, que no s'arribaria a casar. Tant mentre va ser casat amb la primera esposa com mentre ho va ser amb la segona, en Joan Simó consta amb domicili en una "casa de campo" que tindria per adreça el número 199 del carrer d'Alí Bei, o sigui a la cantonada que mira al Bogatell del tram d'aquest vial que ara es diu carrer de Tànger amb el passatge d'Alí Bei.

En Lluís Simó Carbonell (1900-1980) es va casar, el 1927, amb la Pepita Torelló Julià (1904-1996), que era filla del forner hortenc Marcel·lí Torelló Martí (un dels germans de l'Esteve Torelló Martí, el qui va convertir la fleca familiar en

la famosa taverna de la Plaça coneguda entre els hortencs precisament per a Ca la Fleca) i de la Ramona Julià Montané (de la família de pellaires igualadins dels Julià, que havien traslladat la seva activitat industrial a Santa Eulàlia). La filla que varen tenir, la senyora Antònia Simó Torelló, que és una altra de les amables persones que em varen informar, es va casar amb el ja mencionat seu cosí Josep Simó Carbonell i aquests han estat els pares de la senyora Mercè, que tant m'ha ajudat a reconstruir la història dels Simó. Dir que justament aquesta em refereix que l'avi Lluís formava part de l'empresa dels seus oncles, Simó, Alemany, Pi i Cia., S. en C., però se'n va separar per obrir el seu propi *colmado* al número 46 del passeig de Gràcia, establiment que, a diferència dels dels oncles, ha aguantat fins a temps ben recents, el 2002 o 2003.

En Juanito Simó Camps va ser l'últim masover de Can Tràvit. Així mateix, va heretar del pare la propietat de Can Tràvit Nou. Son germà, l'Eduard, va ser metge a Barcelona. I es pot dir que un tercer germà era el seu cosí Josep Simó Carbonell

La Dolores Simó Carbonell (1907-?) es va casar, el 1936, amb en Josep Ribatallada Iglésias (1905-1990), nascut a l'hortenca Baixada del Mercat, emperò d'ascendència arrelada al carreró de Ca n'Iglésias, i, amb ell, va tenir dues noies: la Dolores, que és la dona d'en Joan Puigbò Puigferrat, prou conegut a Horta i Santa Eulàlia en tant que propietari del Garatge Horta i diversos immobles al voltant d'aquest, i la Teresa, que, amb l'home, en Josep Soler Cuixart, són els amos del Grup Travi, l'empresa que engloba els populars restaurants ubicats a Can Tràvit Nou i a Can Cortada.

Com deia més amunt, en Juanito Simó Camps va ser l'últim masover de Can Tràvit. Així mateix, va heretar del pare la propietat de Can Tràvit Nou. Son germà, l'Eduard, va ser metge a Barcelona. I es pot dir que un tercer germà era el seu cosí Josep Simó Carbonell, que, com hem vist, es va criar a Can Tràvit, ja que així el consideraven tant en Juanito com l'Eduard i, de fet, més d'un hortenc, com ara el recordat Juanito "Furrier", que el tenia present en la seva faceta de jugador de l'Horta, creia que ho era. ❖❖❖

LA HISTÒRIA DEL BARRI, EN LA RÀDIO

La col·laboració entre la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ i Ràdio Maconda, la ràdio comunitària de Biblioteques de Barcelona que té la seu a la biblioteca Gabriel García Márquez, ha donat com a fruit un seguit de pòdcasts que s'endinsen en la història de La Verneda de Sant Martí.

PROGRAMES GRAVATS

La Tanguilla

Carrers, places i jardins dedicades a dones a La Verneda de Sant Martí

El teixit industrial de La Verneda de Sant Martí

De camps a blocs: el polígon Parera

Es poden sentir a:

www.ivoox.com/podcast-placa-sant-marti-miscellanea-vernedensis_sq_f13134667_1.html

EN PREPARACIÓ

Canyes i tapes

Les fonts a La Verneda de Sant Martí

Les associacions de dones vernedenques

La Perona

El parc de Sant Martí

Josep Manso i Solà

La biblioteca Gabriel García Márquez

estudis

Pere González i Joan Pedreny

ELS BOMBERS A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

Els autors van fer una xerrada sobre l'evolució històrica dels bombers el 27 d'octubre de 2025 al Centre Cívic Sant Martí.

ELS BOMBERS DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS AL SEGLE XIX

Sant Martí de Provençals, l'antic *ager provincialis* dels romans, posterior graner, horta, rebost d'aprovisionament agrari i font d'aigua de la ciutat de Barcelona, amb la dessecació de les llacunes iniciada per l'enginyer militar Joris Prósper Van Verboom el 1716, i finalitzada a principis del segle XIX comença un canvi d'usos, principalment en la part de sòl guanyada a les maresmes i llacunes. És allà on la indústria que no cap dins les muralles de la ciutat de Barcelona trobarà un terreny perfectament pla, ric en aigua i de fàcil adquisició. En principi seran les "indianes" durant el segle XVIII i la nova indústria tèxtil i metal·lúrgica que utilitza la força del vapor com a energia de treball en el segle XIX, troba uns terrenys ideals per les seves fàbriques, iniciant un nou procés de desenvolupament industrial i, per tant, incrementant la població amb els seus obrers, que finalment s'instal·len en humils habitatges, convertint Sant Martí de Provençals en el Manchester Català. Aquest procés continuarà durant el segle XX fins a no deixar pràcticament cap terreny per us agrícola. Finalment, a finals del segle XX, coincidint amb els Jocs Olímpics, s'inicia un procés de reconversió urbanística en substituir les fàbriques per nous edificis residencials i turístics.

Quina relació tindrà aquesta evolució amb els incendis i els bombers? Doncs molta, més del que en un principi esperaven. La nova energia del vapor sobte, amb calderes on es vaporitza l'aigua a elevada pressió per obtenir la força que mou les màquines. La font principal d'aquesta energia és el carbó, del qual es necessiten grans quantitats. També es necessita gran quantitat de matèria primera: cotó, cànems i altres fibres. En altres indústries tindrem altres matèries,

moltes inflamables. Però, en principi, el material inflamable i la màquina de vapor són potencialment perilloses per incendi i explosió. Amb els primers incendis, petits o grans, els Consistoris i els burgesos, que tenen el poder polític i industrial, veuen la necessitat de tindre un medi per combatre els incendis. Naixen així les Brigades de Bombers com a la resta de ciutats on hi ha indústria: Sant Andreu, Sants, Gràcia, l'Hospitalet...

A Sant Martí de Provençals, serà entre 1867 i 1868 on Antoni Rovira i Trias, en aquell moment arquitecte municipal de la població, fa els primers passos oferint el reglament de bombers de Barcelona, com a imatge a copiar, i fins i tot oferint-se ell com a Cap de Bombers (càrrec que ostenta a Barcelona). El Consistori decideix crear una Brigada de trenta homes dividida en dues seccions on hi haurà:

1 Director	
1 guarda magatzem	
1 avisador	
1 secció	2 secció
1 Brigada	1 Brigada
1 Capatàs 1a	1 Capatàs 1a
1 Capatàs 2a	1 Capatàs 2a
12 bombers	12 bombers

S'adquiriran fins a tres bombes d'incendis manuals, el vestuari adequat, pantalons i brusa de cotó, cinturó, casc, pics, pales, i útils necessaris per a la seva tasca. El seu funcionament és simple. Els bombers han de ser obrers especialitzats com paletes, serrallers, fusters i oficis semblants. Aquests, un cop nomenats com a bombers, continuaran treballant en els seus oficis i, en cas de necessitat, l'avisador o el toc de foc de les campanes parroquials els avisarà. Aleshores, es dirigiran al magatzem a buscar les bombes d'incendis i la resta d'utilitatge, traslladant-se al lloc del sinistre. Els bombers rebran un premi metàl·lic en funció de les hores treballades com a bomber, de les pràctiques

Pere González, caporal de Bombers de Barcelona.

Joan Pedreny, antic cap de Prevenció de Bombers de Barcelona.

Bomba Díaz Quintana

mensuals que tenen obligació de fer i dels retens on se'ls faci anar, bé per funcions teatrals o actes públics.

Els magatzems seran locals arrendats on es guarda el material i usualment està present el guarda magatzem, responsable del manteniment i seguretat del material. En ser locals arrendats, ens trobarem que en els trenta anys de la Brigada de Bombers i primers de l'annexió a Barcelona, anirà canviant d'ubicació continuament. Amb un cert ordre, seran aquests:

Sant Joan de Malta, 9
Sant Joan de Malta, 13
Baixos Cases Consistorials
Sant Miquel i Sant Matías, 83 (actual Coll i Vehí)
Major del Taulat, ¿?
Sant Pere del Taulat, 35 (Marià Aguiló)
Rambla Triomf, 49
Carretera Mataró-Navas de Tolosa (Bilbao)
Major de Taulat, 46
Rambla Triomf, 59
Sagra 2, (ja posteriorment a l'annexió i amb el servei les 24 hores)
Ali-Bei-Navas de Tolosa (caserna provisional en el període de Guerra Civil)
Almogàvers, 199 (1965 a 2003)
Carrer Castella (actual caserna del Districte)

A les Brigades o Cos de Bombers, era norma que l'arquitecte Municipal fora el Cap Director, malgrat que qui realment acudia als sinistres era el Brigada o el Sots Cap. També era normal tindre Caps Honoraris en agraïment a serveis prestats. A Sant Martí de Provençals, amb anterioritat a l'annexió a Barcelona, hi haurà els següents Caps Director, que solien ser els Arquitectes, malgrat que també ho van ser, en algun cas, el Mestre d'Obres Municipal:

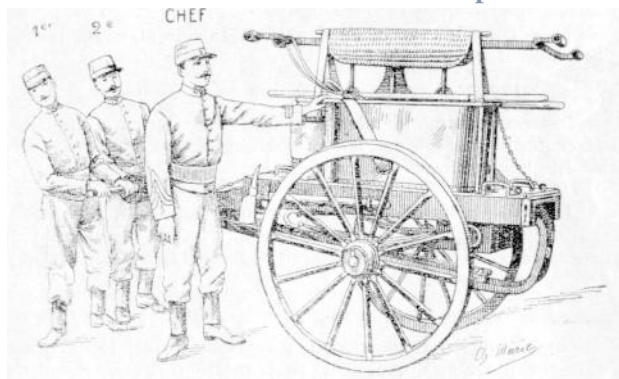
Antonio Servat i Serra
Pere Falques i Urpi, arquitecte
Francisco de Villar Carmona, arquitecte i
Fabián de Villar Lozano, enginyer materials
els Bombers
Pedro Molina i Coll, mestre d'Obres de
l'Escola de Belles Arts de Barcelona
Des de 1897, el Cap Director serà el mateix
per a tota Barcelona

A demanda del Govern d'aquells anys, es recomanava la compra de les "inmejorables Bombas de Incendios del señor Díaz Quintana, que tiene su establecimiento en Madrid", malgrat que Antoni Rovira i Trias, recomana i justifica tècnicament el model de Bomba d'Incendis tipus "París" en ser una màquina composta per una cubeta d'aigua amb dos cilindres d'aspiració compressió, i un cos compensatori, regulador de la pressió i, per tant, permetia els seus treballs a còpia d'omplir amb galledes la cubeta o bé aspirar directament aigua d'un pou o canal impel·lint l'aigua a la sortida del pitó, a distàncies de 20 metres o més. Tenia la possibilitat d'allargar el recorregut de les mànegues i el seu transport fet per dos bombers, inclou un carretó de dues rodes.

Possiblement pel fet de demanar-ho el governador, es veu que es varen comprar dues màquines del "Díaz Quintana", com així es desprèn d'un document dirigit al governador. L'inconvenient de la bomba incendis de "Díaz Quintana", segons Antoni Rovira i Trias: es tracta d'una caixa de fusta (pot tindre fuites) on s'omple d'aigua amb galledes i a l'interior de la caixa es disposa d'un sistema de bombeig connectat a una mànega fixa de 10 metres, sense possibilitat d'allargar la distància. Tampoc disposa de possibilitat d'aspirar aigua i, per tant, depèn únicament i exclusivament de les galledes. Té una pressió petita i és necessari portar la bomba el més a prop possible del foc, el seu transport es fa a mà i no té carretó per ser transportada. En fi, una meravella tècnica enfront de les típiques sistema "París" utilitzades a tota França, la majoria dels països i, per tant, al Cos de Bombers de Barcelona, d'on era Cap Director Antoni Rovira i Trias i per tant parlava amb el coneixement pràctic del dia a dia.

Els bombers de Sant Martí de Provençals, en un municipi en creixement tant industrial com poblacional, van ser una eina necessària, malgrat que en aquells anys els Consistoris anaven justos de pressupost, es va dedicar el mínim possible: 30 homes, 3 màquines manuals i poc més. No disposaven d'escales extensibles i, com sabem, el seu servei era un Cos de Bombers, semblant al que entenem per "voluntari", és a dir, tenien el seu treball, feien la seva vida i sols

Bomba tipus "París"

eren bombers, els dies de pràctiques. En cas d'incendi o si s'establí alguna mena de reten, per exemple a les funcions teatrals, en aquests casos cobraven.

Aquest sistema de treball, no és el més idoni, però era l'habitual en la majoria de pobles i ciutats. Per aquest motiu, les indústries més desenvolupades, si podien, tenien el seu propi grup de bombers d'entre els treballadors i amb el material adequat. Alguns cops millor que la mateixa municipalitat. (posem, per exemple, els casos de L'Espanya Industrial o Can Fabra i Coats, a Sants, i a Sant Andreu de Palomar).

La majoria dels bombers de Sant Martí de Provençals, podem assegurar per les seves instàncies, on justifiquen ser bons treballadors en les seves empreses, fins i tot amb carta de suport de l'empresa i expressant que el seu ofici és adequat per les funcions de bomber, i volen ser admesos en el Cos de Bombers.

La situació dels magatzems de material, que no casernes de bombers, com en vist en el llistat, és canviant i en principi pensant en la dispersió del municipi.

Amb l'annexió a Barcelona el 1897, en principi no hi haurà gaires canvis, poder la millora serà disposar de més material i la possibilitat de ser auxiliats des d'altres casernes de Barcelona. Aquesta situació canvia radicalment el 1913, amb el servei de 24 hores dins la caserna, i obertura de la del carrer Sagrera, 2.

ELS BOMBERS DE BARCELONA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS ALS SEGLES XX i XXI

L'any 1846, Barcelona va prohibir la construcció de noves fàbriques de vapor a l'interior de la ciutat, Sant Martí va ser un dels municipis que es va veure més afectat per aquesta mesura. El desplaçament de tota mena d'indústries als pobles veïns, on el preu del sòl i la fiscalitat dels Ajuntaments ho permetien, es va produir tot seguit. A Sant Martí, el Rec Comtal era un incentiu afegit per a les indústries tèxtils que requereixen aigua per a la fabricació de teixits.

En el moment de l'annexió, Sant Martí de Provençals era l'*Obrador de Barcelona* i la primera població industrial d'Espanya. Les xifres ho justifiquen: si l'any 1855, abans de la creació del seu Cos de Bombers, tenia 7.096 habitants i 57

Eines dels bombers

fàbriques, l'any 1888, coincidint amb la celebració de l'Exposició Universal a Barcelona i disposant de Cos de Bombers, ja tenia 33.000 habitants i 243 fàbriques, la majoria tèxtils.

La incorporació del vapor en la indústria tèxtil va suposar la creació del Cos de Bombers de Sant Martí l'any 1868. El risc d'incendi va créixer exponencialment, ja que la

La incorporació del vapor en la indústria tèxtil va suposar la creació del Cos de Bombers de Sant Martí l'any 1868. El risc d'incendi va créixer exponencialment

implantació d'aquesta tecnologia es feia en molts casos de forma improvisada i sense cap mena de mesura preventiva; eren l'anunci de futurs incendis i explosions. Per prendre consciència del grau d'implantació de la màquina de vapor, tan sols cal apuntar que en el període 1885-1891: l'Ajuntament de Sant Martí va concedir 97 permisos per instal·lar o legalitzar màquines de vapor.

Quan es va produir l'annexió de Sant Martí a la ciutat comtal, el nombre d'habitants superava els 52.000 i hi havia més de 250 fàbriques.

Si fem cas de cròniques de l'època, no hi va haver una millora sensible en la capacitat d'actuació dels bombers. Es reclamava una major professionalitat i millores organitzatives. Una de les queixes recurrents d'alguns mitjans de l'època incidia en la precarietat dels recursos disponibles, específicament quan hi havia simultaneïtat d'incendis.

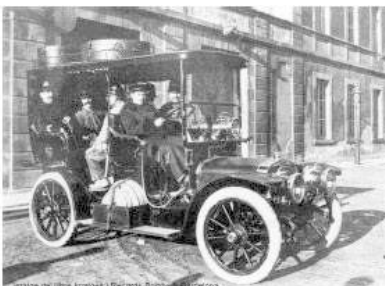
En aquells moments, l'extinció d'incendis sempre anava per davant de les mesures preventives i l'entorn d'intervenció per la manca d'urbanització no facilitava la intervenció dels bombers, tot i disposar de millor equipament i de tenir desplaçada a Sant Martí una de les bombes de vapor dels bombers de Barcelona.

La necessitat de canvis organitzatius al Cos de Bombers, reclamats per la ciutadania a finals de segle XIX i co-

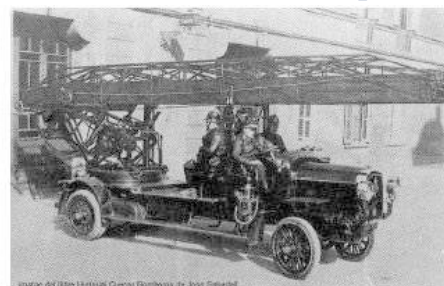
1897. Traccio a cavalls

1909. Inici de la motorització

1929. Incorporació vehicles especials

mençament del XX es va entomar l'any 1913 amb l'establiment d'un servei de bombers que donés cobertura a les emergències les 24 hores del dia, els 365 dies de l'any. Començava a quedar enrere aquell Cos de caràcter voluntarista i s'obria la porta a la professionalització. Això es va fer en un entorn marcat pel conflicte laboral dins i fora del Cos. El conflicte polític marcat pels fets de la Setmana Tràgica i, més endavant, la instauració de la dictadura de Primo de Rivera. Els canvis a l'organització en el primer quart de segle XX van ser l'origen del que ara és Bombers de Barcelona.

L'adquisició de vehicles especials, amb motiu de l'Exposició Internacional de l'any 1929, va facilitar la professionalització del Cos i, a la vegada, va garantir les actuacions de bombers en els bombardeigs de la ciutat del 1936 fins al 1939

Els parcs que donaran cobertura a les emergències que es produeixen a Sant Martí en una primera intervenció seran en una primera etapa més continuista dos locals a Rambla Triomf i un altre a Major de Taulat i, a partir de 1913, quan es professionalitza el Cos de Bombers, s'obrirà el parc de la Sagrera amb Carrer Garcilaso. En el període de la Guerra Civil s'obrirà un parc provisional al carrer Ali Bei amb Navas de Tolosa i l'any 1965 es tancarà el parc de Sagrera i s'obrirà un parc de les mateixes característiques al carrer Almogàvers. Fins a l'any 2003, no es tancarà el parc del carrer Almogàvers que donarà pas a l'actual parc de bombers del carrer Castella.

El segle XX marcarà un abans i després en els recursos emprats per a l'extinció d'incendis i els salvaments, i a Sant Martí s'ha d'interpretar de la mateixa manera que a la resta de districtes de la ciutat. La transició de l'arrossegament de vehicles amb cavalls, l'inici de compres de vehicles especials de bombers caracteritzaran els anys previs a l'inici de la Guerra Civil.

L'adquisició de vehicles especials, amb motiu de l'Exposició Internacional de l'any 1929, va facilitar la professionalització del Cos i, a la vegada, va garantir les actuacions de bombers en els bombardeigs de la ciutat del 1936 fins al 1939.

La transformació de la ciutat, una vegada superada la Guerra Civil, va exigir una adaptació dels recursos i vehicles emprats per a les intervencions dels bombers. El Cos de bombers es dota de vehicles de salvament que són necessaris per a les actuacions a les noves infraestructures i a les actuacions a la via pública. Es consolida el Servei Sanitari de Bombers amb l'adquisició de noves ambulàncies i es diversifica la tipologia dels vehicles autobomba per a l'extinció d'incendis, adaptant les seves característiques a l'extinció de tota classe d'incendis a la ciutat.

Malgrat que la cultura de la prevenció a les grans fàbriques com la Maquinista o la Fabra i Coats a Sant Andreu es tenia en compte incorporant treballadors com a bombers d'empresa i en alguns supòsits incorporant als seus edificis sistemes de protecció automàtics, la majoria d'indústries no comptaven amb cap sistema de protecció que permetés una primera intervenció ràpida i evitar que els conats d'incendi es convertissin en incendis de grans dimensions.

La major part d'incendis que ha patit Sant Martí en aquest període han estat en fàbriques i magatzems que guarden tota mena de productes. Cal dir que les tipologies constructives d'aquests establiments tenien com a característiques comunes: l'existència d'estructures de coberta lleugeres i poc resistents al foc; estructures principals metàl·liques no resistents al foc, normalment sense cap sector d'incendi o, el que és el mateix, un únic sector d'incendi i manca d'instal·lacions de protecció adequades al risc dels establiments. En aquestes condicions, les actuacions d'extinció d'incendis o de salvament estaven molt condicionades i a vegades es limitaven a evitar la propagació als edificis veïns.

L'incendi a una fàbrica tèxtil al carrer Llacuna l'any 1934, el de l'empresa COMSA a l'avinguda Icària l'any 1936 i el de la fàbrica Dalmau Oliveras al Poble Nou l'any 1959, en són un exemple. Els bombardeigs de la Guerra Civil van provocar molts incendis que, amb molt pocs recursos disponibles, va assumir Bombers amb l'ajuda de treballadors i ciutadans.

L'incendi de l'empresa Iberia Radio al Poble Nou, va

1960. Primer vehicle de Salvament

1960 Primer vehicle de Salvament

1964. Consolidació Servei Sanitari

1964 Consolidació Servei Sanitari

2024. Autobomba lleugera

2024 Autobomba lleugera

El 27 de novembre de 1971 a les 18:30 es va declarar un incendi a la fàbrica d'electrodomèstics Iberia Radio al Poble Nou. En el decurs de les tasques d'extinció tres bombers del Cos de Bombers de Barcelona hi van perdre la vida en col·lapsar l'estructura metàl·lica de l'edifici

marcar un punt d'inflexió per a la normativa de condicions de protecció contra incendis en els edificis.

El 27 de novembre de 1971 a les 18:30 es va declarar un incendi a la fàbrica d'electrodomèstics Iberia Radio al Poble Nou. En el decurs de les tasques d'extinció tres bombers del Cos de Bombers de Barcelona hi van perdre la vida en col·lapsar l'estructura metàl·lica de l'edifici. No era un fet desconegut, les estructures metàl·liques exposades a les altes

temperatures d'un incendi, perden la seva qualitat resistent i col·lapsen.

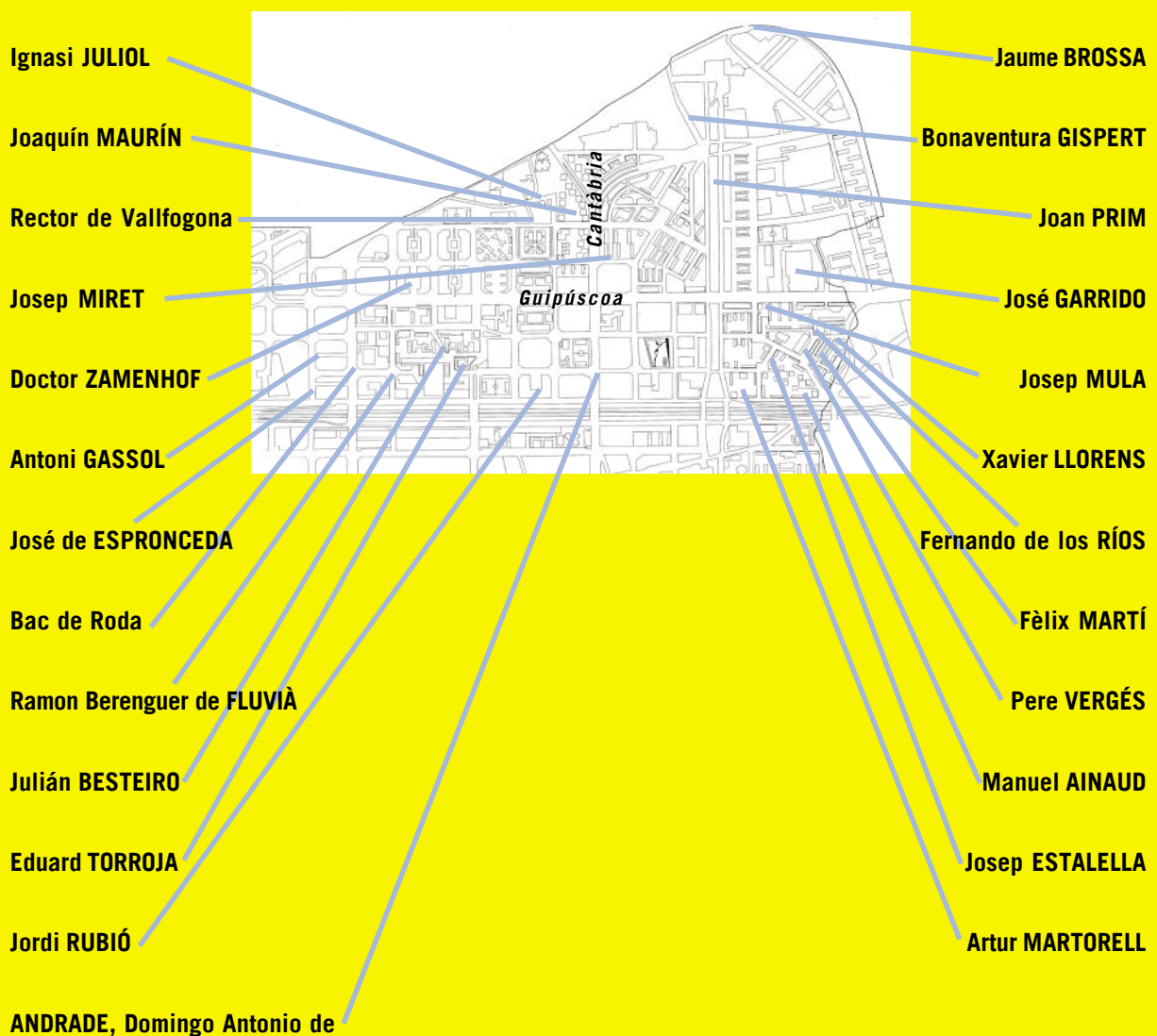
Davant aquest fet, els bombers van demanar a l'Ajuntament que s'adoptessin mesures per millorar les característiques de resistència al foc dels edificis de la ciutat i evitar així fets com els de l'incendi d'Iberia Radio.

L'any 1974 l'Ajuntament de Barcelona va publicar l'Ordenança de Condicions de Protecció contra Incendis als edificis, que va ser el punt de partida en la millora de les condicions de seguretat dels bombers en les seves intervencions i dels ciutadans de Barcelona davant situacions d'incendi. Prèviament, l'any 1962, l'Ajuntament ja va redactar altra ordenança que exigia l'instal·lació d'hydrants d'incendis a les activitats de nova implantació a menys de 100 de la façana, amb l'objectiu d'esmenar les deficiències de les xarxes de subministrament d'aigua a la via pública.

En l'actualitat, una quarta part de les intervencions de Bombers són incendis dels que un 50 per cent són en edificis i un 50 per cent més a la via pública o a la forest. La resta d'intervencions són salvaments, assistències tècniques o prevencions operatives fins a completar unes 23.000 a l'any. ❖❖❖

NOU ITINERARI PER LA VERNEDA DE SANT MARTÍ: CARRERS, PLACES I JARDINS DEDICATS A HOMES

Ja fa temps que la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ va incorporar al seu catàleg d'itineraris pel barri el dels carrers, jardins i places dedicades a dones. El barri és l'únic de Barcelona que té un nomenclàtor paritari: 22 dones i 25 homes. Després de la ruta amb els carrers amb nom de dona, el 23 de maig i el 6 de juny, estrenem la nova ruta dedicada als carrers amb noms de personatges masculins.

estudis

Xavier Soler Ávila

LA COLLA DEL SAFRÀ I LES SEVES DERIVACIONS

Un grup de pintors modernistes eren coneguts en el món artístic com La Colla del Safrà: pels colors que feien servir en les seves obres i per les característiques comunes del grup. Entre elles, pintar a l'aire lliure als afores de Barcelona, en els pobles que l'envoltaven.

Durant la darrera dècada del segle XIX, un grup d'artistes catalans de la generació post-modernista que aleshores tot just encetaven la seva carrera, lligaren els seus camins en el que hom coneix com La Colla del Safrà, dita així per una particularitat estètica clau —no pas l'única— dels seus paisatges pictòrics: la saturació de grocs i ocres a què sotmetien sovint les seves composicions. Aquest apel·latiu potser el va donar algun escèptic visitant a la Sala Setena de l'Exposició de Belles Arts i Indústries Artístiques del 1896, batejant-la com a *Sala del Safrà*, tal com confirma Raimon Casellas des de *La Veu de Catalunya* el 1901, afegint que fou motiu de bromes i acudits que, paradoxalment, l'han fet perviure. Tanmateix, Joaquim Mir ens diu que els deien així pels seus paisatges dominats pels cadmis de les postes de sol.

Aquests joves no eren altres que Ricard Canals, Adrià Gual, Joaquim Mir, Isidre Nonell, Ramon Pichot, Joaquim Sunyer i Juli Vallmitjana, i en part els aplegà la intenció de defugir els canons estètics que s'impartien des de l'Escola de Belles Arts de Barcelona (Llotja), al voltant de la qual coincidiren. Rebels i inconformistes, prengueren els seus estris i sortiren de les aules o dels tallers a pintar *au plein air*, recurs tècnic i d'actitud afavorit per l'impressionisme, moviment que va arrelar en molts artistes de final del segle XIX, des que pintors com Monet o Sisley van plasmar els valors sobre les seves teles independentment del seu modelat, passant aquells a ser colors i esdevenint les ombres tons amb igual força cromàtica. On podien satisfer-ho era a llocs on predominés sobretot l'aigua o també davant una atmosfera densa, preferentment crepuscular, on la llum incidís de maneres diverses

sobre els objectes. Tècnicament i estilísticament l'aspiració a aquest verisme pictòric també implicà el rebuig de falses o forçades il·luminacions angulars, i l'abandonament d'alguns processos tècnics que entorpien la rapidesa de factura requerida —per traduir amb immediatesa les sensacions o els matisos presos de l'exterior natural— i la consolidació, per comoditat en el seu transport, del petit format. Els *safrans*, com veurem, afegiren a la seva base de treballar *au plein air*, una opció temàtica preferentment suburbial.

L'academicisme generalitzat als estudis oficials de belles arts de l'època, dèiem, encara rígids en la seva pedagogia en tant que primaven la forma canònica per davant l'experiència canviant del subjecte, era el que els pintors de La Colla del Safrà no volien que desviés la potencial força del seu concepte artístic. Des de mitjan segle XIX i fins al 1887, Llotja fou regida per diferents artistes de filiació natzarenista com Lorenzale, Milà i Fontanals o Manjarres, que condicionaren la seva línia pedagògica cap a vies academicistes no exemptes, això sí, d'un prestigi i qualitat fora de dubtes.

Antoni Caba, director de la institució des de l'any 1887, o Ramon Martí i Alsina des de la seva posició com a catedràtic —ambdós bandera del corrent realista—, no van poder fer gaire per defugir una inèrcia d'anys. Recordem també que l'academicisme en l'art era, per als modernistes, un dels pilars a enderrocar dins el seu anhel progressista. Esmentades han estat les reticències de Caba davant els precoços indicis de modernitat exhibits pels alumnes Mir o Nonell. Hem d'assumir, però, aquesta lluita entre el vell i el nou dins el seu context. Caba era catedràtic de Composició i Color, fonaments pictòrics, entre d'altres, contra els quals «atemptaven» els pintors de La Colla del Safrà. El seu trencament factual amb Llotja es produí, però, des de dins, un cop aquests ja disposaven, si més no, de les valuoses eines tècniques i teòriques que l'escola els proporcionà, sumades al seu anterior bagatge, sovint encaminat a entrar a Llotja. Altres artistes, com Nicolau Raunch o Joaquim Torres-García, sí que aprofitaren plenament

Xavier Soler Ávila, professor del departament d'Història de l'Art de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona i bibliotecari de la Biblioteca de Catalunya.

Joaquim Mir, *Sol i ombra*, 1894 (MNAC)

els seus estudis a Llotja, per després consolidar també propostes molt personals i innovadores. En tot cas, calia un canvi de mentalitat artística, i justament el mateix Caba tindria un paper important en la projecció de la Colla pocs anys més tard. Joaquim Torres-García, també alumne de Llotja per aquells anys, constata a les seves memòries que al jove artista més inquiet de l'època els unia el fet de ser antiburgesos i un antiacademicisme visceral.

Així doncs, davant un panorama en què la presència dels grans noms capitalitzava el mercat de l'art, i engolits per la inèrcia d'un sistema educatiu que no els satisfia, van donar cos a un nou ferment del postmodernisme d'arrel impressionista inèdit fins aleshores a Catalunya —de fet, postimpressionisme— i que ja avançaren Ramon Casas i Santiago Rusiñol des de París, generant no poques controvèrsies entre crítica i públic. La seva irrupció, ferma i decidida, a la Sala Parés i als certàmens oficials barcelonins fou una alenada d'aire renovador. L'obra de cadascun d'ells, alhora diversa i conjunta, en aquest moment de lúcida aprenentatge, trencava radicalment amb la tradició —i no sols paisatgística—, tot obrint algunes portes a les posteriors primeres avantguardes i a d'altres corrents de començament del segle XX.

L'estil de filiació impressionista de la Colla ve recolzat per una tradició paisatgista d'abast continental que es remuntaria a Turner, als pintors de l'atmosfera com Boudin o Jongkind, passaria per Monet i, més a prop seu, seguiria amb Darío de Regoyos. Sent poc probable que la coneguessin de primera mà, si més no abans de visitar els museus parisencs, el filtre de Casas i Rusiñol —sense el seu lirisme— i el cabdal pòsit paisatgista català del segle XIX, són presents en

Ramon Pichot, *Personatges a la pedrera de la Sagrada Família*, c.1899 (Col·lecció particular)

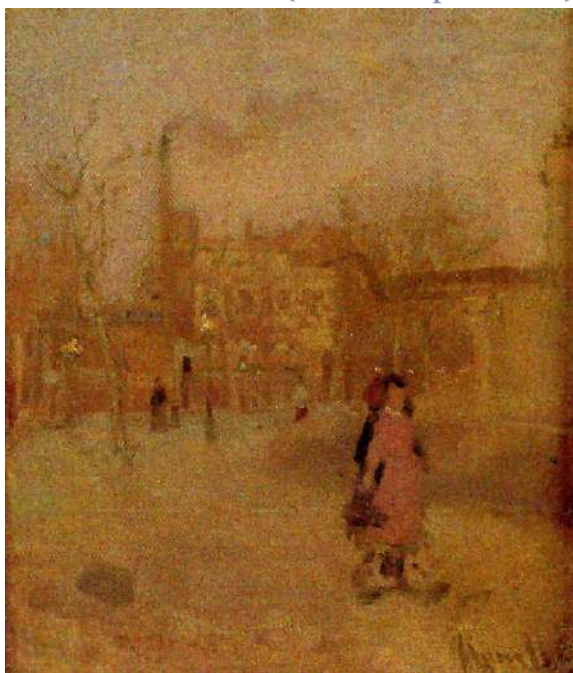
els seus fonaments. Pintors com Joaquim Vayreda i l'Escola d'Olot eren un referent apreciat pels joves artistes de l'època, com també Joan Roig Soler i Arcadi Mas i Fondevila, iniciadors a Catalunya de la pintura luminista, amb els seus paisatges a ple sol del tipus nord-africà de Fortuny, realitzats també *au plein air*. El Nonell primerenc d'Arenys de Mar, o el Canals de Mallorca, com veurem, semblen en alguns aspectes èmuls seus.

L'estil de filiació impressionista de la Colla ve recolzat per una tradició paisatgista d'abast continental que es remuntaria a Turner, als pintors de l'atmosfera com Boudin o Jongkind

L'exemple de Ramon Casas, Santiago Rusiñol, Andreu Solà i Vidal i Miquel Utrillo, entre d'altres, amb el seu impressionisme portat de París, fou el referent immediat a seguir. Al llarg de la segona meitat del segle XIX, París va esdevenir l'epicentre artístic europeu, desplaçant també Roma com a destinació preferent dels nous talents i pensionats de les escoles, o dels qui fugien de les acadèmies. Des d'institucions oficials com Llotja, però, també era freqüent, sobretot en pintura, que s'aconsellés la destinació parisenca per als pensionats de cada curs.

Emmirallant-se en la primera generació modernista, els pintors de La Colla del Sifrà cercaren nous motius d'inspiració a llocs més a l'abast i als quals tradicionalment ningú gosà acostar-s'hi des d'una òptica artística, aprofitant-ne les possibilitats estètiques que oferien i anant més enllà amb un naturalisme cru, contraposat al realisme impressionista moderat i elegant de Casas o Rusiñol. Hem de recordar, però, que aquests, amb les seves melangioses i grises representacions del Montmartre parisenc, tampoc no

Isidre Nonell, *Suburbi*, c.1894
(Col·lecció particular)

foren gaire ben tractats ni per la crítica d'art decimonònica ni pel gran públic, més avesats a l'academicisme i el realisme del vuit-cents, en tota l'amplitud que aquests conceptes ho permetin, més que no pas a la seva impressionisme [sic] que adoptaren.

Mancats encara de la possibilitat d'anar a París, ja que la majoria d'ells provenien de famílies menestrals o petit-burgeses amb economies limitades —i també amb prejudicis «il·limitats» cap a la «bohèmia» dels seus fills— i que en certa manera els lligaven a seguir amb la tradició, sortiren als carrers de Barcelona i la seva rodalia —a l'hora que les seves obligacions els deixaven, generalment cap al tard— als inhòspits descampats i poblacions annexes de la Barcelona en expansió i en procés d'industrialització, a pintar el que veien, generalment motius suburbans poc complaents. La perifèria barcelonina, banyada per la llum solar de capvespre o de matinada i tamisada per la boira, passà a ser un motiu preeminent.

Si bé han estat denominats sovint com a Colla de Sant Martí o Colla de Sant Medir, el seu camp d'acció no es limità a cap lloc en concret de Barcelona, sinó que plasmaren vistes de Sant Martí de Provençals, Collserola, Montjuïc, Hostafrancs, la França Xica, la Creu Coberta i, fins i tot, de llocs força allunyats de l'urbs. El crepuscle i l'albada, com a temes, havien estat una constant ja des del Romanticisme, però La Colla del Safrà donà una nova òptica a la seva representació, adoptant a partir d'ells un nou naturalisme de sensacions.

El moment de trasbals social, polític i econòmic que aleshores els va tocar de viure —l'agitació «rabassaire» al camp català, la guerra colonial i posteriors desastres de Cuba,

Isidre Nonell, *Arenys de Mar*, 1891
(Col·lecció particular)

Filipines i Puerto Rico, amb la tragèdia humana afegida dels repatriats, a més d'un panorama polític i social convuls per l'anarisme, amb atemptats com la bomba al Liceu—, afavorí en part la seva opció temàtica. Tant o més important que el color que els denomina, doncs, ho són els nous escenaris. Recorriren al descampat, la platja abandonada, el camp de cols, el pou, la sèquia, les eixides, les xemeneies fumejant, els patis de les barraques i la gent que les habita, la buidor dels seus polsosos escenaris, síntesi transitòria de paisatge rural i industrialitzat, a la «misèria sense redempció» que digué Josep Plà. Racons presos sovint sense la profunditat o amplitud de camp visual canònica en paisatgisme, i impensables

Tant o més important que el color que els denomina, doncs, ho són els nous escenaris. Recorriren al descampat, la platja abandonada, el camp de cols, el pou, la sèquia, les eixides, les xemeneies fumejant...

o «indignes» de ser pintats uns anys abans. Optaren, no ho oblidem, pel que tenien a l'abast, sense obviar ni amagar res, per antiestètic que fos, en un clar intent de verisme punyent. En alguns passatges de la trilogia literària *Entre la terra i els núvols* de Prudenci Bertrana, el seu *alter ego* Aspriu ens descriu el paisatge industrial degradat de la Barcelona transformant-se en gran urbs, superant ja el naturalisme optimista de les descripcions de Narcís Oller, de la mateixa manera que els *safrans* ho faran amb l'impressionisme dels modernistes catalans.

El paral·lelisme entre el suburbialisme pictòric de la Colla, especialment el de Nonell, i la mirada literària crua i desoladora que ens ofereix Bertrana, que també fou pintor, és, si més no, simptomàtica. En certa manera, obrien una esquerra més al desig modernista de superació del tradicionalisme cultural català per assolir un encara llunyà cosmopolitisme, en tant que obrien els ulls a la nova fusió entre allò

Juli Vallmitjana, *Interior d'església*, c.1894
(Institut d'Art i Investigació)

rural i allò industrial i tot el que aquesta generava, anteposant l'autèntica misèria que trobaven a la Barcelona d'aleshores a altres temàtiques més complaents.

La Colla del Safrà neix per la unió espontània dels set artistes esmentats, tots ells nascuts a la dècada dels anys setanta, i que coincideixen directament o indirectament a l'entorn de Llotja. El més gran d'ells era Pichot (1870), al qual segueixen Gual i Nonell (1872), Vallmitjana i Mir (1873), Sunyer (1874) i Canals (1876). Mir, Nonell i Canals constituïren el nucli fort i original de la Colla, els que la impulsaren estèticament. Nonell i Canals —als quals va unir una gran amistat que es perllongà més enllà del grup— ingressaren probablement a Llotja el 1893; potser Canals en va marxar el mateix any, ja que només ens consta com a matriculat el curs 1893-94. Nonell havia suspès tres proves d'accés i el trobem matriculat els cursos 1893-94 i 1894-95. Mir es retrobà a Llotja amb l'amic Nonell, veí del seu barri i amb qui havia coincidit a la infantesa al Col·legi de Sant Miquel. Com Vallmitjana, Mir i Sunyer es matricularen el curs 1894-95. Pichot i Gual, però, no figuren a les llistes disponibles d'alumnes; de fet, Miquel Utrillo testimonia que Pichot no ingressà a Llotja, i ho fa com a fet digne de lloança.

Abans d'entrar a Llotja, Nonell ja havia passat fugaçment cap al 1886 per l'acadèmia de Josep Mirabent i per la del fortunista Gabriel Martínez Altés, on s'hi està fins al 1889 i en la qual coincidí amb Xavier Nogués. Després passaria a ser deixeble de Lluís Graner, qui possiblement l'influï en la predilecció pels llocs i tipus populars marginals. Als seus inicis va fer algun paisatge amb predomini de grocs i ocres, com *Arenys de Mar* (1891), molt en l'ona plàstica dels *macchiaioli* italians i de l'abans esmentat Roig Soler, i que ens permet veure cap a on apunten algunes de les composicions suburbanes en el si de la Colla: pinzellada solta i gestual, interès per l'atmosfèric, vibració i immediatesa impressionista, acabat esbossat. Ens ofereix, a més, una platja sense els atributs marins típics, amb els xiprers del cementiri al fons, per darrere d'un mur on una bandera oneja al vent, i

Isidre Nonell, *Capvespre a Sant Martí de Provençals*, 1896 (Col·lecció particular)

una figura humana accessòria. La buidor i protagonisme absolut de la sorra de platja tindrà continuïtat com a recurs en següents treballs de Nonell. Al febrer del 1891 s'estrenà a la Sala Parés amb *Pati i Interior amb filosa*, i a l'abril del mateix any a la I Exposició General de Belles Arts de Barcelona amb *Interior*, el seu debut als certàmens barcelonins. El

El més gran d'ells era Pichot (1870), al qual segueixen Gual i Nonell (1872), Vallmitjana i Mir (1873), Sunyer (1874) i Canals (1876). Mir, Nonell i Canals constituïren el nucli fort i original de la Colla, els que la impulsaren estèticament

1892 participà a la IX Exposició Extraordinària de la Sala Parés juntament amb Graner, entre d'altres, amb obres en què la temàtica esdevenia més prosaica. Una d'elles era un pati encanyissat, malauradament desaparegut del MAMB, on s'atansà a les atmosferes griseses dels olis parisencs de Rusiñol. Facturat amb pinzellada fluïda, aquest pati —caixa de perspectiva en essència— també conté trets que Nonell usà amb freqüència aquells anys: de nou la buidor del sòl i la presència humana en segon terme, gairebé absent. Cabot i Rovira ressenyà aquesta exposició el 7 de febrer a *La Veu de Catalunya* amb una mica de condescendent escepticisme, però reconeixent-li aptituds pictòriques a Nonell.

La Sala Parés tindria un paper cabdal, i no exempt de risc, en el futur de La Colla del Safrà, en apostar per ells. Raimon Casellas, futur capdavanter de la nova crítica d'art modernista, s'estrenà aquell 1892 com a crític a *La Vanguardia*, on el mes de maig ressenyà uns *bocetitos impresionistas* que Nonell exposà a la Sala Parés. Canals també participà a l'Exposició General del 1891 amb un paisatge, i el 1892 ho féu a l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques i Internacional de Reproduccions de Barcelona amb un esbós pictòric per a

Joaquim Mir, *L'hort del rector*, 1896
(MNAC)

un ventall; no deixa de ser curiosa la seva presència en un certamen que havia nascut per aplegar artesans i tallers d'arts aplicades. Potser abans d'entrar a Llotja, Canals fou durant poc temps alumne a l'acadèmia de Pere Borrell del Caso, que probablement influí en la seva orientació més realista.

Al maig del 1893, Nonell apareix juntament amb Casas i Rusiñol, entre molts d'altres, a l'exposició de l'Acadèmia Artística Lliure a la Sala Parés, on presentà paisatges i dibuixos que foren destacats a *El Correo Catalán* del 25 de maig com del millor de la mostra. Miquel i Badia, a la ressenya que va fer per al *Diario de Barcelona*, qualificà la majoria d'obres exposades com a esbossos o màcules, o mostres d'impressionisme exagerat. Veiem, doncs, com durant el seu període formatiu Canals i Nonell s'introduïren en el circuit d'art barceloní amb determinació, tot i la seva joventut, al costat de figures ja consagrades.

Canals i Nonell també foren presents a la II Exposició de Belles Arts del 1894; Nonell amb *Cap al tard*, que bé pogué inspirar-se en la zona dels Prats de la Verneda, amb els seus immensos camps de cultiu, a l'hora del crepuscle, i Canals amb un *Estudi* a l'oli i un *Retrat* al llapis. De fet, en aquesta mostra hi eren tots els *safrans*, però encara sense una proposta homogènia.

Adrià Gual, que venia de conrear un primerenc realisme influït pel que també fou el seu mestre Borrell del Caso, presentà *Repòs* a la Sala Primera, juntament amb Anglada-Camarasa, Matilla, Solà i Vidal i Urgell, entre d'altres. Abans d'exposar va fer *Taller de litografia Gual* (1890), on es fa palès el mestratge de Borrell. El 1891 ja va fer algun tempteig teatral, com el monòleg *Oh, Estrella!*, i la comèdia en un acte *La mosca vironera*, que seria publicada el 1894. El 1893 Gual ja assajaria plenament les formes teatrals simbolistes a *Enganyosa!* i *L'últim hivern*, i el 1894 escrivia *Nocturn. Andante morat*, que veié la llum el 1896 juntament amb una teoria escènica. Gual és l'únic dels *safrans* oficials que ens ha llegat unes memòries, en les quals no anomena cap colla, parlant molt breument dels seus inicis pictòrics, fet indicatiu

Isidre Nonell, *El pati*, 1896
(Col·lecció particular)

que Gual potser no ho va viure de la mateixa manera que Nonell, Canals o Mir. En un interior a l'oli d'aquells primers anys, Gual se'ns mostra amb una pinzellada brusca representant l'estudi buit del pintor, gairebé esbossant la resolució de les cortines a través de les quals veiem a contrallum els terrats de la ciutat.

Vallmitjana, per la seva part, participà a l'exposició del 1894 amb dos projectes d'orfebreria, seguint la tradició familiar: un reliquiari i un bàcul

Vallmitjana, per la seva part, participà a l'exposició del 1894 amb dos projectes d'orfebreria, seguint la tradició familiar: un reliquiari i un bàcul, a la mateixa sala on Canals presentà el seu dibuix. Vallmitjana continuà en un principi amb l'ofici familiar d'argenteria, i s'inicià en la pintura pels volts del 1893. El 1892 ja havia aconseguit una medalla de tercera classe a l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques de Barcelona, on presentà una custòdia d'argent d'estil piateresc —feta amb la col·laboració de l'escultor Eusebi Arnau—, i dos estudis de flors decoratives al *gouache*. Com a *safrà*, sembla seguir de prop Nonell en afrontar els seus paisatges suburbials, en un dels quals representa la solitud d'una barraca enmig d'un descampat proper a la ciutat on traspuenten unes xemeneies, facturant-lo amb una pinzellada del tot nonelliana.

Pel que fa a Pichot, tot i ser el més veterà, exposà per primera vegada al certamen del 1894 dos estudis, i l'oli *Dos llums*, amb el qual rebé una menció honorífica. Fou ja aleshores

Joaquim Sunyer, *Camp de cols*, c.1895
(Col·lecció particular)

que Pichot començà a relacionar-se plenament amb els modernistes de la generació precedent.

Sunyer, per la seva banda, s'inicià en la pintura al seu Sitges natal, també a l'estil dels luministes Mas i Fondevila i Roig i Soler. El seu primerenc impressionisme s'atansa més al d'un Mir o un Canals que no pas al més cru de Nonell. Sunyer també era present en aquell certamen del 1894 (Suñé al catàleg) amb *Crepúsculo*, a la Sala Primera, com Gual. El seu oncle Joaquim de Miró, pintor luminista sitgetà, el tutelà i ajudà a realitzar les seves primeres obres, i Mas i Fondevila, professor a Llotja, afavoriria la seva entrada a l'Escola quan aquest ja era a Barcelona.

Sunyer s'inicià en la pintura al seu Sitges natal, també a l'estil dels luministes Mas i Fondevila i Roig i Soler

Al maig del 1894 Nonell fou present a l'exposició del Cercle Artístic a la Sala Parés, i la crítica de *La Publicidad* de 25 de maig ja adverteix del seu talent. D'aquella època data *Suburbí*, un dels seus olis més representatius del suburbialisme de la Colla: dues desdibuixades figures passejant per una plaça al capvespre, amb els fanals ja encesos i l'omnipresent fons fabril al fons amb una xemeneia fumejant.

Qui també s'estrenava aquell 1894 va ser Mir. Als seus inicis es mostra molt pròxim a Modest Urgell i a Graner, també mestre seu des del 1889 —coincidint probablement amb Nonell— fins que accedí a Llotja. Graner, sens dubte, s'erigí en un personatge clau en el camí estilístic de la Colla. Per aquella època Mir ja voltava per suburbis com Gràcia amb Ricard Urgell i Prudenci Bertrana, cercant motius inusuals com les cols dels horts. En una entrevista que concedí a Miquel Duran el 1928 a *La Veu de Catalunya*, Mir ens dóna els noms de Canals, Sunyer i Nonell com a membres de la colla, i ens fa cinc cèntims de la seva activitat *au plein air*

Ricard Canals, *Paisatge de Boí*, 1896
(Col·lecció particular)

pels voltants de Barcelona. Mir proporcionà al grup una especial sensibilitat impressionista que es complementa a la perfecció amb la immediatesa i força de Nonell. A *Sol y sombra* (1894), oli que presentava a l'exposició del 1894, encara tempteja i s'agafa a referents com Mas i Fondevila o Vayreda i l'Escola d'Olot —cal recordar que per aquells anys va anar pels voltants d'Olot, d'on era el seu pare—, però se'ns mostra més valent i complex a l'hora d'experimentar amb efectes lumínics, els veritables protagonistes, segons el mateix Casellas.

Temàticament, el primer Mir és més accessible que Nonell, si seguim els paràmetres a l'ús de l'època, més propens a la representació de l'exuberància de la vegetació, menys dur, però no tan convencional com Canals. Aquí ens presenta un ancià pagès assegut a primer terme que, amb la seva ombrívola i fosca presència, contrastada amb el fons il·luminat, interpel·la l'espectador mirant-lo (recurs habitual en Mir en integrar la figura humana al paisatge). Mir ens ofereix la llum sense embuts, sense la boirina atenuadora de Casas o Rusiñol. *Voltants de Madrid* (1895) fou probablement realitzat durant la seva breu estada a la capital per concursar per la pensió de pintura de la Real Academia de San Fernando, la qual cosa ens mostra un Mir interessat a emprendre una carrera com a pintor oficial, Vehiculada amb un estil impressionista, la seva bucòlica composició s'atansa a la de *L'estiu. Colònia escolar*, obra amb què Mir guanyà el concurs convocat per la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País. A l'octubre del 1894 exposà a la Sala Parés un oli que representa un enterrament, obra que només es coneix per referències donades per Manuel Rodríguez Codolà, company seu de Llotja.

Al gener del 1895 Nonell havia participat a la XII Exposició General Extraordinària de la Sala Parés amb tres olis: *Sol de tarda*, *La tardor a Montjuïc* i *Boira i sol de tarda*,

Isidre Nonell, *Pobre vailet*, 1896
(Museu de Montserrat)

que van cridar de nou l'atenció de la crítica. Miquel i Badia, però, encara no hi veu cap quadre acabat i els titlla d'esbossos. Nonell també va anar a Madrid el 1895, però per presentar tres olis a l'Exposició Nacional de Bellas Artes, on passà desapercebut. A l'exposició humorística del Niu Guerrer d'aquell estiu, Nonell —sota el pseudònim de Nyèbit— obtingué dues medalles amb els seus dibuixos suburbials.

Nonell i Canals tornaren a coincidir a la I Exposició del Cercle Artístic del 1895 a la Sala Parés, el primer amb *Tardor* i *Tarda d'estiu*, dues vistes de Montjuïc, i *Estiu*, una de Sant Martí de Provençals, i Canals amb tres paisatges, *Molinar*, *Carretera* i *Regadiu*, els dos primers de Mallorca i el tercer de Manresa. També exposaven Pidelaserra, Rusiñol i Graner, entre d'altres. El Cercle Artístic, doncs, també estimulà l'encaix del vell amb el nou quan aquest tipus d'exposicions sovint tenien un marcat caire acadèmic. La crítica de Badia, però, continua amb la seva tònica acomodaticia i reticent a la novetat. Tot i unir-los el tractament impressionista i la temàtica, els primers paisatges de Canals i de Nonell divergeixen en tant que el primer suavitza la representació, va més cap al quadre de gènere, prenent referències més evidents de Roig i Soler o Mas i Fondevila; això es fa patent especialment a *Molinar*.

Al gener del 1896 Nonell i Pichot foren presents a la XIII Exposició Extraordinària de la Sala Parés. El primer presentà *Tarda de Primavera* i *Cap al tard*, i segons la ressenya de Casellas a *La Vanguardia*, que els dedicà tot un paràgraf, Pichot es mostrà infatigable a la recerca d'efectes de llum. Pel març gairebé tots els membres de La Colla del Safrà eren a la II Exposició dels Socs del Cercle Artístic «De estudiós y bocetos», que la crítica valorà de nou amb reticències.

De 1896 data el significatiu *Paisatge de Sant Martí* de Nonell, amb els seus immensos camps de cultiu, i les grans naus fabrils al fons de la composició convivint amb masos de pagès

També d'aquell any data el significatiu *Paisatge de Sant Martí* de Nonell, amb els seus immensos camps de cultiu, i les grans naus fabrils al fons de la composició convivint amb masos de pagès, que bé podria tractar-se del que presentà en aquella exposició. Però l'eclosió definitiva de La Colla del Safrà es produiria el mes d'abril del 1896 a la III Exposició, ara ja de Belles Arts i Indústries Artístiques, en la qual trobem Mir, Nonell, Pichot, Canals i Sunyer presentant

obres suburbials safranades i provocant els inflamats elogis de Raimon Casellas, d'entre els quals sobresurt el següent: «L'evangeli de la llum intensa, el credo del paroxisme solar, és el que professen, amb certa uniformitat, els joves entusiastes recents vinguts a l'exercici de l'art [...] tots aspiren a cantar, amb ardents estrofes, l'himne vibrant de la llum.»

En general la III Exposició venia marcada per la presència de les figures consagrades juntament amb altres nous valors, que eren agrupats a les diverses sales per afinitats estilístiques o temàtiques. Els olis de La Colla del Safrà constituïren una presència lluent en el conjunt de la mostra, més tenint en compte que foren aplegades a la Sala Setena juntament amb d'altres com les de Barrau i Pidelaserra. No hem d'oblidar, però, que a la Sala Setena exposaven una quarantena llarga de pintors.

Antoni Caba i Lluís Graner eren vocals de la comissió organitzadora, a més d'integrants del jurat d'admissió i col·locació d'obres, i sens dubte el seu bon criteri contribuï a tan oportuna i celebrada reunió. Gual també era a la mostra, però a la Sala Tercera, amb un oli titulat *La música* i que portava la nota de *pintura alegòrica al óleo*, la qual cosa el situava ja lluny de la línia *au plein air* de la Colla. Mir presentà *L'hort del rector*, que entusiasma Casellas i amb la qual obtingué una 3a medalla, i *Venedor de taronjas*, i Nonell *Sol*

Ricard Canals, *Esbòs per al retrat de Mme. Amouroux*, c.1900 (Museu Pau Casals)

de matí, amb els seus contundents i lluminosos pellers, i *Cap al tard. Sant Martí de Provençals*, amb la qual obtingué una menció honorífica.

Canals i Nonell van realitzar aquell mateix any versions d'un mateix pati, que ens permeten constatar novament notables divergències —dins l'estil *safrà*— en el seu tractament: *El pati* de Nonell és una representació dura, en què situa els esbossats personatges infantils a un segon terme —gairebé ninots—, a l'ombra, mentre que el sòl buit del pati esdevé de nou el centre de la composició; Nonell fa ús d'un recurs també comú en Degas, descentrant l'enquadrament canònic cap a baix, introduint un element compositiu d'incertesa. Canals, per contra, a *La cria*, l'obra que presentava al certamen, configura una escena menys arriscada per tòpica, situant els personatges infantils a primer terme, tot posant amablement, i un altre grup al fons; la seva pinzellada, més diàfana que la de Nonell, ens el situa de nou més pròxim al realisme dels luministes.

En general, Nonell continua marcant molt la diferència respecte dels altres de la Colla, tant per la seva duresa i el seu sintetisme temàtic —un exemple de convulsió gestual extrema fou el seu oli *La platja de Pequín* (1901), d'una turbulència esfereïdora—, com per la seva pinzellada. El seu és un paisatgisme introspectiu, que cerca endins dels mecanismes pictòrics, més que en la realitat que els vehicula. És digne d'esment l'argúcia de Nonell i Canals a la mostra del 1896, que presentaren obres seves com si fossin dels seus germans per així guanyar presència. Així trobem Josep Canals amb l'oli *Una mossa de Sant Martí* i Joaquim Nonell amb *Paisatge*, Pichot, per la seva banda, hi era amb *Migdiada*

d'hivern i *Paisatge decoratiu*, que fou qualificat per Casellas com a «japonitzant camp de verdures», a més d'un interior decoratiu a la Sala Tercera, probablement un dels seus obscurs interiors que tant entusiasmaren Casellas pel seu misteri i estranyesa.

Sunyer presentà *A l'horta*, «pati refulgent», segons el mateix Casellas. La presència de Sunyer a Llotja, els seus coneguts camps de cols —els immensos prats de cultiu de la Verneda, a Sant Martí de Provençals, bé pogueren inspirar-los—, amb els grocs i vermells que hi predominen, sumat al fet que Mir, Torres-García, Gual i el mateix Casellas a la seva ressenya a l'entorn de l'exposició del 1896, l'esmentin, són arguments suficients per relacionar-lo directament amb la Colla, cosa que no ha estat gaire habitual, Sunyer marxaria pròfug a París aquell mateix any, on encetaria una brillant carrera que té com a colofó parisenc les obres del 1903-05, olis, dibuixos i gravats d'un contundent cromatisme bonnardia i on avança la sensibilitat del seu futur estil. El 1897 es retrobà a París per poc temps amb Nonell i Canals, i fou present als Salons de París des del 1898 fins al 1907, amb una plena penetració en el món cultural i artístic parisenc.

L'any 1911, poc després de la mort de Nonell, Sunyer seria consagrat com a líder de la nova pintura catalana, amb el Modernisme gairebé acabat. Amb l'exposició de l'any 1896 s'oficialitzava i impulsava, doncs, un tipus de pintura injuriada anys enrere, ja que el terme *impressionista* sovint tenia una càrrega pejorativa, la penetració de la qual a l'escena

La presència de Sunyer a Llotja, els seus coneguts camps de cols —els immensos prats de cultiu de la Verneda, a Sant Martí de Provençals, bé pogueren inspirar-los—, amb els grocs i vermells que hi predominen

barcelonina sens dubte la devem a La Colla del Safrà. Al desembre del 1896 Mir i Nonell foren presents a la Sala Parés amb paisatges que probablement seguien l'ona *au plein air* posant el colofó a un any cabdal per a la pintura catalana.

Al binomi artístic formal per Canals i Nonell —«siamesos», segons Utrillo— se li ha volgut veure equivalències de fons amb el format per Casas i Rusiñol, tot i que després de l'estada d'ambdós a la capital francesa es constata que foren transitòries, a diferència de la simbiòtica relació Casas-Rusiñol. Hem pogut veure certa cohesió temàtica entre

Joaquim Mir, *Pagesa arrencant cols*, 1897
(MNAC)

tots dos dins el suburbialisme *safrà*, però estilísticament s'observa un tall. Canals, Nonell i Sunyer també veieren publicats els seus respectius dibuixos urbans barcelonins a *La Vanguardia* entre el 1894 i el 1897, on feren palesa la influència de Steinlen i Daumier.

Als dibuixos i apunts que van fer a l'estiu del 1896 al balneari de Caldes de Boi, que la família de Vallmitjana regentava, els cretins de Nonell —que suposaren un gir en la seva obra— destaquen pel seu tenebrisme punyent, grotesc i descarnat. Al gener del 1897 trobem Canals, Nonell i Mir a la XIV Exposició de Belles Arts a la Sala Parés; Canals amb tres paisatges pirinencs i Nonell amb *Port de Caldes de Boi* i *Rei de gitanos*, on apliquen la fórmula de la Colla a paisatges muntanyencs, mentre que Mir exposà *L'hora!*... La crítica de Badia va donar, per fi, un canvi radical, elogiant obertament Canals i Nonell.

Posteriorment, Nonell centrà el seu treball en una exègesi obsessiva a l'entorn de la figura humana femenina, que en les obres amb la Colla apareix sempre d'una manera secundària, tot i que a *Pobre Vailet*, Nonell ja situa a un primer terme la figura d'un nen, de nou desplaçada cap a la dreta per deixar el sòl del pati buit, però fent emergir la figura humana del seu ostracisme.

A començament de l'any 1897 Canals i Nonell anaren junts a París on exposarien diverses vegades olis i dibuixos. L'exposició conjunta que van fer el 1898 a la Galerie Dosbourg fou especialment exitosa. Olis de Nonell com *Le pont*, *Fangueig* o *Le Square St. Pierre* del 1897-98, poc o res tenen a veure ja amb la mítica imatge de París donada per Casas o Rusiñol, i que Nonell mateix desmitificà en la seva correspondència amb Casellas, a qui enviava dibuixos per a *La Vanguardia*, alguns dels quals també es pogueren veure a l'Exposició de Barcelona del 1898. Pel que fa als Salons, els dos amics s'estrenaren el 1897 al dels Impressionistes et Symbolistes, dels quals foren assidus fins al 1907 (Canals) i 1910 (Nonell).

A París, Canals es rendí al gust per l'exotisme hispànic

dels clients i de la crítica francesos, amb recurrents temes d'espanyolada. El colorisme mòrbid d'arrel renoiriana, la seva paleta exuberant i deliquescents, amb aquella qualitat vellutada i de múltiples vibracions cromàtiques que també trobem en els seus magnífics dibuixos originals, era la seva excepcional carta de presentació.

Neguetejat per la necessitat de triomfar a París, cercà el concurs d'un marxand, i Paul Durand-Ruel l'acceptà a la seva nòmina d'artistes, assignant-li una pensió i promocionant-lo tant a París com a Nova York, on li muntà una exposició el 1902, alternant-lo als aparadors al costat de noms com Degas, Renoir o Sisley, Canals féu una gran i mútuament profitosa amistat amb Picasso —ajudà el malagueny a conèixer a fons la tècnica de l'aiguafort—, amb qui convisqué a París durant un temps a partir que aquell s'hi establís de nou el 1904. El 1909 un Canals ja reconegut tornà a Barcelona, on continuà exposant als represos certàmens d'art del 1907, 1920 i 1922. També exposà als de Madrid del 1908 i 1922, al de Brussel·les del 1910 i al de la Libre Esthétique de Bèlgica del 1914. Fou

Canals féu una gran i mútuament profitosa amistat amb Picasso —ajudà el malagueny a conèixer a fons la tècnica de l'aiguafort—, amb qui convisqué a París durant un temps a partir que aquell s'hi establís de nou el 1904

president i un dels fundadors el 1910 de «Les Arts i els Artistes», associació artística que organitzà exposicions i conferències, i que preconitzava un ideari bàsicament noucentista, en tant que oposat a la indeterminació del ja esgotat Modernisme. Canals, però, ja no encaixà amb el Noucentisme, cosa que sí faria Sunyer.

Cap al 1914 Canals s'especialitzà en retrat, on acabà de trobar el millor gènere per vehicular el seu sofisticat i ja aristocràtic estil. La seva producció paisatgística d'aquesta època, en canvi, pot ser titllada de residual. El 1920 es consagrà a l'Exposició d'Art de Barcelona, amb una sala pròpia, i fou nomenat membre de la Junta de Museus. Si bé no fou un apassionat innovador de la talla de Mir o Nonell, Canals va saber conciliar com pocs qualitat pictòrica amb sentit comercial, amb una clara tendència al mimetisme que el va fer evolucionar dins l'Impressionisme cap a l'estil depurat d'un Renoir, de formes difuses, amb pinzellada llarga i imperceptible i els colors més barrejats.

Joaquim Mir, *La catedral dels pobres*, 1898 (Col·lecció particular)

Mir, que no sentí la crida de París, va concórrer a l'Exposició Nacional de Bellas Artes de Madrid del 1897, on aconseguí una menció honorífica, i fou present el mateix any a la primera exposició d'Els Quatre Gats juntament amb Pichot, Canals i Nonell. També hi eren Casas i Rusiñol, fet que convertí la mostra en una feliç reunió generacional. Els *safrans*, però, ja mostraven una total diversificació en les seves propostes: Pichot amb paisatges de Cadaqués, Canals amb la rendible espanyolada, Nonell centrat en la misèria humana, i Mir seguint la seva particular línia paisatgística. La Colla del Safrà ja es podia donar per esgotada, i la fructífera diàspora estètica endegada.

Aquell any Mir féu els excel·lents *La sèquia* i *Pagesa arrencant cols*, en el primer dels quals plasmà un racó més idíl·lic que bé podria ser la Sèquia Comtal que travessava Sant Martí de Provençals, tractant-lo amb gran riquesa de matisos luminicoaquàtics i vegetals, i marginant la figura humana a mera decoració, tema aquest que també prengué Nonell, enfocant-lo, però, d'una manera més sintètica a *El*

rec. Pichot i Mir foren també presents al gener del 1898 a la XV Exposició Extraordinària de Belles Arts de la Sala Parés, juntament amb Casas, mostra que fou elogiada de nou per Casellas en el seu conjunt, i Nonell tornà a exposar més tard a Els Quatre Gats.

Pichot, Mir i Nonell foren ja els únics de La Colla del Safrà presents a l'Exposició de Belles Arts del 1898. Nonell, però, només amb quatre dibuixos parisencs, probablement seleccionats per Casellas dels que li enviava des de París. *La catedral dels pobres*, l'obra de Mir en aquest certamen, és una fita de l'art català que va més enllà de la plasmació immediata de l'estil de La Colla del Safrà. Probablement, el gran format el descarta com a obra realitzada exclusivament *au plein air*, la qual cosa ve refermada per l'existència d'esbossos a l'oli i de dibuixos, alguns dels quals foren publicats a *Hispania*. És una síntesi augmentada i corregida del seu experiment lumínic amb cert suburbialisme propi de la Colla. Mir situa a un colpidor primer pla uns personatges, i la Sagrada Família en construcció al fons de la composició, amb

els paraments exteriors de la qual juga amb reflexos solars diversos i canviants. És interessant remarcar la implicació que l'obra requereix de l'espectador, amb el personatge del captaire que ens demana almoïna i els altres pobres i obrers, testimonis tots dels difícils temps que es vivien a Barcelona. Mir obtingué una nova 3a medalla i, en acabar la mostra, fou exhibit a Els Quatre Gats fins que fou adquirit. Només Mir concentrà la seva posterior carrera artística en el paisatgisme pictòric, i culminà el camí obert des de la Colla amb aquest controvertit oli* Aquell any, Nonell exposà també a Els Quatre Gats.

Pichot presentà a l'exposició del 1898 *L'ofrena*, en què ja es mostra interessat per escenes on les figures —dins una temàtica més costumista— aclaparen el protagonisme. El mateix any fou company de viatge de Rusiñol a la Normandia i Granada, i il·lustrà la seva obra *Fulls de la vida*, i l'any següent exposà a Els Quatre Gats. Autor de la sèrie de dibuixos *La España Vieja*, d'inspiració andalusa i molt pròxima a *La España Negra* de Regoyos, ja cap a l'inici del segle XX Pichot començà a relacionar-se amb cercles avantguardistes de la ciutat de París, on fixà pràcticament la seva residència. Picasso fou un dels seus principals amics, amb qui exposà a la Galeria Berthe de Weill.

S'ha dit de Pichot que el seu estil encaixa més dins el Modernisme d'arrel simbolista, però el cert és que seguí un camí molt personal, amb una pintura basada en taques de color denses i compactes, de contorns ben delimitats i una paleta fosca

Com Canals, a París va fer unes quantes obres d'ambient folklòric espanyol, i aconseguí una constant presència als Salons ja des del 1895, any en què s'estrenà al dels Indépendants amb quatre olis, entre els quals hi havia *Environs de Barcelona*. Exposà també al Salon des Beaux-Arts del 1897 al 1903, al dels Orientalistes el 1904 i al d'Automme des del 1904 fins al 1913, com a mínim. I hem de destacar, però, la seva presència al d'Automne del 1905 amb *Soleil couchant à Cadaques*, a la mateixa *Cage aux fauves*, eclosió del primer moviment d'avantguarda, el fauisme, al costat de Matisse i Dérain, Pròxim al fauisme, en tant la seva paleta sovint queda dissociada de la realitat —cosa que ja es percep en les primeres obres que exposà a París, en

Ramon Pichot, *L'ofrena*, 1898 (MNAC)

general es mostra interessat a plasmar gent molt humil, escenes de tipus i costums, molt especialment d'ambient mariner, amb un característic expressionisme cromàtic.

S'ha dit de Pichot que el seu estil encaixa més dins el Modernisme d'arrel simbolista, però el cert és que seguí un camí molt personal, amb una pintura basada en taques de color denses i compactes, de contorns ben delimitats i una paleta fosca, idònia per a temes més obscurantistes o melangiosos, sovint amb estilitzacions japonitzants, i que el relacionaria amb pintors com Gauguin en la seva esquematització. Sebastià Junyent, des de la revista *Juventut*, afirmà que era una de les quatre grans figures de l'art d'aquell moment, juntament amb Casas, Rusiñol i Mir. A Pichot devem també la gènesi del mite —o subgènere paisatgístic— de Cadaqués, amb els seus suggestius paisatges marins i que ell començà a conrear sota els paràmetres estètics de La Colla del Safrà. Això es fa evident a *Paisatge amb roques*, obra en la qual s'aprecia l'impressionisme immediat aplicat a una marina.

Qual aviat menà cap al Modernisme d'arrel simbolista, i el seu pas per la Colla fou més aviat un petit parèntesi que una transició coherent amb el seu tarannà. Esdevingué una de les principals figures en la renovació del teatre català de l'època, tot i que no deixà de fer incursions plàstiques creant escenografies d'obres seves i cartells. A *La Rosada* (1897), ja es mostra força allunyat de l'impressionisme de la Colla. El 1898 publicà *El vicari nou*, i juntament amb Utrillo, Rusiñol,

Ramon Pichot, *Platja de la Savoia*, c. 1900
(MNAC)

Opisso i Roviralta va fundar la revista *Luz*, que dirigí Alexandre de Riquer. Cap al tombant de segle se centrà en el teatre, i el 1899 estrenà *Blancaflor*, amb el Teatre Íntim, empresa teatral que havia fundat l'any anterior i iniciant el camí cap al concepte de teatre-concert, que el dugué a col·laborar amb alguns músics i compositors com ara Enric Morera, Jaume Pahissa o Pau Casals. Participà, entre molts d'altres, en les *Visions Musicals* de Lluís Graner a la Sala Mercè. Pel que fa a Vallmitjana, fascinat com Nonell pel món dels gitanos, centrà la seva faceta d'autor teatral a recuperar la seva cultura marginal, tasca que ja encetà probablement amb els estris de pintor a la mà voltant pels suburbis de Barcelona, si més no acumulant experiències que li servirien en un futur. A principi del segle XX abandonà la pintura, i no fou fins al 1906 que es decidí a escriure. Obres teatrals com *La Xava* (1910) o *Els zinc-calos* (1911) són veritables compendis de l'argot dels gitanos. En general, hom pot concloure que Gual i Vallmitjana representaren un cas a part dins La Colla del Safrà, els membres amb un menor pes específic dins el grup —entès aquest com a estrictament pictòric—, ja que la seva orientació fou més literària i teatral.

L'estil de la Colla tindria conseqüències evidents en l'esdevenir i oportunitats del seu relleu generacional, que ja trobaria obertes moltes portes, tot i que també arrelà en coetanis com Hortensi Güell; un paisatge seu, tot i banyar-lo amb un filtre de tons blavosos, s'atansa al verisme *safrà*. Güell també fou present a l'exposició del 1894 amb l'oli *Noche lúgubre. Paisaje*. Coetani també, però al marge de la Colla —més pròxim al cercle, crític amb ells, de la revista *Il Tiberio* i la taverna *El rovell de l'ou*—, Pidelaserra fou present a la III Exposició del 1896 amb *Crepuscle*, i a la Sala Setena amb un estudi; el jurat d'admissió i col·locació d'obres tindria motius de pes per fer-ho. Altres obres de Pidelaserra realitzades pels voltants de Barcelona l'any 1902 evoquen, en certa manera, el camí obert pels *safrans*.

Fins i tot Torres-García aplicaria la seva fórmula a *La font* (1905), amb un familiar tractament luminista nonellià

en una escena quotidiana rural. A voltes amb la Sala Setena de l'exposició del 1896, hi havia dos Riera, dels quals Casellas en cita un a la seva ressenya, autor d'unes «daurades arbredes», que bé podria ser Lluís Riera que, segons consta al mateix catàleg, presentava un paisatge. Casellas també esmenta Francesc Sardà, que presentava *Tombant la tarda*, de «lluminós pintar», i un tal Sans que, curiosament, no apareix al catàleg. Alfred Opisso des de la conservadora *La Il·lustración Ibérica* fica dins el mateix sac que Nonell i Pichot Rafael Pascual, que exposava *Racó d'Hostafrancs*.

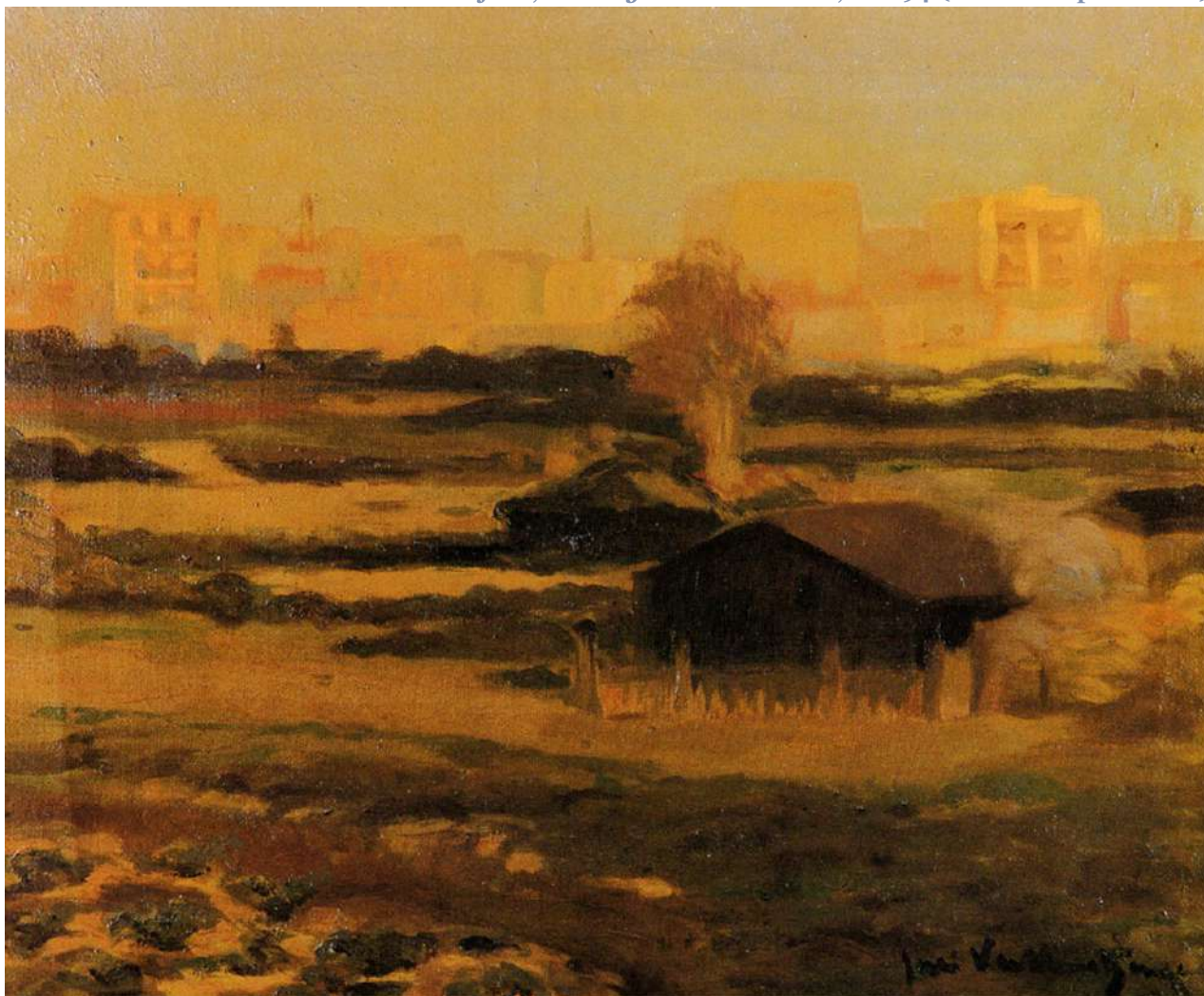
S'ha parlat també de la possible relació de Picasso amb La Colla del Safrà, però estem en condicions d'afirmar que aquesta no es produí. Tot i que Picasso era present a l'exposició del 1896, els cinc anys anteriors visqué a A Coruña. Aleshores era massa jove, en ple període formatiu sota la direcció del seu pare: fent estudis, acadèmies i omplint carnets i quaderns d'esbossos. A l'exposició del 1896, dèiem, presentava *Primera comunió*, obra acadèmica de tema religiós amb la qual volia agradar a possibles compradors eclesiàstics. Sembla que quedà impressionat amb Mir en

L'estil de la Colla tindria conseqüències evidents en l'esdevenir i oportunitats del seu relleu generacional, que ja trobaria obertes moltes portes, tot i que també arrelà en coetanis com Hortensi Güell

conèixer *L'hort del rector*, però probablement tota la Sala Setena degué impactar-lo. El contacte més pròxim amb La Colla del Safrà el tingué, doncs, quan aquesta ja es trobava en el seu zenit, a punt de la seva «dissolució», sense participar-hi. A l'estiu del 1896 Picasso tractà d'incorporar tonalitats grogues a *Cantera*, i l'any 1898 a Horta d'Ebre va fer uns quants olis seguint l'ona *au plein air* de la Colla, com *Casas de Horta* o *Mas del Quiquet*, però sense la sensibilitat impressionista d'un Mir o la força pictòrica d'un Nonell, que ja aleshores consolidaven el seu estil. Posteriorment coincidí, com ja hem dit, amb Canals i Pichot a París i amb gairebé amb tots els *safrans* a l'entorn de les activitats artísticoliteràries d'Els Quatre Gats, on ja tots eren uns noms a tenir molt en compte dins l'art català de l'època.

L'abast i derivacions de La Colla del Safrà foren, doncs, diverses en el panorama artístic català i parisenc de tombant de segle XIX, tant pel que fa a cadascuna de les individualitats,

Juli Vallmitjana, *Paisatge de Sant Martí*, c.1894 (Col·lecció particular)

com per la coherència i força de la seva innovadora proposta conjunta. En primer lloc forçaren un nou canvi de valoració cap a un art més sensitiu que no pas reglat i, en segon lloc, iniciaren una saludable desjerarquització temàtica de primer ordre que es manifesta amb diverses intensitats segons cadascun d'ells. Esdevingueren la branca més prolífica i innovadora de la generació post-modernista, erigint-se en un potent relleu per a la precedent, projectant més enllà —especialment Mir i Nonell— els camins de renovació estètica que encetaren; Mir culminant-lo en un tipus de paisatgisme *au plein air* gairebé abstracte, i Nonell esdevenint fins a la seva prematura mort, el 1911, el principal artista català de la

seva generació, prolífic i vital com pocs, pintor pur, interessat en les possibilitats cromàtiques i compositives de la pintura, de l'estil per damunt del tema, el postimpressionista català per definició. Ens queden les obres —i probablement no totes, amb la dificultat afegida de no poder sempre relacionar-les amb els títols dels catàlegs de l'època— que ens permeten, però, establir evidents similituds —malgrat les obvies diferències entre cadascun d'ells— i coincidència d'objectius artístics. Si més no, el «moment curiós de la nostra evolució paisatgística» intuït per Casellas s'ha confirmat, amb escriure, com un dels més importants i fèrtils per a l'art català de final del segle XIX i començament del XX. ❖❖❖

BIBLIOGRAFIA

- BARRI, M. J.; MENDOZA, C.; VIDAL, C., *Nonell. Catàleg de l'exposició, Palau de la Virreina*, Ajuntament, Barcelona, 1981.
- BENET, R., *Isidro Nonell y su época*, Barcelona, Iberia, 1947.
- BÉNEZIT, E., *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs, Nouvelle édition*, Gründ, París, 1999.
- BOU I GIBERT, LL-E., «Les anades de Nonell a París», dins *D'Art*, núm. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona, maig del 1973.
- Canals en el Museo de Arte Moderno de Barcelona . Exposición conmemorativa. Octubre-Diciembre, 1976* (Text de Jaume Socias Palau), Barcelona, MAMB, Junta de Museus, 1976.
- CASAS, R.; RUSIÑOL, S., UTRILLO, M., *Viatge a París*, Barcelona, Edicions de La Magrana, 1980.
- Catàleg de pintura segles XIX-XX*, Fons del Museu d'Art Modern (2 vol.), Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1987.
- Catálogo de la Exposición Nacional de Industrias Artísticas e Internacional de Reproducciones de Barcelona*, Ayuntamiento Constitucional, Barcelona, 1892.
- Catálogo de la segunda Exposición General de Bellas Artes*, Ayuntamiento Constitucional, Barcelona, 1894.
- CIRICI PELLICER, A., *El arte modernista catalán*, Aymà, Barcelona, 1951,
- CIURANS, E., *Adrià Gual*, Infiesta editor, Barcelona, 2001.
- DDAA, *Modernismo en Cataluña*, Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1976.
- DDAA, *Joaquim Sunyer 1874-1956 (catàleg d'exposició)*, Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, 1983.
- DDAA, *La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, MNAC, Gabinet de Dibuixos i Gravats, Barcelona, 1992.
- DDAA, *Joaquim Sunyer. La construcció d'una mirada (catàleg d'exposició)*, MNAC/Fundació Cultural Mapfre Vida, 1999.
- I Exposición General de Bellas Artes de Barcelona (catàleg d'exposició)*, Ayuntamiento Constitucional, Barcelona, 1891.
- III Exposición de Bellas Artes é Industrias Artísticas*, Ayuntamiento Constitucional, Barcelona, 1896.
- IV Exposición de Bellas Artes é Industrias Artísticas. Catálogo ilustrado*, Ayuntamiento Constitucional, Barcelona, 1898.
- Exposición Isidro Nonell conmemorativa de L aniversario de la muerte del artista (catàleg d'exposició)*, Palacio de la Virreina, noviembre de 1962, Junta de Museos de Barcelona, Barcelona, 1962.
- FLAQUER, S.; PAGÈS, M.T., *Inventari d'artistes catalans que participaren als salons de París fins a l'any 1914*, Diputació de Barcelona-Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1986,
- FONTBONA, F., *La crisi del modernisme artístic*, col·lecció *Biblioteca de cultura catalana*, vol. 17, Curial, Barcelona, 1975.
- FONTBONA, F., *Mir*, col·lecció *Gent Nostra*, vol. 26, Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1983.
- FONTBONA, F., *Nonell*, col·lecció *Gent Nostra*, vol. 51, Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1987.
- FONTBONA, F., *Dos mestres i els seus deixebles. Antoni Caba i Pere Borrell del Caso*, Sala d'art Artur Ramon, Barcelona, 1991.
- FONTBONA, F., *Pidelasserra*, col·lecció *Gent Nostra*, vol. 86, Labor, Barcelona, 1991,
- FONTBONA, F.; MANENT, R., *El paisatgisme a Catalunya*, Destino, Barcelona, 1979 (Imatge de Catalunya).
- FONTBONA, F.; MIRALLES, E., *Del Modernisme al Noucentisme 1888-1917*, col·lecció *Història de l'Art Català*, vol. VII, Edicions 62, Barcelona, 1985.
- GUAL, A., *Mitja vida de teatre, Memòries*, Aedos, Barcelona, 1960.
- JARDÍ, E., *Joaquim Mir*, Edicions Polígrafa, S. A., Barcelona, 1989.
- JARDÍ, E., *Nonell*, Edicions Polígrafa S. A., Barcelona, 1969.
- MARAGALL, J.A., *Història de la Sala Parés*, Editorial Selecta, Barcelona, 1975.
- MARFANY, J. LL., *Aspectes del Modernisme*, col·lecció *Biblioteca de cultura catalana*, vol. 11, Curial, Barcelona, 1975.
- MONTMANY, A., NAVARRO, M., TORT, M., *Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1999 (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LI).
- Picasso; catàleg de pintura y dibujo*, Museu Picasso de Barcelona, Barcelona, 1985.
- PLA, J., *El pintor Joaquín Mir*, Destino, Barcelona, 1944.
- RÀFOLS J. F., *Modernismo y modernistas*, Ediciones Destino S. L., Barcelona, 1949.
- RÀFOLS J. F., *Diccionario Biográfico de Artistas Catalanes desde la época romana hasta nuestros días* (3 vol.). Editorial Millà, Barcelona, 1951
- SANDOVAL, A.; RAMON, A., *Ramon Pichot (1871-1925)*, Sala d'art Artur Ramon, Barcelona, 1990.
- SOCIAS PALAU, J., *Canals*, col·lecció *Cadagua*, Espasa-Calpe, Barcelona, 1976.
- SOCIAS PALAU, J., *Modernisme a Catalunya. Pintura*, Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1987.

GENT martinenca

Joan Maria Soler

PARLEM AMB JOSÉ MANSILLA SOBRE ELS EXPATS

Entrevista apareguda a la revista *El Poblenu* (número 132, desembre 2025) de l'associació de veïns del Poblenu.

Ens trobem amb José Mansilla al bar la Xemeneia. En entrar, de lluny, el saluden, “hola sevillano, te vi por la tele, y tu hija, cómo está?». Davant de la tassa de cafè li faig la primera pregunta. Si no ets fill d'aquí, puc dir-te que ets un expat? Riu sorollosament.

Potser soc un emigrant. Fa setze anys que vaig venir de Sevilla al Poblenu. L'any següent va néixer la meva filla. Soc antropòleg, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona. I t'he de dir que no cobro més del que cobrava allà. L'eti-queta d'expat no serveix de gaire, no hi ha una definició clara.

En José actualment forma part d'un equip d'investigació del Ministeri d'Economia que elabora un estudi anomenat “On-demand city” dins el qual a ell li toca aprofundir en el fenomen dels expats.

Però deu ser un col·lectiu amb uns trets determinats, no? Llavors en José, en to acadèmic, es posa a comptar amb els dits:

U. És gent que té un passaport fort (el que obre totes les fronteres), pot ser un canadenc, però no un brasiler, que encara que tingui diners serà un emigrant.

Joan Maria Soler, president de l'associació de veïns del Poblenu.

Dos. La seva estada a Barcelona és temporal. Això no vol dir que alguns, pocs, canviïn de parer i s'hi quedïn.

Tres. De formació liberal amb un nivell alt de coneixements específics.

Quatre. En principi tenen uns ingressos superiors a la mitjana d'aquí.

Però ja et dic, expat és un terme que inclou gent molt heterogènia.

I a escala quantitativa, de què estem parlant?

Com que estem parlant d'un sector molt divers, no hi ha dades estadístiques. Un estudi del Centre d'Estudis Demo-gràfics de l'Autònoma estimava uns cent mil; jo no sé si deuen ser tants, en tot cas, aquest no és el problema.

Quin és, doncs, el problema?

El problema no són les persones, sinó les dinàmiques empresarials que hi ha al darrere. És un nínxol de negoci que té un impacte que altera la quotidianitat de les persones en els nostres barris. Utilitzen persones que els va bé, a vegades són de fora i a vegades no.

Llavors m'explica una experiència que va tenir en una conferència que va fer al barri.

Pre la paraula una persona del públic i explica que la seva filla, que tenia una bona qualificació professional, se n'havia hagut d'anar a treballar a un altre país europeu i, en canvi, ve personal de fora a treballar aquí. Com s'entén això?

Doncs, perquè aquí no s'ha promogut una política productiva que demani aquests perfils, es prefereix el monocultiu turístic que genera treballs de merda i, d'altra banda, a fora hi ha potents interessos empresarials que els surt a compte ubicar-se a Barcelona sense cap compromís de temporalitat i emportar-s'hi els seus especialistes avesats a ells.

Però si els beneficis d'aquestes inversions multinacionals marxen a fora, per què ens diuen que aquesta atracció cap a la ciutat ens és bona perquè crea riquesa?

L'argumentari és que aquests diners i aquests coneixements que venen de fora acabaran esquitxant-nos positivament, és el que es diu en anglès *trickle down*, que tindran un impacte en sectors d'empreses paral·leles i que el seu capital cognitiu crearà una xarxa d'intercanvi que ens arriba. Però això es queda en la teoria, perquè no hi ha dades que demostrin un efecte de manera clara, i per contrapartida no es comptabilitzen les despeses enormes en inversions públiques per potenciar aterratges d'aquestes sectors, com ara és el 22@.

Aquí es prefereix el monocultiu turístic que genera treballs de merda i, d'altra banda, a fora hi ha potents interessos empresarials que els surt a compte ubicar-se a Barcelona sense cap compromís de temporalitat

I a més les empreses semblen molt volàtils, ara venen, ara marxen.

Ens acaba de passar amb dues de les grans, Facebook i Amazon, que marxen de la ciutat perquè Barcelona està en un mercat competitiu amb altres llocs del món que els surten més a compte. Això té un nom molt senzill: "neoliberalisme".

No és res de nou, fa anys quan jo vivia a Sevilla, Felipe González volia crear una Tecnocartuja93, però Manuel Castell va fer un informe que concloua que el que tècnicament s'anomena "cost d'oportunitat" no era positiu i s'ho van re-

pensar. Ara, compte, Màlaga està competint amb Barcelona simplement perquè és més barata. Tothom es veu capaç de fer el seu Silicon Valley casolà, però no som conscients que aquest lideratge ianqui només ha estat possible perquè el totpoderós Ministeri de Defensa dels EUA hi aboca contínuament milions i milions de dòlars per a investigació.

I quin impacte, en l'escalada de preus de l'habitatge del barri, tenen els anomenats "expats"?

Dels que tenen un alt poder adquisitiu, l'impacte és gran, però no menys gran que els catalanets que especulen en habitatge al Poblenou. La Rosalía és d'aquí i té una residència a Miami i un loft al Poblenou.

Sense generalitzar, però el problema d'aquest tipus de nouvinguts, parlin anglès o català, és que entenen la ciutat com un mer espai de consum, sense tenir la voluntat d'integrar-se en el barri. No són capaços de transitar pels nostres carrers, ni tan sols de cercar relacions si no és a través d'una aplicació. Molts expats viuen en bombolles, on ni tan sols tenen necessitat de deixar l'anglès. Per sort no tots tenen el mateix patró.

Tant sentir parlar anglès pels nostres carrers, que no saps si són turistes, expats o nòmades digitals, en el barri està creixent una animadversió cap a aquests nouvinguts.

Compte, els culpables del gravíssim problema de la substitució social que pateix el barri no són les persones concretes, que repeteixo hi ha de tot, sinó les polítiques nostrades que permeten que l'habitatge sigui un bé especulatiu, d'un model de ciutat que aposta per un miratge de creixement que és insostenible i sense sentit.

I, doncs, tota aquesta deriva té tornada enrere?

La història mai retrocedeix, en tot cas la societat canvia. Estem al davant d'un escenari amb una gran precarització d'àmplies capes de la societat i que arribarà a aquests sectors. Hem de fer barri, amb la mà estesa, amb espais de trobada, d'intercanvi. Tot està molt obert i poden passar coses. Ha passat a Nova York amb el nou alcalde. Espero que el pèndol que va cap a l'extrema dreta retorni aviat en sentit contrari. ❖❖❖

00-desembre 2020 (56 pàgs.)

EDITORIAL

1980-2020: quaranta anys divulgant la història del barri

ESTVDIS

05-Sobre els orígens medievals de Sant Martí de Provençals (Joan Gispert i Ricardo)
15-El context de l'acció cultural (1) (Eduard Miralles i Ventimilla)
26-La mescla social (Claire Court)

TALLER D'HISTÒRIA

27-Els noms de dones als carrers de La Verneda de Sant Martí
30-El projecte «espais sense nom»

PUBLICACIONS

31-Biblioteca bàsica sobre La Verneda de Sant Martí
32-Petita història de La Verneda de Sant Martí
32-La Sagrera-Navas. Recull gràfic (1890-1984)

DOCUMENTS

33-La donació Martori
34-Goigs en llahor del gloriós sant Martí

PATRIMONI

35-El campanar de l'església vella de Sant Martí de Provençals (Delfi Dalmau i Argemir)

EXPOSICIONS

36-Els grans fotògrafs retraten La Verneda de Sant Martí
39-La vil·la romana de la Sagrera -39-

EN LÍNIA

43-altzadiako.wordpress.com

ANTIC MUNICIPI

44-La cartografia parcel·laria a Sant Martí de Provençals (1853-1871) (Núria Font Casaseca)
47-El teixit urbà de la Sagrera (Joan Pallarès-Personat)

TEXTS BÀSICS

49-Resum històric de la Verneda de Besòs (Joan Rovira Costa)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

01-març 2021 (98 pàgs.)

EDITORIAL

De Jornades, Congressos i Consells

ESTVDIS

05-La visita pastoral com a eina de coneixement històric (Joan Gispert i Ricardo)
13-La Verneda-Sant Martí: una escola que s'atreveix a somiar (Montse Sánchez Aroca)
24-Ocells a La Verneda de Sant Martí (Òscar Bargalló)
29-El context de l'acció cultural (i 2) (Eduard Miralles i Ventimilla)
39-El polígon de San Martín (Lluís Cantallops)

TALLER D'HISTÒRIA

47-Pràctiques de paleografia i diplomàtica
50-El retaule de Sant Martí

PUBLICACIONS

51-Autors i autores, vernedencs i vernedenques (1)

DOCUMENTS

53-Sant Martí de Provençals durant la Primera República
54-Romanço de Sant Martí de Provençals (Jaume Arnella)

PATRIMONI

57-Intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball (D. Alcubierre, E. Hinojo, A. Rigo)
69-El museu de l'església vella de Sant Martí de Provençals

EXPOSICIONS

71-La Verneda de Sant Martí a vol d'ocell
73-La ciutat informal. Barraques a Barcelona
77-Barcelona Flashback: kit d'història en 100 objectes

EN LÍNIA

79-el-rec-comtal.blogspot.com (Enric H. March)

ANTIC MUNICIPI

80-Notes de toponímia del Pla de Barcelona (Josep Moran i Ocerinjauregui)
87-El segell de Sant Martí (Josep Freixa)

TEXTS BÀSICS

88-Orígenes del pueblo de San Martín de Provensals (Francisco de Bofarull i Sans)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

02-juny 2021 (104 pàgs.)

EDITORIAL

El patrimoni dels barris perifèrics

ESTVDIS

05-Autonomia, federació, independència. eleccions al Parlament de Catalunya (1980-2021) (César Aguado Lozano)
12-El futur de les perifèries urbanes (1) (Ramon Grau i Manuel Arranz)
21-La Verneda de Sant Martí, l'horta de la ciutat (Josep Maria Huertas Claveria)
29-La Perona. Conseqüències de la segregació social (1) (X. Camino i P. Díaz)
41-Els estudis sobre el Clot-Camp de l'Arpa (Jordi Morell)
48-La Verneda i Sant Martí de Provençals a la Gran Enciclopèdia Catalana (M. Cahner i C. Massana)

TALLER D'HISTÒRIA

51-Els mosaics de Camp Arriassa

PUBLICACIONS

55-Autors i autores, vernedencs i vernedenques (2)
57-Futbolítica

DOCUMENTS

58-Història de San Martín de Provensals (Eduard Masachs)

PATRIMONI

62-Nova intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball (1) (D. Alcubierre, J. Ardiaca, P.L. Artigues, S. Ilobet)

EXPOSICIONS

74-Masies i fàbriques a La Verneda de Sant Martí
76-Art contemporani al Piramidón

EN LÍNIA

77-elpougrupdestudis.blogspot.com

ANTIC MUNICIPI

78-Sant Martí de Provençals a les «Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar» (Joan Clapés)
83-Sant Martí: mil anys d'història (A. Nicolau i C. Vicente)

TEXTS BÀSICS

91-Geografia general de Catalunya. Ciutat de Barcelona (Francesch Carreras y Candi)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

03-novembre 2021 (132 pàgs.)

EDITORIAL

Quan arribi l'estació

ESTVDIS

- 05-Petita història de La Verneda de Sant Martí (Jesús Floro)
- 10-Els gegants de la Verneda (Daniel Venteo)
- 17-Parera (Montse Oliva)
- 24-La Perona. Conseqüències de la segregació social (i 2) (X. Camino i P. Díaz)
- 32-1889: el decantament del debat sobre l'agregació a Sant Martí de Provençals (Jordi Pujol i Forn)
- 37-La premsa a Sant Martí de Provençals: 1872-1897 (Jordi Pradas)

TALLER D'HISTÒRIA

- 55-Línia de la Verneda: una escultura amb història
- 58-Noves rutes per conèixer el barri

PUBLICACIONS

- 78-Guia de San Martín de Provensals 1888 (César Aguado Lozano)
- 79-Escolaritzar Barcelona

DOCUMENTS

- 80-El coronavirus a l'Hospital de Sant Pau: una mirada personal (Neus Buil)

EN LÍNIA

- 84-Va passar aquí

PATRIMONI

- 85-Nova intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball (i 2) (D. Alcubierre, J. Ardiaca, P.L. Artigues, S. Llobet)

ANTIC MUNICIPI

- 97-Al sud-oest del Besòs (Alfred Matas)
- 102-Sant Martí, poble fabril i industrial per excel·lència (Maria Teresa Mirri)

TEXTS BÀSICS

- 109-Tots els barris de Barcelona (J. Fabre i JM. Huertas Claveria)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

04-març 2022 (100 pàgs.)

EDITORIAL

Nomenclàtor vernedenc

ESTVDIS

- 05-Sant Martí de Provençals: 125 anys agregat a Barcelona (Josep Maria Sarabia i Roig)
- 09-El Pla de Barris de la Verneda i la Pau
- 13-Records de la lluita per un barri millor (Societat d'Estudis de La Verneda de Sant Martí)
- 23-El Plan Parcial Levante Norte
- 33-L'Associació Sant Martí Esport (ASME)
- 38-El rec comtal i la torre de Sant Joan: orígens del Clot-Poblenou (Joan Fuguet Sans)
- 44-Història del Foment Martinenc (Josep Maria Solé i Sabaté)

TALLER D'HISTÒRIA

- 49-Crònica negra de La Verneda de Sant Martí

PUBLICACIONS

- 53-Crònica fotogràfica de Barcelona (1833-1986)
- 54-Constructores de ciutat: Sant Martí

DOCUMENTS

- 55-Excursió a Sant Martí de Provençals (1879)
- 56-Sant Martí de Provençals: un projecte veïnal

PATRIMONI

- 63-La creu de terme de Sant Adrià de Besòs

EXPOSICIONS

- 64-Història de la Palmera de Sant Martí
- 69-Esteve Lucerón. La Perona. L'espai i la gent

EN LÍNIA

- 70-arxiuhistoricpoblenou.cat

ANTIC MUNICIPI

- 71-Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (J. Nadal i X. Tafunell)

TEXTS BÀSICS

- 79-Apunts per a una història de Sant Martí de Provençals (Comissió de l'Arxiu Històric de Sant Martí de Provençals)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

05-juny 2022 (100 pàgs.)

EDITORIAL

Sortir a la llum

TEXTS BÀSICS

- 05-Notes per a l'història de Sant Martí de Provensals (1918) (Joan Morera i Soler)

ESTVDIS

- 41-Els instituts Infanta Isabel d'Aragó i Joan d'Àustria (Cèlia Cañellas i Rosa Toran)
- 55-El barri de la Pau (Montse Oliva)

TALLER D'HISTÒRIA

- 49-L'escola La Caixa (Pilar Gracia Ruiz)
- 54-Vèrtexs geodèsics al barri (Miguel González Acosta)

PUBLICACIONS

- 75-Història de les plantes (Ricard Llerins)
- 75-Dones de Sant Martí (Isabel Segura)
- 76-La Colla del Besòs (C. Alemany, M. Escobar, N. Sanmartí)
- 76-Episodis de la història de Sant Martí de Provençals (Jordi Casas i Roca)

DOCUMENTS

- 77-Els «verns» de la Verneda (Carmen Morencia)
- 78-Apunts de historia (Luis G. Bros)

PATRIMONI

- 81-Intervenció arqueològica a la masia Can Cadena (Miriam Esqué)

EXPOSICIONS

- 93-Habitar Barcelona. Reptes, combats i polítiques al segle XX

EN LÍNIA

- 94-barcelofilia.blogspot.com

ANTIC MUNICIPI

- 95-Maria Espinalt, una veu de la lírica internacional (Nicasi Camps)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

06-desembre 2022 (96 pàgs.)

EDITORIAL
Noms propis

ESTVDIS

- 05-De Can Titalda a Ca n'Iglésias. La família pagesa dels Vidal (Joan Florensa)
- 11-La Primera República en Barcelona (Mercedes Nieto)
- 15-La Gran Via de les Corts Catalanes al Districte de Sant Martí (David Marín)
- 33-Els polígons de Barcelona (Amador Ferrer i Aixalà)
- 43-Club Esportiu Júpiter, amb l'estel per bandera (Ramon Usall)

TALLER D'HISTÒRIA

- 47-Treballant la història dels carrers de La Verneda de Sant Martí
- 50-La fàbrica S.F. Vila

PUBLICACIONS

- 51-Autors i autores vernedencs i vernedencques (3)
- 52-«La Primera República», de Benito Pérez Galdós
- 53-Itineraris industrials per Sant Martí
- 53-Petita història de Sant Adrià de Besòs

DOCUMENTS

- 54-Breve síntesis històrica de Sant Martí de Provençals
- 57-La proclamació de la Primera República a Sant Martí de Provençals

PATRIMONI

- 58-El patrimoni vernedenc protegit (1): les masies

EN LÍNIA

- 60-Les rutes temàtiques de barcelonaturisme.com

EXPOSICIONS

- 62-Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: exposicions virtuals

ANTIC MUNICIPI

- 63-El rec comtal a la Barcelona medieval (Pere Ortí)

TEXTS BÀSICS

- 69-Recull de dades per a una història de Sant Martí de Provençals (1) (Josep Freixa i Giralt)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

07-primavera 2023 (104 pàgs.)

EDITORIAL
Les dones a La Verneda de Sant Martí

ESTVDIS

- 05-La classe política a Sant Martí de Provençals (1875-1897) (J. Pradas i L. Ubero)
- 29-Salvador Seguí, el noi del sucre (Marta Coll)
- 35-Nota històrica sobre el antiguo pueblo de San Martín (Ramón Alberdi)
- 41-Els Encants i la Fira de Bellcaire. una mirada des de la història urbana (Manel Guàrdia)

GENT VERNEDENCA

- 49-Dues sindicalistes de l'antiga fàbrica Vitos

TALLER D'HISTÒRIA

- 51-Exposició al carrer pel Vuit de Març: «Les dones a La Verneda de Sant Martí»

PUBLICACIONS

- 55-Atlas MUHBA d'història de Barcelona
- 55-Mig segle de compromís dignificant la Sagrera
- 55-Un crit a la consciència
- 55-fútbol y anarquismo
- 55-Pla de Barris. Barcelona 2015-2023

DOCUMENTS

- 56-Proyecto de restauración de la iglesia Sant Martí de Provençals (Miquel Batet Arderiu)
- 59-Presentació del retallable de l'institut Infanta Isabel d'Aragó (Angeleta Ferrer i Sensat)

PATRIMONI

- 60-Els plafons ceràmics dels instituts Joan d'Àustria i Infanta Isabel

EXPOSICIONS

- 61-Nova «Barcelona Flashback»

EN LÍNIA

- 62-barcelonasagrera.com

ANTIC MUNICIPI

- 63-Anarquia i anarquistes al Poblenou (Jordi Fossas)

TEXTS BÀSICS

- 71-Recull de dades per a una història de Sant Martí de Provençals (i 2) (Josep Freixa i Giralt)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

08-estiu 2023 (112 pàgs.)

EDITORIAL
Ibáñez i els premis merescuts

ESTVDIS

- 05-Sagrera i la xarxa ferroviària de Barcelona (Jordi Julià Sort)
- 15-L'epidèmia de còlera de 1884-1885 a Sant Martí de Provençals (Carles Grabuleda)
- 23-L'habitatge social a la Barcelona dels anys 50. El cas del polígon Parera (Georgina Miralpeix)
- 33-Centuriació i estructuració de l'ager de la colònia Barcino (JM Palet/ JI. Fiz / HA. Orengo)
- 47-Desde los fogones: la revista *Carrer* (1) (Andrés Naya)

GENT VERNEDENCA

- 51-Francisco Ibáñez, un vernedenc universal

TALLER D'HISTÒRIA

- 55-Art urbà a La Verneda de Sant Martí: les persianes

PUBLICACIONS

- 59-Pedra i poder
- 59-Cada dia és festa
- 59-El Camp de la Bota
- 59-L'Aliança del Poblenou. 150 anys d'història
- 59-Després de la vergonya

DOCUMENTS

- 60-Programa de la Festa Major de 1961
- 66-El camí de la Verneda

PATRIMONI

- 67-Vitralls de l'institut Infanta Isabel de Barcelona (Javier Clemente Hernández)

EXPOSICIONS

- 71-Galeria Halfhouse

EN LÍNIA

- 72-Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí de Provençals

ANTIC MUNICIPI

- 73-Torrents i rieres d'Horta (El Pou)

TEXTS BÀSICS

- 87-Els primers batecs històrics de Sant Martí de Provençals (Josep de la Vega)

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

09-tardor-hivern-2023 (96 pàgs.)

EDITORIAL

La Verneda de Sant Martí, dibuixada

ESTVDIS

05-El territori de Via Trajana (Rafael Pradas)
17-Petita història de Sant Adrià de Besòs (M. Fuentes i P. Bayés)
27-Domini simbòlic i fragmentació cultural (1) (Joan Roca i Albert)
41-Desde los fogones: la revista *Carrer* (i 2) (Andrés Naya)

GENT VERNEDENCA

45-Infància en una vaqueria

TALLER D'HISTÒRIA

47-Una bomba al carrer Fluvià / Edifici a edifici / Pòdcast sobre la Palmera

PUBLICACIONS

51-Més carrers parlen de dones / L'Infanta, mig segle educant / Premis Sant Martí 1963-2002 / Arbres venerables de Catalunya / Subirachs en General Òptica
52-Edificis viatgers de Barcelona / Recuérdalo tú y recuérdalo a otros / Barcelona: secretos a la vista / Cròniques del fang / Barcelona en construcció (1940-1970)

DOCUMENTS

53-Vida de san Martín de Tours

PATRIMONI

69-Masia Ca l'Arnó, salvada pels pèls

EXPOSICIONS

73-Ni déu, ni estat, ni patró

EN LÍNIA

74-Centre de Documentació de la Sagrera

ANTIC MUNICIPI

75-L'Ateneu Regionalista del Poblenou (MJ. Vidal / S. García / I. Centeno)

TEXTS BÀSICS

81-La Verneda de Sant Martí: molts barris en un de sol (J. Fabre / JM. Huertas Claveria)

LA VERNEDA DESCONEGUDA

10-primavera 2024 (104 pàgs.)

EDITORIAL

Cada dilluns, cita amb la història

ESTVDIS

05-1.000 anys d'història (Enric H. March)
15-Estructura parcel·lària i aprofitament agropecuari al delta del riu Besòs en època medieval (Josep Maria Palet)
27-Domini simbòlic i fragmentació cultural (i 2) (Joan Roca i Albert)
35-Sant Martí de Provençals. el paradís de la indústria (Carles Grabuleda Teixidor)

GENT VERNEDENCA

44-Masies i masovers a La Verneda de Sant Martí: testimonis

TALLER D'HISTÒRIA

51-Cronologia dels fets més rellevants de la transformació de La Verneda de Sant Martí (Miguel González Acosta)
54-La Verneda de Sant Martí, edifici a edifici

PUBLICACIONS

55-La Verneda de Sant Martí, dibuixada
57-Sant Adrià de Besòs, una bibliografia

DOCUMENTS

59-Sant Martí, de poble agrícola a barri obrer (AV Sant Martí de Provençals)

EXPOSICIONS

66-La primavera republicana. Barcelona 1931-1939

PATRIMONI

67-40 años del cierre del cine Verneda (Roberto Lahuerta)

EN LÍNIA

69-Cartografia del poble de Sant Martí de Provençals

ANTIC MUNICIPI

70-El grup benèfic Wad-ras, «La Prote» (Carles Sánchez-Valverde Visus)
73-Tribunal Tutelar de Menores

TEXTS BÀSICS

79-Sant Martí de Provençals, de poble a nucli industrial (1820-1897) (Francesc Caballé)

LA VERNEDA I ELS GRANS FOTÒGRAFS

11-estiu 2024 (96 pàgs.)

EDITORIAL

La Guia

TEXTS BÀSICS

05-Guia y plano de San Martín de Provensals (1888) (Josep Suñol)

TALLER D'HISTÒRIA

47-Àrees de jocs infantils a La Verneda de Sant Martí
51-La Verneda de Sant Martí, edifici a edifici (3)

ESTVDIS

53-La masoneria en San Martín de Provensals (Juan Giraldo)
59-La Verneda de Sant Martí a la Viquipèdia / Wikipedia (Jordi Salas)
65-«Diversitat funcional» a La Verneda de Sant Martí (Josep Maria Sarabia i Roig)

GENT MARTINENCA

68-Juan Torrents y Coral: espiritista, masón y teósofo (Juan Giraldo)

GENT VERNEDENCA

76-Un vernedenc als Jocs Olímpics

PUBLICACIONS

77-Fútbol y anarquismo (Miguel Fernández Ubiría)

DOCUMENTS

80-La prensa de barris a Barcelona (1939-1982) (JM. Huertas i Manuel Vilaseró)

PATRIMONI

86-Levante: de sala de cinema a bingo (Roberto Lahuerta)

EXPOSICIONS

87-Bicentenari de Clavé, Pi i Margall i Balaguer a l'Arús
88-Espai Subirachs

EN LÍNIA

89-mortadelo-filemon.es

ANTIC MUNICIPI

90-De la muntanya al mar: una passejada pel Guinardó (Joan Corbera)

EL BARRI DE LA PAU

Taller d'història

PER UN VOCABULARI BÀSIC SOBRE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

El tema central d'aquest número d'auro invento és el dels vocabularis bàsics sobre Barcelona: el de Porcioles i el de Maragall. El Taller d'Història de La Verneda de Sant Martí ha preparat un esborrany del que podria ser un diccionari bàsic per entendre el barri.

A

- * Alisos
- * Aluminosi
- * Aparcament
- * Arbres d'interès local
- * Arnella, Jaume
- * ASME
- * Associacions veïnals
- * Ateneu Llibertari Verneda
- * Atur
- * Auditori Sant Martí de Provençals
- * auro invento
- * Autobusos
- * Azagra&Revueita

- * Botigues cinquantenàries
- * Bicicleta

- * Ca l'Arnó
- * Camí de la Verneda

Camí de la Verneda (ANC)

B

- * Balcells, Carmen
- * Bancs
- * Barraquisme
- * Bars
- * Biblioteca Gabriel García Márquez
- * Bingo

C

- * La Caixa
- * Calafell, Pere
- * Calatrava, Santiago

- * Can Cadena
- * Can Planes
- * Can Riera
- * Cantàbria

Han participat en el projecte: Marta Arias, M. Carme Farré, Fina Fernández, Olga García, Juan Giraldo, Miguel González Acosta, Joan González Ferreiro, Llorenç Homar, Isabel Juárez, Josep Manera, Concha Martín, Pilar Martínez Arce, Antònia Pascual, Teresa Prats, Ester Riera, Jordi Salas, Josep Maria Sarabia, Maria Teresa Serret, Teresa Zurita.

- * Carrers
- * Casa de l'Esport
- * Casals de Barri
- * Casals de Gent Gran
- * Cementiri
- * Centre d'Art Contemporani
- * Piramidón
- * CET 10
- * Cinema

- * Centres d'Atenció Primària
- * Coca-Cola
- * Comissaria
- * Creus de terme
- * CUAP Sant Martí

- * Fonts de Canaletes
- * Futbol

D

- * Damm
- * Diablers de la Verneda
- * Dipòsit pluvial
- * Districte de Sant Martí

- * Galeries d'art
- * Galeries de serveis
- * Gassol, Antoni
- * Gegants
- * Gran Via
- * Guipúscoa

E

- * Eix Comercial Sant Martí
- * Eleccions
- * Escola Oficial d'Idiomes
- * Escoles
- * Escoles bressol
- * Escoles de Persones Adultes
- * Escultures
- * Església vella
- * Esglésies catòliques
- * Escacs
- * Espais familiars
- * Espiadimonis
- * Espronceda
- * Estació de la Sagrera
- * Extremadura

F

- * Fàbriques
- * Fauna
- * Feminisme
- * Ferrer i Sensat, Angeleta
- * Festes
- * Figuera, Ana María
- * Flora
- * Fonts

H

- * Horts, Escola Els
- * Hort urbà de Can Cadena

I

- * Ibáñez Talavera, Francisco
- * Immigració
- * Instituts
- * Iturbe Arizkuren, Lola

Monument a Angeleta Ferrer

Antiga estació ferroviària de la Sagrera (ANC)

- * Circuits esportius
- * Columbari
- * Consells de Barri
- * Contaminació
- * Centre Cívic Sant Martí de Provençals

Monòlits al parc de Sant Martí

N

- * Naus industrials
- * 'Niñas de Rusia'

O

- * Obra Sindical del Hogar
- * Oficina de Treball de la Generalitat

P

- * Palmera, La
- * Pau, La
- * Pantalles acústiques
- * Parc de Sant Martí
- * Parera, Juan Antonio
- * Patrimoni historicoartístic
- * Perona, La
- * Piramidón
- * Piscines
- * Pla d'Acció Comunitària
- * Pla de Barris
- * Places

J

- * Jocs Olímpics
- * Júpiter

K

- * KM Amèrica

L

- * Línia de la Verneda
- * Liñán, Francisco
- * Llibres
- * Llibres Lliures
- * Llorenç, Xavier
- * Ludoteques

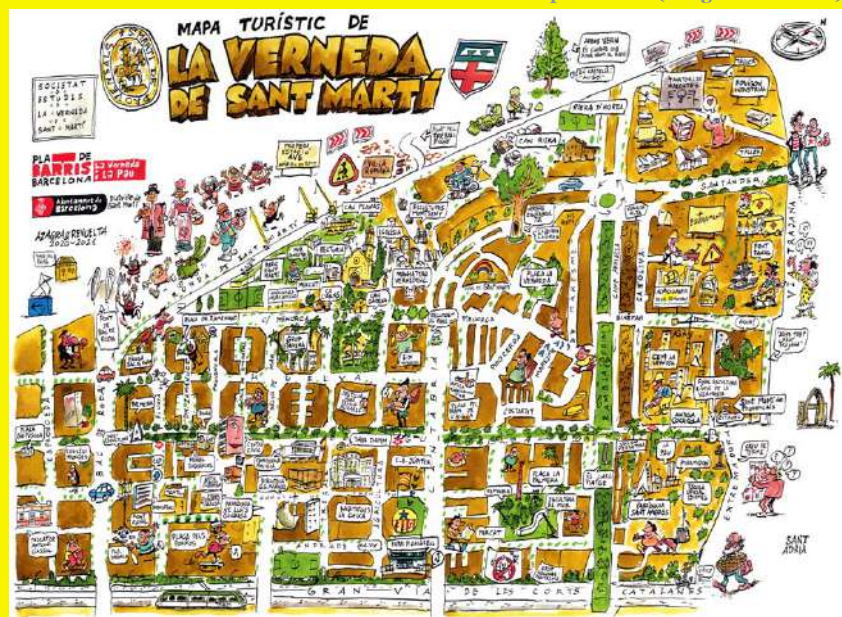
M

- * 'Manhattan vernedenc'
- * Manso i Solà, Josep
- * Mapa turístic
- * Masies
- * Mercateatre
- * Mercadillo
- * Mercats

- * Miralles, Eduard

- * Metro
- * Molí de La Verneda
- * Monòlits
- * Mosaics
- * Mula, Josep
- * Murals

Mapa turístic (Azagra&Revuelta)

Església de Sant Martí de Provençals (Toni Rodríguez)

- * Pobresa
- * Poliesportius
- * Polígons d'habitatges
- * Polígon industrial
- * Ponts
- * Punts verds

Q

- * Quioscós

R

- * Rec Comtal
- * Reciclatge
- * Rectoria
- * Refugis climàtics
- * Refugis subterranis
- * Residències
- * Retaule de Sant Martí
- * Riera d'Horta
- * Romanço de SMP

S

- * Salut
- * Sant Adrià de Besòs
- * Sant Jordi
- * Sant Martí de Provençals
- * Sant Martí de Tours
- * Societat d'Estudis de La Verneda de Sant Martí (SELAV)
- * Semàfors
- * Serveis Socials
- * Soroll
- * Subestació elèctrica Prim
- * Subirachs, Josep Maria
- * Successos

T

- * Tanatori de mascotes
- * Tanguilla
- * Tela de Penélope, La
- * Torroja

- * Transport públic

U

- * UESMAP

V

- * VERN
- * Verneda de Sant Martí, La
- * Verneda i la Pau, La
- * Via Trajana
- * Vil·la romana

X

- * Xemeneies
- * Xurreries

Z

- * Zamenhof, Laszlo
- * Zones verdes

Xemenieia de la plaça de la Palmera (Ester Riera)

12-tardor-hivern 2024 (88 pàgs.)

EDITORIAL

Perill de gentrificació

ESTVDIS

- 05-Introducció als processos de gentrificació (Guillermo Aguirre)
- 11-Arqueología del feminismo (Juan Giraldo)
- 17-L'escola del Clot (Enric Puig i Jofra)
- 23-El naixement del Club d'Escacs Sant Martí (David Vivancos)
- 27-Sant Martí de Provençals (Pere Illa)

GENT MARTINENCA

37-Exiliados, apátridas y trotamundos: Émile Henry Caubet (Juan Giraldo)

GENT VERNEDENCA

41-N'hi ha qui lluiten tota la vida...

TALLER D'HISTÒRIA

43-Les botigues cinquantenàries a La Verneda de Sant Martí (Ester Riera)

PUBLICACIONS

47-Eduard Miralles. la cultura com a passió

EXPOSICIONS

- 48-L'última collita
- 48-En fugida. Refugiats

DOCUMENTS

- 49-Pregó de la Festa Major del Clot i del Camp de l'Arpa (1980) (Josep Freixa)
- 53-Escuela de adultos La Verneda-Sant Martí (Elisenda Giner)

PATRIMONI

67-El mural fotogràfic de Via Trajana

EN LÍNIA

68-envisitadecortesia.com

ANTIC MUNICIPI

69-Lápidas y escuts de la Torre de Sant Joan (Ramón Arabía y Solanas)

TEXTS BÀSICS

- 74-Guía de Sant Martí de Provensals (Gayetà Cornet y Mas)
- 76-Sant Martí de Provençals, de la vila al barri (Néstor Bogajo)

ANTIC SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

13-primavera-2025 (112 pàgs.)

EDITORIAL

La importància dels arxius

ESTVDIS

- 05-El llibre de viatge com a eina de coneixement històric (Joan Gispert)
- 17-Damm i La Verneda de Sant Martí (Jordi Salas)
- 29-L'escola Casas. 75 anys d'història (Mariona Ribalta)
- 35-Dones de Sant Martí (Isabel Segura)
- 41-El naixement de les comissions de barri (Marc Andreu Acebal)

GENT VERNEDENCA

49-Una vernedenca contra l'Alzheimer

TALLER D'HISTÒRIA

51-Exposició «La Verneda de Sant Martí Flashback. breu història en imatges»

GENT MARTINENCA

63-Joan Agustí, l'alcalde farmacèutic, popular i polèmic (Josep Maria Rovira)

PUBLICACIONS

- 71-UESMAP. Breu història del centre excursionista
- 72-Dolça a la Torre de Fang
- 72-Pere Falqués. L'arquitecte municipal de la barcelona modernista

DOCUMENTS

73-San Martín de Provensals. Obrador de Barcelona

PATRIMONI

77-Passatge d'Antoni Gassol

EXPOSICIONS

78-Dones de paraula

EN LÍNIA

79-La Veu del Carrer

ANTIC MUNICIPI

- 80-El Poblet, un barrio de Sant Martí de Provençals (Josep Collado)
- 85-Els supermercats dels anys 50 (Daniel Venteo)

TEXTS BÀSICS

95-Burgueses contra el municipalismo (Francesc Nadal Piqué)

LA VERNEDA LLUITADORA

14-estiu 2025 (96 pàgs.)

EDITORIAL

Un concert per recordar

CÒMIC

05-Un còmic sobre la història de La Verneda de Sant Martí (Daniel Torrado)

ESTVDIS

- 14-50 anys del tiroteig del carrer Guipúscoa (Jordi Salas Ballesteros)
- 22-Fábricas y fabricantes en La Verneda de Sant Martí (1) (Juan Giraldo)
- 28-El teixit industrial de La Verneda de Sant Martí (1) (Miguel González Acosta)
- 31-El naixement de la Unió Excursionista Sant Martí de Provençals (Santi Rovira i Viñals)
- 35-Herbes i arbres a La Verneda de Sant Martí (Ricard Llerins Bonet)
- 37-En defensa de la cultura catalana (E. Plantada i A. Alcoberro)

GENT VERNEDENCA

43-«Las niñas de Rusia»

GENT MARTINENCA

45-Els Clarós, industrials licorers al Poblenou

TALLER D'HISTÒRIA

47-Exposició «Masies i fàbriques a La Verneda de Sant Martí»

PUBLICACIONS

51-Resistències: Revolució (1934-1935)

DOCUMENTS

- 52-Pregó de la Festa Major de La Verneda de Sant Martí de 1989 (Ramon Colom i Esmatges)
- 53-Primer certàmen literari del Casal Catalanista Provensalench (1880)

PATRIMONI

58-Escultura «El Mur»

EXPOSICIONS

60-Les exposicions de la SELAV

EN LÍNIA

61-Va passar aquí, ara sí

ANTIC MUNICIPI

- 62-La Urbanització Meridiana (B. Fernández)
- 67-El nou Casal de Molins del Clot (L. Cases, M. Fages, B. Gómez, M. Rius)

TEXTS BÀSICS

71-Els Premis Sant Martí (Daniel Venteo)

LA VERNEDA LLUITADORA

15-tardor-hivern 2025 (96 pàgs.)

EDITORIAL

Més d'un centenar d'activitats

ESTVDIS

- 05-Els Sabadell de Cal Viudet (Joan Florensa)
- 09-Fábricas y fabricantes en La Verneda de Sant Martí (2) (Juan Giraldo)
- 11-El teixit industrial de La Verneda de Sant Martí (2) (Josep Manera)
- 15-L'hipogeu funerari de la Sagrera (P. Balaguer et alia)

GENT MARTINENCA

27-Magí Pladellorens Playà (Llorenç Ferrer)

GENT VERNEDENCA

40-Tot per la Palmera

SUMARIS AURO INVENTO

TALLER D'HISTÒRIA

- 47-Els complicats acords sobre la fàbrica SF Vila (Maite Alcaine)
- 52-Bàsquet Alisos: al cel de Sant Martí des de 1962 (Joan González Ferreiro)

PUBLICACIONS

- 53-Visions barcelonines 1760-1860; Doom City: Barcelona i Sant Martí de Provençals
- 54-Democràcia i ciutat; Las buenas familias de Barcelona

DOCUMENTS

55-Excursió a Sant Martí de Provençals (1885) (Simón Alsina y Clos)

PATRIMONI

62-Església de les santes Juliana i Semproniana

EXPOSICIONS

- 61-Club centenari: CE Júpiter; Fet al Clot-Camp de l'Arpa
- 62-Animals invisibles; T-100: Cent anys de Metro

EN LÍNIA

64-Carta històrica de Barcelona

ANTIC MUNICIPI

65-Els carrers del Poblenou (AHPN)

TEXTS BÀSICS

75-Carrers de Barcelona (Jaume Fabre i Josep Maria Huertas Claveria)

94-PEL-LÍCULES AMB ESCENES A LVSM
LA VERNEDA FA 50 ANYS

16-primavera 2026 (120 pàgs.)

ESTVDIS

- 05-Quan trobem per primera vegada documentat el terme *Provençals?* (Joan Gispert)
- 15-Comunitat de comunitats: l'experiència de la biblioteca Gabriel García Márquez (Neus Castellano)
- 25-Els Simó de Can Tràvit d'Horta i la seva vinculació amb Sant Martí (Joan Florensa)
- 33-Els bombers a Sant Martí de Provençals (Pere González i Joan Pedreny)
- 39-La Colla del Safrà i les seves derivacions (Xavier Soler Àvila)

GENT MARTINENCA

53-Parlem amb José Mansilla sobre els expats

SUMARIS AURO INVENTO

TALLER D'HISTÒRIA

Per un vocabulari sobre La Verneda de Sant Martí

GENT VERNEDENCA

69-Jaume Font Marí-Martí, un infiltrat a l'auditoria de guerra el 1940 (Neus Font)

PUBLICACIONS

80-Revista *Icària* / "la Caixa". Una història mai no explicada / Revista *El Pou*

DOCUMENTS

81-Dotze dies a Barcelona (Carlos Ossorio Gallardo)

PATRIMONI

84-Can Riera Parellada dels Tarongers (APROPAT)

EXPOSICIONS

- 85-Darwin Botànic
- 85-Seny i Rauxa. Notícia de l'Arquitectura Catalana

EN LÍNIA

86-Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

ANTIC MUNICIPI

87-La pel·lícula que Josep Maria Huertas Claveria va rodar al Guinardó el 1958 (Jaume Fabre)

TEXTS BÀSICS

97-De "La Barcelona de Porcioles" a "La Barcelona de Maragall"

LA VERNEDA INDUSTRIAL

A

- César Aguado Lozano-02/05; 03/78
- Guillermo Aguirre-12/05
- Ramón Alberdi-07/35
- Maite Alcaine-15/47
- Agustí Alcoberro-14/37
- Daniel Alcubierre-01/57; 02/62; 03/85
- Simón Alsina y Clos-15/55
- Francesc Antequera-15/15
- Ramón Arabia y Solanas-12/69
- Jaume Arnella-01/54
- Marc Andreu Acebal-13/41
- Jordi Ardiaca-02/62; 03/85
- Manuel Arranz-02/12
- Pere Lluís Artigues-02/62; 03/85
- Arxiu Històric del Poblenou (AHPN)-15/65

B

- Paz Balaguer-15/15
- Miquel Batet Arderiu-07/56
- Òscar Bargalló-01/24
- Pilarín Bayés-09/17
- Francisco de Bofarull y Sans-01/88
- Néstor Bogajo-12/76
- Luis G. Bros-05/78
- Neus Buil-03/80

C

- Francesc Caballé-10/79
- Max Cahner-02/48
- Xavier Camino-02/29; 03/24
- Nicasi Camps-05/95
- Lluís Cantallops-01/39
- Cèlia Cañellas-05/41
- Francesch Carreras y Candi-02/91
- Lluïsa Cases-14/67
- Neus Castellano-16/15
- Isabel Centeno-09/75
- Joan Clapés-02/78
- Javier Clemente Hernández-08/67
- Marta Coll-07/29
- Josep Collado-13/80
- Ramon Colom i Esmatges-14/52
- Joan Corbera-11/90
- Gayetá Cornet y Mas-12/74
- Claire Court-00/26

D

- Delfí Dalmau i Argemir-00/35
- Pilar Díaz-02/29; 03/24

ÍNDIX D'AUTORS I AUTORES

E

Miriam Esqué-05/81

F

Jaume Fabre-03/109; 09/81; 15/75; 16/87

Mariona Fages-14/67

Bernat Fernández Crespí-14/62

Miguel Fernández Ubiría-11/77

Amador Ferrer i Aixalà-06/33

Llorenç Ferrer i Alòs-15/27

Angeleta Ferrer i Sensat-07/59

José Ignacio Fiz-08/33

Joan Florensa-06/05; 15/05; 16/25

Jesús Floro-03/05

Núria Font Casaseca-00/44

Núria Font i Ferré-16/69

Jordi Fossas-07/63

Josep Freixa i Giralt-01/87; 06/69; 07/71; 12/49

Manuel Fuentes-09/17

Joan Fuguat Sans-04/38

G

Paola Garcia-15/15

Sheila García-09/75

Elisenda Giner-12/53

Juan Giraldo-11/53; 11/68; 12/11; 12/37; 14/22; 15/09

Joan Gispert i Ricardo-00/05; 01/05; 13/05; 16/05

Bernat Gómez-14/67

Pere González-16/33

Miguel González Acosta-05/54; 10/51; 14/28

Joan González Ferreiro-15/52

Carles Grabuleda Teixidor-08/15; 10/35

Pilar Gracia Ruiz-05/49

Ramon Grau-02/12

Manel Guàrdia-07/41

H

Emiliano Hinojo-01/57

Josep Maria Huertas Claveria-02/21; 03/109; 09/81; 11/80; 15/75

I

Pere Illa-12/27

J

Jordi Julià Sort-08/05

L

Roberto Lahuerta-10/67; 11/86

Ricard Llerins Bonet-14/35

Sílvia Llobet-02/62; 03/85

M

Josep Manera-15/11

Enric H. March-01/79; 10/05

David Marín-06/15

Eduard Masachs-02/58

Carme Massana-02/48

Alfred Matas-03/97

Eduard Miralles i Ventimilla-00/15; 01/29

Georgina Miralpeix-08/23

Maria Teresa Mirri-03/102

Josep Moran i Ocerinjauregui-01/80

Jordi Morell-02/41

Carmen Morencia-05/77

Joan Morera i Soler-05/05

N

Jordi Nadal-04/71

Francesc Nadal Piqué-13/95

Andrés Naya-08/33; 09/41

Antoni Nicolau-02/83

Mercedes Nieto-06/11

O

Montse Oliva-03/17; 05/55

Héctor A. Orengo-08/33

Pere Ortí-06/63

Carlos Ossorio Gallardo-16/81

P

Josep Maria Palet-08/33; 10/15

Joan Pallarès-Personat-00/47

Joan Pedreny-16/33

Esteve Plantada-14/37

Jordi Pradas-03/37; 07/05

Rafael Pradas-09/05

Enric Puig i Jofra-12/17

Jordi Pujol i Forn-03/32

R

Mariona Ribalta-13/29

Ester Riera-12/43

Antonio Rigo-01/57

Montse Rius-14/67

Joan Roca i Albert-09/27; 10/27

Josep Maria Rovira-13/63

Joan Rovira Costa-00/49

Santi Rovira i Viñals-14/31

S

Jordi Salas Ballesteros-11/59; 13/17; 14/14

Montse Sánchez Aroca-01/13

Carles Sánchez-Valverde Visus-10/70

Josep Maria Sarabia i Roig-04/05; 11/65

Isabel Segura-13/35

Josep Maria Solé i Sabaté-04/44

Xavier Soler Àvila-16/39

Josep Suñol-11/05

T

Xavier Tafunell-04/71

Alba Tenza-15/15

Rosa Toran-05/41

Daniel Torrado-14/05

U

Lina Ubero-07/05

Ramon Usall-06/43

V

Josep de la Vega-08/87

Daniel Venteo-13/85; 14/71

Carlos Vicente-02/83

Maria Jesús Vidal-09/75

Manuel Vilaseró-11/80

David Vivancos-12/23

NOTA

Ordenats alfabèticament per cognom.

Els nombres indiquen: Número del butlletí/Pàgina.

INDEX TEMÀTIC

ABREVIATURES

La Verneda de Sant Martí=LVSM
Sant Martí de Provençals=SMP

ARQUEOLOGIA

01/57-Intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball
 02/62-Nova intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball (1)
 03/85-Nova intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball (i 2)
 04/38-El rec comtal i la torre de Sant Joan: orígens del Clot-Poblenou
 05/81-Intervenció arqueològica a la masia Can Cadena
 08/33-Centuriació i estructuració de l'ager de la colònia Barcino
 08/87-Els primers batecs històrics de SMP
 12/69-Lápidas y escuts de la Torre de Sant Joan
 15/15-L'hipogeu funerari de la Sagrera

ARTS

00/36-Els grans fotògrafs retraten LVSM
 01/50-El retaule de Sant Martí
 01/54-Romango de SMP
 01/69-El museu de l'església vella de SMP
 02/51-Els mosaics de Camp Arriassa
 02/76-Art contemporani al Piramidón
 03/55-Línia de la Verneda: una escultura amb història
 04/63-La creu de terme de Sant Adrià de Besòs
 07/56-Proyecto de restauración de la iglesia SMP
 07/60-Els plafons ceràmics dels instituts Joan d'Àustria i Infanta Isabel
 08/55-Art urbà a LVSM: les persianes
 08/67-Vitralls de l'institut Infanta Isabel de Barcelona
 10/67-40 años del cierre del cine Verneda
 11/86-Levante: de sala de cinema a bingo
 11/89-mortadelo-filemon.es
 12/67-El mural fotogràfic de Via Trajana
 14/05-Un còmic sobre la història de LVSM
 14/58-Escultura «El Mur»
 15/62-Església de les santes Juliana i Semproniana
 15/94-Pel·lícules amb escenes a LVSM
 16/39-La Colla del Safrà i les seves derivacions

ASSOCIACIONS VEÏNALS

04/13-Records de la lluita per un barri millor
 13/41-El naixement de les comissions de barri

BESÒS I EL MARESME, EL

03/97-Al sud-oest del Besòs

BIBLIOTEQUES

16/15-Comunitat de comunitats: l'experiència de la biblioteca Gabriel García Márquez

CARTOGRAFIA

00/44-La cartografia parcel·laria a SMP (1853-1871)
 10/69-Cartografia del poble de SMP
 15/64-Carta històrica de Barcelona

CLOT-CAMP DE L'ARPA, EL

02/41-Els estudis sobre el Clot-Camp de l'Arpa
 04/44-Història del Foment Martinenc
 14/67-El nou Casal de Molins del Clot
 15/61-Fet al Clot-Camp de l'Arpa

COMERÇ

07/41-Els Encants i la Fira de Bellcaire. una mirada des de la història urbana
 12/43-Les botigues cinquantenàries a LVSM
 13/85-Els supermercats dels anys 50

CULTURA

00/15-El context de l'acció cultural (1)
 01/29-El context de l'acció cultural (i 2)
 09/27-Domini simbòlic i fragmentació cultural (1)
 10/27-Domini simbòlic i fragmentació cultural (i 2)
 14/37-En defensa de la cultura catalana
 14/53-Primer certàmen literari del Casal Catalanista Provensalench (1880)

DISTRICTE DE SANT MARTÍ

06/15-La Gran Via de les Corts Catalanes al Districte de Sant Martí
 14/71-Els Premis Sant Martí (Daniel Venteo)

DOCUMENTS

00/05-Sobre els orígens medievals de SMP
 00/33-La donació Martori
 01/05-La visita pastoral com a eina de coneixement històric
 01/47-Pràctiques de paleografia i diplomàtica
 01/53-SMP durant la Primera República
 01/87-El segell de Sant Martí
 04/55-Excursió a SMP (1879)
 04/56-SMP: un projecte veïnal
 16/05-Quan trobem per primera vegada documentat el terme *Provençals*?
 16/81-Dotze dies a Barcelona

DONA

00/27-Els noms de dones als carrers de LVSM
 07/51-Exposició al carrer pel Vuit de Març: «Les dones a LVSM»
 12/11-Arqueologia del feminisme
 13/35-Dones de Sant Martí
 13/78-Dones de paraula

EDUCACIÓ

01/13-La Verneda-Sant Martí: una escola que s'atreveix a somiar
 05/41-Els instituts Infanta Isabel d'Aragó i Joan d'Àustria
 05/49-L'escola La Caixa
 07/59-Presentació del retallable de l'institut Infanta Isabel d'Aragó
 12/17-L'escola del Clot
 12/53-Escuela de adultos La Verneda-Sant Martí
 13/29-L'escola Casas. 75 anys d'història

ELECCIONS

02/05-Autonomia, federació, independència. eleccions al Parlament de Catalunya (1980-2021)

ESGLÉSIA VELLA

00/35-El campanar de l'església vella de SMP
 02/58-Història de SMP
 05/78-Apuntes de història
 12/27-Sant Martí de Provençals

ENTITATS

03/10-Els gegants de la Verneda
 04/33-L'Associació Sant Martí Esport
 04/44-Història del Foment Martinenc
 06/43-Club Esportiu Júpiter, amb l'estel per bandera
 11/77-Fútbol y anarquismo
 12/23-El naixement del Club d'Escacs Sant Martí
 13/71-UESMAP. Breu història del centre excursionista
 14/31-El naixement de la Unió Excursionista SMP
 15/52-Bàsquet Alisos: al cel de Sant Martí des de 1962
 15/61-Club centenari: CE Júpiter
 16/80-Revista *El Pou*

EXPOSICIONS

00/36-Els grans fotògrafs retraten LVSM
 00/39-La vil·la romana de la Sagrera
 01/71-LVSM a vol d'ocell
 01/73-La ciutat informal. Barraques a Barcelona
 01/77-Barcelona Flashback: kit d'història en 100 objectes
 02/74-Masies i fàbriques a LVSM
 02/76-Art contemporani al Piramidón
 04/64-Història de la Palmera de Sant Martí
 04/69-Esteve Luceron. La Perona. L'espai i la gent
 05/93-Habitar Barcelona. Reptes, combats i polítiques al segle XX
 06/62-Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: exposicions virtuals
 07/51-Exposició al carrer pel Vuit de Març: «Les dones a LVSM»

INDEX TEMÀTIC

07/61-Nova «Barcelona Flashback»
 08/71-Galeria Halfhouse
 09/73-Ni déu, ni estat, ni patró
 10/66-La primavera republicana. Barcelona 1931-1939
 11/87-Bicentenari de Clavé, Pi i Margall i Balaguer a l'Arús
 11/88-Espai Subirachs
 12/48-L'última collita
 12/48-En fugida. Refugiats
 13/51-Exposició «LVSM Flashback. Breu història en imatges»
 13/78-Dones de paraula
 14/47-Exposició «Masies i fàbriques a LVSM»
 14/60-Les exposicions de la SELAV
 15/61-Club centenari: CE Júpiter
 15/61-Fet al Clot-Camp de l'Arpa
 15/62-Animals invisibles
 15/62-T-100: Cent anys de Metro
 16/85-Darwin Botànic
 16/85-Seny i Rauxa. Notícia de l'Arquitectura Catalana

FÀBRIGUES

06/50-La fàbrica S.F. Vila
 14/22-Fàbricas y fabricantes en LVSM (1)
 15/09-Fàbricas y fabricantes en LVSM (2)
 15/47-Els complicats acords sobre la fàbrica SF Vila

FERROCARRIL

08/05-Sagrera i la xarxa ferroviària de Barcelona

FESTES

08/60-Programa de la Festa Major de 1961
 12/49-Pregó de la Festa Major del Clot i del Camp de l'Arpa (1980)
 14/52-Pregó de la Festa Major de LVSM de 1989

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

06/11-La Primera República en Barcelona
 06/57-La proclamació de la Primera República a SMP
 10/51-Cronologia dels fets més rellevants de la transformació de LVSM
 13/95-Burgueses contra el municipalismo

HISTÒRIA MEDIEVAL

00/05-Sobre els orígens medievals de SMP
 06/63-El rec comtal a la Barcelona medieval
 10/15-Estructura parcel·lària i aprofitament agropecuari al delta del riu Besòs en època medieval
 12/69-Lápidas y escuts de la Torre de Sant Joan
 14/67-El nou Casal de Molins del Clot
 16/05-Quan trobem per primera vegada documentat el terme *Provençals*?

ITINERARIS

03/58-Noves rutes per conèixer el barri
 06/60-Les rutes temàtiques de barcelonaturisme.com
 11/90-De la muntanya al mar: una passejada pel Guinardó
 15/55-Excursió a SMP(1885)

LLIBRES I REVISTES

00/31-Biblioteca bàsica sobre LVSM
 00/32-Petita història de LVSM
 00/32-La Sagrera-Navas. Recull gràfic (1890-1984)
 01/51-Autors i autores, vernedencs i vernedencques (1)
 02/48-La Verneda i SMP a la Gran Enciclopèdia Catalana
 02/55-Autors i autores, vernedencs i vernedencques (2)
 02/57-Futbolística
 02/78-SMP a les «Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar»
 03/78-Guía de SMP 1888
 03/79-Escolaritzar Barcelona
 04/53-Crònica fotogràfica de Barcelona (1833-1986)
 04/54-Constructores de ciutat: Sant Martí
 05/75-Història de les plantes
 05/75-Dones de Sant Martí
 05/76-La Colla del Besòs
 05/76-Episodis de la història de SMP
 06/51-Autors i autores vernedencs i vernedencques (3)
 06/52-«La Primera República», de Benito Pérez Galdós
 06/53-Itineraris industrials per Sant Martí
 06/53-Petita història de Sant Adrià de Besòs
 07/55-Atlas MUHA d'història de Barcelona
 07/55-Mig segle de compromís dignificant la Sagrera
 07/55-Un crit a la consciència
 07/55-fútbol y anarquismo
 07/55-Pla de Barris. Barcelona 2015-2023
 08/59-Pedra i poder
 08/59-Cada dia és festa
 08/59-El Camp de la Bota
 08/59-L'Aliança del Poblenou. 150 anys d'història
 08/59-Després de la vergonya
 09/51-Més carrers parlen de dones
 09/51-L'Infanta, mig segle educant
 09/51-Premis Sant Martí 1963-2002
 09/51-Arbres venerables de Catalunya
 09/51-Subirachs en General Óptica
 09/52-Edificis viatgers de Barcelona
 09/52-Recuérdate tú y recuérdate a otros
 09/52-Barcelona: secretos a la vista
 09/52-Cròniques del fang
 09/52-Barcelona en construcció (1940-1970)
 10/55-LVSM, dibuixada

10/57-Sant Adrià de Besòs, una bibliografia
 11/77-Fútbol y anarquismo
 12/47-Eduard Miralles. la cultura com a passió
 12/74-Guía de SMP
 13/05-El llibre de viatge com a eina de coneixement històric
 13/71-UESMAP. Breu història del centre excursionista
 13/72-Dolça a la Torre de Fang
 13/72-Pere Falqués. L'arquitecte municipal de la barcelona modernista
 13/73-SMP. Obrador de Barcelona
 14/51-Resistències: Revolució (1934-1935)
 15/53-Visions barcelonines 1760-1860
 15/53-Doom City. Barcelona i SMP
 15/54-Democràcia i ciutat
 15/54-Las buenas familias de Barcelona
 15/65-Els carrers del Poblenou
 15/75-Carrers de Barcelona
 16/80-Revista *Icària*
 16/80-"la Caixa". Una història mai no explicada
 16/80-Revista *El Pou*

MASIES

06/05-De Can Titalda a Ca n'Iglésias. La família pagesa dels Vidal
 06/58-El patrimoni vernedenc protegit (1): les masies
 09/69-Masia Ca l'Arnó, salvada pels pèls
 10/44-Masies i masovers a LVSM: testimonis
 15/05-Els Sabadell de Cal Viudet
 16/25-Els Simó de Can Tràvit d'Horta i la seva vinculació amb Sant Martí
 16/84-Can Riera Parellada dels Tarongers

MITJANS DE COMUNICACIÓ

03/37-La premsa a SMP: 1872-1897
 08/47-Desde los fogones: la revista *Carrer* (1)
 9/41-Desde los fogones: la revista *Carrer* (i 2)
 09/47-Pòdcast sobre la Palmera
 11/80-La premsa de barris a Barcelona (1939-1982)

NATURA

01/24-Ocells a LVSM
 08/73-Torrents i rieres d'Horta
 14/35-Herbes i arbres a LVSM

LA PERONA

02/29-La Perona. Conseqüències de la segregació social (1)
 03/24-La Perona. Conseqüències de la segregació social (i 2)
 04/69-Esteve Lucerón. La Perona. L'espai i la gent

PERSONATGES

05/95-Maria Espinalt, una veu de la lírica internacional

INDEX TEMÀTIC

07/29-Salvador Seguí, el noi del sucre
 07/49-Dues sindicalistes de l'antiga fàbrica Vitos-Felisa San Andrés i Josefina Andújar
 08/51-Francisco Ibáñez, un vernedenc universal
 9/45-Infància en una vaqueria-Assumpta Magrans
 11/68-Juan Torrents y Coral: espiritista, masón i teòsofo
 11/76-Un vernedenc als Jocs Olímpics-David Vega
 12/37-Exiliados, apátridas y trotamundos: Émile Henry Caubet
 12/41-N'hi ha qui lluiten tota la vida...-Francisco Liñán
 13/49-Una vernedenca contra l'Alzheimer-Isabel Hernández
 13/63-Joan Agustí, l'alcalde farmacèutic, popular i polèmic
 14/43-«Las niñas de Rusia»
 14/45-Els Clarós, industrials licorers al Poblenou
 15/27-Magí Pladellorens Playà
 15/40-Tot per la Palmera-Salvador Mañosas
 16/69-Jaume Font Mari-Martí, un infiltrat a l'auditoria de guerra el 1940
 16/87-La pel·lícula que Josep Maria Huertas Claveria va rodar al Guinardó el 1958
 16/53-Parlem amb José Mansilla sobre els expats

POBLENOU, EL

07/63-Anarquia i anarquistes al Poblenou
 09/75-L'Ateneu Regionalista del Poblenou
 10/70-El grup benèfic Wad-ras, «La Prote»
 10/73-Tribunal Tutelar de Menores
 16/80-Revista *Icària*

SAGRERA, LA

00/47-El teixit urbà de la Sagrera

SALUT

03/80-El coronavirus a l'Hospital de Sant Pau: una mirada personal
 08/15-L'epidèmia de còlera de 1884-1885 a SMP

SANT ADRIÀ DE BESÒS

00/49-Resum històric de la Verneda de Besòs
 04/63-La creu de terme de Sant Adrià de Besòs
 09/17-Petita història de Sant Adrià de Besòs

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

00/26-La mescla social
 01/88-Orígenes del pueblo de SMP
 02/83-Sant Martí: mil anys d'història
 02/91-Geografia general de Catalunya. Ciutat de Barcelona
 03/32-1889: el decantament del debat sobre l'agregació a SMP

03/37-La premsa a SMP: 1872-1897
 03/102-Sant Martí, poble fabril i industrial per excel·lència
 03/109-Tots els barris de Barcelona
 04/05-SMP: 125 anys agregat a Barcelona
 04/71-SMP, pulmó industrial de Barcelona
 04/79-Apunts per a una història de SMP
 05/05-Notes per a l'història de SMP (1918)
 06/54-Breve síntesis històrica de SMP
 06/69-Recull de dades per a una història de SMP (1)
 07/05-La classe política a SMP (1875-1897)
 07/35-Nota històrica sobre el antiguo pueblo de San Martín
 07/71-Recull de dades per a una història de SMP (i 2)
 08/15-L'epidèmia de còlera de 1884-1885 a SMP
 10/35-SMP. El paradís de la indústria
 10/59-Sant Martí, de poble agrícola a barri obrer
 10/79-SMP, de poble a nucli industrial (1820-1897)
 11/05-Guía y plano de SMP (1888)
 11/53-La masoneria en SMP
 12/76-SMP, de la vila al barri
 13/73-SMP. Obrador de Barcelona
 13/80-El Poblet, un barrio de SMP
 16/33-Els bombers a Sant Martí de Provençals

SANT MARTÍ DE TOURS

00/34-Goigs en llahor del gloriós sant Martí
 09/53-Vida de san Martín de Tours

SUCCESSOS

04/49-Crònica negra de LVSM
 09/47-Una bomba al carrer Fluvià
 14/14-50 anys del troteig del carrer Guipúscoa

TOPONIMIA

01/80-Notes de toponímia del Pla de Barcelona

URBANISME

00/30-El projecte «espais sense nom»
 01/39-El polígon de San Martín
 02/12-El futur de les perifèries urbanes (1)
 04/23-El Plan Parcial Levante Norte
 05/54-Vèrtexs geodèsics al barri
 06/15-La Gran Via de les Corts Catalanes al Districte de Sant Martí
 06/33-Els polígons de Barcelona
 06/47-Treballant la història dels carrers de LVSM
 08/23-L'habitatge social a la Barcelona dels anys 50. El cas del polígon Parera
 08/66-El camí de la Verneda
 09/47-Edifici a edificis
 10/05-1.000 anys d'història

10/54-La Verneda de Sant Martí, edifici a edifici
 11/47-Àrees de jocs infantils a LVSM
 11/51-LVSM, edifici a edifici (3)
 12/05-Introducció als processos de gentrificació
 13/77-Passatge d'Antoni Gassol
 14/28-El teixit industrial de LVSM (1)
 14/62-La Urbanització Meridiana
 15/11-El teixit industrial de LVSM (2)
 15/65-Els carrers del Poblenou
 15/75-Carrers de Barcelona

LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

00/32-Petita història de LVSM
 03/05-Petita història de LVSM
 02/21-LVSM, l'horta de la ciutat
 02/48-La Verneda i Sant Martí de Provençals a la Gran Enciclopèdia Catalana
 03/109-Tots els barris de Barcelona
 05/77-Els «verns» de la Verneda
 08/23-L'habitatge social a la Barcelona dels anys 50. El cas del polígon Parera
 09/81-LVSM: molts barris en un de sol
 11/59-LVSM a la Viquipèdia / Wikipedia
 11/65-«Diversitat funcional» a LVSM
 13/17-Damm i LVSM
 14/05-Un còmic sobre la història de LVSM

LA VERNEDA I LA PAU

04/09-El Pla de Barris de la Verneda i la Pau
 04/13-Records de la lluita per un barri millor
 04/64-Història de la Palmera de Sant Martí
 05/55-El barri de la Pau
 09/05-El territori de Via Trajana

VOCABULARIS

16/59-Per un vocabulari sobre La Verneda de Sant Martí
 16/97-De "La Barcelona de Porcioles" a "La Barcelona de Maragall"

WEBS

00/43-altzadiako.wordpress.com
 01/79-el-rec-comtal.blogspot.com
 02/77-elpougrupdestudis.blogspot.coms
 03/84-Va passar aquí
 04/70-arxihistoricpoblenou.cat
 05/94-barcelofilia.blogspot.com
 07/62-barcelonasagrera.com
 08/72-Arxiu Municipal del Districte de SMP
 09/74-Centre de Documentació de la Sagrera
 10/69-Cartografia del poble de SMP
 11/59-LVSM a la Viquipèdia / Wikipedia
 11/89-mortadelo-filemon.es
 12/68-envisitadecortesias.com
 13/79-La Veu del Carrer
 14/61-Va passar aquí, ara sí
 15/64-Carta històrica de Barcelona
 16/86-Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

GENT vernedena

Núria Font i Ferré

JAUME FONT MARÍ-MARTÍ, UN INFILTRAT A L'AUDITORIA DE GUERRA EL 1940

El 1940, tot just acabada la Guerra Civil, un grup de joves republicans catalans provinents de la Mútua Escolar Blanquerna i de l'escoltisme, es van infiltrar en un organisme militar franquista, l'Auditoria de Guerra número 4 de Barcelona, posant en gran risc les seves vides, per alterar o destruir documents i salvar gent encausada.

En aquest article resseguirem els passos d'un d'ells, Jaume Font Marí-Martí (1918-2010), que estava vinculat amb la Verneda de Sant Martí, perquè era fill de Jaume Font Prunés, el fundador d'una de les grans empreses del barri, actualment anomenada Alcohols Montplet.

HEROIS ANÒNIMS

Aquest episodi de resistència dins de l'Auditoria de Guerra ha restat pràcticament en l'oblit; no ha sortit a la llum fins fa poc temps. I aquest desconeixement, principalment, l'ha causat el fet que, durant dècades, els protagonistes de la història van preferir no divulgar-la, per humilitat i per precaució. El silenci va ser l'actitud que va adoptar molta gent valenta; homes i dones que, des del final de la Guerra Civil i fins als anys 70, van implicar-se clandestinament en grups de resistència política i cultural. Durant tot aquest període hi va haver ciutadans anònims que van donar suport econòmic i logístic a la causa de la resistència catalana. Hi van dedicar part del seu temps i els seus recursos personals o fins i tot van arriscar-hi la vida.

Un gran nombre dels activistes d'aquella època, doncs, van quedar-se sempre en l'anonimat. Ni família, ni amics, ni coneguts van saber mai el que havien fet aquests resistents coratjosos que, malauradament, ja no són entre nosaltres.

Núria Font i Ferré, editora, traductora
i filla de Jaume Font

Són herois secrets dels quals mai ja no se'n coneixerà l'existència.

Aquest article vol ser un homenatge a tots ells.

ALEXANDRE GALÍ MARXA A L'EXILI

Per iniciar el relat, ens situem a la tarda abans de la caiguda de Barcelona, en el moment que el pedagog Alexandre Galí i Coll decideix fugir. I ens centrem justament en la seva figura perquè serà rellevant en tota aquesta història. I també perquè el seu periple serà el de molts altres intel·lectuals i polítics catalans. La fugida, l'exili, una existència complicada, el retorn, la depuració, el menyspreu oficial i les dificultats de tota mena per reprendre la vida en la Catalunya grisa del franquisme.

El 25 de gener de 1939, tal com explica Carme Galí i Izard al seu llibre *Alexandre Galí a l'exili*, a Barcelona s'hi respira molt neguit. Tot fa pensar que la caiguda de la ciutat és imminent. El fill gran dels Galí, Raimon, té un alt càrrec a l'exèrcit republicà i les notícies que transmet aquells dies són alarmants.

El seu pare, el pedagog, al matí s'ha llevat i, com si fos un dia normal, ha anat a l'escola on fa de director, la Mútua Escolar Blanquerna. Però durant el dia, davant de les informacions funestes que van arribant i tement l'entrada imminent de les tropes franquistes, va acomiadant mestres i alumnes. Sap que la seva vida, i la de molta altra gent, corre perill, i ha decidit fugir de Barcelona, amb la seva família. Així és com, en poques hores, ha de prendre una decisió dràs-

tica: deixar enrere no només el seu gran projecte pedagògic sinó també casa seva, la seva ciutat, una part de la família —ja que té fills escampats per diversos llocs de Catalunya— i la vida que havia portat fins llavors. I, com tota la gent que aquells dies va haver de marxar precipitadament, Galí ha d'endinsar-se en allò desconegut. En la incertesa i la por.

Alexandre Galí i Coll (1886-1969) va ser un pedagog brillant del primer terç del segle XX, defensor de teories progressistes. Quan esclata la guerra ell dirigeix la Mútua Escolar Blanquerna, entitat creada per mestres i pares d'alumnes que havien assistit a les escoles de la Mancomunitat, clausurades per Primo de Rivera, i que volien una educació lliure, laica i de qualitat per als seus fills. Blanquerna segueix la línia pedagògica de l'escola activa iniciada a Catalunya per la Mancomunitat basant-se en les directrius de la pedagoga Maria Montessori i en altres corrents renovadors de l'època. Val la pena remarcar que una part important dels polítics que van tenir papers rellevants a Catalunya durant i després de la Transició, havien estat justament alumnes d'aquesta escola. I els que van fer reviure l'escoltisme, a la postguerra, també.

Així doncs, la tarda del 25 de gener de 1939, Alexandre Galí fugí amb part de la seva família, enmig de la desbandada general, i per carreteres plenes de gent desesperada. Van en un cotxe conduït pel seu fill Raimon, que ha tornat del front momentàniament. Es dirigeixen a Camprodon, vila natal de Galí, on seran acollits i amagats per uns familiars. Poc després passaran la frontera, a peu per la muntanya, fins a Prats de Molló. Així comença l'exili d'Alexandre Galí i Coll.

LA RETIRADA

Mentre la família Galí es quedava a Prats de Molló, el seu fill gran, Raimon, que era capità de l'exèrcit de la República, tornava cap al sud i s'unia a un grup de soldats que ja anava en retirada. En aquest contingent hi havia Jaume Font Marí-Martí, un soldat molt jove d'arrels cerdanes, que, com hem dit al principi, és el veritable protagonista d'aquesta història.

Font, que era un gran amic de Raimon Galí, ja que tots dos havien estat companys de classe a la Mútua Escolar Blanquerna, acabava de ser mobilitzat. En iniciar-se la guerra, el 1936, Jaume Font s'havia presentat a l'exèrcit de la República, juntament amb el seu amic, com a voluntari. Però per motius de salut a ell el van destinar a feines administratives. Raimon Galí aniria a l'Escola de Guerra i al front, i posteriorment assoliria, amb poc més de 20 anys, un càrrec important dins de l'Estat Major republicà. Però Font, el 1936, simplement treballaria en un despatx.

Així doncs, als 18 anys, Jaume Font va passar a ser soldat de la República, dins dels Serveis Auxiliars, i es va

Documentació personal de Jaume Font

quedar a Barcelona.

El gener del 39, quan a l'exèrcit republicà li faltaven tota mena de reforços, s'hi van fer canvis en el quadre d'inutilitats i llavors Jaume Font va ser declarat apte. Va abandonar els Serveis Auxiliars i va ser mobilitzat. I d'aquesta manera, en els últims dies de la guerra, va retrobar el seu amic Raimon Galí, en un front ja desfet.

Segons explica Jaume Font —en un dels poquíssims textos autobiogràfics que va deixar escrits, ja que pràcticament mai va esmentar aquella època, per motius de seguretat i per humilitat—, després de nits al ras, llargs recorreguts entre bombes i penalitats de tota mena, el grup de soldats comandats per Raimon Galí, extenuats i afamats, van arribar a la frontera francesa de Cervera el 5 de febrer, juntament amb el camió que custodiaven. Ells aleshores no ho podien saber, però aquell dia el president Lluís Companys i bona part del govern de la Generalitat també creuaven la frontera, a pocs quilòmetres d'aquella zona.

Després de Portbou s'havien trobat la carretera totalment bloquejada amb vehicles abandonats pels civils i els militars que els dies anteriors havien triat aquella ruta per fugir a França. Ells duïen un material molt preuat, al seu camió: l'arxiu de la Comandància Principal d'Artilleria, que Galí havia decidit salvar. I la volien fer arribar a França fos com fos. Així doncs, davant la impossibilitat inicial de tirar endavant, els soldats van reunir forces per empènyer daltabaix tot allò que els dificultava el pas. Sortosament, en aquell tram la carretera passa arran del penya-segat, per la qual cosa moure els vehicles abandonats fent-los caure a la platja va ser una tasca relativament senzilla.

FRANÇA, EL DESENCÍS

Entre les files republicanes hi havia la consigna d'entrar a França uniformats i en formació. Arribaven a un país que els acolliria, creïen, i volien fer-ho de la manera més digna. Al cap i a la fi, ells no eren delinqüents que fugien, eren simplement un exèrcit derrotat.

Aquells dies corria la veu que els traslladarien al port de Marsella i des d'allà en vaixell podrien tornar a la península, més al sud, per afegir-se a la rereguarda de l'exèrcit republicà. Era cert que aquesta ruta marítima existia, i un dels últims vaixells que la va fer va ser l'*Stanbrook*, que duia refugiats republicans a Alacant i, posteriorment, a Algèria.

Jaume Font Marí-Martí
(Arxiu personal de Jaume Font)

En una carta manuscrita del 3 d'abril del 39, el capità del vaixell, Archibald Dickson, explicava que havia fet un darrer viatge a Orà, amb 1.500 refugiats. Dissortadament, ja no en podria fer més.

Els protagonistes d'aquesta història, però, no van formar part dels afortunats passatgers de l'*Stanbrook* ni de cap altre vaixell utilitzat en l'evacuació des de França.

D'altra banda, Raimon Galí posseïa un dossier que, al seu parer, els serviria de salconduit per entrar a França amb tots els honors. Galí, gran expert en artilleria, havia estat recopilant una informació que, segons ell, havia de ser de gran utilitat per al govern francès. Es tractava d'un estudi detallat sobre les forces terrestres alemanyes.

Així doncs, en arribar a la frontera, es va posar el seu uniforme i, acompanyat de Jaume Font, en qualitat d'ajudant, va demanar de posar-se en contacte amb l'autoritat militar de la zona. Els van concedir, simplement, una entrevista amb la gendarmeria. Galí hi va aportar tota la seva documentació, afegint la dada que es creia molt possible una invasió alemanya. Però, les autoritats franceses, en lloc d'agrair el gest, van menysprear la iniciativa de Galí. El cap de la gendarmeria, demostrant molt poca visió de futur, va dir que tots aquells estudis no tenien cap utilitat, ja que en l'improbable escenari d'una invasió alemanya, a França ja hi havia la línia Maginot, que seria una defensa infranquejable. I no només no va voler acceptar el dossier sinó que va vexar els dos soldats republicans, demanant a Galí i Font que deixessin allà tot el que duguessin al damunt, ja que segurament devien ser objectes robats. Galí, fortament decebut —ja que havia tingut el convenciment que els documents que ell havia preservat, curosament amb penes i treballs i havia fet arribar intactes a la frontera, els assegurarien una bona rebuda i, a més, servirien per aturar la més que probable ofensiva alemanya— va tornar amb els seus homes, que esperaven notícies sobre la gestió fent cua per passar la frontera amb els centenars d'altres republicans que anaven arribant des del sud.

Però, ni les autoritats franceses havien tingut interès en l'artilleria alemanya, ni els soldats que passaven la frontera eren rebuts amb els braços oberts. Se'ls va tractar amb molt poca dignitat.

EL CAS DE L'ENIGMA

Aquesta història es podria comparar, salvant les distàncies, amb la dels especialistes en criptografia que van assentar les bases per desxifrar la famosa Enigma, la màquina d'enciptar i desenciptar usada pels alemanys.

Tot i que l'Enigma es va fer famosa a la Segona Guerra Mundial, la màquina s'havia inventat molt abans, per a fins comercials. L'exèrcit alemany simplement la va perfeccionar

i la va incorporar als seus serveis secrets, ja als anys 20.

Posteriorment, davant del perill d'una possible invasió alemanya, que durant anys va estar latent, Polònia, conscient de la importància d'interceptar missatges, va aconseguir fer-se amb una de les màquines i va posar tres matemàtics molt joves a estudiar-la, en secret. Eren Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski.

Quan la invasió alemanya ja va ser imminent, els tres científics van fugir de Polònia amb l'Enigma que estaven estudiant, cap a Budapest, on van demanar refugi a l'ambaixada britànica. L'ajuda els va ser denegada i llavors es van dirigir a l'ambaixada francesa. El govern francès, conscient de la importància d'aquella recerca que duïen a terme els matemàtics polonesos, va acollir els tres joves i els va traslladar a un lloc discret d'Occitània, el castell de Fouzès, a Usès, des d'on van poder continuar la seva tasca.

Paral·lelament, a principis de 1939, l'Estat Major francès va tenir notícia que, a un dels camps de refugiats del sud del país, hi havien arribat un grup de soldats espanyols republicans especialistes en criptografia, comandats per Antonio Camazón. Aquests criptògrafs van ser alliberats del camp i enviats al castell on els matemàtics polonesos intentaven desxifrar l'Enigma. L'equip format per criptògrafs espanyols i polonesos va continuar treballant a Usès fins que els alemanys van arribar al sud de França, moment en el qual, per salvar la seva recerca, van ser enviats a Algèria.

El grup de criptògrafs polonesos i espanyols ja feia un

cert temps que mantenien contactes i compartien informació amb l'equip d'Alan Turing, el matemàtic que estudiava l'Enigma des d'Anglaterra. Finalment, aquesta recerca compartida va donar fruit i Turing va poder desxifrar la màquina. Les inestimables aportacions de Camazón i els altres criptògrafs republicans alliberats del camp de concentració, doncs, van ser claus en l'èxit d'Alan Turing.

Si el govern francès hagués tractat Antonio Camazón i els seus companys de la mateixa manera que va tractar Raimon Galí i els seus estudis sobre l'artilleria alemanya, potser mai no s'hauria arribat a desxifrar l'Enigma.

ENTRADA AL CAMP

L'endemà de l'arribada a la frontera, el 6 de febrer de 1939, Jaume Font va entrar finalment a França juntament amb el seu grup de soldats i, dos dies més tard, el 8 de febrer, tots van ser internats al camp de Sant Cebrià, juntament amb el camió. **(IMATGE 3)**

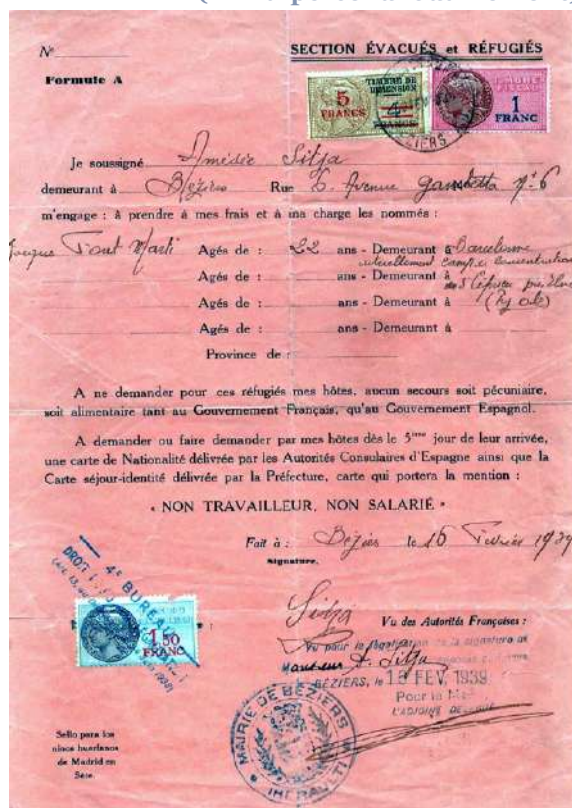
Com s'ha dit al principi, una gran part d'herois de la resistència catalana gairebé mai no van explicar detalls de les seves activitats, per humilitat i per precaució, i Jaume Font no va ser una excepció en aquesta tendència. No parlava mai de totes les accions en les quals havia pres part. D'ell, justament el seu antic amic Raimon Galí, en el seu llibre *Recalada*, publicat el 1984, diu: "Jaume Font (...) va salvar infinitat de vides amb risc de la seva pròpia (...). Tot sense soroll i sense fer-se visible".

Però, als últims anys de la seva vida, Jaume Font va sortir de la invisibilitat i va redactar uns petits textos autobiogràfics on, entre altres experiències, descrivia l'arribada al camp de presoners de Sant Cebrià: "Era simplement la platja i uns filferros amb punxes que s'anava engrandint a mesura que hi arribaven més presoners. Cap instal·lació de serveis ni teulada. Feia molt fred; el Canigó estava ben blanc. Els filferros estaven vigilats per soldats senegalesos amb una gran destal a la cintura que usaven per atonyinar presoners".

És curiosa la referència al Canigó i la neu perquè un home que esdevindria una peça clau en la resistència durant el franquisme, Jaume Martínez Vendrell, també va ser internat en un camp aquells mateixos dies i se li atribueix la frase "*Passi el que passi, quan al cim del Canigó no hi hagi neu, tornarem a casa*". És a dir que tant Jaume Font com Jaume Martínez Vendrell, que en dècades posteriors unirien esforços en moltes tasques, van esmentar la muntanya simbòlica dels catalans en ser reclusos.

Un cop dins del camp, aquell grup de soldats republicans famolencs i infredorits, van fer un gran forat sota el camió, que els va servir de refugi per a l'intens fred d'hivern. Pel que fa a l'arxiu de la Comandància d'Artilleria que duia el

3. Formulari de compromís per treure presoners dels camps (Arxiu personal Jaume Font)

camió el van cremar tot, per fer-lo desaparèixer, menys els fulls que Galí havia intentat donar als gendarmes, que es van preservar però malauradament a hores d'ara no se sap on van anar a raure.

Durant quatre dies no els van proporcionar ni aliments ni aigua. I quan els van fer arribar provisions, eren cigrons secs. Jaume Font, de nit i desafiant la vigilància dels guardes, va passar per sota els filats i va acostar-se a un camió mig desballestat que hi havia fora del camp. En va poder arrencar una porta i la va arrossegar cap on eren els seus companys. Allà, a cops de pedra, van poder-hi donar forma lleugerament còncava. Van posar-hi l'aigua bruta que aflorava entre la sorra de la platja, que era l'única aigua que tenien, i van fer servir aquella porta com a olla per bullir els cigrons. Aquell va ser el primer menjar calent, tot i que molt insalubre, des de feia dies.

UN PLA DE FUGA

Abans d'entrar al recinte del camp, Raimon Galí havia pogut fer una escapada fins al poble, Sant Cebrià, amb uns quants paquets de tabac, que va aconseguir intercanviar per paper i sobres.

Així és com Galí va poder escriure a uns familiars seus de Rivesaltes avisant de la seva situació i Font va poder enviar una carta a uns coneguts seus de Besiers, els Sitjà, que eren parents de la família Astor de Puigcerdà, amb la qual ell tenia un fort lligam.

Els Sitjà, en saber que Font era al camp de presoners,

4. Convent de Sant Domènec de Girona
als anys 40
(Arxiu personal Jaume Font)

van intentar parlar-hi, per ajudar-lo. De seguida que van poder, van anar a Sant Cebrià, per veure'l, però el desgavell organitzatiu que imperava va fer que ningú no els pogués confirmar si hi havia cap presoner amb aquell nom. Així doncs, aquell primer cop no el van poder visitar. L'arribada massiva de soldats republicans, i de civils, fins al 10 de febrer quan es va tancar la frontera, havia sembrat el caos i la situació va trigar a poder-se controlar.

Finalment, la família Sitjà va aconseguir localitzar Jaume Font i s'hi va posar en contacte. D'una banda, les autoritats de la zona van autoritzar que el poguessin visitar al camp. I, de l'altra, Amadeu Sitjà, el cap de família, va signar un formulari oficial expedit per l'ajuntament de Besiers, on es comprometia a responsabilitzar-se de Jaume Font i a *"ne demander (...) aucun secours soit pécuniaire, soit alimentaire tant au Gouvernement Français, qu'au Gouvernement Espagnol"*. Aquesta era una de les maneres que hi havia perquè un presoner pogués sortir dels camps: que un ciutadà francès es comprometés a mantenir-lo sense demanar res a canvi ni a França ni a Espanya.

Així doncs, s'iniciava un procés oficial perquè Font pogués ser alliberat, sota la responsabilitat de Sitjà. Però davant del retard a obtenir resposta sobre la qüestió, ja que hi havia un desordre burocràtic considerable que impedia resoldre els expedients, es va decidir, paral·lelament, organitzar un pla de fuga.

La "sala de visites" segons l'anomena Font als seus escrits, era un tros de platja acordonat amb filferros, al costat del camp. Per una banda hi entraven els presoners i, per l'altra, els visitants, que rebien un passí que havien de lliurar a la sortida. Entre uns i altres, s'hi formava un grup d'unes dues-centes persones, en un espai força reduït. La densitat humana en feia difícil la vigilància.

Al cap d'un mes d'haver entrat al camp, el 8 de març, després de passar moltes penyalitats, com tots els altres interns, Font va dur a terme el pla de fuga i va aconseguir escapar-se amb la col·laboració dels Sitjà. Va aprofitar que aquests l'anaven a veure en família i va fugir posant-se, d'amagat, roba neta que li havien portat i fent servir l'autorització de visitant d'un dels fills Sitjà.

Al control de visites que hi havia a la sortida, Jaume Font va passar sense problema, amb roba neta i un document de visitant vàlid. I el noi Sitjà, al seu torn, al moment de sortir, va explicar que havia perdut l'autorització de visitant que li havien entregat en entrar al camp. Però, com que va poder demostrar que ell era ciutadà francès, li van permetre abandonar lliurement el camp encara que no tingués el passí.

Jaume Font, doncs, havia aconseguit fugir del camp de Sant Cebrià però davant seu s'obria un període d'incertesa. El seu amic Raimon Galí també va aconseguir sortir del camp, gràcies als seus parents de Rivesaltes. Posteriorment s'exilia-

ria a Mèxic.

BESIERS

Jaume Font es va instal·lar a Besiers, a la sastreria dels Sitjà de la Rue Gambetta. Però, evidentment, les seves penyalitats no havien acabat, perquè vivia amagat i tenia el neguit constant que el descobrissin i el fessin tornar a Sant Cebrià.

Des d'allà, però, va començar a fer contactes. S'escrivia amb els Astor, de Puigcerdà que l'animaven i miraven d'aconsejar-lo sobre quins passos havia de fer a continuació. Una de les persones que li escrivia era Albina Ricard Pahul, muller de Joan Astor Saurí, que havia estat regidor de l'Ajuntament de Puigcerdà als anys 30. I qui li proporcionava consells pràctics sobre com actuar era Antoine Astor Ricard, fill d'Albina i Joan, que estava ben relacionat amb les autoritats i que seria batlle de la Tor de Querol durant una quinzena d'anys després de la Segona Guerra Mundial. Antoine també era germà d'Isabel Astor, que havia estat professora de piano i de francès als Escolapis i que va viure a Puigcerdà fins a la seva mort, l'agost de 2012. Tots plegats eren parents llunyans de Jaume Font.

Mentre vivia clandestinament a Besiers (segons ell explica es passava el dia majoritàriament sota el taulell de la sastreria, fora de la vista dels clients), Font també va entrar en contacte amb altres refugiats catalans que el van informar, tal com ell fa constar en els seus escrits, que tenia dos camins a seguir.

Una opció era intentar trobar lloc als vaixells que anaven cap a Amèrica. Però això estava totalment fora del seu abast a causa dels pocs recursos econòmics de què disposava en aquell moment. I una altra opció era presentar-se a les noves autoritats espanyoles i retornar tard o d'hora a Barcelona per continuar en secret amb l'esperit republicà i lluitar pel futur de Catalunya.

Va escollir la darrera opció, no només per la falta de recursos econòmics per embarcar-se cap a Amèrica com feien centenars de republicans, sinó perquè, a través dels Astor, estava en contacte amb la seva mare, Assumpció Martí de

Moxó, i havia sabut que tenia problemes de salut.

SITUACIÓ FAMILIAR

La situació familiar de Jaume Font era, si més no, peculiar i per això els seus cognoms no corresponen al dels seus pares biològics.

Ell era fill extramatrimonial d'una dona soltera, Assumpció Martí de Moxó —néta de Josep de Moxó Duran, de Cal Moxó de Saneja, a la Cerdanya— i de Jaume Prunés Font, un ric industrial casat, originari de Manresa i propietari d'una pròspera empresa d'alcohols que actualment encara existeix al barri de Sant Martí, sota el nom d'Alcohols Montplet. Com a anèdota, podem explicar que, pel que sembla, Jaume Prunés Font va llegar l'empresa d'alcohols a la seva amant, Assumpció Martí, perquè l'heretés el seu fill Jaume. Però en morir Jaume Prunés, el 1926, l'empresa finalment va anar a parar a mans de Francesc Montplet Prunés, nebot seu. D'aquesta manera el fill, Jaume Font, que aleshores tenia només vuit anys, en va quedar totalment desvinculat.

El pare de Jaume Font —amb el qual no sabem si va arribar a conèixer ni tampoc coneixem quina implicació real havia tingut amb ell i la mare, a banda de l'intent que hereguessin la seva fàbrica— va morir, com hem dit, quan ell era molt petit. Així doncs, l'any 39, Assumpció Martí de Moxó estava malalta, probablement molt sola, i amb un "fillol" fugat d'un camp de concentració i amagat a Besiers.

Actualment els fills de Jaume Font sabem que Assumpció Martí era la nostra àvia, però aleshores representava que ella era simplement la padrina del nostre pare. La versió oficial era que la família de Jaume Font havia mort de malaltia poc després de néixer ell i la seva padrina l'havia acollit, ja que el nen no tenia més parents. És a dir que oficialment ella era només la seva padrina. L'existència del pare real, Jaume Prunés, va restar sempre amagada.

Pels volts de 1917, Assumpció Martí es va traslladar a la Cerdanya, per estar a recés de les possibles enraonies que causaria a Barcelona el seu embaràs, ja que era una dona soltera. I allà és on va néixer, el febrer de 1918, el seu fill Jaume, protagonista d'aquesta història.

Pel que hem sabut els descendents de Jaume Font, Assumpció Martí i el seu fill Jaume feien regularment estades llargues a la Cerdanya als anys 20 i 30 del segle passat. I els Fantons de Guils, l'Angelica Tallaferró de Tallendre i Mossèn Salvador de Puigcerdà, a banda de la família Astor, eren persones del seu entorn.

TORNADA A BARCELONA

Després d'uns mesos de viure a Besiers, davant la necessitat de tenir notícies de primera mà sobre la seva mare, de la impossibilitat de marxar a Amèrica i del temor a ser descobert i retornat a Sant Cebrià, Jaume Font, doncs,

5. Document de presentació al Govern Militar (Arxiu personal Jaume Font)

va abandonar el seu amagatall a la sastreria de la Rue Gambetta, del qual havia pogut gaudir gràcies a la generositat i valentia de la família Sitjà. Com que sabia que no hi podia haver cap càrrec contra ell i confiava que no seria perseguit per les autoritats espanyoles, es va presentar al consolat espanyol de Perpinyà, comunicant que volia tornar a Espanya.

Des d'allà, juntament amb altra gent que es trobava en la mateixa situació, va ser conduït al camp de concentració que s'havia creat al convent de Sant Domènec de Girona per acollir-hi tots aquells que tornaven cap a Barcelona o altres llocs de Catalunya. **(IMATGE 4)**

Hi van arribar a principi de maig i al cap d'uns dies Font va ser autoritzat per agafar el tren cap a Barcelona, sempre i quan en arribar a la ciutat es presentés a les autoritats militars de la Junta Clasificadora de Prisioneros y Presentados.

Així doncs, amb aquella tornada s'acabava el curt exili de Jaume Font, però començava un període d'implicació amb la resistència, que marcaria la resta de la seva vida.

Un cop a Barcelona, després d'assegurar-se que la salut de la seva mare ja no perillava, va entrar en contacte amb els nuclis inicials de la resistència clandestina. D'altra banda, com que no existia cap denúncia contra d'ell ni tenia pendent cap ordre de recerca i captura, com ell ja pressuposava, es va presentar al Govern Militar. **(IMATGE 5)**

Cal remarcar que sota la data del document que va signar hi diu "Año de la Victoria", tal com es feia constar a tots els documents signats el 1939 a partir de l'abril.

UNA GRAN SORPRESA

Quan va dirigir-se a la Junta Clasificadora de Prisioneros y Presentados per omplir el formulari de "Personal procedente de Zona Roja" Font va tenir la gran sorpresa i la gran sort que el soldat que hi havia darrere el taulell, on ell havia d'entregar la documentació que duia, era un antic company de la Mútua Escolar Blanquerna. **(IMATGE 6)**

Era Lluís de March, que posteriorment es convertiria en un reputat otorrinolaringòleg.

6. Formulari per al personal procedent de la "Zona Roja" (Arxiu personal Jaume Font)

Com a nota curiosa, explicaré que els fills de Jaume Font vam anar, durant els anys 60, 70 i 80, a visitar-nos a la consulta del Dr. De March, que mai no ens cobrava pels seus serveis, cosa que trobàvem estranya. Per a nosaltres era un simple company d'escola del nostre pare i no enteníem perquè ens havia de visitar de manera gratuïta. Quan vam saber —fa relativament poc temps— la connexió del nostre pare amb ell, vam entendre que el fort lligam d'amistat (i de vicissituds viscudes a la resistència) que els unia, era el motiu pel qual ens atenia sense cobrar.

El dia que es van trobar al Govern Militar, o poc després, Lluís de March va explicar a Jaume Font que en aquella oficina tenien molta feina depurant tots els que arribaven i li va demanar si volia quedar-se allà treballant amb altres exalumnes de Blanquerna i nois procedents de l'escoltisme que ja hi havia.

El seu amic March era un republicà convençut com ell, però s'havia infiltrat a les files franquistes i havia aconseguit una feina dins dels jutjats. Jaume Font va accedir a la proposta de March i aviat va començar a treballar a la Junta Clasificadora de Prisoneros y Presentados.

Per fer-ho, Font, però, va haver d'allistar-se a l'exèrcit nacional. I abans va haver d'obtenir un certificat on consta: "La Junta de Clasificación y Revisión (...) en vista de los antecedentes del mozo citado en relación con el Glorioso Movimiento Nacional, lo ha conceptuado como ADICTO". (iMATGE 7)

Aquest certificat li seria requerit en diverses ocasions, també, durant els anys següents.

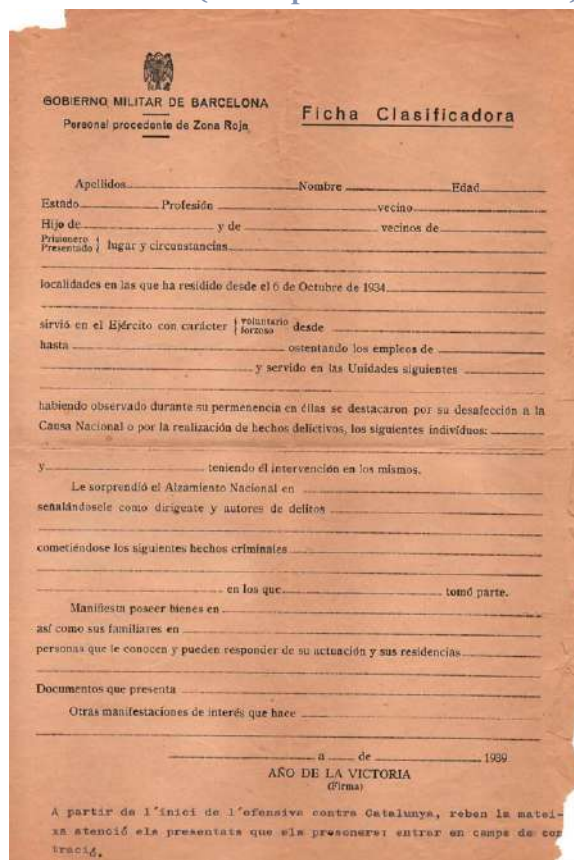
També va haver de demostrar bona conducta religiosa: "(...) nuestro feligrés (...) ha observado buena conducta moral y religiosa (...)". (iMATGE 8)

Com Font de seguida va saber, March i els altres antics companys d'escola i d'escoltisme que treballaven a l'Auditoria, feien alguna cosa més que simplement remenar expedients.

EL TREBALL CLANDESTÍ A L'AUDITORIA DE GUERRA

Jaume Font aviat va destacar per la seva eficiència, per la qual cosa va ser traslladat a llocs de més responsabilitat. Va passar a ser secretari judicial de l'Auditoria de Guerra, i la seva seriositat i capacitat de treball li van fer-se guanyar la confiança dels seus superiors, fins al punt que al cap de poc temps ja actuava de secretari del Jutjat Militar número 4.

Durant un any va ser destinat a diversos jutjats i va tenir accés a moltes causes generals obertes contra republicans represaliats. Va comprovar, també, que hi havia a la

presó molta gent sense cap diligència judicial iniciada. Es conjugaven dos factors: una quantitat ingent tant de documentació com d'acusacions infundades.

Com que els jutges només el visitaven per signar el que ell preparava, Jaume Font estava sol al seu despatx i va tenir l'oportunitat de fer canvis als expedients, especialment contactant clandestinament amb familiars i amics dels presos per citar a declarar testimonis que servien per ajudar a rebaixar les penes dels acusats. Si els informes eren molt desfavorables i no havia trobat testimonis de descàrrec, els alterava o fins i tot els feia desaparèixer. I si algun cognom es prestava a variar-ne la grafia sense aixecar sospites, en canviava les lletres. Així va salvar diverses persones de la pena de mort.

Durant aquells mesos, Jaume Font va viure en una gran tensió i en una angoixa constants. La seva activitat clandestina, doncs, li va provocar afectacions a la salut que li van durar tota la vida.

Cal dir que Jaume Font i Lluís de March no eren els únics encarregats de fer aquesta tasca. Hi havia altres treballadors dels jutjats que estaven coordinats entre ells i també ajudaven sempre que podien els represaliats. Val a dir, però, que malauradament no en tenim notícia ni en sabem els noms. Alguns d'ells sembla que potser cobraven per la seva feina. Jaume Font, però, sempre va actuar de manera desinteressada, mai va demanar cap compensació als fami-

7. Certificat d'addicte al règim
(Arxiu personal Jaume Font)

liars de la gent a la qual feia millorar la situació judicial.

Font també formava part de la Germanor de Les Creus de Sang, agrupació fundada per Miquel Coll i Alentorn, que no ha quedat clar, en fer les recerques quan ens han dut a aquest article, si estava directament relacionada amb l'ajut als presoners. No se n'ha trobat cap referència enlloc, fora dels escrits autobiogràfics de Jaume Font i d'una referència en la seva necrològica, que ell mateix havia deixat redactada, i on també hi feia constar a les seves activitats de resistent a l'Auditoria de Guerra, entre moltes d'altres.

CONCERTS CLANDESTINS DE CELEBRACIÓ

Per commemorar cada petita victòria —ja fos la lliber-tat o la reducció de pena per als acusats— un grup d'amics i familiars de Jaume Font organitzaven clandestinament uns concerts de música de cambra (piano, viola i violí) en una casa particular del barri de Vallcarca, a Barcelona. Aquesta era la manera que tenien els membres del grup d'infiltrats a l'Auditoria de Guerra de celebrar les anul·lacions o reduccions de condemnes sense aixecar sospites. I també era una ocasió per trobar-se amb altres membres de la resistència i parlar dels temes que duïen entre mans en un ambient segur.

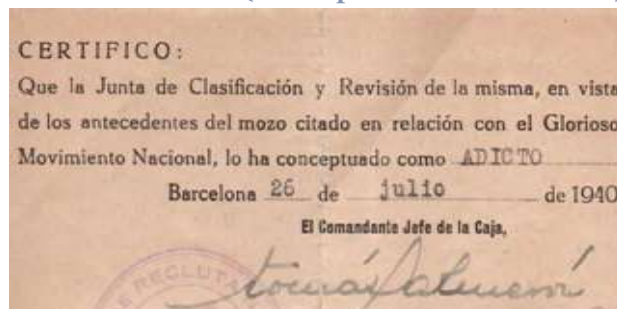
La casa que acollia els concerts era la de Regina Cervera Astor, cosina d'Isabel i Antoine Astor de Puigcerdà, citats anteriorment, i parenta llunyana de Jaume Font.

Ernest Cervera, el germà de Regina, havia estat un reconegut músic, director, compositor i pedagog d'abans de la guerra. Entre moltes altres tasques remarcables, ens ha deixat un gran llegat que sovint passa desapercebut. Es tracta de l'arranjament de cançons populars i nadalenes. Per exemple, algunes de les nades catalanes més cantades actualment (*El noi de la mare, Fum, fum, fum,...*) van ser harmonitzades per ell.

Com molts altres intel·lectuals del primer terç del segle XX, l'any 40 va ser depurat, cosa que va estroncar en gran mesura una brillant carrera musical i pedagògica, amb càrrecs públics de responsabilitat, i Ernest Cervera va acabar els seus últims anys com a simple director de corals i mestre de música d'una escola.

A tall de curiositat podem dir que a la seva fitxa de depuració hi consta com a avalador un tal Carlos Comamala López, que podria ser Carlos Comamala López-del-Pan, antic jugador del Barça i també creador del disseny de l'escut del club. López del Pan, a part de futbolista, era metge i la seva relació amb Cervera podria haver estat a través de Leandre, germà d'Ernest, reconegut polític i metge, pioner de la medicina social i de l'endocrinologia a Catalunya.

En els esmentats concerts de celebració organitzats pels resistents de l'Auditoria de Guerra, Ernest Cervera tocava

el piano, la seva filla Montserrat tocava el violí, i el seu fill Marçal, el violoncel. Cal dir que tant Montserrat com Marçal Cervera, que llavors eren adolescents, amb els anys van arribar a ser intèrprets de gran renom, amb brillants carreres musicals a nivell internacional. Tots dos, però, ofegats per l'ambient que es vivia a l'Espanya de la postguerra, van traslladar-se a viure a Itàlia, on van desenvolupar tota la seva carrera. Entre altres fites rellevants, Montserrat Cervera va ser una de les fundadores del prestigiós grup italià de música antiga *I Musici*.

Pel que fa a l'anonimat que mantenien els resistents i que hem comentat ja diversos cops, Marco Fiorini, fill de Montserrat Cervera i també, actualment, violinista de fama mundial —a qui hem pogut localitzar després de llargues recerques—, comenta que la seva mare mai no va fer esment, a ningú de la família, de res relacionat amb aquests concerts. Cap membre del seu entorn va tenir mai notícia de la participació familiar dels Cervera en la xarxa de resistència dels infiltrats a l'Auditoria de Guerra. Fiorini ho atribueix també a una certa reticència a parlar d'una època grisa i dolorosa.

No es pot descartar la idea que Montserrat i Marçal Cervera, que eren molt joves en l'època dels fets, mai no haguessin arribat a saber ells mateixos el motiu real dels concerts que organitzaven el seu pare i la seva tia Regina i on ells feien d'intèrprets. Podien pensar-se que eren simples reunions de melòmans.

Com a complement d'aquests recitals —sempre segons els records de Jaume Font—, Regina Cervera brodava uns mocadors amb les inicials dels presos, que servien de recordatori feliç i que es repartien entre els assistents en acabar els concerts. Referent a aquest tema, Marco Fiorini, ha confirmat que, tot i no haver-ne sentit dir mai res, dels mocadrets de recordatori, ho veu molt plausible, ja que la seva bestia Regina era una brodatora experta. Aquesta idea queda confirmada en una resolució del Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya de l'any 1938 on Regina Cervera Astor consta com a guanyadora d'una plaça per impartir l'assignatura de tall i confecció en una escola d'arts i oficis de l'Hospitalet de Llobregat. Així doncs, queda clara la seva habilitat com a brodatora.

A banda de la seva arriscada feina als jutjats, Jaume Font també formava part d'un grup d'ajuda als presos i les

8. Certificat parroquial (Arxiu personal Jaume Font)

seves famílies. És a dir que, a més de dur a terme assistència judicial —a plena vista o clandestinament—, Font va participar en la recollida de diners per a la compra d'aliments per als presos que, si calia, portava ell personalment a la presó.

En algunes ocasions, la Coral Sant Jordi havia col·laborat en la xarxa de resistència i havia destinat l'import de la recaptació dels seus concerts al fons d'ajuda als presos. Aquest fet remarca l'abast de les relacions socials que tenien els infiltrats en l'Auditoria. Organitzaven concerts amb intèrprets de primera línia i, a més, una de les principals corals catalanes de l'època, també hi prenia part. És a dir que no eren un grupat de resistents idealistes aïllats, sinó que tenien un bon recolzament social. Quin exactament? Ja no ho sabrem mai. Actualment no queden testimonis directes de tots aquells fets.

EVIDÈNCIA DE LA TASCA DE JAUME FONT

El mes de febrer del 2025 el tema dels infiltrats a l'Auditoria de Guerra va agafar relleu, ja que vaig ser convidada al programa de divulgació històrica *En guàrdia!* de Catalunya Ràdio per parlar-ne. En aquella emissió es van fer públiques diverses activitats de resistència del meu pare, algunes de les quals mai s'havien explicat. I, arran del programa, una persona totalment desconeguda en el meu entorn aleshores (Carme Galí, justament neta d'Alexandre Galí) es va posar en contacte amb mi. Tenia informació sobre el meu pare i, el que va resultar una dada absolutament impagable, tenia proves feaents de les activitats dels resistents de l'Auditoria. Un germà de la seva àvia, Lluís Herrera, s'havia lliurat de la pena de mort gràcies al meu pare.

Així doncs, després d'anys de recerca per part nostra i de topar amb murs infranquejables, finalment s'havia aconseguit una prova real de la feina dels infiltrats! Hi havia a Barcelona com a mínim una família que se n'havia beneficiat. I que, com acostuma a ser la tònica en aquests temes, per prudència, mai no n'havia dit res, si més no de manera explícita.

Lluís Herrera treballava en una farmàcia i, per motius que es desconeixen, després de la guerra la farmacèutica el va denunciar. Jaume Font d'alguna manera es va assabentar del cas i va alterar-ne l'expedient per salvar l'encausat.

El pare de Carme Galí, Jordi Galí Herrera, en el seu llibre *Alexandre Galí i el seu temps*, publicat el 1995, esmenta un antic deixeble del seu pare que treballava als jutjats i que va aconseguir que el seu oncle Lluís Herrera, acusat falsament d'una mort, no fos afusellat. Es refereix clarament Jaume Font, però tampoc no en diu el nom. I, com s'ha comentat més amunt, Raimon Galí, germà de Jordi Galí, en el seu llibre *Recalada*, també cita les gestes de Jaume Font, però sense

entrar-hi a fons, tampoc.

D'altra banda, posteriorment, en una conversa amb Aleix Font Marimon (sense cap relació familiar amb Jaume Font), ens va descobrir que el seu pare, Gregori Font Catiuela (1913-1991)—resistent català, un dels primers a passar clandestinament la frontera des de França després de la guerra i creador d'una de les rutes d'evasió per les Alberes—li havia comentat algun cop l'existència d'un grup d'infiltrats a l'Auditoria, a inicis dels anys 40. Però, de nou, tampoc no li havia donat noms.

Així doncs, tret de les dades provinents de la família Galí i de l'afirmació d'Aleix Font, no s'ha trobat enlloc cap altre esment de la feina dels infiltrats. Se'n va parlar molt breument al programa *Veus dell'exili* (Catalunya Cultura, 2006) i al llibre del mateix títol editat per Josep Maria Figueres Artigues el 2007, però el material utilitzat en aquelles ocasions van ser els textos autobiogràfics de Jaume Font que hem esmentat. No hi havia cap informació externa, nova.

JAUME FONT, PASSADOR

A banda de treballar a l'Auditoria de Guerra, Jaume Font —gran coneixedor del Pirineu gràcies a la seva època dins de l'escollisme i a les seves moltes estades a Puigcerdà— també havia fet viatges a França, des de la Cerdanya o el Ripollès, per anar a recollir persones que no podien demanar la repatriació. Els feia passar la frontera a peu per algun pas de muntanya o de la plana i, un cop eren a Barcelona, els proporcionava documents i tot el que els calgués.

Per poder-se acostar a la zona fronterera, que als anys 40 estava pràcticament tancada al públic foraster, ell aconseguia salconduits amb el pretext de fer visites comercials, ja que treballava en una empresa del ram de la fusta, que tenia tractes amb serradores del Pirineu. **(IMATGE 9)**

Una de les persones que Font va fer passar per la frontera, el 14 de novembre de 1942, i a qui va proporcionar documentació, va ser, precisament, Alexandre Galí. Així doncs, el nom del pedagog, torna a entrar en aquest relat,

Alexandre Galí, que des del gener del 1939 havia so-

breviscut pel sud de França de manera força precària, a final del 1942 dirigia una colònia infantil a l'Arieja que acollia infants refugiats o orfes, organitzada per la comunitat religiosa dels quàquers. Una de les funcions de Galí consistia en, esporàdicament, traslladar-se a un sanatori de Font Romeu per acompanyar-hi o anar-hi a buscar alguna criatura malalta. Per poder fer aquests viatges els quàquers li proporcionaven un salconduit, ja que els desplaçaments per l'interior de França estaven restringits.

La tardor del 1942 els alemanys estaven ocupant el sud de França i la situació es va anar fent insostenible. Després de rumiar-ho molt, de diversos problemes de salut i d'algun intent frustrat, Galí finalment va decidir fer el gran pas. Tornar.

Amb anterioritat, pel que sembla, ja havia contactat amb Jaume Font o amb algun altre membre de l'organització de passadors i havia rebut instruccions precises. I ell s'havia procurat, a través dels quàquers, el salconduit per viatjar en direcció a la frontera. Tota la informació que tenim sobre aquest fet són les paraules, molt poques, que algun cop Galí va dir als seus fills i que la seva neta Carme explica al seu llibre ja esmentat. I també hi ha la correspondència entre el pedagog i altres exiliats, com Carles Riba —relatada en aquest mateix llibre—, on veladament, de vegades es dona a entendre alguna cosa sobre una possible fuga. Com sempre, en aquest cas ens tornem a trobar amb el silenci i la prudència. No hi ha referències explícites.

Així doncs, quan va tenir el vist i plau de part de l'organització de passadors, se suposa, Alexandre Galí es va dirigir des de la colònia on treballava cap a Font Romeu, amb el salconduit, que anava ensenyant als controls que trobava. Però, en aquella ocasió, no va actuar com sempre feia. Un cop a Font Romeu, en lloc de dirigir-se al sanatori a recollir un infant ja recuperat per tornar-lo a la colònia de l'Arieja, va continuar cap al sud. Per sort, ningú no el va aturar. Sembla que va passar per Ur, va creuar el Reür i, camps a través, va arribar a Puigcerdà. Allà, tenia l'adreça d'una fonda on l'esperaven i hi va passar la nit.

L'endemà al matí va anar amb molta prudència cap a l'estació, tement constantment ser identificat, i va agafar un tren cap a Barcelona. Al mateix tren hi va pujar Jaume Font, el seu contacte, que es va mantenir allunyat d'ell tota l'estona. Simplement hi era per fer tasques de vigilància i comprovar que tot sortia com havia de sortir. I per proporcionar-li documentació.

La recomanació era passar la frontera sense cap bossa de viatge, per no aixecar sospites. Alexandre Galí només duia una maleta petita amb unes llibretes de poemes que mai no ensenyaria a ningú.

Aquells dies molts fugitius i agents anglesos estaven passant la frontera. Els alemanys cada cop hi feien més con-

9. Salconduit per acostar-se a la frontera (Arxiu personal Jaume Font)

trols fins que, poc més tard, ja van prohibir moure's per la zona fronterera. Si s'hagués retardat en fer l'anada a Font Romeu, Galí potser ja no hauria pogut tornar a casa.

Pel que fa al secretisme i la discreció recurrents, que van envoltar els exiliats i els resistents, s'ha de remarcar que Carme Galí desconeixia la majoria de dades sobre l'estada a França del seu avi. Casualment, el 2010, visitant el Museu Memorial de l'Holocaust, als Estats Units, hi va veure una foto on ell hi sortia. I a partir d'aquí va anar estirant el fil i va descobrir nous aspectes d'una etapa molt desconeguda de la vida del gran pedagog, l'exili, que ell no havia divulgat.

PASSADORS DESCONEGUTS DE LA Cerdanya

Pel que fa a les activitats transfrontereres en les quals estava involucrat Jaume Font, consistents a ajudar a passar gent, documents o el que fos, hi col·laboraven sovint diversos membres de l'escoltisme, avesats a caminar i a orientar-se per la muntanya. Creiem que Joan Rodríguez "Boto", de l'antic hotel Can Boto, de La Molina, també hi podia haver estat implicat. Isabel Astor, de Puigcerdà, esquidora experta, sembla que també va fer alguna tasca hivernal, per la muntanya.

D'altra banda, hi podrien haver participat alguns dels antics escoltes que es movien per la zona de La Molina als anys 50 i 60, quan l'estació d'esquí estava en auge. També hi podrien haver tingut alguna relació certs pares i mestres del

Col·legi Internat de la Molina, inaugurat el 1950 i que seguia els preceptes pedagògics de les escoles de la Mancomunitat, com diverses altres escoles sorgides en aquella època a diversos llocs de Catalunya. Però aquest extrem no l'hem pogut comprovar. Si algun lector d'aquest article coneix més dades sobre el tema, seran molt benvingudes.

ALTRES ACTIVITATS DE RESISTÈNCIA

Un cop tancat el període de l'Auditoria de Guerra, que no sabem exactament perquè va finalitzar, però creiem que la causa podria haver estat el risc i el perill creixents, Jaume Font va seguir treballant en la clandestinitat. Entre altres tasques, feia d'enllaç amb el Front Nacional de Catalunya, i establia contactes amb Josep Maria Batista i Roca (1895-1978, figura clau del govern català a l'exili).

Alguns estius de la dècada dels 60, Jaume Font havia anat a Oxford o a Ginebra a reunir-se amb Batista i Roca, però “disfressava” el viatge de vacances familiars, per no aixecar sospites. Mentre ell conversava amb Batista i Roca, la seva muller Maria Ferré Senabre —que tampoc mai va explicar res de les activitats del seu marit per a la resistència— i els seus fills s'entretenien d'alguna manera visitant monuments, passejant per parcs o fent el que fes falta per dissimular la tasca del pare de família.

Font també va estar implicat, en més o menys grau, en diversos altres actes de resistència, entre els que destaquen:

- La penjada de senyeres de grans dimensions a diversos llocs emblemàtics de Barcelona als anys 40 i 50.

- El “segrest” de l'efígie de la Mare de Déu de Núria el 1967, el dia abans de la seva coronació canònica a la qual havia d'assistir Franco. Tornant al tema de l'anonimat que ja s'ha comentat uns quants cops en aquest article, cal remarcar que encara ara, al cap de pràcticament 60 anys d'aquells fets, no se n'ha divulgat el nom de tots els participants.

- La distribució clandestina del mapa de les comarques dels països Catalans editat per Joan Ballester i Canals, el qual va estar empresonat per haver-lo publicat.

La fundació d'escoles, revistes i editorials, i també la represa de l'escoltisme —primer en la clandestinitat i posteriorment a plena llum— després de la guerra.

LA FONOTECA HISTÒRICA

Però una de les seves fites més notòries va ser la creació d'una fonoteca històrica. A partir de l'any 1967 Jaume Font va assentar les bases del què amb els anys seria la Fonoteca Històrica Jaume Font. Es va dedicar a fer enregistraments audiovisuals d'esdeveniments d'interès nacional i a recollir gravacions antigues de valor històric, polític i cultural, com per exemple, la veu de Jacint Verdaguer recitant poemes o la de Francesc Macià proclamant la República. També va poder

captar les últimes paraules pronunciades per Caterina Albert, Víctor Català, abans de morir. Durant els anys 80 i 90 diverses emissores de ràdio i televisió van utilitzar sovint gravacions provinents de la Fonoteca Jaume Font per als seus programes i noticiaris. Actualment tota aquesta ingent documentació sonora es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Per la seva trajectòria coneguda —és a dir, no pels seus actes de resistència— l'any 1991 Jaume Font Marí-Martí va ser guardonat amb el Premi Jaume I d'Acció Cívica Catalana.

EPÍLEG

En aquest article s'ha volgut fer llum sobre les activitats dels infiltrats en l'Auditoria de Guerra i també s'ha volgut retre homenatge a totes les persones anònimes que van col·laborar amb la resistència catalana durant els foscos anys del franquisme. No s'ha pretès fer-ne un estudi rigorós, per diversos motius. D'una banda, les informacions de què hem disposat són poques i esparses. I de l'altra, jo, l'autora, no soc cap experta en la Guerra Civil, ni en història, ni en la resistència antifranquista. Simplement he tingut a les mans documentació, principalment provinent de l'arxiu personal del meu pare, que he endreçat i he intentat corroborar. M'he documentat en tot allò que he pogut, però, com ja he comentat al llarg d'aquestes pàgines en diverses ocasions, el secretisme i la poca tendència a explicar els fets comprometedors del passat, han deixat moltes llacunes.

Com ja he insinuat en parlar dels passadors desconeguts de la Cerdanya, reitero que si algú pot aportar dades que ajudin a omplir aquestes llacunes, seran benvingudes. ❖❖❖

BIBLIOGRAFIA I FONTS

Conversa amb Mario Fiorini Cervera (01-10-2025).

Conversa amb Aleix Font Marimon (04-10-2025).

Documents de l'Arxiu personal de Jaume Font.

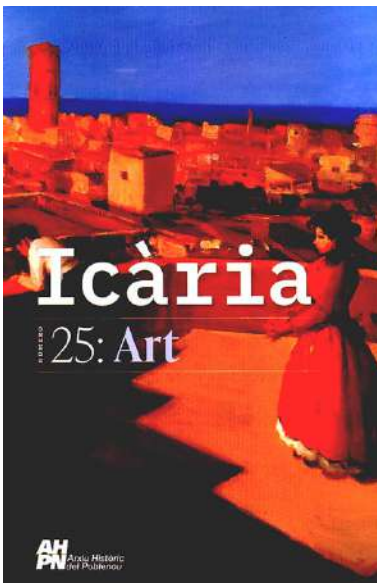
GALÍ HERRERA, Jordi, *Alexandre Galí i el seu temps*, Edicions Proa, 1995.

GALÍ HERRERA, Raimon, *Recalada*, Estudis Nacionalistes, 1984.

GALÍ IZARD, Carme, *Alexandre Galí a l'exili*, Editorial Gregal, 2019.

publicacions

REVISTA ICÀRIA

El número 25 de la revista anual de l'Arxiu Històric del Poblenou està dedicat a l'art, a totes les arts que es poden gaudir des del Poblenou. Una de les característiques del barri és el gran nombre d'estudis artístics establerts a antigues fàbriques i nous locals.

Comença amb un article dedicat a la Colla del Safrà, el grup de pintors que creaven les seves obres als paisatges naturals de l'antic Sant Martí de Provençals. Després parla del pintor poblenoví Ramon Calsina i de l'escultor, també del barri, Josep Maria Subirachs.

El Poblenou s'ha distingit sempre per l'abundància de fàbriques i tallers. Aquests van posar èmfasi en el disseny gràfic de les seves marques i productes.

La revista repassa també l'art de la pintura als carrers, el barri com a tema fotogràfic o les noves tendències audiovisuals que es poden gaudir a l'antic cinema Ideal. I té un record final per Nicasi Camps, dramaturg i fundador de l'Arxiu.

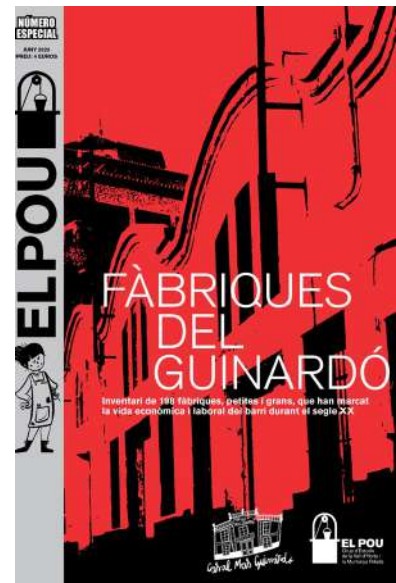
"LA CAIXA". UNA HISTÒRIA MAI NO EXPLICADA

"la Caixa"
Una història mai no explicada

Una recerca de quatre anys del periodista Rafa Burgos ha donat com a fruit aquest llibre (Pol·len Edicions, 2026) en què es desvetlla detalladament l'immens poder de la institució financera. Cent cinquanta entrevistes i nombroses visites a arxius públics i privats per conèixer a fons tots els aspectes d'una realitat que afecta àmpliament la població catalana. Des del moment d'aixecar-se fins al d'enllitar-se, els actes quotidians estan relacionats d'alguna manera amb l'entramat econòmic de l'entitat. En la introducció, Rafa Burgos afirma que "l'ombra 'la Caixa' es projecta sobre serveis bàsics com l'aigua, el gas, els aparcaments, les assegurances, l'habitatge o les autopistes".

REVISTA EL POU

La revista anual del Centre d'Estudis de la Vall d'Horta i la Muntanya Pelada va treure un número especial el passat juny de 2025 sobre les fàbriques del Guinardó (inventari de 198 fàbriques, petites i grans, que han marcat la vida econòmica i laboral durant el segle XX).

A la presentació s'explica que "el treball s'ha allargat durant dos anys i de les dades obtingudes se'n poden treure unes primeres conclusions. En primer lloc, ens ha sorprès la quantitat de fàbriques i fabriquetes. Una impressió prèvia ens feia pensar que, al llarg dels anys, el Guinardó era un territori bàsicament residencial i comercial. [...]

Una altra conclusió és que després de la Guerra Civil, al costat d'edificis de tipus industrial, moltes torretes van canviar el seu ús residencial per acollir tallers i empreses, de vegades en els seus baixos, que produïen materials industrials a mig camí entre l'artesania i la industrialització.

documents

Carlos Ossorio Gallardo

DOTZE DIES A BARCELONA

L'autor va elaborar una guia de Barcelona en francès: *Douze jours à Barcelone. Guide illustrée* (Editorial Ibero Americana, 1910). En el novè dia proposa una visita per les poblacions al nord de la ciutat, entre elles Sant Martí de Provençals. Destaca que es tracta del primer centre fabril de l'Estat.

NOVÈ DIA. EXCURSIÓ A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS, PEKÍN, BADALONA, ARENYS DE MAR, MONTE NELLO I CALDETES

Un d'aquests barris perifèrics, i fins i tot el més important, és sens dubte el que comença a *Sant Martí de Provençals* i s'estén fins a *Badalona*, *Arenys de Mar* i *Caldeutes*. La visita a l'esmentat suburbi es converteix en una expedició extremadament curiosa i instructiva.

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS.- És el primer centre de fabricació d'Espanya i porta aquest nom de l'època en què es van cedir grans parts del seu territori a les dames i cavallers de Provença que van formar la continuació de la comtessa *Dulcea*, filla i hereva. dels comtes de Provença, quan va venir a Barcelona per casar-se amb el comte *Ramon Berenguer*. Des de llavors, *Sant Martí* ha pres el nom de *Sant Martí dels Provençals*.

Es troba a la banda est de Barcelona i s'estén des del mar fins a la muntanya; un gran nombre d'industrials de la capital hi han establert les seves fàbriques o fàbriques. El barri del *Clot* ocupa el centre, mentre s'estén a banda i banda de la carretera de Barcelona a *Ribes*. A la part alta de *Sant Martí* hi ha diverses finques, i establiments fabrils de tot tipus al vapor, situats principalment a la part baixa, amb vista a l'ús d'un subsòl molt abundant a l'aigua, constitueixen, en particular, al marge de la carretera a *Mataró*, un autèntic bosc de xemeneies.

Les línies de Barcelona a Saragossa, de Barcelona a França via *Granollers* (amb estació al *Clot*, on hi ha els tallers de la companyia ferroviària MZA); la de Barcelona a França (línia costanera); les carreteres de Madrid a *La Jonquera*, de *la Sagrera* a *Horta*, el passeig anomenat del Cementiri Vell,

diverses carreteres locals, entre d'altres la *dels Enamorats* (de Barcelona a *Sant Andreu*); la carretera antiga d'*Horta*; la carretera de *Dalt* i l'anomenada carretera de València, que uneix el *Poble Nou* amb *Horta*, es creuen i s'entrecreuen en el suburbi esmentat.

Aquesta localitat, habitada principalment per una enorme població treballadora, supera moltes capitals de província en mida i abast. Conté dins dels seus límits nombroses associacions de tota mena, així com grans empreses, edificis religiosos, col·legis, etc., entre els quals destaca el

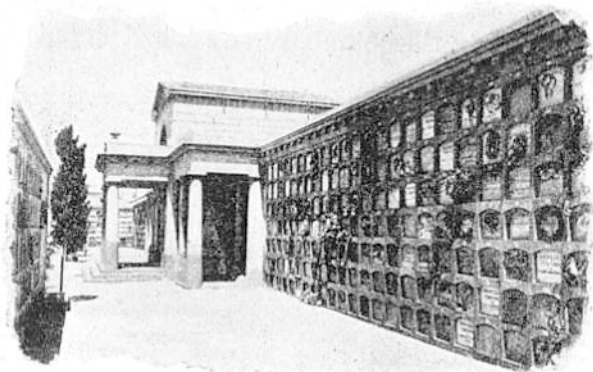
CERCLE DE TREBALLADORS DE LA NOSTRA SENYORA DE CARMÉ I DE SANT PERE CLAVER - Fundat pels pares de la Companyia de Jesús, ocupa un edifici molt gran construït ad hoc, que conté aules molt àmplies i grans patis destinats a l'educació física un gran nombre de nens; també hi ha un gimnàs, sales de música, una capella molt artística i molts altres detalls que completen aquesta institució cultural i la fan molt beneficiosa per als nens de famílies pobres privades de qualsevol ajuda. És una institució eminentment popular digna de tot respecte i que mereix una visita.

CEMENTIRI DE L'EST.- Des de la banda est de la plaça del *Palau* comencen els passejos anomenats *Don Carlos* i *Cementiri de l'Est*, que coneixem més com a *Antic*, havent-se erigit el 1819. El seu pla afecta la forma d'un paral·lelogram de 586 metres de llarg i 154 d'ample tancat per un mur a la part interior del qual es recolzen set pisos d'enterraments (ninxols). La seva façana, d'aspecte molt trist, està flanquejada per dues piràmides truncades, una de les quals està coronada amb una estàtua de l'Esperança i l'altra està superada per una imatge de la Fe. Un petit quadrat, en semicercle, adornat amb un estany, dolls d'aigua i parterres, serveix de vestíbul al recinte sagrat. Aquesta necròpolis conté més de 300 monuments, alguns dels quals són de gran riquesa i gust artístic, i uns 27.000 enterraments ordinaris, sense comptar les fosses comunes. Hi ha un departament especial per als protestants i un altre per a aquells que moren impenitents.

Aquest cementiri conté, entre altres curiositats, un monument format per una creu sostinguda per un sòcol format

Carlos Ossorio Gallardo (Madrid, 1864-
Barcelona, 1921), arxiver i periodista, va
treballar al diari *El Noticiero Universal*.

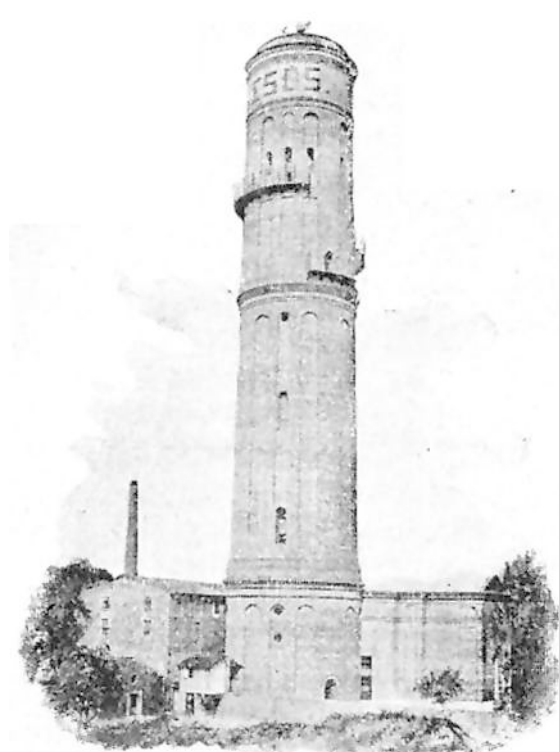
Cementiri de l'Est

per diverses petites columnes i quatre pedres sepulcral de marbre en què estan gravats els noms dels cinc consellers, divuit metges i cent vint-i-vuit religiosos que van morir en l'exercici de les seves funcions humanitàries durant la febre groga que va tenir lloc a Barcelona el 1821 i que va causar més de 10.000 víctimes.

CELLERS DE PERE G. MARISTANY.- El turista apreciarà el desenvolupament comercial que s'ha aconseguit en l'espe-

Torre d'aigües del Besòs

nau major hi ha dues tines gegantines, cadascuna amb capacitat per contenir tres mil cinc-cents hectòlitres; les seves dimensions superen les de la històrica tina de *Heidelberg* que *Heine* cantava en els seus versos.

Entre els innombrables barrils allotjats en aquest immens edifici crida l'atenció una antiga tina, venerable supervivent del primitiu celler, que constitueix l'anell que connecta el passat amb el futur.

El senyor Pere G. Maristany, actual propietari, doctor en ciències, il·lustre polític, que durant molt de temps va ocupar l'alt i important càrrec de comissari reial d'instrucció pública a Barcelona, ha perfeccionat l'organització d'aquest immens establiment vinícola.

L'anàlisi química serveix avui com a base de coneixement i comprensió per a la pràctica, de la mateixa manera que el comerciant de vins i el científic s'han fusionat per formar una mateixa personalitat; el bastiment, filtratge, esterilització i totes les diverses manipulacions es realitzen automàticament i amb tota la delicadesa i escrúpols que requereix la necessitat de produir constantment el mateix tipus, cosa que justifica la fermesa de la marca.

Per aconseguir-ho, "Pere Grau" es basa en l'abundant producció de les seves vinyes *Penedès*, que constitueix el primer material dels seus vins. Amb l'objectiu d'obtenir sempre les mateixes classes i conèixer les qualitats dels grans propietaris de les anyades espanyoles, sempre prové els vins blancs de *Penedès* i la *Manxa* dels mateixos productors; vins negres d'*Alacant*, *Carinyena*, *Priorat* i *Alella*. Les velles gar-

El turista no pot prescindir de visitar els enormes cellers que al centre del districte de Sant Martí de Provensals té el senyor Maristany, que gaudeix de gran renom, no només a Catalunya, sinó també a tota la costa mediterrània

cialitat de vins. No pot prescindir de visitar els enormes cellers que al centre del districte de *Sant Martí de Provensals* té el senyor *Maristany*, que gaudeix de gran renom, no només a Catalunya, sinó també a tota la costa mediterrània espanyola i d'una manera molt especial als mercats d'Amèrica Llatina. La fundació d'aquesta important casa data de principis del segle XIX i és sens dubte per aquesta respectable antiguitat que els béns que porten la marca «Pere Grau» gaudeixen d'una estima universal.

La botiga es va instal·lar per primera vegada a la *Barceloneta*, des d'on es va transportar a *Sant Martí de Provensals*, però no al lloc que ocupa actualment, l'actual botiga és el celler, un dels més famosos d'Espanya, només construït el 1884.

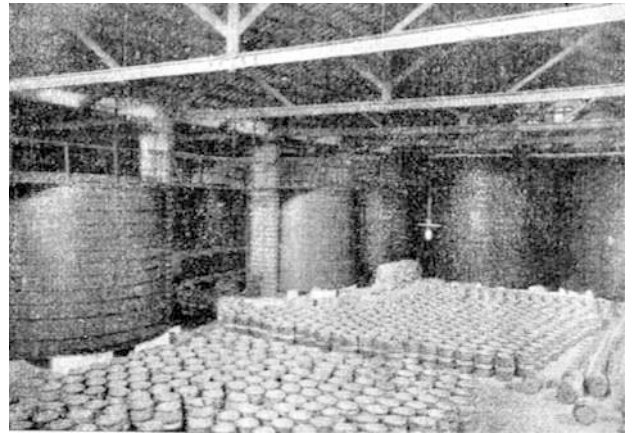
Com hem dit més amunt, el turista farà bé de visitar l'immens celler, propietat del senyor *Maristany*; ocupa una superfície de 72.000 metres quadrats i encara conté a les seves tines més de cent mil hectòlitres de vi per renovar. A la

Cellers Maristany

natxes de l'Empordà, de les quals encara es conserva una gran quantitat a les caves, s'utilitzen per donar força i un agradable ram als seus vins de taula; de manera que atrau totes les regions d'Espanya, de les quals busca els diferents mostos, per tal de crear un tipus únic i, d'aquesta manera, obtenir aquella tan desitjada harmonia, que produeix una unitat duradora i constant en una varietat permanent.

Cada mercat té el seu departament especial; la varietat de gustos, les bótes i fins i tot la xifra de consum fan que aquesta divisió sigui necessària. A la part posterior de l'edifici s'estén un pati molt gran, envoltat d'un cobert molt gran sota el qual s'acullen, admirablement guardats, més de 2.500 barrils de vi vell, que contenen les fèrtils badies que es remouen en contacte amb l'enorme pila. Les bótes que contenen els vins dels raïms recollits abans de la seva maduresa es col·loquen al descobert i reben la influència benèfica dels rajos del sol, com els convalescents que també busquen calor per reconfortar els seus cossos adormits.

Els treballadors del senyor *Maristany*, dels quals hi ha un nombre molt gran —tota la feina de boteria realitzada a

vo, hi ha un barri d'originalitat sorprenent, format per unes quantes cabanes i miserables barraques habitades per famílies de totes les races i nacions, que constitueixen una tribu tan estrambòtica com pintoresca. Hi veiem, sense saber qui són ni d'on provenen, exemples de totes les castes, que porten una vida veritablement patriarcal, dedicada, en la seva major part, a la pesca. La seva independència és gairebé absoluta pel que fa a totes les manifestacions de la seva vida, i designen entre ells un cap, una mena d'alcalde, que representa l'única autoritat indiscutible aprovada per totes les famílies de la tribu.

Tot i que aquest districte, molt digne de ser conegut, comença a desaparèixer i fins i tot podem dir que la seva europeïtzació ja ha començat. Les autoritats han entès que un cantó tan independent ja no es pot tolerar i que els individus únics que els componen es veuen obligats a complir, com tots els altres, els seus deures de ciutadans d'un país civilitzat. Recentment es va construir una església i el rector que la serveix es dedica a la noble tasca de fer escoltar la raó als hostes del barri de *Pekín*, anomenat així perquè sembla que van ser uns quants captaires xinesos els qui van establir-hi el seu campament per primera vegada.

TORRE D'AIGUA DEL BESÒS. - Situat darrere de l'enorme fàbrica "Material para Ferrocarriles y Construcciones", en direcció a *Badalona* i molt a prop de la desembocadura del riu *Besòs*, hi ha un elegant edifici que antigament s'utilitzava per abastir d'aigua a la capital. Havent canviat la tracció de l'aigua, aquest embassament ha estat fora de servei durant més de deu anys. Tots els bonics dispositius instal·lats allà s'han retirat i ara està a càrrec d'un simple guardià. És probable que formi part de la «Barcelona Water Company».

CAMP DE LA BOTA. - Una mica més enllà del barri de *Pekín* i a poca distància de la desembocadura del riu *Besòs*, hi ha una gran superfície de terreny on s'instal·len algunes bateries, equipades amb dianes, coneguda com a *Camp de la Bota*, que serveix d'escola de tir d'artilleria. Al mig d'aquest camp s'ha erigit una petita fortalesa, moblada amb torres en els seus quatre angles. ❖❖❖

Situat darrere de l'enorme fàbrica "Material para Ferrocarriles y Construcciones", en direcció a *Badalona* i molt a prop de la desembocadura del riu *Besòs*, hi ha un elegant edifici que antigament s'utilitzava per abastir d'aigua a la capital

les seves botigues—, estan envellint a la casa. Els salaris, que s'adiuen perfectament amb el pressupost força elevat del treballador barceloní, s'incrementen progressivament per la seva antiguitat. I això no és tot: els treballadors que emmalalteixen continuen pagant els seus dies i l'assistència mèdica també és responsabilitat del cap; aquesta ajuda s'estén a tota la família de treballadors quan porten cinc anys al servei de la casa i quan n'hi ha deu, aquests mateixos treballadors adquireixen una assegurança de vida, per la qual cosa també els paga el seu cap.

S'entendrà per la descripció que acabem de fer, conscients del lideratge, que és amb bona raó que es considera que aquests cellers són un veritable model, del seu tipus, siguin on siguin coneguts, és a dir, diguem-ne, per tot el món.

PEKÍN. - A la platja que hi ha al costat de *Pueblo Nue-*

patrimoni

Agrupació per la Protecció del Patrimoni (Apropat)

CAN RIERA PARELLADA DELS TARONGERS, UN CAS ATÍPIC DE TRANSMISSIÓ DE LA PROPIETAT

Fragment de la comunicació presentada al "I Congrés del món de la masia: passat, present i futur del territori rural català", celebrat el 2015 a l'Institut d'Estudis Catalans. Can Riera espera ser catalogada com a Bé d'Interès Local (BCIL) des de fa anys i es convertirà en el centre dels tres mil nous habitatges que es construiran al seu voltant un cop acabada l'estació de la Sagrera.

Can Riera és una masia localitzada a la ciutat de Barcelona. L'actual accés es fa pel carrer Bonaventura Gispert, vial sobre l'antiga llera de la riera d'Horta.

Can Riera compleix amb els estàndards de la masia catalana. Es tracta d'un edifici de dimensions notables, constituït per un volum de quatre crugies de planta quadrangular al voltant del qual hi ha diversos cossos adossats.

Tant a la façana lateral com posterior, s'hi ha adossat un cos de planta baixa i pis que desaigua a la seva façana. Denoten la seva antiguitat els materials i el mètode constructiu emprat amb carreus superposats en la cadena cantonera de la planta inferior i pedres lligades amb materials en el paredat amb arrebossat com acabat superficial.

Si mirem frontalment la casa, amb la façana principal orientada al sud-oest, veurem que es tracta d'una construcció rural, destacant elements típics d'una casa de pagès, com l'era de rajola vermella retallada pel camí d'accés al mas.

La masia pròpiament dita, destaca per la porta d'arc amb cancell deteriorat que deixa pas a les estances inferiors de la casa amb el que va ser la sala o rebedor principal. Per les escales pugem al primer nivell del mas on hi ha les habitacions.

A la façana principal trobem la resta de dormitoris, doncs les famílies rurals, i la de Can Riera en particular, eren extenses. En l'estança més diàfana del primer pis, denominada "sala" en l'inventari de 1685, trobem escales que ens adrecen al segon nivell un cop superada la porta reforçada, assimilable a l'actual blindatge i amb doble pany i tanca per l'interior. Cosa que fa pensar que el segon pis alhora que ocupat per les golfes i zones de magatzematge, podia servir de refugi en cas de necessitat ja fora per causes naturals, com també per donar aixopluc davant incursions de persones hostils. ❖❖❖

Can Riera, als anys 80

Placa a la façana, amb la data de l'any 1574

exposicions

DARWIN BOTÀNIC

Charles Darwin és conegut per la teoria de la selecció natural que sovint s'associa amb el món animal i és recordat, principalment, com un zoòleg. No obstant això, el científic anglès va recórrer sovint a l'estudi de les plantes com a eina fonamental per testar la seva teoria de l'evolució.

Dels quinze llibres que va publicar, sis estaven dedicats a les plantes. I entre aquestes, va centrar-se en l'estudi de les orquídiades, les plantes carnívores, les primules, les enfiladisses, salicàries i plantes hortícoles.

L'exposició ens convida a entrar en el laboratori de Darwin on les protagonistes són un centenar de plantes vives de les espècies amb què experimentava, acompanyades d'il·lustracions, maquetes i dispositius d'olor. Aquestes plantes i flors relaten per ordre cronològic els descobriments que testaven la teoria que trasbalsaria el món i canviaria per sempre la nostra concepció de la natura.

La mostra també ens descobreix

un Darwin més humà i més proper, que experimentava a l'hort i a l'hivernacle de Down House, a prop de Londres.

Darwin Botànic és la primera exposició que el Museu de Ciències Naturals de Barcelona produeix a l'Hivernacle del parc de la Ciutadella que ha passat a formar part dels equipaments del Museu.

DATES
del 3 de març al 31 de maig

HORARI
de dilluns a diumenge,
de 10 a 20 hores

LLOC
Hivernacle, passeig Picasso, 7,
parc de la Ciutadella

SENY I RAUXA. NOTÍCIA DE L'ARQUITECTURA CATALANA

L'exposició *Seny i raixa. Notícia de l'arquitectura catalana* proposa un recorregut ampli per l'arquitectura catalana recent, mostrant-ne la riquesa, la diversitat i la continuïtat històrica. El punt de partida és la constatació d'un fil ininterromput que uneix la fundació de l'Escola d'Arquitectura, l'any 1875, amb les pràctiques i sensibilitats actuals. Un fil que travessa generacions, estils i moments convulsos, però que es manté viu a través d'una manera de fer on conviu la mesura i l'audàcia, el rigor i l'instint, en un equilibri que popularment anomenem "seny i raixa".

DATES: del 22 de maig al 6 de setembre
HORARI: de dimarts a diumenge, de 10 a 20 hores
LLOC: DHub, plaça de les Glòries Catalanes, 37

CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS CEIISANTANDREU.CAT

L'any 1982 un grup de veïns i de veïnes funden l'Arxiu Històric de Sant Andreu de Palomar. Entre els fundadors hi trobem Martí Pous i Serra, Joan J. Busqueta, Josep Bota, Jordi Sacasas, Jaume Seda, Carme Brossa, Manuel A. Raigada i Núria Postico entre d'altres. L'associació s'hostatjava en una de les sales del Centre Cívic de Sant Andreu i amb la creació de la xarxa d'arxius municipals de districte el 1987, l'entitat va canviar de nom i passà a anomenar-se Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, en honor al dramaturg i poeta andreuenc.

Les tasques del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias es desenvolupen principalment en el camp de les ciències humanes i socials: col·labora en la dinamització de la vida associativa andreuenc i està en contacte amb totes les persones i entitats que es dediquen a l'estudi de l'antic poble. També organitza conferències i xerrades divulgatives i ofereix assessorament històric i etnològic. Pertany a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i és membre del Con-

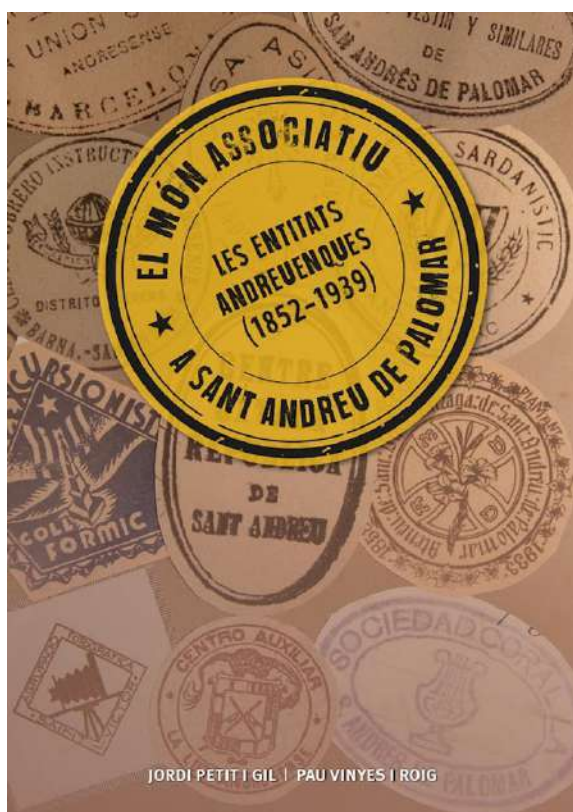
sell d'Entitats del Districte de Sant Andreu. La seu del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias està situada al carrer d'Ignasi Iglésias, 33, de Sant Andreu de Palomar, a la casa on va néixer l'escriptor català Ignasi Iglésias i Pujadas l'any 1871.

El Centre d'Estudis Ignasi Iglésias publica un seguit de llibres i revistes dedicats a la història de Sant Andreu i del Pla de Barcelona:

- *Finestrelles*: és una revista en format llibre iniciada el 1989. El seu contingut és una miscel·lània d'investigacions diverses amb un cos central comú.

- Llibres de *Finestrelles*: es tracta d'una publicació monogràfica sobre un tema concret. Aquesta col·lecció es va iniciar el 2001.

- *El Forat del Vent*: revista de cultura de Sant Andreu de Palomar. L'any 2007, amb motiu del 25è aniversari del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, es va decidir renovar l'antic butlletí "Forat del Vent", iniciat el 1997. ❖❖❖

ANTIC municipi

Jaume Fabre

INQUIETUD, LA PEL·LÍCULA QUE JOSEP MARIA HUERTAS CLAVERÍA VA RODAR AL GUINARDÓ EL 1958

La vida del periodista Huertas Clavería al Guinardó, de la mà del seu amic Fabre. Article publicat al número 13 (2023) de la Revista *EL POU*, del Grup d'Estudis de la Vall d'Hebron i la Muntanya Pelada.

Entre 1958 i 1965, Josep Maria Huertas Claveria, que encara no treballava de periodista, va formar part d'un grup d'Acció Catòlica de la parròquia del Guinardó. Hi va fer obres de teatre, una revista i fins i tot una pel·lícula.

"Si algun dia desapareix Can Renom haurà mort tota una època del Guinardó", va escriure el Nadal de 1957 un Josep Maria Huertas Clavería que acabava de fer divuit anys i començava a integrar-se en un barri que no era aquell en què havia nascut, l'esquerra de l'Eixample, i on havia viscut els seus anys d'infància i adolescència.

Això ho va escriure en el seu diari privat després de participar aquella Nit de Nadal en un costum que descrivia així: "A casa del meu amic Pere Renom, després de la Missa del Gall, obrien, tradicionalment, una caixa de galetes. Destapaven un parell d'ampolles de xampany. Els familiars recollien els seus regals de l'arbre de Nadal i s'encenien els llums del pessebre".

Set anys més tard, el 1964, la família Renom es va vendre aquella casa situada davant de la parròquia i Huertas va anotar: "L'enyorada Can Renom, un dels vells baluards catalans del barri, anirà a terra per deixar lloc aquests pisos-nincols que comencen a omplir l'antany barri tranquil".

Jaume Fabre i Fornaguera, periodista i historiador. Autor de molts llibres sobre la història de Barcelona, com el monumental *Tots els barris de Barcelona*, conjuntament amb Josep Maria Huertas Clavería.

He traduït aquestes anotacions personals seves, fetes en un quadern íntim. Huertas ho va escriure en castellà, perquè el seu món havia estat, fins arribar al Guinardó, un món familiar, escolar i d'amics enterament castellà, en un país on el català no existia fora dels cercles reduïts de familiars i amics. Per a ell va ser el descobriment d'un altre món, en el qual va saber-se adaptar a gran velocitat i assumir-ne, al cap de poc temps, les reivindicacions nacionals, socials i polítiques.

Però anem per passos. Cal explicar, per als nascuts després de 1964, què era can Renom i després el paper que va jugar Josep Maria Huertas entre 1957 i 1965 al món guinardonenc que girava entorn de can Renom. Aquest món de famílies vinculades a la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat va jugar un paper fonamental en la seva formació. No es pot entendre aquell que va ser més tard un gran periodista sense conèixer què va fer al Guinardó durant aquells anys.

A DAVANT DE LA PARRÒQUIA

Pere Renom Garriga, un empresari industrial casat amb Maria Baguñà Subirana, va construir-se una casa de planta i pis al començar el segle XX a la cantonada del que és avui el carrer de Gènova amb l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat, que aleshores es deia avinguda de la Font Castellana i estava molt poc urbanitzada. El matrimoni va tenir quatre fills, dos nois i dues noies. Per a les noies, Carme i Maria, el pare va fer construir als anys trenta una altra casa a l'altre extrem de l'illa de cases, tocant a la part alta del carrer del Telègraf, on hi van anar a viure quan es van casar. Al cap d'un temps, però, la Carme, casada amb Lluís Sarrias,

es va vendre la seva part a la germana i s'hi van quedar només a viure la Maria i el seu marit Amadeu Capellades. Cal recordar tots els cognoms d'aquests habitants de les cases davant de l'església de la Mare de Déu de Montserrat, perquè van ser importants en el funcionament dels primers anys de la parròquia i, amb ella, en els anys de creixement del Guinardó: Renom, Sarrias, Capellades. I també n'hi va haver d'altres.

El primogènit del Pere Renom fundador de la nissaga guinardonenca, a qui van posar, com era costum, el mateix nom de Pere, no va tenir fills, i el cabaler, Narcís, en va tenir vuit, dels quals dues noies van morir al poc de néixer. Els sis

L'illa de cases de davant de la parròquia va ser molts anys la base d'una de les famílies clau en el naixement i desenvolupament de l'església de la Mare de Déu de Montserrat i totes les activitats portades a terme al seu voltant

fills restants i els seus pares es van quedar a viure a la casa pairal amb l'àvia Maria, que va morir el 1973, als norantatres anys. El seu marit, l'avi Renom, havia mort el 1954, als setanta-vuit anys.

Entre la casa pairal dels Renom a la cantonada amb Gènova i la casa de les filles a l'altra cantonada, hi havia unes parcel·les, inicialment propietat també dels Renom, una de les quals va servir en èpoques diverses per a diversos usos vinculats a l'obra social de la parròquia, bàsicament l'escoltisme i el club de bàsquet parroquial, i finalment, venuda a Josep Mestres, primer per a fer-hi un rentacotxes i finalment per als pisos actuals.

A la pràctica, doncs, l'illa de cases de davant de la parròquia va ser molts anys la base d'una de les famílies clau en el naixement i desenvolupament de l'església de la Mare de Déu de Montserrat i totes les activitats portades a terme al seu voltant. Altres famílies molt vinculades a les activitats de la parròquia, com els Caldentey o els Vinaixa, vivien els anys de franquisme en cases de la mateixa avinguda, però una mica més allunyades.

LA PARRÒQUIA DE LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT

L'any 1958, la parròquia Mare de Déu de Montserrat tenia trenta-vuit anys d'existència. Però només en feia tretze que havia pogut posar la teulada a la nau del temple, amb

entrada per l'avinguda. Durant els seus primers anys, les funcions religioses es portaven a terme en el que ara és la base del temple, unes dependències amb entrada pel carrer de Varsòvia que aleshores es coneixien com la cripta, en tant que eren sota d'on s'estava construint l'església.

Quan el 1945 les misses es van poder començar a fer sota cobert en el nou temple amb porta d'accés a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat, les àmplies dependències de la cripta van ser reconvertides en una sala de teatre, aules de les escoles parroquials i locals per a les associacions que s'havien anat formant a l'empara de la parròquia, vinculades a l'obra social de l'Església catòlica —no n'hi havia d'altre d'autoritzada a l'Espanya franquista— coneguda amb el nom d'Acció Catòlica. Utilitzaven aquests locals diversos grups de reflexió religiosa, de teatre amateur, de ballet popular i d'escoltisme. Al costat de la sala de teatre n'hi havia una altra amb bar i taules de billar, tennis de taula i per partides d'escacs, parxís, dòmino i cartes. Un matrimoni, de cognom Gràcia, atenia el bar i controlava l'ordre en el local com a conserges mentre els seus nombrosos fills corrien pel Centre Parroquial com si es tractés de casa seva. En aquesta sala del bar, pintada de verd i oberta a tothom, era on es feien les reunions de reflexió espiritual del grup juvenil d'Acció Catòlica i on alguns dissabtes a la tarda aquest grup ofería conferències d'orientació moral per a adolescents que no militaven en el grup d'Acció Catòlica.

Vinculat també a la parròquia existia un equip de bàsquet, el PEM, sigles que corresponien a Penya Esportiva Montserrat. Però no es feia servir en públic el nom complet, perquè era en català, llengua proscriu. El club s'havia fundat el 1950 i va tenir equips juvenils de nois i noies i també de mini-bàsquet.

Així doncs, les activitats socials del barri eren monopolitzades per la parròquia fins que, ben entrats els anys seixanta, van poder-se crear-se altres associacions, com la de veïns, desvinculada de les activitats religioses.

Formaven part d'aquestes associacions i moltes altres de caràcter més estrictament religiós —portants del Sant Crist, Adoració Nocturna, confraries i germandats...— les famílies més estretament vinculades a la parròquia, pares i

fills, algunes de les quals ja hem anat esmentant. Famílies sovint emparentades entre sí. Renom —sis fills— i Caldentey —dotze fills—, les dues amb habitatge a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat, eren de les que tenien més pes específic en el nucli dur. També els Vinaixa, els Capellades, els Sarrias, els Mestres, i alguns altres.

JOVES ESPORTISTES I D'ACCIÓ CATÒLICA

Els fills tenien el PEM i el seu grup específic d'Acció Catòlica. Val a dir, però, que, sobretot els grups de joves, no eren absolutament endogàmics, sinó que els fills de famílies del Guinardó hi atreïen amics d'altres barris i d'altres nivells socials. Aquest esperit obert del PEM i el grup de joves d'Acció Catòlica van fer possible que, a començament dels anys seixanta, s'hi integrés, entre d'altres, un noi de divuit anys que

Quan es van conèixer, Joan Caldentey tenia la mateixa edat que Huertas, divuit anys, i van intimar de seguida. Caldentey és una persona molt extravertida i sociable, Huertas, pel contrari, era un noi solitari i introvertit

vivia a l'Eixample i treballava a les oficines d'un taller de reparació d'automòbils. Després d'acabar el batxillerat en una escola religiosa amb notes immillorables, havia fet un curs en una escola de cinema i escrivia incansablement guions d'obres de teatre i de pel·lícules que havia de guardar al calaix.

Com que li agradava escriure, havia fet tres intents per ser admès a l'Escola Oficial de Periodisme però no havia pogut superar l'examen d'ingrés. Parlava castellà i en lloc de corbata portava *pajarita*. Vivia amb la seva mare en un cinquè pis de l'esquerra de l'Eixample. El seu nom: Josep Maria Huertas Claveria. Anys a venir esdevindria una figura clau en el periodisme barceloní.

Va arribar al Guinardó poc abans del Nadal de 1958 de la mà de Joan Caldentey, conegut pels seus companys d'Acció Catòlica del Guinardó com a Juani. Com Josep Maria Huertas, treballava a Motormóvil, empresa de recanvis de l'automòbil que tenia el local a la travessera de Gràcia. Huertas era a les oficines del primer pis i Joan Caldentey era a la planta baixa, en el taller, fent feines de recepció i facturació.

Quan es van conèixer, Joan Caldentey tenia la mateixa

edat que Huertas, divuit anys, i van intimar de seguida. Caldentey és una persona molt extravertida i sociable, Huertas, pel contrari, era un noi solitari i introvertit. Potser per això, Caldentey, com ens explica ara, “veient-lo tan desprotegit”, el va convidar a participar en les activitats del seu grup del Guinardó. Primer anaven els diumenges als partits del PEM, que aleshores ja era a la pista del passatge Garrofers. Caldentey hi jugava. Huertas ni somiar-ho. Era un negat per a qualsevol activitat esportiva, cosa que ja li havia ocasionat problemes de relació durant els estudis del batxillerat. Ben aviat es va integrar també al grup d'Acció Catòlica que utilitzava els locals dels baixos de la parròquia, després de passar per la inevitable prova d'iniciació d'uns dies de retir a Palautordera en unes trobades que anomenaven *Cursets de Cristiandat*, equivalents més o menys al que altres coneixen com *Exercicis Espirituals*. Tres nous integrats també al grup del Guinardó, Emili Rodríguez, Josep Castro i Miquel Pucurull, van integrar-se amb Huertas al grup d'Acció Catòlica de la parròquia després de passar pel ritual del Curset. D'aquesta manera, el grup va quedar format bàsicament per ells quatre i pels que ja hi eren d'abans: Joan Sarrias, Llorenç Vinaixa, Joan Caldentey, Pere Renom i Jesús García de Mendoza. Entre 1958 i 1965, la pertinença a aquest grup d'amics va permetre a Josep Maria Huertas passar de ser un noi solitari de l'Eixample que parlava només en castellà, a integrar-se plenament en una colla de nois de famílies catalanes arrelades en un barri concret, el Guinardó. Se'n va anar desvinculant quan va començar a treballar en mitjans de comunicació, el 1964, i sobretot a partir del seu matrimoni amb Araceli Aiguaviva, una noia del Poblenou, barri en el qual va integrar-se plenament com ho havia fet al Guinardó els anys anteriors. En tots dos barris hi va fer amics que van ser-ho fins a la seva mort.

Entre el PEM, que tenia un equip masculí i un de femení, el grup de teatre d'aficionats, el de ballet popular, el d'Acció Catòlica, els escoltes i altres, un bon nombre de joves i adults participaven en les activitats promogudes i protegides per la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat en aquells anys finals de la dècada dels cinquanta. Més d'un o una participava en dues o tres d'aquestes activitats alhora i germans, germa-

nes, cosins i cosines coincidien aquí i allà amb la gent de fora del barri o sense parentesc amb les famílies de la parròquia que també hi participava. Es feien i desfeien parelles moltes de les quals van arribar feliçment al matrimoni.

EL PEM, PRIMERA IMMERSIÓ AL GUINARDÓ

Cada dissabte a la tarda i cada diumenge Josep Maria Huertas agafava el troleibús FH a l'Eixample i anava al Guinardó a trobar-se amb la colla d'amics que li va presentar Joan Caldentey.

Va començar anant només a veure els entrenaments i partits del PEM quan aquest equip de bàsquet parroquial utilitzava un terreny del passatge Garrofers.

El PEM havia estat fundat el 1950 i tenia equips juvenils de nois i noies i també un de mini-bàsquet. Els tres primers anys uns equips jugaven en els terrenys del Martinenc

El PEM havia estat fundat el 1950 i tenia equips juvenils de nois i noies i també un de mini-bàsquet. Els tres primers anys uns equips jugaven en els terrenys del Martinenc, veïns a la parròquia, usufructuats per Falange, i uns altres en terrenys del Baix Guinardó, al carrer de Josep Ciurana cantonada Thous, tocant al que anys més tard seria el Parc de les Aigües. El 1953 van passar al que seria el seu terreny més conegut, en el passatge dels Garrofers, on s'hi va estar fins el 1961. Quan van haver de marxar, per a que s'hi fessin els pisos actuals, va tornar al terreny del Baix Guinardó i el mini-bàsquet va tornar a utilitzar el terreny dels Renom situat a l'avinguda, a davant de la parròquia, que ja hem esmentat abans, fins que també s'hi van fer pisos.

El terreny del passatge Garrofers quedava més o menys a davant d'on hi ha —i ja hi havia aleshores— un forn de pa i pastisseria, com va deixar fixat per a la història una cançó inventada per Joan Sarrias que aprofitava la música de la sardana *L'Empordà*:

*Sota el passatge Garrofers
vora Can Pac i arran del forn
sota tres llums que no s'aguanten
hi ha el camp del PEM.*

Al terreny de joc hi havia a l'entrada un taulell que feia de bar i al fons de la pista un cobert rudimentari amb dutxes

i vestuaris separats per a nois i noies. Un cop que algú va fer un forat entre els dos vestuaris, va tenir problemes, perquè, tot i que era més l'imaginat que el que es podia veure realment, hi havia nois que tenien germanes en l'equip femení i ho van denunciar. A la pista hi havia la taula dels jutges de partit i uns minsos reflectors de llum —als quals al·ludeix la cançoneta— per a quan es jugaven partits nocturns. També hi havia un pon on més d'una vegada es va amenaçar de tirar-hi un àrbitre. Entre l'aviram d'una granja avícola del costat va haver-hi més d'una víctima quan s'escapava alguna pilota damunt de la paret de separació.

Els colors del PEM eren camisa bruna i pantaló groc, tot i que pel que fa als pantalons cadascú anava una mica com volia. Jugava en una lliga diocesana anomenada OAR (Organización de Atletismo Recreativo). Hi havia entrenament dos cops per setmana i els partits es jugaven diumenge al matí, després de missa, és clar. No hi faltaven mai espectadors, entre els quals va començar-se a comptar assíduament un jove Josep Maria Huertas que encara no exercia el periodisme. Joan Caldentey, que era un dels jugadors destacats, li va anar presentant altres membres de la colla i el va convidar a alguna de les festetes amb música de tocadiscos i ball que es feien ocasionalment en cases particulars, normalment amb motiu d'alguna onomàstica o aniversari. També la casa de vacances dels Renom a Palau de Plegamans va acollir a vegades la colla.

1958: INQUIETUD, LA PEL·LÍCULA

Huertas va tenir al principi algunes dificultats per integrar-se en el grup. Era un noi tímid, introvertit i no gaire atractiu. Però va tenir una idea que li va donar resultat. A l'acabar el batxillerat amb quinze anys, i fracassar en els exàmens d'ingrés a l'Escola Oficial de Periodisme, va fer uns cursos de director de cine en una escola privada del carrer de Consell de Cent. Mentre hi va ser va escriure algun guió de pel·lícules i hi va fer coneixences que després li van ser útils. Una d'aquestes coneixences era un noi anomenat Toni que havia conegut quan estudiaven junts el batxillerat a l'Escola Sant Miquel i que és qui el va fer aficionar al cinema i el va portar a l'escola de cine.

Partint dels mínims coneixements adquirits en aquella escola i de la càmera de 16 mm aportada pel seu amic, a Huertas se li va ocórrer de proposar a la colla de joves del Guinardó de rodar en el barri un film de terror del qual ell havia escrit el guió. Un altre amic de l'Escola de Cine, Joan Gost, va aportar el capital necessari per a la producció. Huertas en seria el director. El protagonista masculí seria Toni, el mateix que aportava la càmera, la protagonista femenina una noia vinculada al grup de teatre amateur del Guinardó, i un altre membre de la colla del Guinardó, Joan Sarrias, hi tindria també un paper destacat. Altres nois i noies que freqüentaven el PEM també van participar en papers més secundaris. Es van arribar a rodar algunes escenes al mateix terreny de joc del PEM, altres d'interior en els locals que li va deixar usar gratuïtament el propietari de l'escola de cine i una de les escenes culminants de la pel·lícula en les escales que puguen pel costat de la parròquia des del carrer de Varsòvia fins a l'avinguda de la Verge de Montserrat. En aquesta escena, un home amb un ganivet a la mà en perseguia un altre pujant les escales, el que es correspon exactament amb el previst a la pel·lícula, titulada *Inquietud*, l'argument de la qual Huertas va descriure així en un document de l'època:

grar-se més fàcilment en el grup. No cal dir que la pel·lícula mai no es va passar per televisió i només se'n va fer una projecció privada, l'hivern de 1958-1959, per als que hi havien participat i altres amics. Huertas es va quedar el text del guió i el propietari de la càmera es va quedar els rotlles de 16 mm. Ves a saber on són ara.

Jo vaig ser testimoni del rodatge de la pel·lícula a les escales del carrer de Varsòvia, per casualitat. M'hi trobava potser perquè aquell any estava escolaritzat a les escoles parroquials, on el mestre, el senyor Julián Garcia, pare del president de l'Acció Catòlica de la parròquia, Francesc Garcia Estartús, em preparava per a l'ingrés de batxillerat, o potser perquè hi havia anat aquell dia, i a aquella hora, al cau de l'agrupament escolta que també hi havia allà mateix, on jo participava des de feia anys, i em va xocar veure un jove amb *pajarita* al coll i un altre amb una càmera sobre un trípode, situats al peu de les escales, rodant la persecució d'un home per un altre amb un ganivet a la mà. Allà va ser el primer cop que vaig veure Josep Maria Huertas. Ell tenia dinou anys i jo en tenia deu. Set anys més tard treballàvem els dos al diari *El Correo Catalán* i començàvem a escriure conjuntament la sèrie de set llibres *Tots els barris de Barcelona*. El més bo és que quan anys més tard li vaig explicar aquell primer cop que el vaig veure al Guinardó, ell em va negar rotundament haver dirigit aquella pel·lícula, sigui perquè ja ho havia oblidat realment o bé perquè preferia oblidar-ho. La memòria és selectiva.

Set anys més tard treballàvem els dos al diari *El Correo Catalán* i començàvem a escriure conjuntament la sèrie de set llibres *Tots els barris de Barcelona*.

Un chico bien parecido juega en un equipo de baloncesto. En unas jornadas deportivas descubrimos su ausencia de buenos sentimientos, así como su acentuado egoísmo en el trato con su novia y un amigo, e incluso en su mismo juego individualista. Después del partido se cree perseguido por un malhechor cuando es simplemente un hombre feísimo que desea le arregle una navaja. La cámara termina su labor descubriendo un letrero en la puerta de la casa del protagonista en que se indica "Se arreglan cuchillos y navajas".

La seva opinió sobre la pel·lícula, uns anys més tard, no es pot dir que fos positiva. "Un bochornoso argumento para una pésima realización. Qué diálogos más horrendos se me antojan ahora". Però li va servir per a l'objectiu principal que perseguia: guanyar-se l'amistat de Joan Sarrias, un dels líders del grup, i l'admiració d'altres membres del grup, ja que ell va fer creure que ho feia com un curtmetratge per passar a la televisió. D'aquesta manera va aconseguir inte-

1960-1961: ESTRENA DE TRES OBRES DE TEATRE

Els últims mesos del 1960 i els primers del 1961 van ser decisius per a la participació de Huertas, que tenia vint anys, en la vida social del Guinardó vinculada a la parròquia. Quasi tots els seus amics del PEM i el grup d'Acció Catòlica estaven prestant el servei militar obligatori, del qual ell havia quedat eximit. Altres s'havien casat o havien agafat parella fixa que absorbia la major part del seu temps lliure. Algun altre havia emigrat a l'estranger en busca de feines millors. Ell s'havia presentat per tercera vegada a l'examen d'ingrés a l'Escola de Periodisme i l'havien suspès. Cap dels contes i

L'11 d'octubre de 1963 es va estrenar al teatre del Cercle Catòlic del Guinardó l'obra *Historia íntima de un matrimonio*, escrita y dirigida per Josep Maria Huertas. Va ser interpretada pel grup de teatre d'aficionats que ell mateix havia format. Francisco Candel, que hi va assistir en va escriure un comentari ple d'ironia que es va publicar a la revista *Atalaya* del Guinardó, que Josep Maria Huertas va dirigir des del primer número (juny de 1960) fins a l'últim, el 51 (juliol 1965).

TEATRO. CRÍTICA DE UN ESTRENO

por Francisco Candel

Vaya por delante que encontré la obra francamente buena. El autor sabe hacer teatro, se le ve cierta veteranía. Los personajes se movían, entraban y salían.

“*Historia íntima de un matrimonio*” es una comedia deliciosa. Sin embargo, el director (que era el mismo autor) dio la noche del estreno un excesivo aire cinematográfico que destacaba sobre todo en la realidad de la presentación. Chocará que esto lo diga un escritor realista, como a mí se me tiene conceptuado, pero es así. Para mí, el teatro tiene tanta fuerza ficticia que cuanto menos realismo pongamos en las cosas, más se ve. Me refiero a Irene embarazada, y a la auténtica comida que se sirvió. Sobre todo, la detallada comida, distraía del asunto.

Otra cosa en que a Huertas Clavería se le fue la mano, aunque si reflexiono veo que era bastante imposible de soslayar, fueron las muchas llamadas telefónicas y del timbre de la puerta, en especial las primeras. El teléfono, en teatro, es un tema bastante socorrido.

Otro reparo es que la obra era un poco para el Círculo Católico del Guinardó. A veces me dio la impresión de que el autor estaba “epatando” a aquella gente, con ciertos giros escabrosos e insinuantes.

Me gustó de la obra ese aire de haber plasmado unas instantáneas de la vida familiar de un matrimonio, sin melodramas o retorcidos complejos. Es curioso que los mejores personajes de la comedia sean las tres personas mayores, y que tan bien plantease y resolviese Huertas Clavería el caso de los padres de Andrés. La situación de Paco y María era lo mejor de la obra. Casi era un problema que estuvo a punto de llevarse el otro, el del matrimonio, de descartarlo.

En la interpretación, a mi parecer, los mejores fueron Balbina Gil, Miguel Pucurull y Trini de Cabo.

Tuvieron momentos magníficos. Sobre todo esta última en el papel de Argentina.

El público, como todos los públicos, tosía, comentaba y reía cuando no había que hacerlo, de tal modo que estropeó un final de cuadro de magnífico efecto teatral, cuando Irene le dice a Andrés: “Vamos a tener un hijo”.

Y para terminar, hablando del final de la obra, diré que fue de un gran efecto plástico y quedó muy bien.

(*Atalaya del Guinardó* - Número 32 - noviembre de 1963)

obres de teatre que havia anat presentat en concursos de tota mena havia obtingut el més mínim premi o accésit. Treballava en una oficina fent feines que no el satisfieien gens. Passava uns moments de forta crisi que va poder superar abocant-se de ple al Centre Parroquial, on va posar en marxa dues iniciatives: la publicació d'una revista periòdica amb informació sobre el barri, a la qual va donar el nom d'*Atalaya* del Guinardó, i dirigir el grup de teatre amateur que actuava als locals de la parròquia en un moment difícil, a causa de les baixes per la mili. També la colla de ballet popular, que havia estat molt activa, s'havia dissolt.

El grup de teatre amateur tenia darrera seu, quan ell el va agafar, una història força llarga i consolidada. Aquells que l'havien fet funcionar durant anys, entre ells el pare dels joves Renom, reclamaven un relleu. Posava en escena obres en castellà, com era preceptiu, però també alguna en català. A Huertas li va interessar especialment la qüestió perquè escrivia obres de teatre. A la Biblioteca de Catalunya se'n conserven els mecanoscrits d'una vintena d'inèdites, donats per la seva vídua. Totes les va presentar a concursos literaris convocats en diverses ciutats espanyoles i només va rebre el reconeixement d'una obra que mai no es va estrenar, *La luz*

del último camino, nominada amb un accésit en un concurs del TEU (Teatro Español Universitario).

Els anys 1960 i 1961, es van estrenar al teatre del Cercle Catòlic del Guinardó tres d'aquestes obres escrites per Huertas, totes en castellà, dirigides per ell mateix i participant en alguna com actor. Amb les entrades que es cobraven per les representacions teatrals confiava en poder finançar *Atalaya del Guinardó*, la revista del barri que publicava al mateix temps.

EL LLIT DEL VICARI A L'ESCENARI

La primera obra escrita per ell que es va estrenar va ser *El jardín bajo la lluvia*, escrita en tres setmanes el juliol de 1961 i estrenada el 23 de setembre següent. Ell la dirigia i en feia el principal paper masculí, al costat de Paquita Ruiz, la pianista del grup de ballet popular que acabava de dissoldre's. També hi tenia un paper Joan Gost, l'amic de Huertas no vinculat al barri que havia produït la pel·lícula *Inquietud* i que feia dibuixos per *Atalaya del Guinardó*.

La seva segona obra va ser *Despedida de soltero*, estrenada al Guinardó amb prou feines cinc mesos després de la posada en escena d'*El jardín bajo la lluvia*. La protagonis-

ta femenina va tornar a ser Paquita Ruiz, amb un paper difícil, ja que l'argument era més aviat escabrós: els amics d'un noi de vint-i-quatre anys preparen una *despedida de soltero* la nit abans del seu matrimoni. Com que el futur casat havia promès a la seva futura esposa que aquella nit no es mouria de la seva habitació en la pensió on vivia, els amics decideixen gastar-li una broma pesada. Saben que no ha tingut mai experiències sexuals, i conviden una prostituta a l'habitació. Però el noi, decidit a conservar-se verge fins el moment de consumir el seu matrimoni, converteix la trobada en una conversació sensible entre dos éssers humans, amb els seus problemes i preocupacions. Acaba obligant la noia a acceptar uns milers de pessetes que havia estalviat per al viatge de nuvis, amb la condició que abandoni la prostitució.

El problema es va presentar en forma de llit, que era on transcorria tota la conversa. Havia de ser un llit vell, ja que era en l'habitació d'una pensió barata. No era fàcil trobar-ne un d'adequat i menys ho seria transportar-lo. Va ser el vicari de la parròquia, que aleshores era mossèn Fèlix Miquel, qui va ajudar a resoldre el problema, deixant el seu propi llit, que des de la rectoria on tenia la seva habitació va ser portat a la sagristia i d'allà baixat al teatre per una escala interior que hi portava directament. Mossèn Fèlix Miquel era també a qui li corresponia donar el vistiplau a l'obra, cosa que va fer sense censurar ni una ratlla malgrat la seva temàtica i que s'havia de representar en un Centre Catòlic.

FRANCISCO CANDEL EN UNA DE LES ESTRENES

L'última obra escrita i dirigida per ell va ser *Historia íntima de un matrimonio*, una altra obra de títol aparentment no gaire adequat per a un Centre Catòlic, que es va estrenar l'onze d'octubre de 1963, amb Joan Sarrias, Miquel Pucurull i Narcís Renom en els papers masculins, i Paquita Ruiz i altres quatre noies en els femenins. Era una comèdia que ell en deia *hexagonal*, ja que la formaven tres actes dividit cadascun en dues parts. Segons les seves mateixes explicacions, estava basada en el primer any de matrimoni de tres bons amics seus —dos d'ells del Guinardó— i escrita a partir de les confidències que li havien fet. Hi va assistir l'escriptor Francisco Candel, qui encara no havia publicat *Els altres catalans* (ho va fer al cap de pocs mesos) però era ja un autor reconegut, amb mitja dotzena d'obres publicades, entre elles *Donde la ciudad cambia de nombre* i *Han matado un hombre, han roto un paisaje*. Huertas s'havia fet amic de Candel poc abans i li va demanar que assistís a l'estrena i escrigués una crítica per a la revista del barri que dirigia el mateix Huertas, *Atalaya del Guinardó*. Reproduïm aquesta curiosa crítica teatral en un requadre apart, en aquestes mateixes pàgines. El novembre de 1962, Huertas ja havia

portat Candel al barri perquè donés una conferència sobre novel·la i societat en la Setmana de la Joventut que organitzava cada any el grup d'Acció Catòlica de la parròquia.

A més de les seves tres obres de teatre, Huertas va dirigir en aquell teatre del Guinardó obres d'altres autors, de les típiques del teatre d'aficionats, i també, l'últim diumenge de febrer de 1961 un gran festival amb diversos espectacles.

Aquestes obres de teatre, com totes les altres que havia fet anteriorment el grup de teatre amateur del Guinardó, es posaven en escena en el local adjacent a la sala n'hi havia el bar i les taules de joc. Huertas va deixar escrita una descripció no gaire optimista d'aquesta sala, ja desapareguda:

«Butacas de respaldo rígido y brazos semirrotos y carcomidos definían el patio de los espectadores. Luces mortecinas, telarañas dosificadas abundantemente en sus sucias paredes, unas hornacinas que hablaban del antiguo uso de la sala como iglesia, ahora trasladada al piso superior, una sonoridad opaca y confusa que mezclaba y amortiguaba las voces. Al hablar de voces dedico una sonrisa amistosa a los heroicos y esforzados actores. Traicionados por un local incómodo, debían contentar a un público ingrato, que la mayoría de veces acudía armado de chicles y bolsas de patatas con que aumentar la confusión sonora de la velada teatral. Las sesiones se celebraban una vez por mes, cuando más frecuentes, pero no resultaba extraño que se espaciasen a dos, a tres. Además del teatro, la sala era utilizada para esporádicos y deprimentes experimentos cinematográficos donde la acústica rebotaba en las rectas paredes y se perdía en la inmensa altura del techo”.

La sala de teatre —i de cinema a partir de 1962— també va ser utilitzada per a d'altres activitats, com les vinculades a una Setmana de la Joventut organitzada pels nois d'Acció Catòlica i un nadalenc Dia del Pobre organitzat per les noies, promoguts cada any per la parròquia com a part de la seva labor d'apostolat.

LES BARRAQUES DEL GUINARDÓ

Com a director de la revista *Atalaya del Guinardó* (vegeu requadre apart en aquestes mateixes pàgines) que va crear i dirigir entre 1960 i 1965, Huertas, sempre buscant temes socials amb què informar els lectors, va entrar en contacte amb el barraquisme, un tema que esdevindria central en el seu treball periodístic posterior, ja en mitjans professionals.

Un amic seu que anava els matins de diumenge, com molts altres nois i noies d'Acció Catòlica, a ajudar els capellans que actuaven en els molts barris de barraques que hi havia aquells anys a Barcelona, el va convidar a acompanyar-lo perquè pogués escriure un reportatge per a l'*Atalaya*.

Va descobrir així barris com Can Vidalet, la Bomba, o

En un dels últims números publicats d'Atalaya del Guinardó, el gener de 1965, Huertas hi va incloure un article sobre el nucli de barraques del carrer de Francisco Algre, ben a prop de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat. Un nucli de barraques, per cert, que va subsistir, fins poc abans dels Jocs Olímpics de 1992. Al final es refereix a La Torre, l'edifici amb funcions de centre social al qual va dedicar la portada de l'últim número de la revista.

LA OTRA CARA DEL GUINARDÓ

Francisco Alegre, completando una idea de barrio

Hay otro Guinardó. Del cual sabemos poco, o no queremos saber demasiado. Porque ver a los demás viviendo en peores condiciones que las nuestras nos produce desazón.

En el Guinardó de Francisco Alegre, viven 500 familias, o más. Sus habitantes dan el nombre de torres a sus viviendas. Pero son barracas. No queremos engañarnos; si ellos quieren hacerlo, tienen cierta razón natural en su amor propio. ¿Quién no quiere parecer mejor?

Estas barracas están situadas en plena montaña, junto al Parque del Guinardó, ese parque rebautizado popularmente con el nombre de «la fuente del Cuento». Dentro de los millares de chabolas ciudadanas, éstas de los habitantes de Francisco Alegre no son las peores. Tienen luz eléctrica propia, lo que les permite poner en su interior tocadiscos, radios y hasta neveras eléctricas.

¿Nevera eléctrica en una barraca? Sí. Es eso de la “misericordia de lujo”: las neveras, los transistores, incluso las «teles», se pueden comprar a plazos. Los pisos también pero con entradas mínimas de 30.000 pesetas. ¿Y quién las tiene?

- Porque yo, las 2.500 de un alquiler, trabajando todos los de casa, creo que las podríamos recoger.
- Pero, y la entrada ¿qué?

Algunos consiguen salir de este insalubre modo de vivir, pero enseguida hay por los menos otras dos familias que se disputan la barraca libre. Llegan inmigrantes incesantemente.

- Y en algún lugar hay que meterse. Hay tres fuentes públicas para el vecindario. Y como una de ellas está en el mismo corazón de Francisco Alegre, las mujeres se consideran afortunadas.
- Lo malo es la recogida de basuras. Todo el mundo las tira en la calle.

Eso de “calle” es otra ironía que añadir a lo de “torre”. Es la misma montaña, barro cuando llueve, la única “calle” transitable.

La “Torre”: dispensario, escuela, iglesia

En medio de las barracas se alza una semiderruida construcción, que llaman la “Torre”, en este caso con bastante razón, porque tiene todas las trazas de los edificios merecedores de tal nombre. Es el centro social de esta humilde arteria del Guinardó. Allí practican sus visitas los médicos que acuden una vez por semana. Y dan clases diarias dos maestros, dentro de la actual campaña contra el analfabetismo. Y la improvisada clase sirve de capilla los domingos por la mañana, cuando el cura dice la misa a las doce menos cuarto.

Es una misa sencilla, emotiva, casi entrañable. El improvisado altar es la tarima del profesor. La única imagen es un Cristo moderno dibujado en una lámina de colores.

Sólo hay mujeres y niños en la sala. De una veintena a una treintena en total. Tres hombres son la excepción: el maestro, un anciano ciego, y el mismo cura.

El sol entra por la ventana, y hace resplandecer la Hostia en el momento de la Consagración.

Fuera, sopla el viento. En invierno, el cartón-cuero-uralita de los techos de Francisco Alegre deja penetrar el aire frío. Y en verano reconcentra el calor, haciendo de la vivienda un pequeño horno.

La mitad del camino

Unos metros más abajo, estamos nosotros. Quizás bastaría que recorriésemos la mitad del camino para encontrar a quienes son más desafortunados. Y a lo mejor podríamos iniciar un diálogo sincero, en el que podríamos proporcionarles esperanza, al tiempo que ellos podrían enseñarnos a practicar la auténtica caridad.

J. M. Huertas Clavería

(Atalaya del Guinardó - Número 45 - gener 1965)

el Somorrostro, i també els barris de Montjuïc, on va conèixer Francisco Candel, amb qui va establir una amistat perdurable. Va adonar-se ben aviat que el que feien aquells nois i noies els diumenges era, com va escriure, “humanitarismo que, desgraciadamente, rara vez se transforma en un anhelo de justicia social”. “Llegan cargados de buenas intenciones”, opinava, “de catecismo, de pequeños obsequios para los chavalillos. Son los ‘domingueros’, que comparten con esos desheredados de la fortuna un par de horas de sus días festivos. Es poco, pero entonces a mi me pareció mucho, y les admiré sinceramente”.

El descobriment de barris de barraques escampats per la ciutat el va fer adonar-se que al Guinardó existia també aquest problema, que muntanya amunt de l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat existien agrupacions de barraques que podien descriure's amb les mateixes paraules que les de Montjuïc, el Somorrostro, la Sagrera i altres barris de la ciutat

Després d'una visita a les barraques del Rec Comtal, a la Sagrera, acompanyat d'Antoni Hortet, que a més de veï d'aquell barri era aleshores president de la JOC (Joventut Obrera Catòlica) a Barcelona —Huertas havia començat a militar a la

JIC (Joventut Independent Catòlica)—, i acompanyat també de Francisco Candel, que plantejava les coses de manera diferent als nois i noies d'Acció Catòlica, Huertas va escriure, el 1964, aquesta descripció: “Recuerdo una de las pocas que visité con detención; cocina con suelo de tierra, llena de mugre y moscas, cuya iluminación dependía durante la noche de un candil colocado cerca del fogón de petróleo. Como la familia que habitaba allí era numerosa —padres, tía solterona y seis niños— se veían obligados por las noches a montar una cama improvisada sobre la mesa del comedor habitación que compartía el matrimonio con los tres más pequeños. El resto se repartía en un par de catres situados en el comedor. En ese barrio miserable, en verano, la acequia lleva poca agua, y las basuras se estancan, y producen un hedor espantoso, condición no demasiado salubre para los habitantes”. Sobre aquest nucli de barraques de la Sagre-ra, a tocar del Rec Comtal, va publicar Huertas un dels seus primers reportatges en un diari d'informació general, concretament a *El Correo Catalán* de Barcelona, el 9 de desembre de 1964.

El descobriment de barris de barraques escampats per la ciutat el va fer adonar-se que al Guinardó existia també aquest problema, que muntanya amunt de l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat existien agrupacions de barraques que podien descriure's amb les mateixes paraules que les de Montjuïc, el Somorrostro, la Sagrera i altres barris de la ciutat. Els nuclis de Francisco Alegre, Marià Lavèrnia i els Canons eren un món apart del Guinardó petit burgès que s'estenia als peus de l'avinguda. Al número 51 d'*Atalaya del Guinardó*, l'últim que es va poder publicar, el juliol de 1965, va posar a la portada una fotografia de La Torre, un antic edifici transformat amb la seu d'un servei d'assistència social als habitants de les barraques de Francisco Alegre. Va ser l'últim testimoni que va deixar al Guinardó d'uns anys que van ser fonamentals en la seva formació humana i professional. ❖❖❖

El 17 de juny de l'any 2005, quaranta anys després d'haver estat acomiadat pel rector de la parroquia de la revista Atalaya del Guinardó, que Huertas dirigia des de 1960, va participar en una trobada d'aquells amb qui va compartir tantes coses els anys en què va participar en la vida del barri del Guinardó.

A la trobada hi havia antics jugadors del PEM, col·laboradors d'Atalaya del Guinardó i actors de les obres de teatre que Huertas havia escrit i que va posar en escena al teatre de la parròquia aquells anys. En aquella trobada va dir unes paraules evocant la seva adolescència i primera joventut al Guinardó. Per cert que hi va atribuir a Llibert Vinaixa uns versets sobre el PEM, que quan es van publicar a l'Atalaya se'n feia autor a Joan Sarrias. Huertas va morir vint mesos després d'aquella trobada. Aquest és el breu discurs que hi va pronunciar:

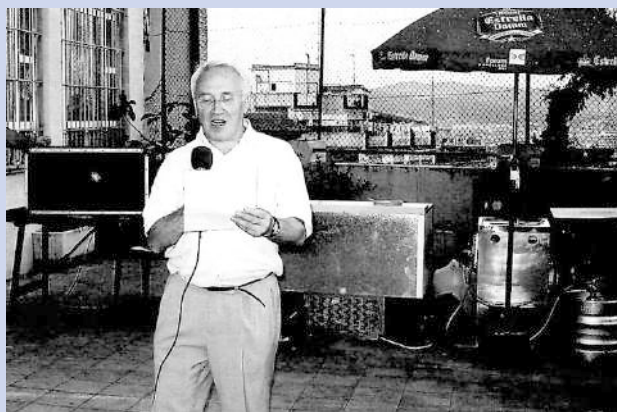
QUAN ÉREM DIFERENTS

Hi ha afirmacions que es fan sovint sense pensar massa en si responen més a la realitat o al tòpic. Per exemple, «passa el temps i les coses bàsiques són sempre iguals», o «com han canviat els costums amb el pas dels anys». Segurament les dues són certes, i depenen de com contemplem el passat, el nostre passat, amb els ulls del record.

El Guinardó, com altres barris que no eren al centre de la ciutat, vivia als anys seixanta encara una mica *ensimismat*. Hi havia encara torres a laavinguda de la Mare de Déu de Montserrat, molta gent es coneixia de tota la vida, i l'activitat social tenia el seu centre a la parròquia perquè no hi havia pràcticament res més. Et podies trobar el senyor Prats, catòlic de pedra picada, un dia que plovia, i podia ser que si li comentaves «quin mal dia que fa avui» et respongués «tots els dies són bons si estem en gràcia de Déu».

Nosaltres, i el món, érem més ingenus que els joves i el món d'ara. Al voltant de la parròquia i de la seva influència es bellugava el nostre univers. Hi tenien lloc activitats ben diverses: el teatre, els ballets, el bàsquet de la inoblidable Penya Esportiva Montserrat (el PEM, com li dèiem), la inauguració del cinema el 1962, les revetlles a casa dels Renom, la revista *Atalaya del Guinardó*, l'Acció Catòlica, les xerrades organitzades pels capellans, (Tort, Fèlix Miquel, Bonal...).

Fins i tot fèiem versos que segur que hem oblidat. En Llibert Vinaixa va publicar

L'últim retorn de Huertas al Guinardó, el 17 de juny de 2005, per una trobada d'antigues jugadores i jugadors del PEM al Mas Guinardó.

Va morir vint mesos més tard

aquests a l'*Atalaya*: «Sota el passatge Garrofers / vora Can Pac i arran del forn / sota tres llums que no s'aguanten / hi ha el camp del PEM». Ell hi jugava, com molts d'altres. Ara no hi ha camp de bàsquet al passatge dels Garrofers, ni tan sols garrofers, ni torres a l'avinguda. Queden, però, eis records.

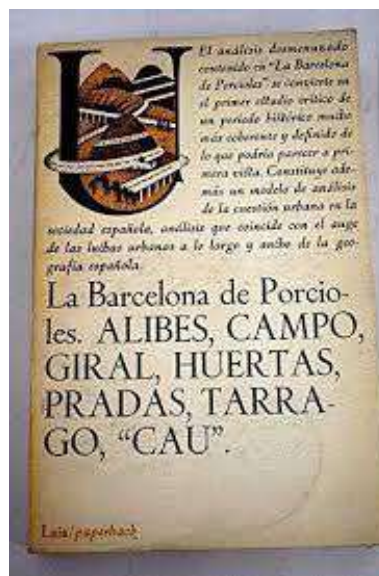
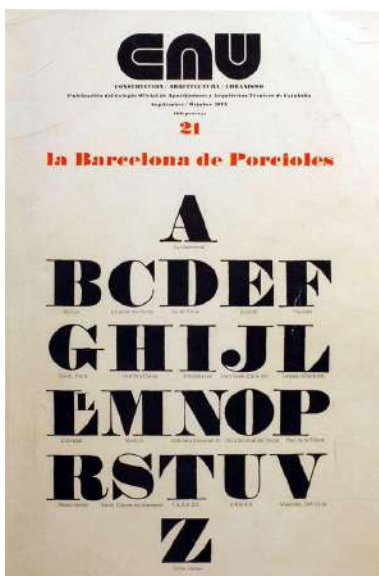
Nosaltres, aquelles noies i aquells nois, érem diferents a com som ara, però em sembla que alguna cosa de tot allò ha quedat dins nostre perquè les persones ens construïm maó a maó, com els edificis. I també potser perquè, com canta Raimon, «Qui perd els orígens, perd la identitat».

Josep María Huertas Clavería (Mas Guinardó, 17 de juny de 2005)

TEXTS bàsics

DE "LA BARCELONA DE PORCIOLES" A "LA BARCELONA DE MARAGALL"

Dues publicacions imprescindibles per conèixer Barcelona. La primera, "La Barcelona de Porcioles", un número especial de la revista CAU del Col·legi d'Aparelladors (número 21, setembre-octubre 1973), reeditada com a llibre per Laia el 1975. La segona, "La Barcelona de Maragall", un número extraordinari de la revista *La Veu del Carrer* (número 10-11, novembre-desembre 1992) que edita la Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona (FAVB).

Josep Maria Alibés, Manuel J. Campo, Eugeni Giral, Josep Maria Huertas, Rafael Pradas i Salvador Tarragó van ser els autors de l'obra que descriu la ciutat en temps de l'alcalde Porcioles.

Més de cinquanta autors i autores van participar en el número que la revista de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona *La Veu del Carrer* va dedicar a la ciutat que havia deixat l'obra constructiva dels Jocs Olímpics.

Tots dos textos són d'una importància capital per conèixer la ciutat en dos moments de la seva història: el final del franquisme i la transformació de la ciutat per acollir la XXV Olimpíada. José María de Porcioles va ser alcalde de Barcelona entre 1957 i 1973, en una època de gran creixement urbà i econòmic... i també de furor especulatiu. Pasqual

Maragall fou alcalde entre 1982 i 1997 i després president de la Generalitat de Catalunya entre 2003 i 2006. La seva tasca serà recordada per la consecució dels Jocs Olímpics de 1992 i la seva consegüent inversió, no només en infraestructures esportives sinó en la modernització total de la ciutat.

auro invento ha volgut deixar constància d'alguns dels seus fragments. En les pàgines següents es poden trobar totes les entrades d'ambdues obres. En la part final, es publiquen algunes de les que coincideixen (en les llistes estan assenyalades en lletra negra). També publiquem els textos que presenten les obres. En el cas de "La Barcelona de Maragall", es tracta d'una introducció que va fer l'escriptor Manuel Vázquez Montalbán, donant algunes idees sobre el contingut. ❖❖❖

**VOCABULARI
"LA BARCELONA
DE PORCIOLES"**

A

***Aeropuerto**

- *Aeropuerto-Ferrocarril Sants
- *Aparcamientos subterráneos
- Aparcamientos Barcelona (SABA)
- Aparcamientos Garduña, S.A.
- Aparcamientos Mediterráneos
- Catedral Párking
- *Arboricidios
- *Área Metropolitana

***Asociaciones de vecinos**

- *Auger Duró, Sebastián

B

- *Bancos
- Banco Condal
- Banca Catalana
- Banco Atlántico
- Banca Mas Sardá
- Banco Industrial de Cataluña
- Banco de Madrid
- *Barracones escuela
- *Barraquismo
- *Basuras
- *Bellvitge
- *Besós (Sudoeste del)
- *Bonet Castellana, Antonio
- *Bordoy Alcántara, Emilio
- *Briales Velaco, Alfredo
- *Bruna de Quixano, José Luis
- *Bueno Hencke, Guillermo

C

- *Camino de la Cadena
- *Campo de "Les Corts"
- *Campo del Europa
- *Can Batlló

- *Can Clos
- Inundaciones
- Basuras
- *Can Tunis (Desaparición)
- *Carmelo, El
- *Carta Municipal**
- *Casas Baratas
- *Castell Lastrortras, Jaime
- *Catalana, La
- *Cinturones de Ronda II y III
- *Ciudad Meridiana
- *Ciudad Universitaria
- *Cocheras de Sarriá
- *Colegios Profesionales
- *Comisión de Urbanismo (CU)
- *Condomines Valls, Francisco de A.
- *Consortio de los Túneles del Tibidabo (CTT)
- *Contaminación
- *Cornellá
- *Costes de urbanización
- *Cubiertas y Tejados, S.A.

D

- *Defensa del patrimonio
- *Déficit escuelas
- *Delegación de Relaciones Públicas y Turismo
- *Durán Farell, Pedro

E

- *Edificios singulares
- *Enclavamientos y Señales, S.A.
- *Equipamiento deportivo
- *Equipamiento de espectáculos (Desaparición)
- *Escuelas municipales
- *Espacios a recuperar
- *España y Muntadas, Matías de
- *Español, Real Club Deportivo
- *Exposición 1982

F

- *Figueras Bassols, José María

- *Fomento de Obras y Construcciones (FOC)

G

- *Gallardo Carrera, Félix
- *Ganduxer Relats, Mariano
- *García Morato, Avenida de
- *Gas Natural
- *Gaspard Bonet, Juan**
- *Gitanos
- *Glorias Catalanas, Plaza de las
- *Gracia, Paseo de

H

- *Hoteles de Lujo
- *Huarte y Cía., S.A.
- *Hundimientos

I

- *Inauguraciones
- *Instituto Mental de la Santa Creu
- *Inundaciones

J

- *Juan Güell, Calle de

L

- *Ladrilleros
- *Lesseps, Plaza
- *Llave de Oro, La
- *Llobregat (Extracción de áridos)
- *Llobregat, Canalización del

M

- *Manzana de la discordia (Plaza Cataluña-Pelayo-Vergara)
- *Marqués de Alfarrás (Luis Desvallés y Trías)
- *Marqués de Castell-Florite (Joaquín Buxó-Dulce de Abaigar)
- *Masó Vázquez, Enrique
- *Mensa, Jaime
- *Mercabarna
- *Mercados

- *Meridiana, Avenida

***Metro**

- *Montjuïc
- *Muller de Abadal, José María de
- *Museos

N

- *"Noticiero Universal, El"
- *Núñez y Navarro

O

- *Obra Sindical del Hogar
- *Orfelinato Ribas

P

- *Palacete Albéniz
- *Parque Valle Hebrón
- *Paseo Marítimo
- *Patronato Municipal de la Vivienda
- *Pegaso
- *Pla de la Ribera
- *Planes parciales
- *Plano de la Ciudad
- *Playas
- *Plaza Gaudí
- *Plenos municipales
- *Porcioles y Colomer, José María de**
- *Presupuesto y Programación Municipal
- *Puente de Molins de Rei
- *Putxet (Hospital Colonias Extranjeras)

R

- *Realquilados
- *Rosell Guillén, Manuel

S

- *Sagrada Familia, La
- *Samaranch Torelló, Juan Antonio**
- *San Ildefonso, Ciudad Satélite
- *Sanidad en el Besós, Campaña de
- *Santa Amelia
- *Santa Coloma

*Sants
 *Sentís Anfruns, Luis
 *Soteras Mauri, José
 *SPAI
 *Subías Fages, Xavier

T

*Tabasa
 ***Tarragona, Calle**
 *Taxis
 ***Tibidabo**
 *Torre Baró-Vallbona-Trinitat
 *Transporte público
 *Tres Turons, Parque de

U

*Universidad Autónoma
 *URBAS
 *UVAS (Unidades Vecinales de Absorción Social)

V

*Vall Bragulat, Miquel
 *Viviendas de Ocupación Transitoria (VOT)
 *Viviendas, Déficit de

Z

*Zonas degradadas
 ***Zona Franca**
 ***Zonas verdes**

**VOCABULARI
 "LA BARCELONA
 DE MARAGALL"**

A

#Aahh!
 #Abad, Josep Miquel
 #Abengoa
 #Acebillo, José Antonio
 #Acsa
 ***Aeroport**
 #Agroman
 #Aigua
 #Aigües de Barcelona
 #Alsthom
 #Aluminosi
 #Anella olímpica
 #Aparcaments
 #Àrea metropolitana
 #Àrees de Nova Centralitat
 #Arenes, Les
 #Arquitectes del príncep
 #Arxiu de la Corona d'Aragó
 # Asfaltar
 # Associacionisme
 * **Associacions de veïns**
 # Atur
 # Auditori
 # Auxini
 # AVE
 # Avortament

B

#Bami
 #Bancs
 #Banri Corp
 #'Barcelona 2000'
 #'La Gran Barcelona'
 #'La Barcelona de Porcioles'
 #'La Barcelona dels barris'
 #Barcelona posa't guapa
 #Barcelona Project's
 #Barceloneta
 #Barraquisme
 #Barres arquitectòniques
 #Barris aluminòtics
 #Besòs, riu
 #Bicicleta
 #Bitllet combinat
 #Bohigas, Oriol

#Born
 #Bovis Internacional

C

#Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona (La Caixa)
 #Can Caralleu
 #Can Serra
 #Can Tunis
 #Carrer
 ***Carta municipal**
 #Casa de l'Ardiaca
 #Casa de la Caritat
 #Casernes
 #Catalana de muntatges
 #Centre de Cultura Contemporània (CCCCC)
 #Centres cívics
 #Centres comercials
 #Chiringuitos
 #Cinemas
 #Cinturons
 #Ciutat Vella
 #Coisa
 #Col·lectors
 #Col·legis d'arquitectes i aparelladors
 #Collserola
 #Colom, Cristòfol
 #'El coloso en llamas'
 #Comsa
 #Confort
 #Contaminació
 #Conycon
 #Corcuera, llei
 #Corte Inglés, El
 #Cotxe
 #Cubiertas y Mzov
 #Cullell, Josep Maria

D

#Desequilibris
 #Despotisme il·lustrat
 #Deute municipal
 #Diagonal, La
 #Diners olímpics
 #Dragados y Construcciones
 #Droga
 #Dumez Copisa

E

#Empreses constructores i immobiliàries
 #Encants
 #Entrecanales y Tavora
 #Equipaments culturals
 #Equipaments esportius
 #Escultures
 #Especulació
 #Esports
 #Estacions terminals
 #Estadi Olímpic
 #Exempcions fiscals
 #Expropiacions

F

#Fabra i Coats
 #Fecsa
 #Ferrer i Salat, Carles
 #Ferroviari
 #Festivals
 #FIATC, mutua de seguros generales
 #Figueras, Josep Maria
 #Filo
 #Fira de Barcelona
 #Fomento de Construcciones y Contratas
 #Fontseré, Porxos d'en
 #Freedom for Catalonia
 #Front marítim
 #Frontó Colón
 #Frontó Pedralbes
 #Funicular de Montjuïc

G

#Galeries de serveis
 #Gas Natural
 ***Gaspart**
 #Generalitat de Catalunya
 #Gent gran
 #Grec, el
 #Guitart Hotels

H

#Hàbitat
 #Habitatge
 #HOLSA (Barcelona Holding Olímpic)
 #Hotels

#Huarte
#Hugues, Robert
#HUSA

I
#‘Illa de la discòrdia’
#‘Illa d’or’
#Immigració
#IMPUSA (Institut Municipal de Promoció Urbanística, SA)
#Inauguracions
#INEFC
#INEM
#Iniciatives municipals empresarials SPM
#Inseguretat
#Institut Mental de la Santa Creu

J
#Jocs Olímpics
#Joves

K
#Kepro
#KIO

L
#Lacalle, Enrique
#Liceu
#Llibertat
#Llobregat, riu

M
#Mapfre
#Mar Mediterrània
#Maragall, Pasqual
#Mariscal, Javier
#Masies
#Mercats municipals
#Meridiana, avinguda
#Metro
#Mina, Barri de la
#Miramar
#Mitjò de Tàpies
#Mobilitat
#Modernitat
#Molins, Ciments
#Moll de la Fusta

#Montjuïc
#Moto
#Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACB)
#Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)

N
#Nou Barris
#Nova Icària
#Núñez y Navarro
#Nus de la Trinitat
#Nus de les Glòries
#Nus del Llobregat

O
#00000
#OCISA
#Oficines
#Olímpic Moll, S.A.
#Olivetti

P
#Palau Sant Jordi
#Palmeres
#Pantà
#Pantalles acústiques
#Paral·lel, avinguda del
#Parc de la Clota
#Parc del Migdia
#Parpal, Jordi
#Participació
#Patrimoni històric
#Patrimoni industrial
#Patrocinadors
#Patronat Municipal de l'Habitatge (PMH)
#Pavelló de la República
#Pavelló Mies van der Rohe
#Peatons
#Pélégé
#PERI
#Perifèria
#Perona, La
#‘Pilotes d'en Porcioles’
#Piscines i Esports
#Piscines Picornell
#PIT
#Pla de la Ribera
#Pla General Metropolità

(PGM)
#Plaça Catalunya
#Plaça Cerdà
#Plaça Espanya
#Planificació familiar
#Plàtans
#Pluja
#Poble Espanyol
#Poblenou
#Pobres
#Porcioles, José María de
#Port Olímpic
#Port Vell
#Postolimpisme
#Prat del Llobregat
#Preguntar
#Prenafeta
#Prima immobiliària
#Procivesa
#Proverbi
#Pujol, Jordi

R
#Racisme
#Rambles
#Referèndum
#Renfe
#Renfe-Meridiana
#Residus urbans
#Reyna, Grup
#Roldán, Santiago
#Ronda de Dalt
#Ronda del Mig
#Ronda Litoral
#Rosa, Javier de la

S
#SABA (S.A Barcelonesa de Aparcamientos)
#Sagrada Família
#Samaranch, Juan Antonio
#Sanahuja, Roman
#Seguretat vial
#Semàfors
#Serra, Narcís
#Serratosa, Albert
#Serveis Funeraris
#Sida
#Solans, Joan Anton
#Soroll

#Subsòl
T
#Tabasa
#Tarragona street
#Teatre Nacional
#Teatres i cinemes
#Telefònica
#Thyssen
#Tibidabo
#Torre Melina
#Torres de telecomunicacions
#Transport de la família olímpica
#Transport públic
#Travelstead
#Trelladors
#Túnel d'Horta
#Túnel de Vallvidrera
#Turó de la Peira

U
#Universitats
#Uralita
#Urbanisme concertat
#Urbanitat
#Urbas

V
#Vall d'Hebron
#Vandaele
#Velòdrom
#Vila Olímpica, S.A. (VOSA)
#Viles olímpiques
#Vintró, Eulàlia
#‘Viviendas del Gobernador’
#Voluntariat

W
#Winterthur
#Xarxa viària

X
#Xiriguitos

Z
#Zona Franca
#Zones verdes
#Zoo

¿Ha llegado plenamente la democracia a la ciudad? No del todo y para que llegara sería necesaria la presencia fiscalizadora, crítica pero participante, de la ciudadanía. De la recuperación del movimiento vecinal depende el futuro de la ciudad y esa recuperación es tan urgente en el tiempo como necesaria en su cualidad de instrumento de transformación inteligente. No hay que darse cabezazos contra el muro de lo inevitable, sino conocer qué es necesario y qué o quiénes se oponen a la realización de la ciudad necesaria. En este vocabulario hay memoria y deseo, roza pues la subversividad en unos tiempos de descrédito de lo uno y lo otro, de propuesta de instalarnos en la dictadura del presente y sacar peras al olmo de lo inevitable.

La variedad de redactores, de datos y de subjetividades exigirá una cierta polémica y un necesario debaté. Ojalá esta ciudad recuperara la capacidad de autoperscrutarse sin dejar esta tarea en las exclusivas manos del príncipe y del arquitecto. Por cierto, ¿se han incluido las voces «príncipe» y «arquitecto»? Si no ha sido así, que las añadan los lectores desde la soberanía de la participación.

Manuel Vázquez Montalbán

¿QUIÉN ES QUIÉN?, ¿QUÉ ES QUÉ?

Fue histórico aquel abecedario del porciolismo publicado por la revista *CAU*, uno de los puntos de referencia de la recuperación de la capacidad crítica y combativa de la ciudadanía. Ahora me piden que presente esta propuesta de saber ¿quién es quién? y ¿qué es qué? en la Barcelona postolímpica y lo hago con mucho gusto y casi a ciegas, porque desconozco parte del contenido del nuevo diccionario. Creo que despertados del sueño olímpico, podríamos caer en el error de dar por terminada la ciudad y fatalmente condicionado su proyecto y modelo de crecimiento por la factualidad de lo construido. Ante todo hay que metabolizar lo positivo, lo que hay y recuperar el discurso de las necesidades reales una vez acabado el hermoso espectáculo.

Este vocabulario es un inventario de personajes que tienen poder sobre la Ciudad, de instituciones, proyectos, necesidades, escandalos, usuras, actuaciones... es decir toda la dialéctica que plantea la vitalidad de una ciudad, organismo vivo, deseablemente vivo. No creo que en el ánimo de los urdidores de este diccionario esté fijar una comparación con la dramática urgencia que requería la Barcelona de Porcioles. Cualquier tiempo pasado no suele ser mejor, sino peor y en las críticas implícitas o explícitas del actual diccionario hay un propósito de recuperar la cultura de la participación, más que de poner en solfa todas las destrucciones malintencionadas del porciolismo, que era la proyección urbana del franquismo desarrollista.

DE LA CARTA MUNICIPAL A LA GRAN BARCELONA

Para superar la atomización que la estructura de diccionario imponía al análisis de los dieciséis años de presencia de Porcioles al frente de la alcaldía de Barcelona, hemos creído conveniente formular una interpretación de su política urbanística, que subyace a través de las distintas voces.

La situación urbanística en 1957

Como ya se ha señalado, Porcioles fue un alcalde urbanista y el hecho de que al mismo tiempo «tuviera una concepción operativa y decisional de lo financiero tan fácil y clara» («Tele/eXprés» 15 de mayo de 1973), explica el que estos dos aspectos, el urbanístico y el económico, para Porcioles no fuesen más que las dos caras de una misma gestión municipal. Por eso no es extraño que al cabo de poco tiempo de entrar en funciones formulara un acertado diagnóstico de la problemática urbanística barcelonesa.

Antes de reseñarlo hemos de señalar que, sin embargo, en términos generales el primer problema de Barcelona lo constituye el fenómeno inmigratorio, el crecimiento demográfico desenfrenado que desde la década de los 50 no ha hecho más que aumentar. Un pequeño cuadro comparativo resume el sentido de este problema durante el período que dura su estancia en la «Casa Gran».

CRECIMIENTO DEMOGRÁFICO	PROMEDIO ANUAL	
	1950-1960	1960-1970
Barcelona ciudad	40.000	20.000
Resto de la Comarca del 53	25.000	50.000

Con este marco de referencia establecido pasamos a analizar la situación urbanística que el propio Porcioles caracteriza según el siguiente resumen:

1. Excesivo envejecimiento de algunos barrios y en particular del casco antiguo de Barcelona, con extensas áreas obsoletas y degradadas. El envejecimiento era sólo una parte de un problema más generalizado: el déficit agobiante de viviendas, con casi quince mil barracas en Barcelona.
2. El ensanche de Cerdá aún está por terminar en extensas zonas donde puede edificarse a mayor altura sustituyendo los viejos garajes, almacenes y fábricas.
3. Compleja situación de la problemática de los suburbios, lo cual no es más que un eufemismo para designar la caótica situación del cinturón suburbial que atenaza a Barcelona.
4. «Embelllecimiento» de las zonas centrales, esto es, política de «ornato de las vías públicas» del centro de la ciudad y de las zonas residenciales de las clases altas y abandono absoluto de los barrios.

5. Necesidad de ordenar la nueva expansión de Barcelona mediante lo que será la futura elaboración de la Carta Municipal y la puesta en práctica de los Programas de Actuación y la absorción disimulada de los municipios de la comarca mediante la instrumentalización de la Comisión de Urbanismo.

6. Existencia de un déficit escolar pavoroso que se viene arrastrando desde la postguerra.

7. Situación tremendamente atrasada de los transportes públicos, en que las compañías estaban completamente descapitalizadas y los servicios existentes eran los mismos que en 1930.

Compleja situación de la problemática de los suburbios, lo cual no es más que un eufemismo para designar la caótica situación del cinturón suburbial que atenaza a Barcelona

8. Amenaza de la sequía de 1958, que fue el motor que desencadenó la traída de aguas del Ter.

La realidad urbanística de 1973

En comparación con el estado de la cuestión urbanística descrita para 1957, el panorama que ofrecía la situación al marcharse del Ayuntamiento era bastante lastimoso, como lo atestiguan algunos aspectos:

1. El *déficit de viviendas* no ha hecho más que continuar creciendo.

El *barraquismo* se ha exportado fuera de Barcelona a algunos de los municipios de la Comarca y la degradación de los cascos antiguos sigue igual, si no peor. La política de apertura mediante nuevas Vías Layetanas, sea García Morato o Cinturón de Ronda, no resuelve los verdaderos problemas de saneamiento, y sólo son una excusa para procesos de especulación a gran escala.

2. La superficie depauperada de las áreas edificadas se evaluaron en 1965 en el 54% para Barcelona ciudad y del 37% para el resto de la Comarca del 53.

3. El *déficit escolar*, escuetamente, es pura demagogia. El 30% de la población infantil no tiene plaza escolar o está escolarizado en malas condiciones.

4. El déficit funcional acumulado, concepto con el que se denominan las necesidades en infraestructuras básicas ha ido creciendo en vez de absorberse, como reiteradamente manifestaba Porcioles a la prensa.

José María de Porcioles y su sucesor,
Enrique Masó

5. Nos remitiremos a las voces de *Zonas degradadas*, *Torre Baró*, *Viviendas de Ocupación; Transitoria*, *UVAS*, *Patronato Municipal de la Vivienda*, *Barraquismo*, para analizar el paso del Plan de Remodelación de Suburbios de 1961 que no prosperó a la realidad del Plan Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat como ejemplo típico de la «solución al problema de los suburbios» dada durante estos dieciséis años.

6. *Degradación del Plan Comarcal 53.*

Uno de los mecanismos más eficaces para la consecución del fracaso del plan lo ha constituido la estrategia de los Planes Parciales. Mediante esta forma de gestión urbanística que la Ley del Suelo puso en marcha, la iniciativa privada ha podido también concurrir directamente al proceso de elaboración de los planes de urbanismo, por si no fuera poca la presencia directa y política de los intereses especulativos en la propia administración.

Las consecuencias de la aplicación de esta forma de planeamiento esquemáticamente han sido: 1. Legalización de los hechos consumados, y por tanto de cuantas transgresiones, irregularidades y obras clandestinas se hubiesen efectuado con anterioridad a la aprobación del plan o en el interregno de dos planes de urbanismo. 2. Pérdida de los espacios verdes previstos en el Plan Comarcal de 1953, que se cifran en 1300 ha. 3. Incremento desvergonzado de la edificabilidad merced al aumento de los coeficientes de los planes parciales por encima de los legalmente tolerados por el Plan Comarcal de 1953, lo cual queda reflejado por el aumento desmesurado de la población prevista.

La Carta municipal

El propio ex alcalde, en declaraciones recientes recordando el período de su mandato, insiste una y otra vez en valorar la Carta municipal como el hecho fundamental de su política al frente del Ayuntamiento de Barcelona, con lo cual no hace sino reafirmar algo de lo que era perfectamente consciente cuando fue creado:

«porque disponemos de un ordenamiento jurídico idóneo, concreto, gracias a la comprensión del gobierno del Caudillo, en esta Carta municipal que colma todas nuestras aspiraciones, no sólo en el orden que podríamos llamar físico, sino en el aspecto social, político, económico y administrativo». (13 de diciembre de 1960.)

El nuevo régimen especial que la Carta introducía, además de su vertiente económica y fiscal, tenía una función urbanística importante.

«Los problemas [de Barcelona] son muchos, complejos y algunos de ellos realmente difícilísimos de resolver - manifestaba en unas declaraciones al «Diario de Barcelona», el 11 de diciembre de 1959-, con los medios actuales; tanto es así que el primer problema, el fundamental, es la falta de recursos suficientes para hacer frente a su desarrollo urbanístico; y a las que plantea su elevado crecimiento demográfico, que entre el vegetativo y el inmigratorio, es del orden de las 40 000 personas anualmente.»

El propio ex alcalde insiste una y otra vez en valorar la Carta municipal como el hecho fundamental de su política al frente del Ayuntamiento de Barcelona

Y continuaba el 14-VIII-1960:

«Agotado el término municipal de Barcelona, fácil es deducir la importancia que alcanza la expansión urbanística de la Comarca. Con acierto no se ha querido ir a la absorción de ningún municipio. Se ha considerado preferible no afectar su autonomía y constituir, en plan de igualdad y con la intervención de los organismos del Estado interesados, una mancomunidad que resuelva los trascendentales problemas comunes que plantea una comarca cuya unidad geográfica y social es indiscutible.

»Sin esta solución, ni era posible la expansión de Barcelona, ni la Comarca, falta del órgano de gestión común adecuado plenamente ejecutivo podría resolver los trascendentales problemas que necesariamente plantea un censo tan elevado de habitantes, que pronto alcanzará la cifra de cuatro millones. La nueva solución ha de facilitar el futuro ensanche de la Ciudad Condal, transformará y dará unidad a la Comarca, concederá nuevas posibilidades a la industria y abrirá a todos unos horizontes turísticos, que en el bello marco de sus tierras, pueden cobrar alcances insuperables, dando a todas ellas nueva vitalidad e insospechadas perspectivas.»

Demolición de los pabellones del Instituto Mental de la Santa Creu (1961)

Tenemos, pues, formulado en su lenguaje típicamente triunfalista y en sus trechos más importantes el pensamiento urbanístico de Porcioles durante los primeros seis años de gobierno de Barcelona: primero ha sido el estudio y el análisis de la problemática urbanística barcelonesa y después, en una segunda etapa, ha emprendido la preparación de un nuevo marco legal que le facilite los nuevos instrumentos de financiación y gestión urbanística necesarios para realizar su idea de la «Gran Barcelona» que como idea sublimizada irá concretando progresivamente a medida que la deterioración progresiva de los problemas urbanísticos y la inalcanzabilidad de los objetivos propuestos planteen un estado de conciencia ciudadana cada vez más crítico.

Barcelona, según esta óptica porciolista, que irá repitiendo hasta la saciedad como argumento justificador, se encuentra como hace cien años, constreñida hasta la asfixia dentro de las murallas antes, como hoy respecto del término municipal. Agotado éste, hay que saltar al nuevo ensanche, que lo forman los veintisiete municipios de la Comarca del

La solución que se pretende carismática es la de urbanizar nuevos terrenos donde extender el caos a la Comarca y exportar allí primero los nuevos inmigrantes, después a los barraquistas y más adelante las basuras

53, pero como después progresivamente se irá perfilando, lá parte más apetecida será la directamente conectada de los futuros túneles del Tibidabo.

Este argumento de la saturación del ámbito municipal, junto a la llegada masiva de inmigrantes que plantea el problema de que los servicios barceloneses estén superutilizados, es el argumento central para justificar la solución al problema consistente en exportar primero a los inmigrantes a la Comarca, desviando también hacia allí a los que lleguen en adelante.

«Antes de un decenio [enunciaba el 13 de diciembre de 1960] el término municipal barcelonés no podrá acoger más habitantes. Será la zona de influencia de Barcelona el receptáculo de este crecimiento, con todos sus importantes y múltiples problemas sociales, urbanísticos y asistenciales.»

Resolver adecuadamente los graves problemas urbanísticos que tiene planteado el caos barcelonés exigiría una

radical transformación, una profunda remodelación de buena parte de lo construido, una superación de las trabas jurídicas que la estructura de la propiedad privada del suelo plantea y la aparición de otras nuevas tomas de propiedad como la municipalización o la socialización del mismo, etc., y a esta serie de medidas es indudable que ni interesa ni puede hacerse frente con los objetivos marcados y con los medios de que dispone este digno representante de la gran burguesía del que hablamos. Por ello, la solución que se pretende carismática es la de urbanizar —con la consiguiente apropiación de las plusvalías por parte de los grandes grupos económicos— nuevos terrenos donde extender el caos a la Comarca y exportar allí primero los nuevos inmigrantes, después a los barraquistas y más adelante las basuras, y así, por un proceso continuado de expansión de la orla urbanizadora, llegar a hipotecar todas las pocas hectáreas aprovechables de que aún dispone Cataluña.

Enfrentamiento con la Diputación

Por ello, la Carta municipal será el instrumento de proyección comarcal que si bien en teoría se presenta no como una absorción de los términos vecinos, en la práctica, con la excusa de «Barcelona, cap i casal de Catalunya», se convertirá en la zona de evacuación de todos los detritus que hagan a la Gran Barcelona conflictiva. Para ello no se ahorrarán ni esfuerzos ni medios como es la instrumentalización de la Comisión de Urbanismo, las conexiones directas con el poder central perfectamente representadas por prohombres porciolistas situados en puestos clave de la administración madrileña; las ventajas inherentes a las propias dimensiones de este casi ministerio que es el Ayuntamiento de Barcelona, etc.

Son precisamente los recelos a esta concentración de poder en beneficio de los intereses centralistas los que despiertan las suspicacias, primero, y enfrentamiento directo, después, de los intereses provinciales que el marqués de Castell-Florite puede representar. La historia de estas tensiones entre ambos extremos de la plaza de San Jaime, que

Panorámica de la plaza Lesseps

paralizaron buena parte de la actividad urbanística de Porcioles cara a la puesta en marcha de la Comarca durante casi todo su segundo mandato, se concentran especialmente en dos cuestiones que han sido tratadas en el diccionario que sigue: la primera la constituye la historia de los túneles del Tibidabo y la otra el desarrollo del Área Metropolitana.

En el ínterin, sólo actuaciones «internas» al término municipal son las que se realizan o plantean: apertura de la Avenida de Madrid como experimento previo al I Cinturón de Ronda, el Plan de Metros, aprobación del polígono industrial de la Zona Franca, la creación de Mercabarna, elaboración de los programas de actuación, etc.

Pero, finalmente, las dificultades que paralizaban los proyectos expansionistas fueron resueltos.

«También es un motivo de satisfacción el nombramiento del marqués de Castell-Florite, tras diecisiete años de regir la Diputación, como embajador en Austria...», explicaría Porcioles al pleno del 28 de junio de 1967, añadiendo más adelante: «Mucho agradezco, pues, al señor presidente [refiriéndose a la nueva autoridad provincial, José María de Muller] su cordial saludo, su entrañable espíritu de hermandad y la satisfacción con que la Diputación ha de ver los esfuerzos de la capital y de las ciudades y pueblos de la Comarca, dirigidos a resolver armónicamente sus problemas y a gestar la gran metrópoli, a la que nadie puede sentirse ajeno.

»Si alguna vez sentimos dolor por el retraso de la puesta en marcha de esa gran realidad que no admite aplazamiento, los cambios de directrices operados en la vida provincial son ya expresión de cómo nuestras inquietudes han llegado a ser compartidas en una dimensión y alcance que ya abre todas las mejores esperanzas.»

HACIA LA RÁPIDA CREACIÓN DE LA GRAN BARCELONA

La paternidad de la «Gran Barcelona» no le corresponde propiamente a Porcioles; de hecho es una vieja aspiración de la postguerra que, impulsada desde la Dirección General de Urbanismo, entonces afecta al Ministerio de la Gobernación, pretendía recrear una imagen franquista de las ciudades que históricamente habían jugado, por una u otra causa, un papel republicano destacado durante la contienda civil. Así, después del «Gran Madrid» y de la «Gran Valencia», se definió o impulsó la creación de la «Gran Barcelona» y el «Gran Bilbao». El Plan Comarcal de 1953, que no era sino este proyecto de crear la «Gran Barcelona» y que fue empezado a redactar en 1947 por un equipo de técnicos encabezados por Soterias, no contaba ni con los medios jurídicos ni económicos necesarios para ser llevado a la práctica; por lo que tuvo que esperarse a la llegada de los mandatos de

Porcioles y al «milagro español» que el plan de estabilización y planes de desarrollo significaron, para «desarrollarse», o mejor dicho, desmadrarse.

En propiedad, el gran drama de Porcioles, urbanísticamente hablando, fue el de no haber elaborado un plan urbanístico propio. Llegó demasiado tarde para poder intervenir en el Plan Comarcal de 1953 y no pudo hacer el de 1974. Sólo tuvo la herramienta de la Carta municipal de 1960 para realizar su propia idea de ciudad, y sin el complemento funcional y orgánico de un plan urbanístico dictado por él, tuvo que acomodarse a unos esquemas urbanísticos y a unas directrices que no le correspondían, al menos en parte. Pero no por ello permaneció inactivo, ni renunció a llevar a cabo su política urbanística, sino que siguiendo el Plan Comarcal de 1953 o transgrediéndolo cuando convenía, fue preparando su «Gran Barcelona».

Despejado el camino con el nombramiento del marqués de Castell-Florite como embajador en Viena que la oposición fte la Diputación presentaba, Porcioles emprende a partir de 1967 un rápido proceso en los últimos años que le quedan (los del tercer mandato) en la creación de su gran obsesión urbanística: la «Gran Barcelona». ¿En qué consiste esta demagógica idea? Esquemáticamente en traspasar la montaña del Tibidabo mediante tres túneles, facilitando con ello la rápida expansión urbanística por unas 24.000 hectáreas de terrenos forestales y agrícolas, en su mayor parte desarrollando como complemento los tres Cinturones de Ronda, el cinturón de litoral y la red de accesos. Todo ello, utilizando el señuelo político y propagandístico, primero de la construcción de la Universidad Autónoma y después la Exposición Universal de 1982. Como consecuencia está la apropiación por parte de los grandes grupos inmobiliarios de los terrenos baratos de detrás del Tibidabo y de los solares centrales revalorizados por las obras del Cinturón de Ronda, con la expulsión consiguiente a la periferia de los actuales ocupantes de estas zonas, la mayoría modestos, así como el favorecer unilateralmente los intereses ligados a la industria del automóvil mediante la creación de autopistas, cinturones y aparcamientos en detrimento de una mayoría que, además

de sufrir las molestias y los retrasos que la circulación del automóvil supone, ha de financiar para colmo aquellas obras y los déficits del transporte público que aquel favoritismo provoca. Éstas son las directrices esenciales que anima el programa de la «Gran Barcelona».

La concreción de este programa se realiza con una gran rapidez:

17-III-1967

Convocatoria del concurso de los tres túneles del Tibidabo.

17-XII-1967

Se crea el Consorcio de los Túneles del Tibidabo para legalizar la actuación del Ayuntamiento de Barcelona fuera de su término municipal.

VII-1968

Se aprueba el Plan Director del Área Metropolitana, que había estado guardado dos años en los armarios de la Comisión de Urbanismo esperando a que se resolviese el referido enfrentamiento.

28-X-1968

Se adjudica a Tabasa la construcción de los túneles del Tibidabo después de resolverse, mediante pactos y adquisiciones de empresas, el confrontamiento de intereses producido con la convocatoria del concurso.

1968

Aprobación por parte del Ayuntamiento del I Cinturón de Ronda, cuya construcción, según explicaron los periódicos, se había prometido conceder a Huarte a condición de que esta empresa se retirase del concurso de los túneles.

27-11-1969

Compra de los terrenos de Bellaterra para la Universidad Autónoma de Barcelona, cuya construcción iría a cargo del Ministerio de Educación. El Ayuntamiento de Barcelona aporta el 50% del valor de los terrenos, la Diputación el 42% y el Ayuntamiento de Sabadell el 8% restante. El presidente de la comisión gestora para la creación de la Autónoma es ex concejal de Porcioles y hermano del ministro de Educación. Finalmente, la Autónoma es la primera piedra de la construcción del gran centro de la Barcelona del Vallès.

19-II-1969

La Comisión de Urbanismo aprueba la construcción del I Cinturón de Ronda.

VI-1970

El Consejo de Ministros encarga al Ayuntamiento de Barcelona el estudio de las posibilidades de una exposición universal en 1982.

30-XII-1972

Se aprueba la creación de Urcobasa (Urbanizadora Comarcal de Barcelona, S. A.), empresa pública-privada con capital del Ayuntamiento de Barcelona en un 73%, 24% de la Diputación y 3% de la propia Comisión de Urbanismo, que podría ser

la entidad que facilitase la operación de la urbanización de las 24.000 ha de detrás del Tibidabo revalorizadas con el paso de las autopistas que pasan por los túneles.

11-IV-1973

Porcioles entrega a Franco la memoria de la Exposición Universal de 1982, en la que pretende corregir el planteamiento inicial y presentar la Expo, no como una operación que no supondría hipoteca para las finanzas municipales, sino como una necesidad, ya que resolvería, en cambio, casi todos los problemas urbanísticos de Barcelona.

Con la nueva política municipal iniciada por el nuevo alcalde Masó, la convicción de que un período de la historia de Barcelona ha terminado ha sido cada día más evidente. Pero no ha sido hasta la muerte de Carrero Blanco y el cambio subsiguiente de correlación de fuerzas políticas dentro del gobierno (que ha significado el marginamiento del grupo de hombres a los que ideológicamente se ha dicho que se adscribía el mismo Porcioles), que se ha cerrado un período de la historia de la España de postguerra que en Barcelona ha tenido una presidencia indiscutida en la figura del ex alcalde. La crisis económica que padecemos, iniciada en 1973, no ha hecho más que dar un marco histórico coherente a este período de desarrollo capitalista que empezó con el Plan de Estabilización (el nombramiento de Porcioles como alcalde de Barcelona se hizo pocos días después de la entrada en el gobierno de 1957 de los primeros ministros del Opus Dei, autores asimismo de dicho Plan de Estabilización) y ha fenecido este año pasado. Con ello, el análisis desmenuzado contenido en La Barcelona de Porcioles se convierte en el primer estudio crítico de un período histórico mucho más coherente y definido de lo que creíamos al ponernos a redactarlo.

VOCABULARIO MUNICIPAL BÁSICO

Con el fin de aproximarnos a la realidad municipal de esta Barcelona, hemos elaborado un vocabulario municipal básico. El lector advertirá que faltan algunos conceptos. La simple lectura de las secciones locales de cualquier periódico barcelonés podría sugerir la incorporación de nuevos vocablos definitorios de nuestra realidad municipal. Creemos, sin embargo, que el vocabulario propuesto permite una primera visión panorámica de lo que ha sido la política municipal en Barcelona.

Muchos de los términos incorporados en esta edición se debieron a las amistosas sugerencias de cuantos acogieron con una actitud abierta el número de «CAU». La discusión acerca del material que hoy presentamos permitirá, en cualquier caso, un paso adelante en la definición de una realidad político-urbanística que nos afecta de forma muy concreta. ❖❖❖

AEROPUERTO

Las tierras del aeropuerto ocupan una tercera parte del municipio del Prat de Llobregat. Las sucesivas ampliaciones del aeropuerto han convertido a la población de esta zona en la más expropiada de España. Según el historiador Jaume Codina, las expropiaciones afectan casi a la mitad del término municipal. El primitivo aeropuerto, que funcionó hasta 1968, se llamó antes de la guerra de Muntadas, y después El Prat en recuerdo de un aviador barcelonés perteneciente a la familia de ese nombre propietaria de «La España Industrial» que luchó en la zona nacional durante la guerra. Actualmente el aeropuerto se llama de Barcelona.

Las actuales instalaciones fueron proyectadas por el arquitecto de la compañía Iberia, Eduardo Aguirre, y financiadas en su totalidad por el Ministerio del Aire. La estación terminal fue construida por Dragados y Construcciones.

Trabajan en el aeropuerto unos dos mil empleados.

La evolución de las cifras de pasajeros y aviones ha sido:

Año	Pasajeros	Aviones
1940	23.098	2.855
1950	164.595	9.641
1960	665.101	27.502
1970	1.500.000	29.000
1971	3.200.000	63.315

Son inminentes nuevas expropiaciones en un municipio sobre el que se ciernen además las derivadas del posible desvío del Llobregat. Las previsiones más optimistas calculan que en 1983 el aeropuerto, aun después de las posibles ampliaciones, estará totalmente saturado.

El Plan de Infraestructuras del «Área Metropolitana» aconsejaba la creación de un nuevo aeropuerto internacional en la zona oeste de Vilafranca del Penedés, cerca del límite de la provincia de Tarragona. Los técnicos del área afirman que esta zona es la única que reúne condiciones adecuadas. Contradiendo esto existe un estudio de la Cámara de Comercio en el que se niega la existencia de tales condiciones en el Penedés, y últimamente el Ministerio del Aire ha comunicado que «las noticias de la ubicación de un nuevo aeropuerto en la comarca del Penedés carecen de todo fundamento, ya que la capacidad del aeropuerto de Barcelona puede ser en los próximos años muy incrementada... Por otra parte, no se descarta la posibilidad de que en un futuro la descongestión del aeropuerto de Barcelona se resolviese con el desarrollo de alguno de los aeropuertos próximos a dicha ciudad». En 1971 fue propuesto al Ayuntamiento el Plan Torres Clavé para la urbanización de Barcelona, y en el mismo se apuntaba la idea de construir el aeropuerto sobre el mar uniéndolo directamente con el centro de la ciudad. ❖

AEROPORT

La celebració dels Jocs Olímpics va aconseguir que el Ministerio de Obras Públicas es plantegés la reforma del xiringuito que feia d'aeroport a Barcelona. L'ampliació de les terminals, amb un cost de 30.000 milions de pessetes, i les futures obres de millora de les pistes permetran augmentar les operacions de 28 a 40 per hora, però fixen el sostre de passatgers anuals en 16 milions. I quan aquesta xifra sigui insuficient, abans de 10 anys, llavors l'única solució serà potenciar l'aeroport de Girona o construir una tercera pista.

El creixement futur de l'aeroport es planteja, a més, a base de solucions parcials, sense el pla director reclamat insistentment per l'ajuntament del Prat. Així, la construcció de la nova torre de control, la construcció d'una zona de serveis de 25 hectàrees i el projecte de construcció d'una estació de tren subterrània han trobat l'oposició frontal de l'ajuntament del Prat de Llobregat, que considera que són una amenaça per als recursos hídrics i els espais naturals del delta del Llobregat. També les dues possibles localitzacions per a la tercera pista plantegen problemes: una, perquè sobrevolaria el Prat a baixa alçada, i l'altra perquè afectaria espais naturals.

La construcció del nou aeroport ha estat força accidentada: des de problemes anecdòtics imputables al *vedettisme* de l'arquitecte, Ricard Bofill (les palmeres que s'assequen, la senyalització insuficient, les goteres i els sostres que queien durant la construcció per accidents fortuïts i per problemes en la concreció del projecte), a d'altres de més greus, com no haver aplicat cap dels criteris de l'arquitectura mediterrània per a l'aprofitament dels recursos naturals de la situació geogràfica on es troba. Pel que fa als detalls tècnics, la nova terminal dificultava el funcionament dels radars i impedia la visibilitat des de la torre de control i des de l'estació meteorològica, que havia de fer els pronòstics a ull. I per rematar el disbarat, des de la torre nova de control no es veia una de les pistes, fet que obliga a reformar-la, i ara encara no ha entrat en funcionament. ❖

ASOCIACIONES DE VECINOS

El fenómeno de las luchas urbanas en Barcelona, y la progresiva concienciación de la población en favor de sus más elementales derechos con respecto a las condiciones de vida, es difícilmente explicable sin la existencia de las asociaciones de vecinos, que en los últimos años del mandato de Porcioles han ido apareciendo en cada barrio y han sometido a crítica y revisión la mayoría de los planteamientos de la política municipal. Al mismo tiempo que motor de muchos de los conflictos urbanos, las asociaciones de vecinos han nacido, la mayoría de las veces, como consecuencia de luchas anteriores y necesidad de agrupar al vecindario en torno a organizaciones de barrio debidamente legalizadas y con capacidad de proyección pública. Han destacado las asociaciones de: Barceloneta, Nuestra Señora del Port, Poble Sec, Sant Antoni, García Morato, Distrito V, Centre Social de Sants, Sector Plaza Lesseps, Torre Baró-Vallbona-Trinitat o «nueve barrios», Sant Andreu, Sagrera, Sagrada Família, Carmelo, Horta, Poble Nou, Maresme, Besós, Joan Maragall (Guinardó), Les Corts, etc.

En los primeros tiempos de la etapa Masó se produjeron ciertas dificultades para la aprobación de nuevas asociaciones de vecinos, que no contaban con el visto bueno municipal, es decir que el Ayuntamiento no efectuaba un informe favorable en el expediente abierto por el Gobierno Civil. Subsanadas las dificultades —que oficialmente se atribuyeron a la actuación de algún funcionario, pero que parecían estribar en la oposición de algunos concejales y sus juntas municipales—, se han incorporado a la vida pública barcelonesa nuevas asociaciones de vecinos. Paralelamente, durante los últimos tiempos de Porcioles comenzó a desarrollar sus actividades la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona, que si bien primeramente sólo agrupó a las asociaciones de «bombilla» o «folkloricas» (llamadas así porque su mayor preocupación estribaba en las iluminaciones navideñas y están dominadas por los comerciantes), últimamente ha conseguido aglutinar a la mayoría de las asociaciones, como lo demuestra la aún reciente entrada de un grupo de catorce instituciones que figuran entre las más combativas de Barcelona y que han manifestado su propósito de conseguir que la Federación se comprometa en los problemas que afectan a los barrios populares y a favor de una mayor representatividad a escala municipal. ❖

ASSOCIACIONS DE VEÏNS

La Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB) no ha pres una postura global enfront del projecte de renovació de la ciutat. L'octubre de 1986, l'assemblea general de la FAVB a les Cotxeres de Sants va decidir crear una comissió per seguir tots els nous projectes, i moltes associacions de veïns de Barcelona han participat en el procés de control de les obres, pressionant per tal que cap projecte dels que venien reivindicant des d'anys enrera no quedi despenjat.

D'entre les moltes accions de la FAVB clavant la nova Barcelona del 92, cal destacar el suport al manifest dels arquitectes a favor del Port Vell i la campanya per l'habitatge social a la Vila Olímpica, així com també el rebuig al pla d'hoteles.

Darrerament, la FAVB ha presentat recursos i impugnacions als següents projectes: pla especial del Liceu, venda de sòl a Renfe-Meridiana, remodelació del carrer Tarragona, carrer Doctor Fleming, caserna de Gràcia, remodelació del Port Vell, pla especial *L'illa d'or*, pla especial Diagonal-Poblenou, PERI de la Paperera, i Piscines i Esports.

Les associacions de veïns, doncs, han estat fidels als seus objectius de reivindicació i control en una fase de desenvolupament que la ciutat no havia viscut en tota la seva història. Tot i així, el moviment ciutadà resta amatent davant dels nous projectes, més encara quan l'Ajuntament ja ha anunciat que donarà prioritat a la iniciativa privada a causa de l'esgotament dels recursos públics. ❖

CARTA MUNICIPAL

La Ley de Régimen Especial para el municipio de Barcelona fue aprobada por el decreto del 23-V-1960. El Reglamento de la Hacienda Municipal de Barcelona, en desarrollo de dicha Ley, se aprobó el 9-XI-1961 y el Reglamento de Organización, el 3-XII-1964.

Los principios innovadores más importantes que introdujo esta Ley fueron la dotación de mayores recursos a la Hacienda Municipal y la creación de delegados de servicios y de las juntas de distritos.

En lo que respecta a la Hacienda Municipal, se crearon nuevas contribuciones y arbitrios (radicación, estacionamiento de vehículos, estancia en hoteles de lujo y de primera categoría, artículos suntuarios, sobre el aumento del valor de los terrenos, etc.), tendentes a reforzar los medios económicos del Ayuntamiento. Otra novedad consistió en que el Ayuntamiento pudiese emitir deuda que, previa aprobación por el Ministerio de Hacienda, gozaría de los mismos beneficios que la Deuda Pública del Estado a diferentes efectos.

Aunque la Carta ha contribuido a aumentar los impuestos y exacciones sobre la ciudad, ha posibilitado también el progresivo endeudamiento del municipio, que en estos momentos alcanza ya cifras alarmantes. Dos de los impuestos que proporcionan más ingresos son el de Radicación (700 millones anuales) y el de Limpieza y Saneamiento (unos 500).

Los delegados de servicios —seis como máximo— son designados libremente por el alcalde. Son cargos de extraordinaria importancia, ya que, de hecho, son los responsables, junto con el alcalde, de la gestión de los servicios municipales. Desde su aparición, los concejales han experimentado una pérdida de su ya escasa influencia, en beneficio del alcalde y de los delegados en cuestión.

Las Juntas de Distrito, concebidas por la ley como órganos municipales vinculados a cada demarcación, han demostrado una casi total inoperancia, sin que desarrollasen las posibilidades que la ley ofrece. Si bien esas juntas gozan de una mínima autonomía, su función hasta ahora ha sido totalmente nula, con lo que ha sido el equipo directivo del Ayuntamiento el único órgano municipal activo.

La Carta ha servido esencialmente para reforzar el carácter presidencialista de la figura del alcalde con sus delegados de servicios, y para aumentar el endeudamiento del municipio, lo que ha lanzado a éste a emprender grandes actuaciones urbanísticas, por ejemplo, el I Cinturón de Ronda.

Complemento de la Carta municipal de Barcelona fueron los intentos de racionalización del funcionamiento administrativo de los servicios del Ayuntamiento, para lo cual se encargó a una empresa de estudios de organización francesa tal cometido. Las conclusiones emanadas tendentes a la simplificación y racionalización del proceso administrativo fue-

ron, por lo que se dedujo, poco realizables, dadas las dificultades que la propia inercia burocrática imponía, así como a la existencia de otros inconvenientes. Solamente pudo llegarse a poner en marcha el Gabinete Técnico de Programación con el cometido más teórico que real de desarrollar el título epigrafiado. En la práctica y gracias a la incorporación de técnicos competentes, Subías Fages, Muns (economista), etc., se ha podido desarrollar un trabajo de programación teórico, fruto del cual han sido las más valiosas monografías publicadas por el Ayuntamiento, los programas de actuación municipales y las exposiciones urbanísticas recientes en las Atarazanas. ❖

CARTA MUNICIPAL

La problemàtica específica de les grans ciutats porta a la necessitat d'un règim jurídic propi que faciliti les polítiques locals. Aquest règim jurídic s'anomena carta municipal. A l'època de Porcioles es va redactar i aprovar l'actual carta municipal. És a dir, Barcelona continua regint-se per una normativa elaborada en ple franquisme i contextuada als anys 60.

L'any 1990 l'Ajuntament de Barcelona va constituir una ponència que va elaborar el projecte articulat d'una nova carta municipal. El projecte fou presentat al consell plenari de l'Ajuntament però no va arribar a votar-se per les reticències que alguns partits tenien en relació a punts centrals de la proposta. Era el 22 de març de 1991. Després no se n'ha tornat a parlar.

El projecte presentat tenia encerts i deficiències que s'haurien de corregir, però és evident que la ciutat necessita una normativa que respongui al moment polític i social actual. Cal que es clarifiquin les competències entre les administracions en matèria d'habitatge, serveis socials i seguretat; cal que s'implementi de forma satisfactòria la descentralització per districtes; cal que s'estableixin mecanismes de participació dels ciutadans —que amplii els reconeguts en el reglament de participació de 1986— de manera que els sigui possible intervenir en la gestió de les infraestructures, equipaments i planejament. ❖

GASPART BONET, Juan

Propietario hasta 1947 de una de las cadenas de hoteles más importantes de España después de la guerra; HUSA (Hoteles Unidos, S. A.). Después de 1947 crea LIHSA (La Industria Hotelera, S. A.), cadena de la que forman parte los hoteles Oriente, Avenida Palace y España (Barcelona), Terramar (Sitges), Victoria (Palma de Mallorca), uno en Tarragona y otro en S'Agaró... También fue propietario de «El Cortijo» hasta que se demolió para construir viviendas.

Ultimamente LIHSA ha pasado a explotar el Victoria Hotel, de 110 habitaciones y propiedad de Fopisa, y el Núñez Hotel, de cuatro estrellas, propiedad del grupo Núñez y Navarro, cuyo presidente de la sociedad propietaria y promotora es José Luis Núñez Clemente. Con ello el grupo Núñez y Navarro amplía el negocio inmobiliario y penetra en el hotelero, para el que ya dispone de otro solar en el chaflán de Aragón con Gerona.

Gaspart Bonet también había de ser gerente del Park Hotel Güell, a construir en el parque del mismo nombre, proyecto que no ha prosperado. El hotel Avenida Palace es el encargado de servir las comidas en el Palacete Albéniz.

Es además presidente de Inmobiliaria Inversiones y Financiaciones, S. A., de la que es vicepresidente Juan Bautista Beltrán Flórez, consejero del Banco Condal, gerente del Consorcio de los Túneles del Tibidabo y ex teniente de alcalde del Ayuntamiento de Barcelona; y consejero delegado, Pedro García Tarrida, también consejero del Banco Condal.

(Beltrán Flórez era abogado, nacido en Tortosa el 9-1-11-1917. Fue elegido concejal del distrito IV por el tercio familiar en 1963; formó parte de la Muy Ilustre Administración del Hospital de la Santa Cruz y de San Pablo y presidente de la delegación provincial del Instituto Nacional de Previsión; igualmente desempeñó la presidencia de la Comisaría del Arca Metropolitana de Madrid. Casado con Nuria Rahola de Espona, familia de la esposa de Masó, tiene cinco hijos, el segundo de los cuales es la famosa actriz cuyo nombre artístico es Emma Cohen. Beltrán Flórez falleció el 17-IX-1973.) ❖

GASPART

Grup familiar que, des del 1920, ha controlat l'hostaleria barcelonina. Va fer la seva primera gran expansió per l'Exposició del 29. A través de les cadenes Husa, associada amb capital àrab, Lihsa, Menta i Hesperia, controla una bona part dels hotels més importants, bars i restaurants, restauració institucional i serveis de catering de la ciutat. Els usuaris de l'aeroport coneixen prou bé els preus que imposa. Amb els Jocs Olímpics s'adjudicà la gestió de la major part d'instal·lacions del pla d'hotels, tot i que n'era antic, així com dels bars del palau Sant Jordi i del circuit automobilístic de Montmeló. En plena eufòria dels Jocs anuncià la cessió de la gestió de la seva estrella, el Princesa Sofia, al grup ianqui Holliday Inn.

El membre més conegut d'aquesta nissaga és Joan Gaspart Solbes, que a més de ser el vicepresident del grup, intervé en el mercat esportiu a través de la vice-presidència del F.C. Barcelona i participa al diari esportiu *Sport*, associat amb el grup Z i l'ex-alcalde Porcioles. Queda demostrat que esport i negoci són activitats ben compatibles. I com que no aconseguí prou vots a la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, pressiona durament l'actual equip de govern, que ell voldria presidir. ❖

METRO

Aunque durante muchos años no fue considerado como Metro, puede decirse que Ferrocarriles de Cataluña fue propiamente el primer Metropolitano barcelonés.

El Metropolitano (línea Lesseps-Correos) se puso en marcha entre 1924 y 1926; el Transversal (línea Santa Eulalia-Fabra i Puig) se inauguró con la Exposición Universal de 1929, y fue ampliado en 1953-1954 (Clot-Fabra i Puig), 1959 (Sagrada Horta) y 1967 (Fabra y Puig-Torras i Bages).

En 1963, a causa del malestar de los usuarios y del caos circulatorio cada vez mayor, se formuló la necesidad de un plan de urgencias que, incluido en el II Plan de Desarrollo, prevé la construcción de 85 kilómetros de Metro en dieciséis años, por un valor de 5.106 millones, de pesetas. El plan tuvo que elaborarse en el tiempo récord de seis meses, con evidente riesgo de graves errores (Juan Güell) y tomar decisiones sin suficiente base. Así, por ejemplo, el plan no tiene en cuenta la realidad de Barcelona comarca (apenas llega a Pubilla Cases en l'Hospitalet y a Santa Coloma de Gramanet); satura todavía más el centro de la ciudad al colocar un 73% de correspondencias en Plaza Cataluña, Diagonal-Paseo de Gracia y Diagonal-General Mola, y con su trazado enmarañado de líneas destruye la estructura lineal que urbanísticamente tiene Barcelona. Suburbializa aún más la periferia que queda desconectada y refuerza el centralismo de la ciudad.

El Metro Transversal se hallaba supersaturado en 1969: diez millones de viajeros por kilómetro de línea al año, cuando en el mismo período en Londres viajaban dos millones, y en París 6,9.

Según una reciente encuesta (otoño 1972) de «Acción Sindicalista», el 52,4% de los obreros consultados encontraban bien el precio del Metro, y el 10,4% caro; el 52,2% incómodo y el 14% cómodo.

La construcción de nuevas líneas, por las causas antes apuntadas, ha sido uno de los motivos que, juntamente con las explosiones de gas natural y las inundaciones, más ha contribuido a crear el pánico y la inseguridad entre los ciudadanos. En una relación no exhaustiva de los accidentes más importantes ocurridos, destacan además del de la calle Juan Güell los siguientes:

En las obras del Clot y la Meridiana hubo de interrumpirse el servicio durante meses (oficialmente se dijo que la suspensión sólo duraría tres, pero fueron varios más) en el tramo comprendido entre Glorias y Clot a causa del hundimiento de la bóveda. En Sant Andreu, con motivo de la prolongación de Fabra i Puig, diversas casas se agrietaron, habiéndose producido algún hundimiento tan espectacular como el del mostrador de un bar mientras los parroquianos estaban tomando sus consumiciones («Destino», 4-III-1967). Derrumbamiento de un muro de contención en la avenida de Roma frente a los números 103-109, donde hubo de desalojarse a los habitantes de las casas vecinas. Socavón en la Diagonal frente a la calle Fernando Primo de Rivera. En el Paralelo se produjeron dos accidentes en los que hubo que contar cuatro víctimas en ambos. Uno ocurrió a causa del corrimiento de tierras en boca de entrada de la línea VI entre las calles de Teodoro Bonaplata y Ricart, y el otro a causa del gran socavón de más de cien metros de longitud que se llevó

un autobús entero y que al parecer se produjo a causa de un fallo en la estructura del túnel. Así como otros casos menos conocidos ocurridos en General Sanjurjo, Rosellón. El último caso ha ocurrido en la plaza Virrey Amat, donde están afectadas varias fincas.

Otras anomalías destacadas han sido las suspensiones del servicio, a causa de las inundaciones en la línea V cada vez que se producen fuertes aguaceros por no estar resuelta convenientemente la canalización de una riera que intercepta el túnel, y por último el grave incendio en la estación de la Plaza España de los Ferrocarriles Catalanes en 1966, que produjo tres casos de muerte por asfixia y unos 150 accidentados. ❖

METRO

Al metro de Barcelona circulen 85 trens en hora punta; es realitzen 280 milions de viatges a l'any; els seus 71 quilòmetres de longitud uneixen set municipis de l'àrea metropolitana. Però malgrat aquestes xifres, el metro segueix sense arribar als barris perifèrics que fa anys que el reivindiquen:

- Trinitat Nova, Ciutat Meridiana, Torre Baró i Vallbona plantegen l'ampliació de la línia 4 (grogua) des de Roquetes.
- Canyelles i Roquetes reclamen l'ampliació de la línia 3 (verda) des de Montbau.
- Zona Franca reivindica la continuïtat del ferrocarril metropolità des de la Plaça Espanya.
- Sant Martí, la Verneda i Sant Antoni veuen com, a la fi, les obres de la línia 2 han començat, tot i que porten un retard considerable.
- El Carmel i el Turó de la Peira sol·liciten la connexió de les línies 5 i 3.
- El Bon Pastor és encara més clar: «Volem el metro vingui d'on vingui».

Barris obrers i perifèrics que exigeixen que el transport públic els tingui en compte. No s'han acomplert els terminis del pla de metros del 1984, ; el Pla Intermodal del Transport (PIT) està bloquejat per irresponsabilitat de les administracions: les comissions que l'han de desenvolupar no es reuneixen des de fa mesos.

L'esborrany del PIT fet públic recull les reivindicacions dels barris del districte de Nou Barris, però les associacions de veïns discrepen del lloc que se'ls atorga en les prioritats. El mateix esborrany diu que l'arribada del metro a la Zona Franca es faria mitjançant la futura línia 6, una línia de circumval·lació. Finalment, no es concreta quina línia arribarà al Bon Pastor ni es té en compte la connexió de les línies 3 i 5. Altres temes que queden pendants són la connexió dels ferrocarrils de la Generalitat amb el metro i el bitllet fins a Vallvidrera.

Cal subratllar que en aquests moments tot està aturat. El pla, que hauria de desenvolupar-se entre 1995 i el 2002, pot endarrerir-se molts anys, amb tots els costos socials que implicarà per als homes i dones que segueixen patint aquesta mancança. ❖

PORCIOLES Y COLOMER, JOSÉ MARÍA DE

Nació en Amer (Gerona), en 1904. Casado con Dolores Sanguenís Graells, de cuyo matrimonio son hijos María Mercedes (religiosa del Sagrado Corazón), Montserrat (casada con Manuel Vall Bragulat), Juana María del Carmen (casada con Alfredo Briales), José María y María Eugenia. Vive en la calle Rosellón, 283, y tiene una gran mansión de verano en Vilassar de Dalt, en la urbanización de San Sebastián, cuyo promotor es su yerno Vall Bragulat.

De joven perteneció a la Lliga Regionalista. Se licenció en Derecho y más tarde ganó las oposiciones para notario, ejerciendo desde 1932 en Balaguer. En 1940 fue alcalde de esta localidad y un año más tarde fue nombrado presidente de la Diputación de Lérida, al mismo tiempo que lo era Antonio María Simarro en la de Barcelona. Perteneció a la Junta Parroquial de Acción Católica de Balaguer por los años de la postguerra, por lo que de confirmarse su pertenencia al Instituto Secular del Opus Dei, ello no hubiese sido más que una consecuencia natural de la evolución espiritual del biografiado. Más tarde fue director general de Registros y del Notariado.

Desde 1947 ejerce de notario en Barcelona hasta que diez años más tarde, el 18-III-1957, fue nombrado alcalde de Barcelona en sustitución de Antonio María Simarro. Dicho cargo lo desempeñó hasta que el 11-V-1973 fue sustituido por Enrique Masó.

Desde que ocupó el cargo de alcalde, la notaría estuvo a cargo de un sustituto, el notario Manuel Ocaña Campos, consejero de la Caja de Ahorros Provincial, junto con varios abogados como colaboradores. Por lo que se ha podido comprobar en el Registro Mercantil, desde 1966 el Banco Condal, desde 1964 el Banco Catalán de Desarrollo, la mayor parte de inmobiliarias del grupo Figueras, entre otras, todas estas sociedades han acudido a escriturar sus operaciones a la notaría de Porcioles.

Juez de apelación del Principat d'Andorra, cargo vitalicio, y para el que fue nombrado por el copríncipe y obispo de la Seu d'Urgell, Iglesias Navarro. Procurador en Cortes. Vocal del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Miembro ponente de la Comisión de Juristas para redactar el Apéndice del Código Civil del Derecho Foral Catalán. Correspondiente de la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación. El 18-VII-1973 el jefe del Estado le concedió la condecoración de la Real y Muy Distinguida Orden de Carlos III. Gran Cruz que le confiere el tratamiento de Excelentísimo Señor.

Ex presidente de la Comisión Ejecutiva de la Comisión de Urbanismo y Servicios Comunes de Barcelona y municipios de la comarca, ex vicepresidente de la Junta del Consorcio de Túneles del Tibidabo conjuntamente con el ex presidente de la

Diputación de Barcelona, José María Muller y de Abadal, miembro del Patronato de Viviendas del Congreso.

En la Memoria de 1970 del Banco de Madrid se hacía constar su nombre con el cargo de consejero. Pequeño accionista de «El Correo Catalán». Se tiene la impresión de que pertenece a diversas sociedades anónimas, en cuyos consejos está representado por familiares. Presidente de INPACSA (Industrias del Papel y de la Celulosa, S. A.), de 85 millones de capital. El 95 % de las acciones figura a su nombre y el 5% restante a nombre de sus hermanas Narcisa e Ignacia. La fábrica se encuentra en Balaguer y es responsable en buena parte de la contaminación del río Segre a su paso por Lérida. La misma empresa ha motivado una fuerte oposición a todo lo largo del río Turia por el miedo a la contaminación de las aguas ante el proyecto de establecer una nueva factoría en las cercanías de Teruel.

Según el artículo *Los más ricos de España*, publicado por el semanario «Los Españoles» (núm. 4, 16-IV-1973), la familia Porcioles ocupa el décimo lugar entre las diez fortunas más grandes de España, con 2.000 millones de pesetas, aproximadamente. La lista ofrecida es la siguiente: Familia March, 15 a 20.000 millones de pesetas; familia Blasco Oller, de 10 a 12; familia Uriol y Urquijo, 10; Carlos Godó (conde de Godó), de 6 a 10; Ruiz Mateos (Rumasa), de 4 a 6; Domingo López (Banco Occidente), de 4 a 6; familia Botín, de 5 a 6; familia Semir (Cocheras de Sarriá), de 2 a 3; familia Coca, 2, y familia Porcioles, 2. Según se dice en el mismo artículo, a la lista habría que añadir los nombres de los financieros Churruca, Garnica y Lazábal, Ignacio Villalonga (Banco Central), Ardid Jimeno, Banús, Huarte, Meliá, Areces (El Corte Inglés), Ribera Rovira, Agustín Montal, etc. Sobre la familia Porcioles, añade: «Industriales catalanes con capital invertido en amplísimos sectores. Un miembro de la familia, el ex alcalde de Barcelona don José María de Porcioles, fue el que declaró un mayor número de ingresos en las «listas» hechas públicas el año pasado. El señor Porcioles fijó en 5 millones de pesetas los rendimientos por su trabajo personal.» En 1973 esa cantidad fue de 7.608.241 pesetas.

En resumen, cabe repetir lo que declaró en la entrevista publicada por el «Dossier-Mundo», febrero de 1973: «Soy un político accidental. He actuado en política sólo cuando he sido requerido. Nunca he negado mis servicios, pero a la vez, siempre que he podido he vuelto a mi profesión de notario. Soy hijo de notario y amo entrañablemente al notariado, al que he servido con fidelidad riendo director general de Registros. Mi gran amor es todavía el derecho privado, porque en él está el hombre en todas sus facetas, en todas sus perspectivas. Volver a mi profesión, a tener trato directo con el público, preocuparme por sus problemas, buscar soluciones jurídicas a sus cuestiones, me llena el espíritu tanto como el mejor

cargo público.» Quizás haya de buscarse en su discurso del 17-XI-1957, pronunciado con ocasión del Día Mundial del Urbanismo, y titulado «Influencia del urbanismo en la evolución del concepto de propiedad fundiaria», la base teórica que ha de permitirle conjugar tanto su actividad pública (sobre todo en su dimensión urbanística) como su profesión notarial su gran amor por el derecho privado. ❖

PORCIOLES, JOSEP MARIA DE

Als seus 88 anys, el que va ser alcalde de Barcelona entre 1957 i 1973 ha pogut viure la satisfacció de veure com la seva actuació ja no és criticada sinó que fins i tot és reivindicada com a antecedent de la ciutat del 92. Després d'uns anys de desaparició de la vida ciutadana, l'alcaldesa accidental, Mercè Sala, li va imposar la medalla commemorativa del Vintè aniversari de la fundació del Museu Picasso, amb la presència del regidor de Cultura, Rafael Pradas. Porcioles va ser condecorat per aquells mateixos joves que l'havien crucificat anys abans. Però l'hora de la rehabilitació encara no havia arribat.

L'octubre de 1985, Porcioles va fer retirar un text que figurava en l'antologia de fotos *Catalunya sota el franquisme*. Va amenaçar per carta al rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Maria Badia i Margarit, amb una querrela. El peu de foto deia: «La gestió de l'alcalde Josep Maria de Porcioles, que li va reportar un benefici d'uns 2.000 milions, va ser un exemple descarat d'impuls de l'especulació i del creixement urbà desordenat». El que es va censurar va ser exactament els 2.000 milions.

L'hora dels reconeixements va començar el 16 d'abril de 1990, quan un grup format pels principals empresaris de la ciutat li van retre homenatge i li van lliurar una simbòlica clau de la ciutat. El gran reconeixement públic va arribar amb la inauguració del túnel de Vallvidrera, un dels grans projectes porciolistes: Jordi Pujol va ser el primer polític que va creure que ja es podia dir en públic que les grans obres que es realitzaven a la ciutat seguien les línies programades per l'exalcalde (reforma especulativa de la zona industrial del Poblenou, cinturons de ronda, recuperació de Montjuïc, túnels al Tibidabo, grans esdeveniments internacionals per impulsar les transformacions...). Porcioles va sortir finalment del seu silenci per assegurar que es considerava pare de la Barcelona actual. Encara que, si l'hagués feta ell, el resultat hauria estat molt i molt pitjor. ❖

SAMARANCH TORELLÓ, Juan Antonio

Procurador en Cortes por el Tercio Familiar, elegido por la provincia de Barcelona en 1967 y 1971.

Fue sucesor de José Antonio Elola Olaso en el cargo de delegado nacional de Educación Física y Deportes, siendo cesado inesperadamente al cabo de unos años y sustituido por don Juan Gich Bech de Careda. Ha sido siete años concejal del Ayuntamiento de Barcelona y doce diputado provincial. Actualmente, Samaranch es presidente del Comité Olímpico Español y vicepresidente del Comité Olímpico Internacional, vicepresidente del Comité Internacional de los Juegos del Mediterráneo y presidente del Comité Organizador del Salón Náutico de Barcelona.

Durante algún tiempo su nombre sonó como posible sucesor de José María de Porcioles en el cargo de alcalde de Barcelona, y el 13-VII-1973 fue nombrado presidente de la Diputación de Barcelona, reemplazando a José María de Muller de Abadal.

Su actuación como procurador en Cortes ha sido muy discreta, no habiendo gozado de la popularidad ni de la iniciativa de su gran rival Eduardo Tarragona.

Es consejero delegado de Samaranch, S. A., de Fensa, Barasa, Rabanal, Iberia de Seguros, del Banco de Madrid y del Banco Catalán de Desarrollo, de Agelsa, La Constancia de Seguros; ha sido secretario del consejo de administración de la Caja de Ahorros de la Diputación de Barcelona y presidente de Urbanizaciones Torre Baró, S. A., empresa constructora de Ciudad Meridiana. Ha formado parte del grupo promotor para la construcción de la Ciudad de Vacaciones en el Prat de Llobregat. Es también vocal de la inmobiliaria Patrilar.

Su hermano Francisco es presidente de la Federación de Asociaciones de Cabezas de Familia, del Movimiento. Su hermanastro José Luis era consejero del Banco Central, Banco Vitalicio.

Nacido en 1921, cursó estudios en la Escuela de Altos Estudios Mercantiles de Barcelona, en el IESE, y está casado con María Teresa Salisachs Roue. Tiene dos hijos. ❖

SAMARANCH, Juan Antonio

Fa un quart de segle Juan Antonio Samaranch aconseguia dues fites: el 4 d'octubre de 1967 lliurava un barri nou de trinca a l'alcalde de Barcelona, José Maria de Porcioles, el de Ciutat Meridiana, i l'11 —tot just una setmana més tard— sortia escollit com a procurador pel terç familiar a les Corts franquistes.

Per les festes de la Mercè d'enguany, aquell Samaranch que assegurava que no concebia Espanya amb cap altre futur que el Movimiento, o sigui el partit únic del franquisme, ha llegit el pregó de la ciutat, cridat per l'alcalde socialista Pasqual Maragall. Els Jocs Olímpics han fet el miracle.

De Ciutat Meridiana, la gent se'n va. Hi ha pisos buits i tot i que alguns dels equipaments promesos per l'empresa que el va construir ja són ara fets, gràcies als nous temps demòcrates, la seva difícil accessibilitat el fa poc atractiu. Juan Antonio Samaranch va ser el president de l'empresa Urbanizaciones Torre Baró, que va construir aquest barri mentre ell era diputat provincial i delegat nacional d'Esports, però que se sàpiga no ha tornat mai a Ciutat Meridiana. Conten les llegendes que un dia de fa pocs mesos, eren plegats en una reunió Samaranch i Maragall, i aquest, en acomiadar-se, no es va poder estar de dir: «Me'n vaig a Ciutat Meridiana, que hi visc aquests dies. Vols venir?» Segurament, en Maragall, que és un socialista educat, no hi va afegir això de «vols venir?», però queda bé a l'anècdota.

No sé que s'hagin organitzat festes per celebrar aquest 25è aniversari, però si les fan, caldria que convidessin el senyor Samaranch per ensenyar-li les escoles, els jardins i el polisportiu que ell va prometre però no va fer. Tanmateix, un té la impressió que al president del Comitè Olímpic Internacional no li plau celebrar segons quins aniversaris: les noces d'argent del seu càrrec de procurador i les del naixement oficial d'un dels barris més joves i mal girbats de Barcelona no deuen figurar entre els que li agraden de recordar. En Maragall va dir, tot referint-se a Samaranch, que d'un home compton el seu present i el seu futur.

Deu ser una afirmació si més no discutible, quan a dues persones tan diferents com Kurt Waldheim i Joan Gomis, ex-president d'Àustria i conseller de Governació respectivament, els retreien aquest passat que, en canvi, a Samaranch se li ha d'amagar.

Un home és el que és, amb tot a sobre: passat, present i futur. Quan no l'acaba d'assumir, podrà arribar dalt de tot, però difícilment convencerà. Samaranch, per molts de nosaltres, seguirà essent, a més de president del COI, el que també és: un franquista reconvertit i un especulador convicte. ❖

TARRAGONA, calle

Con motivo de la proyectada Exposición Universal de 1982 el camino directo de enlace entre las dos partes en que ésta estaría dividida —Montjuïc y la parte posterior del Tibidabo— sería la actual calle Tarragona, que debería ser ampliada de 20 a 60 metros. (Ya en el Plan Comarcal figuraba esta calle ampliada hasta 40 metros como proyecto a llevar a cabo.)

Por esto se la denominará avenida de las Exposiciones y enlazará la Plaza de España con el túnel de Vallvidrera a través del Tibidabo. Estará bordeada con grandes edificios singulares (3 en Roma 2000, antiguos cuarteles de artillería, 1 de 30 plantas al lado de la estación de Sants, 1 en Diagonal Center, y 1 en las cocheras de Sarriá).

Según opinión del arquitecto municipal Bordoy, esta vía era irrealizable porque las expropiaciones necesarias encontrarían el freno de grandes propietarios con suficientes medios legales como para detener su realización. Según el proyecto de Subías, incluido en el opúsculo *Barcelona 2000*, sería más viable el proyecto a base de ensanchar únicamente hacia un lado.

Lo cierto es que, gracias a los grandes espacios libres que hay en esta calle —futura estación de Sants, ex cuarteles del Ejército, matadero municipal, almacenes...—, hubiera podido llegar a ser, sin necesidad de recurrir a dolorosas expropiaciones, una vía de gran importancia que limitase el ensanche Cerdá con el antiguo municipio independiente de Sants. Está prevista la demolición de la plaza de toros Las Arenas para poder llevar a cabo la mencionada ampliación.

Los cuarteles de artillería que se encontraban en la calle Tarragona fueron solicitados por varias asociaciones como zona verde para los vecinos, pero al final fueron adjudicados a una empresa constructora madrileña, Roma 2000, que está edificando en la actualidad 700 viviendas en el espacio que dejaron libre los cuarteles, equivalente a tres manzanas del ensanche. Con los bloques de piedra del mencionado cuartel se está edificando la discutida fachada de la Pasión de la Sagrada Familia, dado que, agotadas las canteras de Montjuïc, es difícil encontrar piedra para proseguir la obra. ❖

TARRAGONA STREET

Als documents urbanístics de l'Ajuntament, on es preveu la planificació de la ciutat cap a la Barcelona olímpica, es parla també del carrer Tarragona. Es fa referència a la seva posició estratègica dins la ciutat, s'hi estableix una àrea de nova centralitat, es parla d'hotels i d'oficines, i es concreta la necessitat de començar el procés de transformació urbana del sector.

Enunciats, estudis, previsions, exaltació de les excel·lències dels gratacels, i declaracions de bons propòsits urbanístics. Però el que no es diu és que preveu una edificabilitat de 71.952 metres quadrats de sostre, superant en 29.004 m² el que permet el Pla General Metropolità, que són només 42.948. Hi ha tres grans torres en construcció promocionades per Nuñez y Navarro, Reinhold y Vandaele, i falta fins ara una quarta torre prevista al projecte inicial. A la mateixa zona Confort ha reconvertit l'antic Hotel Terminal en edifici d'oficines. ❖

TIBIDABO

Sobre, alrededor y debajo del Tibidabo se gestan los proyectos más importantes para la Barcelona del futuro. Túneles, Exposición Universal, Parque del Tibidabo y expansión hacia el Vallés. El Tibidabo ha sido considerado siempre como la reserva de Barcelona. Con un parque de 5.000 hectáreas reservado desde el Plan Comarcal de 1953 se han edificado de forma clandestina —pero con la vista gorda de los Ayuntamientos de Sant Cugat y Molins de Rei— hasta ocho urbanizaciones no legalizadas. La calificación dada en 1953 fue la de Parque Forestal y Bosque.

Más tarde, el Parque del Tibidabo, después de un estudio que encargó en 1969 la Comisión de Urbanismo a los arquitectos Escudero Ribot y Riera Clavillé, se convirtió en Zona de Interés Turístico, por lo que se prevé la construcción de hoteles dentro del polígono. El Día Mundial del Urbanismo de 1970 se presentó el Plan Especial de Ordenación del Parque del Tibidabo, que todavía no ha sido aprobado. La Comisión de Urbanismo tiene el encargo de expropiar los terrenos necesarios para formar el Parque del Tibidabo de 5.000 hectáreas.

En la actualidad se conoce la existencia de ocho urbanizaciones clandestinas en la sierra de Collcerola, que siguen extendiéndose: San Medín, Solaire, Zona N, Tres Torres, Can Nebot, Santa Creu d'Olorde, Ciudad Jardín San Bartolomé, La Rierada. En 1968 la Comisión de Urbanismo acordó devolver al Ayuntamiento de Sant Cugat los planes parciales de ordenación de San Medín y Ciudad Forestal del Tibidabo (formada por las urbanizadoras Solaire y Zona N). A pesar de todo, se sigue construyendo en el Tibidabo. El Ayuntamiento de Sant Cugat es el primero en patrocinar la Urbanización San Medín. En cambio, el de Cerdanyola no ha permitido ninguna edificación clandestina.

Después de la gran importancia dada por Porcioles a la montaña de Montjuïc durante los dieciséis años de su mandato, se presagia que esta importancia urbanística, con similares historias aunque a mayor escala, esté reservada a la montaña del Tibidabo y al Vallés occidental. ❖

TIBIDABO

L'any 1988, el financer Javier de la Rosa, que llavors encara gestionava els interessos del grup kuwaitià KIO a Espanya, va fer un pas clau en la construcció del seu propi grup empresarial, amb la compra per 90 milions de pessetes de la societat fundada pel doctor Andreu, que gestionava el caduc parc d'atraccions del Tibidabo. Després d'una inversió de 1.500 milions de pessetes, el parc s'ha renovat i ha estat redescobert pels barcelonins (un milió de visites anuals). L'augment de visites ha fet plantejar una possible ampliació que podria comprometre certs espais naturals de Collserola. I mentre les empreses de KIO passen hores difícils, Tibidabo S.A. ha crescut, fins i tot en el seu nom (Grand Tibidabo) i s'ha convertit en un gran holding de l'oci, agrupant les inversions personals del senyor de la Rosa, com són la participació a Tele-5, Up&Dovvn, Diset, Euro-Eagle (camps de golf) i Tibigardens, amb Anheuser Bush. ❖

ZONA FRANCA

El Consorcio de la Zona Franca se formó en 1926, al hacerse cargo de los terrenos comprendidos entre Montjuïc y el Llobregat. Fueron expropiadas las viviendas y huertos existentes cerca del faro del Llobregat alegando el motivo de que iba a ser construido un puerto franco de grandes dimensiones.

En un principio, el Consorcio de la Zona Franca ocupaba unas 1.100 hectáreas adquiridas en 1929 por 29 millones de pesetas. Por ley de 1965, la Zona Franca perdía su puerto propio, que nunca había llegado a construir, cediendo 400 hectáreas para el puerto general de Barcelona, y recibía la autorización para convertir 741 hectáreas en zona industrial, lo cual transformó radicalmente el destino de una zona que jamás había realizado sus propósitos.

A los expropiados de 1929 se les entregó un documento conforme, de que si en veinticinco años no se había llevado a cabo el puerto franco, ellos serían los primeros en tener opción a los terrenos en cuestión enclavados en buena parte en el barrio de Can Tunis. Después de muchas vicisitudes, esas familias se encontraron en 1967 con que pasaban a depender de la Junta de Obras del Puerto, la cual deseaba construir un nuevo puerto en esos terrenos... ¡a los treinta y ocho años de que hubiesen sido expropiados con ese fin!

Son incalculables las plusvalías de los terrenos de esta empresa paraestatal que actualmente se han privatizado pasándose a la realización del polígono industrial de la Zona Franca, donde funcionan (febrero de 1973) 173 empresas con 46.710 puestos de trabajo, una de las mayores aglomeraciones industriales de toda España. Ha sido muy criticada la presencia de Mercabarna, empresa de servicios que no corresponde a una zona calificada de polígono industrial y otras empresas no relacionadas con el puerto y predestinadas a la contaminación, aparte de la insalubridad del Llobregat.

Son muchos los que opinan que fue determinante en el cambio de destino de la Zona Franca de terrenos agrícolas destinados a puerto que nunca se realizaría a polígono industrial, la instalación de la Seat a comienzos de 1950. En la actualidad se instalan empresas que abandonan sus terrenos en el interior de Barcelona (ENASA, Motor Ibérica, Foret,...), y que preparan de ese modo sustanciosas operaciones inmobiliarias como el proyectado Plan de la Ribera, con sus antiguos solares industriales.

El presidente del Consorcio es actualmente Bruna de Quixano. Había sido delegado del Gobierno durante muchos años Luis de Galinsoga. ❖

ZONA FRANCA

Situada al vessant sud de la muntanya de Montjuïc, la Zona Franca està formada per diversos barris, majoritàriament de classe treballadora i amb un fort component immigrant. La seva proximitat a les noves instal·lacions esportives augmenta el greu problema de comunicació que pateix, sobretot els dies que s'hi fan activitats esportives o culturals. En una paraula, les obres realitzades darrerament agreugen els problemes que ja tenia el barri.

L'habitatge és un dels problemes més importants. La remodelació del Polvorí i dels habitatges de Seat va molt lenta; passen els mesos i no s'intueix mai la data de començament. Resten pendents les noves qualificacions del sòl i la realització de plans urbanístics amb habitatge públic a Illa Metalco, Fisan i als terrenys de Cepsa. D'altra banda, estan completament paralyzats els PERI del Plus Ultra i Can Clos.

Pel que fa al transport, sembla que arribarà el metro a la muntanya màgica i que, en canvi, ningú no es compromet a dir quan i com arribarà als barris de la Zona Franca. Han donat prioritat a les pedres i als seus usuaris abans que als veïns. En el cas dels autobusos, queden pendents les peticions de regularitzar la freqüència de les línies 13, 9 i 38, i encara no s'ha creat una línia de circumval·lació als barris de la Zona Franca.

Si a tot això afegim vells temes pendents, com la recuperació de la rambla, el control de les empreses contaminants i dels abocadors industrials, i l'ampliació del centre sanitari Carles Riba, podem concloure que la Zona Franca no és la perifèria olímpica, com algú va dir. En tot cas és la perifèria de la Barcelona de Maragall. ❖

ZONAS VERDES

Oficialmente, Barcelona tiene un coeficiente de 13,5 metros cuadrados de zonas verdes por habitante, de los cuales sólo 3,8 metros cuadrados son utilizados (pero el 40% de los mismos son zonas deportivas, de las cuales el 70% están en manos privadas), y 1,8 corresponden a bosque y playa utilizables. Por barrios o sectores de la ciudad, el verde se distribuye así:

Barrio o sector	Verde utilizable ha/habitante	Verde zonificado ha/habitante
Residencial Oeste	0,3	8,1
Poble Nou	0,3	4,3
Residencial del Este	0,3	3,8
Sant Andreu-Bon Pastor	0,2	2,2
Ensanche Cerdá	1,2	1,0
Gràcia	0,4	0,6
Casco Antiguo	0,3	0,5
Maragall-Sagrera	0,1	0,5
Sants-Poble Sec	0,3	0,5

Si trasplantamos la problemática a la comarca del barcelonés y demás circundantes, que actualmente están cargando con la mayoría de déficits de la capital y propios, el coeficiente de zona verde por habitante da estas cifras:

Población	Verde utilizable ha/habitante	Verde zonificado ha/habitante
Badalona	0,8	26,7
Cornellà	0,9	5,0
Esplugues	0,7	44,0
L'Hospitalet	0,5	14,4
Sant Adrià	2,9	46,0
Santa Coloma de Gramanet	0,1	20,6

Se han perdido en toda la comarca 1.294 hectáreas de las zonas verdes comprendidas en el Plan Comarcal de 1953 (463 perdidas por planteamiento posterior, y 831,4 por ocupaciones indebidas). Barcelona ha perdido 151 hectáreas.

Comparando con otras capitales europeas, para los 3,8 metros cuadrados por habitante de Barcelona, Amsterdam tiene 15,6, Estocolmo 8, Roma 28, y Varsovia, 25.

Las principales zonas perdidas en Barcelona corresponden al Campo de Les Corts, terrenos contiguos al Campo del Europa, cuarteles de Numancia, San Juan de Dios, Instituto Mental de la Santa Creu, campo del Sants, Orfelinato Ribas, Parque Valle Hebrón, La Catalana...

La inversión municipal para 1969-1974 suma 568 millones, de los cuales más de la mitad están destinados a la montaña de Montjuïc, y menos de la cuarta parte a la creación de nuevos espacios verdes. ❖

ZONAS VERDES

La Barcelona olímpica deixarà a la ciutat, a finals del 1993, 283 hectàrees més de zones verdes. Aquesta és la xifra de l'informe de la primera Tinència d'Alcaldia, presentat per Lluís Armet el mes de maig de 1992. En total, Barcelona comptarà amb 967 hectàrees de verd, uns 5,5 metres quadrats de verd per habitant.

La xifra, aparentment satisfactòria, requereix una anàlisi més profunda. Quins han estat els criteris de prioritat en la localització d'aquestes zones verdes, i amb quins mecanismes de planejament s'han obtingut? I quin concepte de zona verda és el que s'ha comptabilitzat a l'informe?

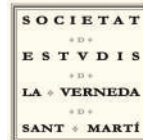
L'execució de zones verdes no ha seguit criteris racionals urbanístics per tal d'obtenir una xarxa equilibrada de verd a tots els barris de Barcelona. Han estat necessàries operacions immobiliàries paral·leles per tal de poder executar-les. S'ha donat prioritat a les zones verdes de les àrees olímpiques, i s'han oblidat molts barris de la ciutat amb importants déficits de verd, i amb reserves de verd encara per executar, pendents dels estancats plans especials de reforma interior (PERI).

L'escassetat pressupostària de l'Ajuntament per obtenir les zones verdes planificades a través del sistema d'expropiació ha comportat la participació de promotors privats en el procés d'obtenció d'aquests sòls. I massa vegades la llei del promotor ha fet oblidar el principi social de l'urbanisme. Els mecanismes que s'han utilitzat per obtenir aquests sòls han estat diversos:

- Operacions puntuals de planejament que transformen en edificables part dels terrenys qualificats de verd a canvi d'executar el verd públic restant. Això representa la pèrdua de verd i la densificació del sector.
- Plans d'ordenació amb estàndards de verd molt més alts que els establerts pel planejament vigent, per augmentar l'edificabilitat del sector. Això suposa la densificació del sector.
- Abús de l'explotació privada de les zones verdes, establint usos privats que en restringeixen l'ús públic. Això suposa la privatització de les zones verdes.
- Ocupació del subsòl de les zones verdes per a la construcció d'aparcaments. Pràctica habitual que redueix la capacitat de suportar vegetació i comporta unes zones verdes amb paviments durs i escassa presència vegetal.

Pel que fa a metres quadrats de zona verda comptabilitzats a l'informe, s'han utilitzat les superfícies que Parcs i jardins de Barcelona té comptabilitzats per al seu manteniment. En aquestes superfícies s'hi inclouen els talussos de les grans vies de circulació, i 6 metres quadrats de verd per cada arbre que hi ha a la ciutat. Mai no podem considerar aquestes superfícies com espais verds, ni tampoc comptabilitzar-los en l'estàndard de verd per habitant. Així és que de les 967 hectàrees de verd que diu l'informe, 76 corresponen als 127.000 arbres que tindrà Barcelona el 1993, i per tant són 76 hectàrees de verd inexistent i no comptabilitzable com a espai d'esbarjo i passeig. El mateix passa amb el verd dels talussos de les autopistes i eixos viaris. Fins i tot certs espais urbans afectats per la tendència actual de consum estètic, amb paviments durs, sense vegetació i sense zones d'ombra, amb materials que necessiten un manteniment continu que no es fa... són pràcticament inutilitzables com a zones d'esbarjo i de passeig en un clima mediterrani com el nostre, i per tant, haurien de ser exclosos del còmput de zones verdes. ❖

ACTIVITATS

abril-juny 2026

LA VERNEDA DE SANT MARTÍ, PAM A PAM

Cicle de xerrades sobre la història del barri
Cada dilluns de 18:30 a 19:30, a la sala d'actes del Centre Cívic Sant Martí.

Abreviacions:

LVSM= La Verneda de Sant Martí
SMP=Sant Martí de Provençals

#121 - 13 d'abril EL PRIMER DOCUMENT QUE PARLA DE PROVENÇALS (1986)

Sempre s'havia parlat de l'any 989 com a data del primer document que cita el terme "Provençals". Però hi ha un anterior...

#122 - 20 d'abril TOT SOBRE L'ESCUPTURA "LÍNIA DE LA VERNEDA" QUE RECORRE EL CARRER DE GUIPÚSCOA

Una escultura lineal recorre tot el carrer Guipúscoa, des de Bac de Roda fins a Extremadura.

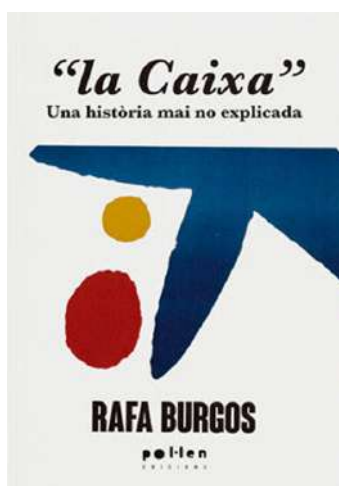

#123 - 27 d'abril EL CAMÍ DE LA VERNEDA EN LA FORMACIÓ DEL BARRI DEL MATEIX NOM

El camí que va donar al barri naixia al Clot i acabava al Molí de la Verneda, al final del carrer Guipúscoa.

#124 - 4 de maig L'ESCRITURA COM A PROCÉS DE RESILIÈNCIA

Presentació del llibre "Ca la tia Justa", de Marta Plujà. Una dona que ronda la quarantena pateix un ictus que li canviarà radicalment la vida.

#125 - 11 de maig "LA CAIXA", LA HISTÒRIA MAI NO EXPLICADA

Presentació del llibre "La Caixa. Una història mai no explicada", de Rafa Burgos. A Catalunya es pot parlar de tot menys de "la Caixa".

#126 - 18 de maig EDIFICIS EMBLEMÀTICS DE LVSM

ITINERARIS

Sortides: Centre Cívic Sant Martí (La Selva de Mar, 215).
Amb inscripció prèvia.

EL NUCLI ANTIC DEL POBLE DE SMP

Dissabte, 18 d'abril
A les 11 h. Durada: 2 hores.
Un recorregut per les masies, l'antic cementiri, la rectoria i visita a l'interior de l'església vella.

CARRERS, PLACES I JARDINS DEDICADES A HOMES A LVSM (A)

Dissabte, 23 de maig

A les 11 h. Durada: 2 hores.
Fins a vint-i-cinc vies i places que homenatgen figures de la història del país al barri 72 (Sant Martí de Provençals).

CARRERS, PLACES I JARDINS DEDICADES A HOMES A LVSM (B)

Dissabte, 6 de juny

A les 11 h. Durada: 2 hores.
Fins a vint-i-cinc vies i places que homenatgen figures de la història del país al barri 73 (La Verneda i La Pau).

XERRADES A LA BIBLIOTECA GARCÍA MÁRQUEZ (Trellat, 219)

Dimarts, 28 d'abril, a les 18.30 h. AUTORS I AUTORES, VERNEDENCIS I VERNEDENQUES

La literatura dels escriptors i escriptores vernedencs.

Dimarts, 30 de juny, a les 18.30 h. L'ANTIC COMERÇ DE LVSM

Botigues cinquantenàries i curioses que cal conèixer. El comerç de proximitat que dona personalitat al barri.

la vermeda industrial

FÀBRICA DE CERVEJA ALMOGÀVER
Binèfar, 19

TANATORI DE MASCOTES
Via Trajana, 56

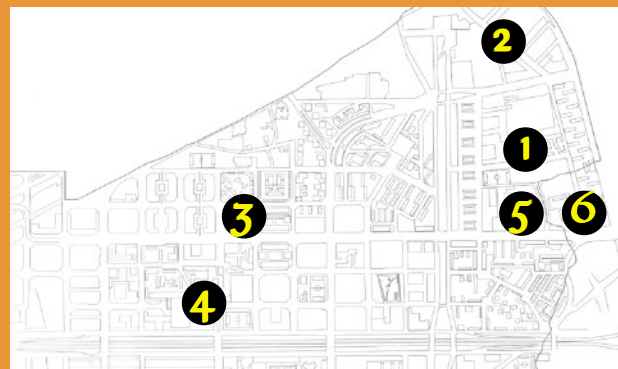
OBRADOR BLAT & SUCRE
Trellall, 241

ANTICS LABORATORIS GENERAL ÒPTICA
Andrade, 128

ANTIGA PLANTA DE COCA-COLA (1965-2009)
Guipúscoa, 163

TALLERS GUINARDÓ (ANTIGA FONERIA DALÍ)
Via Trajana, 9

Per publicar fotografies antigues del barri al butlletí *auro invento*, enviar a:
auroinvento@hotmail.com